

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**CENABİ MUSTAFA EFENDİ'NİN EL-'AYLEMÜ'Z-ZAHİR
Fİ AHVALİ'L-EVAİL VE'L-EVAHİR ADLI ESERİNİN
ÖNASYA KISMININ TENKİDLİ METİN NEŞRİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mehmet Alper CANTİMER

Enstitü Anabilim Dalı : Tarih

Enstitü Bilim Dalı : Ortaçağ Tarihi

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Haşim ŞAHİN

HAZİRAN - 2011

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

CENABİ MUSTAFA EFENDİ'NİN EL-'AYLEMÜ'Z-ZAHİR
Fİ AHVALİ'L-EVAİL VE'L-EVAHİR ADLI ESERİNİN
ÖNASYA KISMININ TENKİDLİ METİN NEŞRİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mehmet Alper CANTİMER

Enstitü Anabilim Dalı : Tarih
Enstitü Bilim Dalı : Ortaçağ Tarihi

Bu tez 22/06/2011 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Mustafa DEMİR

Jüri Başkanı

- Kabul
 Red
 Düzeltme

Yrd. Doç. Dr. Haşim SAHİN

Jüri Üyesi

- Kabul
 Red
 Düzeltme

Doç. Dr. Halil İbrahim BULUT

Jüri Üyesi

- Kabul
 Red
 Düzeltme

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

M.Alper CANTİMER

22.06.2011

ÖNSÖZ

Bu tez hazırlanırken en önemli amacımız Türk Tarihçiliğinin ve Kronik yazarlığının en önemli yapıtaşlarından biri olan bu eserin belli kısımlarının günümüz bilim ve tarih dünyasına kazandırılmasıydı.

Eserinde kendini tanıttığı şekliyle Safiyuddin Mustafa İbn-i Emir Hasan El Cennabi vel Aleviye ve yahut en sık bilinen ismiyle Cenabi Mustafa Efendi ve tarihçiliği incelendiği zaman devrini aşmış ve günümüzü yakalamış bir tarih anlayış gözümüze çarpmaktadır. Tarihi başlı başına bir ilim dalı olarak kabul etmiş ve yardımcı bilimleriyle beraber bir bütün olarak kabul eder ve tarih ilmini tıpkı dağların zirvesi gibi bütün ilimlerin zirvesi kabul eder. Onun deyimleriyle tarih ilmi ilgililerine uzun ömür, tam bir anlayış ve olay tahkik gücü verir. İlgilendiğimiz alana böylesine önem veren bir âlim, müellif, kronikçi, müderris ve hayır sahibi bir ilim adamı yıllarca hak ettiği ilgiyi görememiştir. Yazdığı eserde uyguladığı kaynak metodolojisi ile devrini aşan bu eser, kendinden sonraki pek çok müellifi de etkilemiştir.

Arapça Umumi Tarih yazan ilk Türk Tarihçisi olan yazarımız bu sıfatların pek çoğunu incelemesini yaptığımız eser sayesinde kazanmıştır.82 Bab'dan müteşekkil bu eserin tamamlanması yaklaşık 25 yıl sürmüştür. Bizim yaptığımız çalışma ise eserin Ön Asya'daki 7 devletle ilgilidir ki bunların isimleri; Karamanoğulları, Yezd'de Muzafferiler, Karakoyunlular, Akkoyunlular, Dulkadiroğulları, Ramazanoğulları ve Şirvanşahlardır.

Çalışmayı yaparken öncelikli olarak müellif nüshası olan Süleymaniye Kütüphanesi 831 numarada kayıtlı olan nüshayı esas aldık. Eserin birinci cildi maalesef kayıptır. Elimizdeki diğer beş nüsha ile bu nüshayı karşılaştırıp metin farklılıklarını gösterdik.

Bu çalışmamda engin bilgi birikimi ve tecrübeleriyle bu eserin ortaya çıkması ve doğru yönleneceğine adına elinden geleni yapan Prof. Dr. Mustafa DEMİR Bey'e, tezin tamamlanmasında danışmanlığını, arkadaşlığını ve dostluğunu eksik etmeyen Yrd. Doç. Dr. Haşim ŞAHİN Bey'e, bu tez çalışmasında benden önce bu eseri çalışanlar ve özellikle de yaptığı çalışmalar ve araştırmalarla bu işin kolaylaşmasını sağlayan, Cenabi Mustafa Efendi'nin günümüz tarih araştırmacılarının hizmetine sunan ve onun ne kadar önemli olduğunu günümüz tarih dünyasına anlatmaya çalışan Prof. Dr. Mehmet

CANATAR' a, ki kendisi ne zaman yardım istesem hiç gücenmeden ve yorulmadan bana yardımcı olmuştur. Bugünlere gelmemde pek çok emeđi olan çok sevgili Anne, Babama, kardeşlerime ve beni her zaman, her konuda destekleyen değerli, kıymetli eşime, hayatımın neşe kaynađı biricik ođluma teşekkür ederim.

M. Alper CANTİMER

22.06.2011

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iii
ÖZET	iv
SUMMARY	v
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: CENABİ MUSTAFA EFENDİ’NİN HAYATI ve TARİHİ	
GÖRÜŞÜ	3
1.1. Cenabi Mustafa Efendinin Hayatı	3
1.2. Eserleri	11
1.3. Tarihi Görüşü	13
BÖLÜM 2: EL-’AYLEMÜ’Z-ZAHİR (CENABİ TARİHİ)	15
2.1. Bölümleri	18
2.2. Kütüphanelerimizde Bulunan Nüshaları	24
2.2.1. Arapça Asıl Nüshaları	24
2.2.2. Türkçe Muhtasar Tercüme Nüshaları	24
2.2.3. Metin Tesisinde Kullanılan Nüshalar ve Özellikleri.....	25
2.2.4. Üzerinde Çalıştığımız Kısmın Kaynakları	27
2.2.4.1. İbnü’l Esir: El Kamil Fi’ t Tarih	28
2.2.4.2. Ebu’l Fida: El Muhtasar Fi Tarihi’l Beşer.....	28
2.2.4.3. İbn-i Hacer el Askalani: İbnaü’l-Gumr fi Ebnai’l-Umr.....	28
2.2.4.4. Abdullah b. Ömer El-Kadı Beyzavi: Nizamü’ t Tevarih.....	28
2.2.4.5. Şükrullah: Behçetü’ t Tevarih.....	29
2.2.4.6. Kemaleddin Ebu’l-Kasım Ömer b. El-Adim: Bugyetü’l Talep fi Tarih-i Halep	29
2.2.4.7. Şerafeddin el-Yezdi Ali: Zafername.....	29
2.2.4.8. Zeyneddin Muhammed b. Ahmed İyas, Bedayi el zuhur fi vakayi el duhur	29
2.2.5. El Aylemü’z Zahir’in Kaynak Olduğu Eserler	30
2.2.5.1. Nev’izade Atai: Hadaik-ül Hakayık fi Tekmilet-üş Şakayık.....	30
2.2.5.2. Müneccimbaşı Camiü’ d-Düvel.....	30

2.2.5.3. Hezarfen Hüseyin Efendi: Tenkih-i Tevarih-i Müluk	30
2.2.5.4. Katip Çelebi: Fezleketü't Tevarih	30
2.2.5.5. Gelibolulu Mustafa Ali: Kühü'l Ahbar	31
2.2.5.6. Mehmed b. Mehmed Edirnevi: Nuhbetü'l Tevarih ve'l Ahbar	31
2.2.5.7. Yusuf El Karamani: Ahbarü'l Düvel ve Asaru'l Üvel	31
2.2.5.8. Süheyli Çelebi: Durretü Tacü'l Müluk	31
2.2.5.9. Joseph von Hammer: Devlet'i Osmaniye Tarihi	32
2.2.6. El-'Aylemü'z-zahir Hakkında Batıda Yapılan Çalışmalar	32
2.2.7. El-'Aylemü'z-zahir Hakkında Neşir Çalışmaları	32
BÖLÜM 3: TENKİDLİ METİN.....	33
BÖLÜM 4: TÜRKÇE ÇEVİRİSİ.....	83
SONUÇLAR VE ÖNERİLER	128
KAYNAKLAR	130
EKLER.....	138
ÖZGEÇMİŞ.....	173

KISALTMALAR

A.	: Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya Kitaplığı
a.g.e.	: Adı geçen eser
a.mlf.	: Aynı müellif
b.	: İbn
bk.	: Bakınız
çev.	: Çeviren
DİA.	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
EI²	: Encyclopedia of Islam, Second Edition
H.	: Süleymaniye Kütüphanesi Hamidiye Kitaplığı
h.	: Hicri
Haz.	: Hazırlayan
İA.	: İslam Ansiklopedisi
İng.	: İngilizce
Ktp.	: Kütüphane
m.	: Miladi
M.	: Süleymaniye Kütüphanesi Murad Molla Kitaplığı
nr.	: Numara
nşr.	: Neşreden
ö.	: Ölümü
Ra.	: Süleymaniye Kütüphanesi Ragıp Paşa Kitaplığı
Re.	: Süleymaniye Kütüphanesi Reisülküttap Kitaplığı
sh.	: Sahife
sa.	: Sayı
vd.	: Ve devamı
vr.	: Varak
Yay.	: Yayımlayan

Tezin Başlığı: Cenabi Mustafa Efendi'nin El-Aylemü'z-Zahir Fi Ahvali'l-Evail Ve'l-Evahir Adlı Eserinin Önasya Kısmının Tenkitli Metin Neşri

Tezin Yazarı: Mehmet Alper CANTİMER **Danışman:** Yrd. Doç. Dr Haşim ŞAHİN

Kabul Tarihi: 22 Haziran 2011 **Sayfa Sayısı:** v (ön kısım) + 139 (tez) + 34 (ekler)

Anabilimdalı: Tarih

Bilimdalı: Ortaçağ Tarihi

Bu çalışmada, eserinde kendini tanıttığı şekliyle Safiyuddin Mustafa İbn-i Emir Hasan El Cenabi vel Alevi'ye ait olan El-Aylemü'z-Zahir fi Ahvali'l-Evail ve'l-Evahir adlı eserinin Ön Asya Devletleri ile ilgili kısmının Tenkitli Metin Neşrini yapmaya çalıştık. Müverrihimiz Osmanlı tarihinde en parlak devirler diye anlatabileceğimiz dönemde yaşamış ve anlattığı pek çok olaya şahit olması yönüyle Osmanlı tarihinin ilk büyük umumi tarih eserini ortaya koymuştur. Arapça olarak umumi tarih yazan ilk Türk tarihçisinin eserini biraz daha bilim çevrelerine açmak niyetindeyiz.

Kitap insanlığın ortaya çıktığı devir den III. Murad'a kadar vuku bulan olayları açıklamıştır. İncelediğimiz kısımda, Anadolu ve coğrafi olarak daha doğu ve güneydeki İslam ve Türk devletleri tarihi ele alınmıştır. İktidar mücadeleleri ve bununla beraber bu mücadelelere girenlerin başına gelenlerle ilgili bilgiler tahlil ve tenkite tabi tutularak anlatılmaya çalışılmıştır.

Tezi hazırlarken öncelikle İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi Yeni Cami bölümünde olan Müellif Nüshasını inceledik. Daha sonra diğer nüshaları da bularak ortak bir metin tesis ettik. Bunlardaki farklılıkları sayfaların altında gösterdik. Daha sonra bu oluşturduğumuz çalışmayı bir araya getirdik. Arapça Metni yazarken yazımı açısından okunaklı bölümleri itibariyle de düzenli şekilde bulunan Murat Molla Kitaplığındaki nr. 1430'da kayıtlı eseri esas aldık. Ek olarak arkaya koyduğumuz metinleri ise Ragıp Paşa Kitaplığındaki nr. 983'te kayıtlı eseri esas aldık.

Bu çalışmayı yaparken gözümüze çarpan ise, eser kendinden sonraki pek çok tarih kitabına kaynaklık etmiş ve müverrihi yönüyle de güvenilir ve düzenli bir eser olarak Osmanlı ileri gelenleri arasında revaçta bir Tarih kaynağı olmuştur. Diğer bölümleri itibariyle de tam anlamıyla ortaya çıkarılmayı hak etmektedir.

Anahtar kelimeler: Orta Çağ, Anadolu, Mısır, Ortadoğu, İran

Sakarya University Institute of Social Sciences Abstract of Master's Thesis

Title of the Thesis: The Edition Critics Of The Part On Asia Minor Taken From El-Aylemü'z-Zahir Fi Ahvali'l-Evail Ve'l-Evahir	
Author: Mehmet Alper CANTİMER Supervisor: Assist. Prof. Dr Haşim ŞAHİN	
Date: 22 June 2011	Nu. of pages: v (pre text) + 139 (main body) + 34 (appendices)
Department: History	Subfield: Middle Age History
<p>This study aims to prepare the edition critics of the part on Asia Minor States taken from El-Aylemü'z-Zahir fi Ahvali'l-Evail ve'l-Evahir written by Safiyuddin Mustafa Ibn-i Emir Hasan el Cenabi. The writer lived in Ottoman Empire most powerful times and as he witnessed most of the happens he became first great general history writer of Ottoman Empire. It is aimed to introduce this work of first great general history writer to science circumferences.</p> <p>The book contains history from the beginning of human kind to III. Murad. The searched part contains Anatolia and the history of Islam and Turkish States that located in East and South. Information about government struggle and people who gained to this struggle is tried to explain by criticizing and analyzing.</p> <p>While preparing the this is primarily copy which is stored in Istanbul Suleymaniye Library, Yeni Cami division, is examined. The other copies of the book was later found and used to form a comprehensive text. Then it was tried to put the study together by taking the copy registered and stored in Molla Murad library with the number 1430 as the basis which was tidier than the other copies. The appendices are taken from the copy registered in Ragıp Pasa library with number 983.</p> <p>During this process it is noticed that this book is used as a source to other history books and is a popular history source amongst Ottoman governors. Therefore this book deserves to arise with all the parts.</p>	
Keywords: Middle Age, Anatolia, Egypt, Middle East, Iran.	

GİRİŞ

Çalışmanın Amacı

EL-'AYLEMÜ'Z-ZAHİR hakkındaki bu çalışma ile amacımız Osmanlı tarihçiliği adına kendi sahasında bir ilki başaran ve umumi İslam tarihi açısından da son derece ehemmiyetli olduğu anlaşılan bu eser ve yazarı hakkında yeni bilgileri ortaya koymaktır. Eser batıda biz de göre çok daha erken dönemlerden itibaren oldukça ilgi görmüş, fakat biz de ise bugüne kadar hakkında dört araştırma yapılabilmektedir. İlk olarak Egemen TÜLEK, yazarın hayatı eserleri ve üzerine çalışmış. Mehmet CANATAR Osmanlı ile ilgili kısımlarını çalışmış, Muharrem KESİK Anadolu Selçuklu kısmını aydınlatmıştır, Erol UĞURLU ise Ön Asya'daki İslam Devletleri kısmını çalışmıştır. Böylelikle yapılan çalışmalar bizim çalışmamızla ilgili ufuklar açmıştır.

Çalışmanın Önemi

EL-'AYLEMÜ'Z-ZAHİR adlı bu eser Osmanlı Tarihçileri arasında Arapça ele alınıp yazılan ilk eserdir. Müellif kullandığı kaynakları bölüm sonlarında göstermiş, böylelikle de farklı kaynakların kullanıldığını bize göstermiştir. Eserde ilk devir İslam tarihi, kaynaklara dayanılmak, tenkit, tahlil ve tercihte bulunma gibi son derece mühim tarih metotları uygulamak, yeri geldiğinde Suyuti ve Kurtubi gibi meşhur tarihçiler ağır şekilde eleştirilmek suretiyle teşkil edilmiştir. İslam devletleri tarihine ayrılan kısımların ise, müellifin konulara son derece vukufu sayesinde değişik kaynaklara dayanılarak tenkitçi bir yaklaşımla ortaya konulduğu anlaşılmaktadır. Burada ifade edilmesi gereken önemli husus, Cenabi'nin eserinin Osmanlı tarihçiliğinde, kendisinin uyguladığı şekil ve genişlikte yazılmış ilk büyük umumi tarih eseri olduğudur. Hatta onun, umumi tarihçiliği Osmanlılarda başlatan ilk müverrih olarak görüldüğünü söyleyebiliriz. Kendisini takiben, ikisi de Cenabi'nin tarihi ve tarihçiliğinden büyük ölçüde istifade etmiş ve etkilenmiş olan Gelibolulu Mustafa Âli ve Münecimbaşı Ahmet Dede Efendi'nin geldiğini görüyoruz. Ayrıca eserin istinsah sayısının çokluğu bizce eserin önemini daha da artırmaktadır. Eser bu yönüyle üzerinde daha çok çalışılmasını gerektirmektedir. Fakat maalesef müellif nüshasının birinci cildinin kayıp olması oldukça üzücüdür. Buna ileride değinilecektir. En çok dikkat çeken husus ise eserin bölümlerinde anlatılan devletlerin nerede ve nasıl kurulduğundan çok, yöneticilerinin ve

hükümdarlarının nasıl başa geçtikleri ve ayrıldıkları hususlarında tafsilatlı bilgi verilmesidir. Eser bu yönüyle daha çok siyasi, askeri bir hükümdarlar ve devletler tarihidir.

Çalışmanın Yöntemi

Öncelikli olarak eserin farklı kütüphanelerdeki nüshalarına ulaşmaya çalıştık. Çoğunlukla İstanbul kütüphanelerinde mevcut bulunan eserin bazı nüshaların Anadolu'da da rastladık. Bunların içinden altı tanesini müellif nüshası da dahil olmak üzere bir araya getirdik ve tenkitli metin neşrini yaptık. Beş farklı nüshayı müellif nüshası ile birlikte kullanarak ortak bir metin tesis ettik (Yenicami nr.831-Müellif Nüshası-,Ayasofya nr.3033, Reisülküttap nr. 609, Hamidiye nr. 896, Murad Molla nr. 1430, Ragıp Paşa nr. 983, kayıtlar ve numaralar Süleymaniye Kütüphanesine aittir.) Üslubu en açık olan Murat Molla Kütüphanesi nr. 1430'da kayıtlı nüshayı metni bilgisayara geçirirken kullandık. Sonra nüshaları müellif nüshası ile karşılaştırdık. Sadece eser değil yazarla da ilgili bilgiler vermek istedik. Önce yazarın bu eserin dışındaki eserlerini bu arada da tabii ki tarih görüşünü de aktardık. Çalışmamıza esas olan kitap olarak El Aylemü'z Zahir'i geniş bir şekilde tanıttık. Eser hakkında bilgilerden sonra kayıp olan birinci cildi dâhil olmak üzere kitabın bölümlerini başlıklar halinde tanıttık. Müellif nüsha tanımından sonra eserin diğer nüshalarının tanıtımını yaptık. Eserde kullanılan kaynakları ve eseri kaynak olarak kullanan tarihçilerin de tanıtımını yaptık. Eser üzerine Türkçe ve Batıdaki çalışmaları ve yazarlarını da aktardık. Daha sonra Tenkitli Metin Neşrini bilgisayar yazısı ile koyduk. Tercümesini ekledik ve metnin tıpkıbasımını da (Ragıp Paşa nr. 983) ekler kısmına ekledik.

Tezin İçeriği

Bu tez kendi sahasında bir ilk olan El Aylemü'z Zahir fi Ahvali'l Evail ve'l Evahir adlı eserin Ön Asya devletleri ile ilgili kısmını inceleyerek günümüze kazandırmaya ve gelecek kuşaklara miras bırakmaya çalışmaktadır. Bu devletler; Karamanoğulları, Yezd'de Muzafferiler, Celayirliler, Karakoyunlular, Akkoyunlular, Dulkadiroğulları, Ramazanoğulları, Şirvanşahlar bulunmaktadır. Bu devletlerin başına geçen hükümdarlar kuruluş ve yıkılışlarıyla ilgili bilgi vermektedir. Ayrıca bazı babların sonunda o devirde yaşamış ünlü din adamı ve meşayihden bahsetmiştir. Müellif kaynak kullanımına dikkat etmiş özenli bir biçimde sene sene olayları birbirinden ayırmaya çalışmıştır.

BÖLÜM 1 :CENABİ MUSTAFA EFENDİNİN HAYATI, ESERLERİ, TARİHİ GÖRÜŞÜ

1.1. Cenabi Mustafa Efendi'nin Hayatı

XVI. asrın meşhur Osmanlı ulemasından ve önde gelen tarihçilerinden Cenabi Mustafa Efendinin ismi Mustafa, lakabı ise Safiyuddin'dir. Es-Seyyid, Eş-Şerif, Fahrü'l-İslam, Emirzade, Emir Hasanzade, Emir, El Müverrih lakaplarıyla da bilinmekte olan Cenabi Mustafa Efendi'nin künyesi oğluna nispeten Ebu Muhammed'dir. Peygamber soyundan geldiği belirlenen Cenabi Mustafa Efendi bu duruma izafeten El Hüseyini, El Haşimi, El Alevi nisbelerini taşımaktadır. Müellif, Musa el-Kazım'dan (ö. 799) bahsederken, Hamza Er-Rıza'dan (ö. 818) da söz etmekte; onun Horasan'da vefat ettiğini belirterek nesep silsilesinin bu zata kadar erişmekte olduğunu kaydetmektedir. Cenabi'nin babasının Amasyalı olduğu ve aslen Niksar'dan olduğu şeklinde verdiği bilgiden, atalarının önce Niksar daha sonra da Amasya'ya yerleştikleri anlaşılır. Bir çok alim ve bilgin yetiştirmiş Niksarlı bir seyyid ailesine mensup olan Cenabi Efendi'nin babası Emir Hasan Efendi'nin (ö.1568) (Babinger, 1982:120) Halep, Mekke, Bursa ve son olarak da Edirne kadılığı yaptığı bilinmektedir (Esad Efendi: vr. 210b-215a). Cenabi Mustafa Efendinin doğum tarihi ve doğduğu yer hususunda kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Cenabi, kendisinden bahsettiği hiçbir yerde nerede doğduğunu açıkça ifade etmemiştir. Ayrıca, Cenabi hakkında bilgi veren ne çağdaşı ve yakın dönemi kaynakları- Kınalızade, Beyani, Selaniki, Kâtip Çelebi, Evliya Çelebi- ve ne de daha sonraki eserler, Cenabi'nin doğum yeri ve tarihi hususunda hiçbir bilgi vermemektedir. İlk tahsilini nerede tamamladığı ve kimlerden ders aldığı konusunda da bir bilgiye ulaşabilmek mümkün olmamıştır. Ancak şurası muhakkak ki, son derece bilgili ve kültürlü olduğu anlaşılan babası Hasan Efendi'den oldukça istifade etmiş olmalıdır. Temel ilimleri tahsil ile çevresinde şöhret kazandıktan sonra Dersaadet'te tahsilini tamamladı. Şeyhü'l İslam Ebussuud Efendi'den uzun süre dersler alıp hizmetinde bulundu ve ondan mülazım oldu. Kaynaklar, 981 Safer/1573 Haziran ayına kadar çeşitli yerlerde müderrislikte bulunduğundan bahsetseler de bunların hangi medreseler olduğunu belirtilmemektedir. Bununla beraber 971/1563- 1564 tarihlerinde İstanbul'da bulunduğunu kesin surette biliyoruz. Hatta tarihte el-Bahriyye denilen yerde inşa ettirdiği Fazliye caminin yakınındaki bir evde ikamet etmiştir. 981/1573 tarihinden

itibaren Cenabi'nin ilmiye sınıfı dâhilinde ki faaliyetlerini ve görev yerlerini daha açık bir şekilde takip edebilmekteyiz. Müderrislikte bulunduğu yerler hakkında şu bilgilere ulaşmaktayız:

Davud Paşa Medresesi (İstanbul) : Cenabi'nin 981 Safer/1573 Haziran'ında kırk akçe yevmiyeli bir medreseden ma'zul iken, Sarıgürzzade yerine atandığı yevmi elli akçelik bir medresedir. Bu medresede üç yıl müderrislikte bulunmuştur.

Ka'riye Medresesi (İstanbul) : 984 Cumadelula/1576 Temmuz'unda Mınık Ali Çelebi yerine tayin olunan Cenabi burada on bir ay görev yapmıştır. Bu medrese de elli akçe yevmiyeli bir medresedir.

Sultaniye Medresesi (Bursa) : 985 Rebiülahir/1576 Haziran'ında Küçük Lütfi Beyzâde yerine Bursa Sultaniyesi'ne terfi olundu. Bu medrese ilk iki medreseden bir üst seviyede olup yevmî altmış akçelik bir medresedir. Cenabi Efendi bu medresede 988 Rebiülevvel/1580 Nisan'ına kadar üç yıl hizmette bulundu.

Sahn-ı Seman Medresesi (İstanbul) : Cenabi Efendi 988 Rebiülevvel/1580 Nisan'ında Remzizade yerinde Sahn müderrisliğine tayin edildi. Yaklaşık iki buçuk yıl bu görevi sürdürdü. Bu medrese, Akdeniz cihetindeki dördüncü medrese olan Ayak Kurşunlu Medrese'dir.

Süleymaniye Medresesi (İstanbul) : Cenabi'nin tayin olunduğu kısım bu medresenin dördüncü medresesidir. Nevali Efendi yerine 990 Şaban/1582 Ağustos'unda bu medreseye tayin olunan Cenabi, dört yılı aşkın bir süre burada hizmette bulunmuştu.

Selimiye Medresesi (Edirne) : Cenabi Efendi'nin müderrislik hizmetinde bulunduğu son medresedir. Yevmiyesi altmış akçenin üzerindeki medreselerdendir. 994 Şevval/1586 Eylül ayında Remzizade yerine buraya tayin olunmuş, bir yıl kadar burada görev yapmış ve daha sonra kadılık mesleğini tercih ederek tedris faaliyetinden ayrılmıştır.

Netice itibariyle, Cenabi Mustafa Efendi, kesin olarak takip edebildiğimiz 981-995/1573- 1587 yılları arasında on beş yıl süre müderrislikte bulunmuştur. Buna müderrislikte bulunduğunu bildiğimiz fakat yıllarını ve yerlerini bilmediğimiz müderrislikleri de ilave olunacak olursa, oldukça uzun bir süre tedris faaliyeti içerisinde

bulduğunu görürüz. Bu dönemin de on bir yılı İstanbul, bir yılı Edirne, üç yılı da Bursa'da geçmiştir. Cenabi Mustafa Efendi, 995 Receb/1587 Haziran ayında Kudüs kadısı olan Remzizade yerine Haleb kadılığına tayin olundu. Osmanlı devletinde cari olan sistem gereği 997 Receb/1587 Haziran'ında görevden alınarak yerine kardeşi Su'udi Mehmed Efendi (ö.999/1590) tayin edildi (Canatar, 1993:45- 52). Cenabi'nin ölüm tarihi hususunda en açık bilgiyi veren Katib Çelebi'dir. Ona göre Cenabi, Halep kadılığından ayrıldıktan sonra 999/1590 tarihinde vefat etmiştir. Daha sonraki kaynak ve araştırma eserlerinin hemen hepsi bu tarihi kabul etmişlerdir. Katib Çelebi, Cenabi'nin nerede vefat ettiğini ise belirtmemiştir. En eski kaynaklara inmek suretiyle bu hususu incelemeye aldığımızda yukarıda bahsettiğimiz kaynak ve incelemelerin hilâfına Cenabi'nin 999/1590-1591'den önce vefat etmiş olabileceğine dair bilgiler bulunmaktadır. Cenabi hakkında, tarih açısından en eski ve en tafsilatlı bilgileri sunan Atai, Cenabi'nin 997/1588–1589 yılında vefat etmiş olduğunu sarıh olmayan bir ifadeyle belirtmektedir. Burada “997 Receb’inde ref olunub ol esnada eman-ı dünyeviyyeden me’yus ve müteveccih-i Cenab-ı Kuddus oldular” demektedir. Bu tarihi destekleyen bir başka bilgiye ise kadıasker ruznamçe defterlerinin birinde rastlamaktayız. Burada”... Sabıka Haleb kadısı iken, vefat eden merhum Emir Hasanzade Mustafa Efendi'nin danışmendlerinden olup...” ifadesi yer almaktadır ki bu ifadeden de Cenabi'nin Haleb kadılığından bir süre sonra öldüğü anlaşılmaktadır. Arap kaynaklarından olan *Şezerâtü'z-zehab'de*, ise Cenabi'nin h.999'da vefat eden kardeşi Su'udi'den önce vefat etmiş olduğu işaret olunuyorsa da tarih verilmemektedir. Cenabi'nin 997/1588-1589'da vefat ettiğini açıkça ifade eden tek eser, *Sicill-i Osmanî'dir*. Kadıasker ruznamçesi ve Atai'de verilen bilgiler dikkate alındığında Cenabi'nin Haleb kadılığından alındığı 997 Receb/1587 Mayıs'ında veya kısa bir süre sonra öldüğü hususu daha doğru görünmektedir. Bunlara rağmen daha kesin bir bilgi elde edilinceye kadar vefat tarihi olarak 999/1590–1591 tarihini esas kabul etmek durumundayız. Nitekim Evliya Çelebi (ö. 1682) Cenabi Efendi'nin vefatı üzerine düşürülen bir tarihi kaydetmektedir ki o da “Kıldı rihlet Cenabi Efendi ah” ibaresi olup ebced hesabıyla h.999 tarihine karşılık gelmektedir. Cenabi'nin ölüm tarihi hususunda daha farklı bilgilerde bulunmaktadır. Müstakimzade'nin verdiği 1004/1595 tarihi ve ona istinaden İstanbul Kütüphaneleri Tarih-Coğrafya Yazmaları Katalogları'nda verilen bilgi gerçekte Bursalı şair Mustafa Cinani'nin ölüm tarihidir. Cenabi'nin nerede vefat

ettiği ve gömüldüğü hususuna gelince, bu konuda Osmanlı kaynakları neredeyse hiçbir bilgi vermemektedir. Halep'te öldüğünü açıkça ifade eden tek eser Osmanlı Müellifleri'dir. Arap kaynakları ise onun Amid (Diyarbakır) da öldüğünü kaydetmektedir. Cenabi'nin Halep'te öldüğünü işaret eden birçok husus bulunmaktadır. Atai'nin kaydettiğimiz ifadesi bunu gösterdiği gibi, naklettiğimiz ruznamçe defteri kaydı da aynı şeyi düşündürmektedir. Babası, kardeşi ve oğlunun İstanbul'da medfun olduklarını belirten Osmanlı kaynakları Cenabi hakkında benzeri bir bilgi vermemektedirler. Cenabi'nin Amid'de öldüğü iddiası ise gerçekte, kaynakları yanlış anlamaktan kaynaklanmaktadır. H. Zirikli ve Kahhale'nin eserlerinde, ibnü'l-İmad'ın verdiği bilgiler karıştırılmış, Cenabi ve kardeşi Suudi Efendi, gerek mahlaslarıyla, gerekse ölüm tarihleri ve yerleriyle, birininki diğerine atfedilerek nakledilmiştir. Dolayısıyla, Suudi Efendi'nin öldüğü yer olan Amid, ağabeyi olan Cenabi'ye atfedilmiştir. Cenabi'nin ölüm sebebi olarak ise sadece Osmanlı Müellifleri'nde memuriyetinin sonlarında hastalanarak vefat ettiği hususu kaydedilmektedir (M. Tahir 1992: c. III, s. 39). Cenabi'nin şahsiyeti hakkında bilgi veren kaynaklar, başta kendi eserleri olmak üzere Kınalızade Hasan Çelebi, Beyani Mustafa Efendi ve Nev'îzade Atai'nin eserleri olup, sonraki telif eserler bunlara dayanılarak yazılmışlardır. Cenabi Efendi'nin Hz. Peygamber sülâlesinden ve sadat zümresinden olduğunu belirten Kınalızade (ö. 1604), onun ilim tahsil etme hususunda "mücid" yani çok çalışkan, her davranışı ve fiilinde, makam sahibi kişilerin meclis ve mahfillerinde sözü hak üzere olan, "La te'huzuhu fillahi levmete la'im" sıfatını üzerinde taşıyan yani Allah'ın yüceliğinin bilincinde olup, Allah için, doğruluk hususunda hiç kimsenin kınamasından çekinmeyen, önemli kişiler, vezirler ve ümera ile irtibat üzere olan biri olduğunu vurgulamakta, onu Arap dili, muhadarat ve tarih ilmine meyyal olarak göstermektedir. Beyani (ö.1597) de, Kınalızade'yi tekid edencesine Cenabi'nin şahsiyetinden bahsederken, onu bitin fazilet ve yücelikleri üzerinde taşıyan, her sözü Allah için olan biri olarak takdim etmekte, muhadarat ve tarihi meyilli olduğu hususlarına işaret etmektedir. Cenabi hakkında ne tafsilatlı bilgileri vermiş olan Atai (ö. 1653) ise, Cenabi'yi Rasullullah'ın neslinden olduğunu belirttikten sonra, ilmin zahiri ve batını iki cephesini de kendinde birleştirmeyi başaran, kemal sıfatlarla bezenmiş bir kişilikte olduğunu belirtmektedir. Fazlı ve güzel ahlakı dolayısıyla büyük küçük herkesin itibar ettiği, padişahın dahi iltifatlarına nail olmuş, her ilimden anlayan, Arap edebiyatı ve

tarihi ilmine daha fazla yönelmiş biri olarak gösterilen Cenabi Efendi çeşitli Osmanlı eserlerinde de bu nitelikleriyle zikredilmiştir.

Cenabi'nin şahsiyeti hakkında daha tafsilatlı bilgileri onun çeşitli eserlerini inceleyerek görebiliriz. Her şeyden önce, üzerinde çalıştığımız eseri son derece tertipli ve metodiktir. Yine eserlerinde kendisinin ilme ve ilim adamlarına ne derece önem verdiği gibi ilme ve ulemaya değer verip el uzatan idareciler ve padişahları da takdirle karşılayıp yad ettiğini görebiliriz. Nitekim devrin padişahı III. Murad'la tanışmakta olduklarını bilmekteyiz (Canatar, 1993: 27).

Cenabi Mustafa Efendi ulema sınıfında ve tarihçi olmasının yanında aynı zamanda bir şairdir. Gerek şiirlerinden gerekse divanından onun ne derece şair ruhlu bir kişiliğe sahip olduğunu örnekleriyle görebilmekteyiz. *Kasaid-i Belîğa* adıyla bir divan vücuda getirmiştir. Süleymaniye Medresesi'nde görev yaptığı yıllar içerisinde 992/1584 yılında tamamlanmış olan bu eser, Arapça olarak yazılmış çeşitli konulardaki şiir ve kasidelerden müteşekkildir. Cenabi, bu divanda Cenani mahlasını kullanmıştır. Şiirlerinin bir bütün olarak bulunduğu bu divanından başka, yazmış olduğu Cenabi Tarihi'nin Arapça asıl kısmında, muhtasar Türkçe tercümesinde ve kısmen tercüme kısmen de telif eser niteliği taşıyan *Cevahiru'l garaib* adlı eserinde dağınık vaziyette bir çok şiirleri bulunmaktadır (Cenabi, Kasid-i Beliga: vr. 23a).

Cenabi Mustafa Efendi'nin hayatı ve eserlerinden bahseden kaynaklarda onun hayır eserleri bulunduğu dair, günümüze değin, herhangi bir bilgi bulunmamakta ise de yaptığımız kaynak çalışmalarında müellifin yatırmış olduğu bir medrese ve bir caminin mevcudiyeti tespit edilmiş, ne var ki her iki hayır eseri de mevcudiyetlerini günümüze kadar sürdürememişlerdir (Canatar, 1993: 29).

Cenabi Efendi Medresesi: Kadıasker ruznamçe defterlerinden tespit edildiği üzere, Cenabi'nin İstanbul'da ne zaman yaptırmış olduğunu kesin olarak bilmediğimiz, 968–971/1560–1563 yılları arasındaki bir zaman diliminde yapılmış olduğunu tahmin ettiğimiz, kadıasker ruznamçelerinde “mahmiye-i istanbul'da”, “mahruse-i Kostantiniyye'de” şekillerinde tarif edilen bir medresesi bulunmaktadır. 995–997/1586–1589 tarihleri arasındaki kadı ve müderris tevcihlerini ihtiva eden ve Rumeli Kadıaskeri Feyzullah Efendi tarafından düzenlenmiş olan defterin Cemaziyelâhir 995/Mayıs 1587 tarihindeki bir kayıta rastladığımız bu medrese, günlük yirmi akçelik

medreselerdendir. Cenabi Efendi bu tarihte Edirne’de Sultan Selim Han Medresesi’nde Müderris olarak görev yapmaktadır. Aynı defterde h.996 Muharrem ayında Cenabi Efendi Medresesi’ne yapılan müderris tayininde, Cenabi’nin o sırada Halep kadısı olduğu “haliya mahmiye-i Halep kadısı” ibaresiyle vurgulanmaktadır. Cenabi Efendi Medresesi’ne yapılan tayinlerin ikisini daha yine ruznamçe defterlerinden tespit edebilmekteyiz. Birincisi 13 Zilkade 999, ikincisi ise 6 Receb 1000 tarihinde yapılan tayindir. Bu son tayinde Cenabi Efendi Medresesi’nin yirmi akçelik medreseler düzeyinden günlük otuz akçelik medreseler sınıfına dâhil edilerek seviyesinin yükseltildiğini görüyoruz. Cenabi Efendi Medresesi’nin bundan sonraki devam seyrini Şakaik zeyillerinden takip edebiliyoruz. Buna göre, bu medreseye, 1067 Muharrem, 1082 Rebiülâhir, 1098 Cemaziyelula, 1100 Muharrem, 1101 Cemaziyelula, 1116 Rebiülevvel, 1118 Şa’ban, 1125 Şa’ban, 1130 Cumadelahire, 1132 Şevval ve 1137 Safer ayında olmak üzere muhtelif tayinlerin yapıldığını görüyoruz (Kütükoğlu 1977: 23–25).

Şeyhi Mehmed Efendi, eserinin bir başka yerinde Cenâbîzâde Hasan Efendi Medresesi adıyla bir medreseden söz etmekteyse de, bildiğimiz kadarıyla bu tarihlerde ne Cenabi Mustafa Efendi’den başka Cenabi mahlaslı bir kimse, ne de Cenabi Mustafa Efendi’nin Hasan isimli bir oğlu bulunmaktadır. Şeyhi’nin verdiği bu bilgi kanaatimizce Cenabi Efendi Medresesi’nin Cenabi’nin torunu olduğunu sandığımız Hasan Efendi adlı kişiye nispetle de anılmakta olduğunu işaret etmektedir. Yahut Şeyhi, Hasan Efendizade Cenabi, diyeceğine yanılarak Cenâbîzâde Hasan Efendi tabirini kullanmıştır. Yine Şeyhi’de 1064 Şa’ban’ında, metin içinde Cenani, metin dışında Cenabi Efendi Medresesi olarak gösterilen medreseye yapılan bir tayinden bahsedilmekte ve tayin olunan kişinin bu medresenin ilk müderrisi olduğu vurgulanmaktadır. Bu bilgiye dayanarak Hammer de aynı hususu eserine derc etmektedir. Şeyhi’nin verdiği bu bilginin, h.995 tarihinden itibaren mevcut olduğunu bildiğimiz Cenabi Efendi Medresesi ile hiçbir ilgisi bulunmamakta, aynı zamanda kadıasker ruznamçeleri ile çatışmaktadır. Bu durumun, Cenabi Efendi Medresesi’nin tamiri varsayımı sonunda, buraya yeniden müderris tayin olunmasından kaynaklandığı düşünülebilirse de, gerçeğin böyle olmadığını söyleyebiliriz. Nitekim bu medreseye tayin edilen kişinin 1068 tarihinde başka bir yere gittiğini belirten Şeyhi, biraz önce belirttiğimiz Cenabi Efendi Medresesi’ne 1067 Muharrem’de bir tayinden daha bahsetmektedir ki, her iki tayindeki

kişilerin kimliği farklılık taşımaktadır. Buradan, Şeyhi'nin ilk defa müderris tayininden bahsettiği medresenin, Cenabi Efendi Medresesi değil başka bir medrese olduğu neticesine varıyoruz. Cenabi Efendi Medresesi'nin gelişim ve devam seyrini 1137 Safer/1724 Ekim ayına kadar izleyebildiğimiz halde, bu tarihten sonraki akibetini tespit edemiyoruz (Kütükoğlu 1977: 25).

Fazliyye Camii: Cenabi *Tarihi*'nin müellif nüshasında mevcut bir nottan, kendisinin İstanbul'da bir cami yaptırmış olduğunu öğreniyoruz. Belirttiğine göre bu câmi "Kostantiniyyetü'l-mahmiyye" diye nitelendirdiği İstanbul'un karşı tarafında, "el-Bahriyye" denilen yerde yer almakta, müellif de bu câmiye yakın bir evde oturmaktadır. Yaptığımız araştırmada bu isimle anılan bir câmiin mevcudiyetini tespit edemediğimizden Cenabi'nin kaydettiği bu bilgileri tevsik etme imkânına da sahip değiliz. Bahriye adıyla, sur dışındaki semtlerden olan Kasımpaşa'da bir caddenin bulunduğunu biliyoruz. Cenabının Bahriye dediği yeri, Kostantiniyye'nin karşı tarafında şeklinde tarif etmesi, bugün Bahriye caddesi dediğimiz yerin İstanbul'un karşı yakasında yer almakta oluşu, bizi Cenabi'nin verdiği bilgilerin doğru olduğu kanaatine sevk etmektedir. Burada cami olarak belirtilen ibadethanenin olsa olsa küçük bir mescit olası söz konusudur. Cenabi bu camiden h.971 tarihinde bahsettiğine ve h. 981'de kırk akçelik bir medresede müderris olarak görev yapmakta olduğuna göre, Cenabi'nin cami yaptırmış olduğundan bahsettiği 971/1563–1564 dolaylarında talebe veya müderrisliğe yeni başlamış biri olmalıdır. Dolayısıyla bugün anladığımız manada bir cami yaptırmış olması oldukça zor görünmektedir. Muhtemelen yaptırmış olduğu bu ibadethane bir cami değil bir mescittir. İsminden bahsedilmemiş olması da bu duruma işaret etmektedir. Cenabi'nin yaptırmış olduğu Fazliyye camiinin akibeti de, Cenabi Efendi Medresesi'nde olduğu gibi meçhul kalmıştır.

Cenabi Efendi pek çok ilimle meşgul olmakla birlikte daha ziyade Arap Edebiyatı ve tarih ilmiyle uğraşmıştır. Tarih sahasındaki şöhretini Arapça olarak yazmış olduğu El Aylemü'z-Zahir fi ahvali'l-evail ve'l-evahir adlı eserine borçludur. Bunun dışında da yine tarihle ilgili çeşitli eserleri vardır. Bu eserler daha sonra anlatılacaktır.

Cenabi Mustafa Efendi'nin, gerek babasının nüfuzundan gerekse bizzat kendisinin cemiyet içerisindeki konumundan kaynaklanan, önemli bir çevresi bulunmaktadır. Bu çevre devletin en üst seviyesinde bulunan padişah ve bazı devlet ricalı ile ilim ve tasavvuf erbabı kişilerden müteşekkildir. Cenabi'nin Sultan III. Murat ile bizzat

tanışmakta olduğunu, hatta padişahın kendisine bizzat bir eserin tercümesi hususunda emir vermiş olduğunu biliyoruz. Cenabi'nin devlet ricali ile olan münasebetlerine örnek teşkil eden bir husus Kıbrıs fatihi vezir Lala Mustafa Paşa (ö. 1580) ile olan yakınlığıdır. Cenabi, eserinde Kıbrıs fethini bizzat savaşın kumandanı olan Lala Mustafa Paşa'nın ağzından ifade etmektedir. Cenabi'nin devlet ricalinden olan bir diğer tanıdığı meşhur tarihçi İdris-i Bitlisi'nin oğlu Ebu'l-fazl b. İdris et-Tebrizi ed-Defterî (ö. 1579)'dir. Cenabi bu sayede kendisinden rivayetlerde bulunabilmiştir. Cenabi'nin devlet ricalinden bir diğer tanıdığı da arkadaşı olduğunu belirttiği, Darü's-sa'ade kilerciler reisi olup o tarihlerde Kelme emîri bulunan Tavaşi Cafer Ağa'dır. Cenabi'nin ayrıca, saray içerisinde de bazı dost ve tanıdıkları bulunmakta, dolayısıyla eserinde bunlardan işitmiş olduğu hususları da kaybetmektedir (Atai: c.II, 505).

Cenabi'nin en yakın olduğu çevresi ise şüphesiz ki dini çevredir. Bu da ulema, meşayih, kadı ve müderrislerden müteşekkildir. Ulema sınıfı içerisinde Cenabi'yi en çok etkileyen, kendisinden çok istifade ettiği, eserlerinde uzun uzadıya kendisinden bahsettiği kişi ise hocası olan Şeyhülislâm Ebussuud Efendi (ö. 1574)'dir. Yine ulema sınıfından olup müderris ve kadılıklardan bulunan birkaç kez Cenabi yerine tayin olunan, Cenabi'yi şahsen tanıyıp meşhur *Tezkiretü's-şu'ara* adlı eserinde kendisinden söz eden Kınalızade Hasan Çelebi (ö.1604), tezkiresinde Cenabi'den söz eden Carullahzade Beyani Mustafa Efendi (ö.1597), Haleb kadılığı yapmış olan Ömer b. Abdülvehhab el-Arzi eş-Şafi'i el-Kadirî (ö.1632), Abülhalim Mehmed b. Mehmed Nurullah b. Yusuf Ahizade (ö.1605), Osmanlı kadıaskerliği ve şeyhülislâmlığı görevlerinde bulunmuş olan ve Cenabi'nin kendisinden rivayette bulunduğu Hâmid el-Karamani (ö. 1576) ve yine kendilerinden rivayette bulunduğu Kadı Alâeddin ed-Dulgari ve Mevlâna Hafizüddin et-Taşkendi, Cenabi'nin ulema sınıfı içerisindeki yakın çevresini teşkil etmektedir. Cenabi'nin tasavvuf ve tarikat çevreleri ile de iyi ilişkiler içerisinde olduğunu biliyoruz. Bunlardan meşhur Üveysi tarikat şeyhlerinden Beşiktaş'ta dergâhı bulunan, Cenabi'nin eserinde zikir meclislerine gidip katıldığını ve kendisiyle de bizzat sohbetinde bulunduğunu belirttiği Trabzonlu Şeyh Yahya Efendi (ö. 1571) ile meşhur Yazıcızâde Mehmed'i zikredebiliriz. Cenabi'nin talebesi olmuş olan kişilerden yalnızca ikisini tespit edebiliyoruz. Bunlardan ilki, Bıyıklı Ömer adıyla meşhur, Menteşeli el-Mevlâ Ömer (ö. 1014)'dir. Atai'nin belirttiğine göre "Cenabi Efendi'den mülazemetle mesrur ve cenab-ı mevleviye intisabla meşhur olmuş idi".

Yani Cenabi'den dersler alarak onun talebesi olmaktan sevinç duyup ‘‘Cenabi'nin talebesi’’ diye şöhret olmuş biridir. Atai, bu zatı iyi itikad sahibi olarak tanıtmaktadır. Cenabi'nin tespit edebildiğimiz diğer talebesi, Kalecikli Abdüsselâm b. Abdülgaffâr'dır. Kadıasker ruznamçe defterinden rastladığımız bu isim, Cenabi'nin eski talebelerinden olarak tavsifle, mülazemet defterine kaydolunmaya müstahak olduğu belirtilmektedir. Bu bilgiler Cenabi'nin ilmiye sınıfı içerisindeki değerini de işaret etmektedir. Şöyle ki, Bıyıklı Ömer'in Cenabi'nin talebesi olarak şöhret bulması bizzat hocası Cenabi'ye olan hürmet ve saygıyı ifade etmek içindir. Nitekim Cenabi'nin kardeşi Su'udi Efendi de, hocası Ebussuud'a nispetle şöhret bulmuştur. Cenabi Efendi'den sonra da bu aile ilim adamı yetiştirmeye devam etmiştir. Oğullarından Mehmet Efendi (ö. 1014/1605- 1606) Sahn müderrisliği yaptığı gibi bunun oğlu Ahmet Efendi de ilmiye sınıfından idi (Canatar 2000: 595)

1.2. Eserleri

1.el-Hafil al-vasit ve'l-aylem üz-zahir el-muhit veya Cenabi Tarihi;

Tezimizde esas olarak üzerinde durduğumuz ve tanıttığımız eser olduğu için bilgileri daha sonraya bıraktık.

2. Nihayetü'l-meram ve bahru cevahiri'l kalam;

Yukarıda ismini verdiğimiz eserin, müellifin kendisi tarafından yapmış olduğunu bildirdiği Arapça muhtasarıdır. Cenabi bu eserini kendi ifadesiyle sözlerin en hayırlısı ve faydalısı az ve öz olanıdır sözünden hareketle, El Aylemü'z zahir'in kendince en önemli hususlarını seçerek meydana getirmiştir. İstanbul kütüphanelerinde nüshasına rastlamadık fakat bu eserden Babinger bahsetmekte ve British Museum'da kayıtlı bir nüshadan söz etmektedir.

3.Dürr-i Meknun ve Sırr-ı Masun;

Biraz önce söz ettiğimiz Nihayetü'l-meram ve bahru cevahiri'l kalam adlı eserin Türkçe'ye müellif tarafından aktarılan tercümesidir. Eserin bir diğer ismi de Gülşen-i Tevarihdir. İstanbul kütüphanelerinde dört (1. Topkapı Sarayı Müzesi, Revan, nr. 1136 2. Topkapı Sarayı Müzesi, Hazine, nr. 1607 3. Nuruosmaniye kütüphanesi, nr. 3097 4.

Nuruosmaniye Kütüphanesi, nr. 3107) yurtdışında da bir nüshası olmak üzere toplam beş nüsha bulunmaktadır. Eser Sultan III. Murat'ın isteğiyle düzenlenmiştir.

4.Cevahiru'l-garaib fi Tercemeti Dürri'l Acaib;

Tespit edilebildiği kadarıyla dünyada mevcut tek nüsha Süleymaniye Kütüphanesi, Hamidiye, nr. 1073 te kayıtlıdır. III. Murat 'ın Cenabi'den istediği tercüme bir eserdir. Ama müellif burada da kendi bakış açısıyla, metodunu kattığı tercüme-telif bir eser ortaya çıkarmıştır. Mukaddimesinde Dürr-i Meknun ve Sırr-ı Masun'un girişini aynen kullanmıştır. Genel bir İslam Tarihi, tabiat ve adap kitabıdır.

5.Kasaid-i Beliğa;

Cenabi'nin Arapça şiir ve kasidelerinin bulunduğu bir divandır. Tek nüshası Süleymaniye Kütüphanesi, Karaçelebizade, nr. 311'de kayıtlıdır ve müellif nüshası gibi değerlendirilir.

6.Risale-i Sağire;

Başlı başına bir eser değildir. Mecmu'atu'r-resail adlı eserde yer alır. Süleymaniye Kütüphanesi, Kasidecizade, nr. 677'de kayıtlıdır. Mü'min suresinin tefsiri üzerindedir.

7. Es-Seb'u's-seyyar;

Müellifimiz bu isimle kıyafetname ve feraset üzerine bir eser yazdığını kaydeder, ne var ki bu eserin bir tek nüshası dahi yoktur.

8. Cenabi'ye atfedilen Diğer Eserler;

Tarih-i Bilad-ı Mağrib

Risale fi bina-i Ayasofya ve kal'a-i Kostantiniyye

Fursatname

El- Hadiratu'l hadara ve'l hadikatu'n-nadara

Tuhfetu'l-edib ve hediye-tü'l-erib (Canatar 2000: 621)

1.3. Tarihi Görüşü

Cenabi'nin tarih görüşünü anlatmaya, onun tarihi tarifi ve değerlendirmesi ile başlamak istiyoruz. Cenabi, tarihi başlı başına bir ilim dalı olarak kabul ederek, tarih ilmine büyük bir ehemmiyet atfetmektedir. Tarihe yardımcı ilimler olarak nitelendirdiğimiz arkeoloji, geçmişle ilgili bilgiler, diplomatika ve vesikalar ilmi ile tarihi bir bölüm olarak değerlendirip, kendi ifadesiyle bu ilmi "ilmi'l-asar ve't-tevarih" olarak nitelendirmekte ve bu ilmi dağların tepesi gibi bütün ilimlerin doruk noktası şeklinde tanımlamaktadır.

Cenabi'ye göre tarih ilmi, tarihin ibret alınması gereken yönlerine dikkat çekerek geçmiş devirlerde yaşayanların haline dikkat etmektedir. Belirttiği bir diğer husus ise tarih ilmi ilgililerine uzun ömür, tam bir anlayış ve olayları tahkik edebilme gücü verir. Ona göre ilmi, belagatle ve fasih bir dille konuşan, halka kimi zaman kinayeli, kimi zaman açık ve net bir şekilde, kimi zamanda aydınlatıcı bir şekilde va'zeden bir vaiz durumundadır. Eserinin önsözünden de anlaşıldığı kadarıyla, Cenabi eserini muteber saydığı eserlerden derlemiş olduğunu, alıntı yaptığı eserler için naklettiği kısmın başına ve sonuna kullandığı kaynakları belirtmiştir. Bu şekilde kaynak göstermesini ise eserinin sıhhatine delil olarak göstermektedir.

Cenabi, tarih ilmini faydalarını sıralayarak dolaylı yönden tarif etmeye çalışmaktadır. Bu ilim sayesinde, Allah'ın yarattığı varlıkların garip yönleri ile Allah'ın hikmeti, rahmetinin genişliği, gücünün şiddeti ve en mühimi Allah'ın yüce varlık ve kudretinin idrak edilebileceği söz konusu edilmektedir. Cenabi'ye göre tarih ilmi, tarihin ibret alınması gereken yönlerine dikkat çekerek, geçmiş devirlerde yaşayanların haline işaret etmektedir.

Cenabi "Tarih denilen şey, doğruluğunu veya yanlışlığını araştırmadan duyduğu her şeyi toplayan birinin verdiği haberdur." şeklindeki bir görüşle hareket edilerek tarih ilmini küçümsememek ve hakir görmemek gerektiği görüşündedir. Buradan da anlaşıldığı üzere müellif kaynak göstermeksizin yazılan eserin sıhhatinden şüphe duyulması gerektiğini ifade ederek, kaynak gösterme usulünü titizlikle kullanmıştır. Bu da onun tarihçiliğine iyi bir örnektir.

İbn-i Haldun'u okuduğu ve etkilediği anlaşılan Cenabi, sadece umumi tarih yazarken değil aynı zamanda Osmanlı tarihini yazarken de kullandığı kaynakları tenkit etmek

suretiyle kullanmıştır. Olaylar arasında sebep-sonuç ilişkileri kurma yönüne de gitmiş ve hadiseleri değişik yönleriyle değerlendirmiştir. Cenabi, eserlerinde Müslüman kimliğini oldukça net bir biçimde ortaya koymuş ve Osmanlı yönetimine derinden bağlı olmakla beraber olumsuz ve yanlış gördüğü bazı meseleleri de eleştirmekten çekinmemiştir.

Bunların yanında, klasik, ilmî Arap tarih yazıcılığının bütün hususiyetlerinin eserinde taşıyan, sade ve anlaşılır bir dil ve üslubun benimsendiği, araştırmacı ve eleştirci bir tavrın sergilendiği böylesine bir eserin, kendisinden daha önce ve kısmen, daha sonra yazılmış tarih telifleri dikkate alındığında, tarihçiliğimiz açısından ne derece ehemmiyet taşıdığını açıkça ortaya koymaktadır. Kaynak gösterme olgusu, tarihçilik geleneğimiz açısından, Cenabi'nin yaşadığı devre kadar, hatta kendisinden sonra dahi, Cenabi'nin ortaya koyduğu duyarlılık ve şekilde bir uygulamaya imkân bulmamıştır diyebiliriz. Tarih yazıcılığımız yönünden oldukça büyük bir eksikliğimiz olan bu husus, Cenabi başta olmak üzere, sayılı bazı tarihçilerimizde ancak göze çarpan bir uygulama olarak gözükmektedir. Bu da, Cenabi'nin ve eserinin kıymet ve mahiyetini gösteren bir hususiyettir.

Netice olarak Cenabi Mustafa Efendi, XVI. Asırda yaşamış, birçok sahada eserler telif etmiş, en çok tarihçilik yönü ağır basan değerli bir Osmanlı müverrihi ve ilim adamıdır. Üstün metodoloji bilgisine sahip olmakla beraber devrin iki önemli tarihçisi; Hoca Sadedin Efendi ve Gelibolulu Mustafa Ali'nin gölgesinde kalmıştır.

BÖLÜM 2: EL-‘AYLEMÜ’Z-ZAHİR Fİ AHVALİ VE’L-EVAHİR

Asıl adı el-Hafilu’l-vasit ve’l-Aylemu’z-zahir el-muhit olan, ilim dünyasında *Cenabi Tarihi* ismiyle şöret bulan bu eser, Cenabi Mustafa Efendi’nin vücuda getirdiği en mühim eserdir. Cenabi Tarihi gerek Osmanlı tarihçiliğinin seyri, gerekse XVI. asrın en mühim tarih eserlerinden biri olması açısından tarihçiliğimiz içerisinde önemli bir yer tutmaktadır. Yapı açısından umumi tarih eserleri sahasından mütalaa etmek durumunda olduğumuz bu eserin dili Arapça olup, Osmanlı tarihçilerinin yazmış olduğu ilk, en geniş muhtevalı, sistemli ve önemli umumi tarih olduğunu söyleyebiliriz. Cenabi’den önce, Osmanlı Tarihi’ni de içerisine alan bu derece geniş kapsamlı bir eserin mevcudiyetinden bahsetmek mümkün değildir. Eser III. Murad’a ve muhtemelen devrin sadrazamı Siyavuş Paşa’ya ithaf olunmuştur. ‘‘Cenabi Tarihi’’ ismi, ilim çevrelerinde, Cenabi Mustafa Efendi’nin yalnızca, bu Arapça asıl umumi tarih eserini ifade etmek için değil, bu tarihin müellifi tarafından yapılan Arapça muhtasarı olan *Nihayetü’l-meram* ve *Bahru cevahiri’l-kelam* adlı eser ile bu muhtasar eserin, yine müellifi tarafından yapılan tercümesi olan *Dürr-i Meknun ve Sırr-ı Masun*, diğer adıyla *Gülşen-i Tevarih* adlı eserleri de ifade etmek üzere kullanılmaktadır.

El-Hafilu’l-vasit ve’l-Aylemu’z-zahir el-muhit adlı eserin, tespit edebildiğimiz kadarıyla asıl isminden başka on ismi daha bulunmaktadır. Bu isimlerin bir kısmı müellifin kendi eserinden bahsederken kullandığı kelime ve isimlerden ötürü, bir kısmı da başkalarınca verilmiş olan isimlerdir. Bunları şöylece sıralayabiliriz: ‘‘ *Bahr-i Zehhar*’’, ‘‘ *el-Bahr*’’, ‘‘ *el-Bahru’z-zehhar ve’l-Aylemu’t-teyyar*’’, ‘‘ *Bahr-i Aylem*’’, ‘‘ *el-Aylemu’z-zahir fî ahvali’l-evail ve’l-evahir*’’, ‘‘ *el-Aylemu’z-zahir fî ulumi’l-evail ve’l-evahir* ’, ‘‘ *Tarihi Hüseyni*’’, ‘‘ *Tarih-i Cenaibi*’’, ‘‘ *Tarihu’l- Cenabi*’’ ve en çok bilinen ismiyle ‘‘ *Cenabi Tarihi*’’.

Cenabi Mustafa Efendi’nin bu eserin telifine, müellif nüshasında bulunduğumuz bir nottan hareketle, 971/1563- 1564 tarihinden önce başlamış olduğunu tespit edebiliyoruz. Bu notta, belirtilen tarihte tesvit işleminin sona erdiği kaydedilmektedir. Bu durum, eserin bu tarihten önce yazılmaya başlandığını da göstermektedir. Nitekim Cenabi’nin bu eseri telife oldukça genç bir yaşta başlamış olduğunu tespit edebiliyoruz. Daha önce de belirtmiş olduğumuz gibi Cenabi, bu tarihte muhtemelen ya henüz bir medrese öğrencisi ya da müderrisliğe yeni başlamış biri konumundadır. Eserin bitişi ile ilgili

olarak düşürülen tarih kayıtları ebcet hesabıyla 996/1587- 1588 tarihini göstermektedir. Dolayısıyla telifin yirmi beş yıldan fazla sürmüş olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Bu ise, eserin oldukça ehemmiyetli ve büyük bir çalışmanın mahsulü olduğunu göstermektedir. Nerede telif edildiği hususuna gelince; telife başlandığı sıralarda Cenabi'nin İstanbul'da bulunduğunu, Bahriyye denilen yerde ikamet etmekte olduğunu daha önce belirtmiştik. Yine hayatından çıkardığımız bilgilerden, Cenabi'nin eserinin önemli bölümünü 971-985/1563- 1577 ve 988- 994/1580- 1586 tarihleri arasında kalan yirmi yıllık sürede İstanbul'da, 985-988/1577-1580 yılları arasındaki üç yıllık sürede Bursa'da, 994-995/1586-1587 yılları arasında Edirne'de ve 996/1587-1588 tarihine kadar da Halep'te görev yaparken kaleme almış olduğunu görüyoruz. Eserin telifi tamamladıktan sonra, kısmen gözden geçirilmesi işleminin ise Halep'te yapıldığı anlaşılmaktadır (Canatar 1993: 83- 85). Eserin telifi, tespitlerimize göre üç safhada gerçekleşmiş; müellif nüshasından anlaşıldığı üzere birinci safhada, Abbasilerden sonraki İslam Devletleri Tarihi olacak şekilde terkip edilmiş, ikinci safhada Peygamberler Tarihi, Farsler, Yunanlılar, Rumlar, Beni İsrail, Firavunlar, Ad, Yemen kavimleri, Lahmiler, Gassaniler, Cürhümlüler, Kindeliler, İslam'dan Önceki Arap Tarihi, Hz. Peygamber (s.a.v.), Hulefa-i Raşidin ve ilk devir İslam Tarihi'nin yer aldığı bölüm kaleme alınmış, son safhada ise ilk iki safhada gerçekleştirilenler bir mukaddime ilave etmek suretiyle birleştirilmiştir. Cenabi'nin, bu eseri, herhangi bir makam sahibinin isteği doğrultusunda değil, kendisinin tarihe olan meyli, ona verdiği değer çerçevesinde, din ve dünya görüşünün bir icabı olarak, sırf insanlara hizmet ve yol göstermek maksadıyla kaleme aldığını söyleyebiliriz. Umumi bir tarih eseri olması hasebiyle, ilk insanın yaratılışından itibaren başlamakta olup, Peygamber Tarihi, bazı ümmetler, Farsler, Yunanlar, Rumlar, İsrailoğulları, Firavunlar, Ad ve Yemen kavimleri, Beni Lahm, Beni Gassan, Cürhümlüler, Kindeliler, İslâm'dan Önceki Arap Tarihi, Hz. Peygamberin doğumu ile başlayıp Hulefâ-i Râşidîn, Sahabe Emevîler, Abbasîler... Şeklinde 996/1587- 1588 tarihine kadar devam ettirilen İslâm Tarihi ve İslam Devletleri Tarihi'nden müteşekkildir.

Eserin mukaddimesinden anlaşıldığına göre, ilk planda bir mukaddime ve seksen iki bab (devlet-hanedanlık) üzere terkip olunması düşünülmüş, fakat daha sonradan bu plana Hz. Peygamber devri ahvali, Kitap başlığı altında çeşitli fasıllar halinde ilave olunmuştur. Dolayısıyla eserin bab sayısında bir artış olmasa da konularında bir artış

söz konusu olmuştur. Ne var ki bu husus müstensihler tarafından yanlış anlaşılacak bab şeklinde esere ilave edilmiştir.

Eserin tertibini incelediğimizde oldukça sistematik bölümlere ayrılmış, kronolojik sıralamaya riayet edilmiş bir düzen olduğunu görebilmekteyiz. Gerek devletler ve gerek milletlerin, gerekse hadiselerin tertibi bu şekildedir. İslam devletleri, mümkün olduğunca bölgelere ayırmak ve tasnife tabi tutmak suretiyle –günümüz sistematığına uygun olarak- düzenlenmiştir. Devletler bu şekilde bölgelere ayrılarak kronolojik sırasıyla zikredildiği gibi, her devletin hükümdar ve padişahları da birbiri arkasına sıralanmakta, her hükümdar ve padişah döneminde vukua gelen hadiseler gün ay ve yıl gözetilmek suretiyle kronolojik sırada verilmektedir. Özellikle Osmanlı tarihi kısmında uygulanan bir yöntemle, her padişah devrinden sonra, o devirde yaşayan âlimler, tarikat şeyhleri, tabipler vs. kişilerin biyografileri, eserleri, hizmetleri, ölüm tarihleri esas alınmak suretiyle sırasıyla takdim olunmaktadır.

Gereksiz uzatmalara yer vermeyen, kaynağının güvenilir olmasına ehemmiyet veren, tarihi gerçekleri arayan ve araştıran, olaylara daha geniş bakış açısı taşıyan mübalağaya ve edebi hüner göstermeye yönelmeyen bu tarih yazıcılığının hemen bütün hususiyetleri Cenabi'de açıkça fark edilmektedir. Cenabi'nin, ilk önce yazmış olduğu Arapça umumi tarihinin yanında, aynı eserden hareketle daha sonra kaleme aldığı muhtasar Türkçe tercümesinde ve diğer eserlerinde, temsil ettiği ilmi, klasik Arap tarihçiliği çerçevesinde, ifadeden çok manaya ehemmiyet veren, oldukça sade ve anlaşılır bir dil ve üslup kullanmış olduğunu görmekteyiz. Cenabi hatta bu sade ve anlaşılabilirliği bir metot ve felsefe olarak da savunmaktadır. Nitekim *Cevahiru'l-garaib* adlı eserinde, "Me'ani-i zahiresiyle iktifa olunup, terk-i tafsil ve tayy-i tatvil olundu" diyerek sadeliği ve anlaşılabilirliği bir metot ve üslup olarak ortaya koymaktadır. Cenabi, Arapça yazmış olduğu eserini Türkçe'ye çevirirken esas aldığı noktayı belirtirken de, tarihin ve tarih yazıcılığının faydacılık prensibine uygun olmasını savunarak, "Ol Kitab-ı müşgin-nikabı lisan-ı Türkî'ye terceme edem ta kim erbab-ı devletimi ve ashab-ı saadetimiz anda behre-dar ve heves yar olalar." demektir. Dil yönünden incelediğimizde, ağıdalı cümlelerin kullanılmadığını gerek Arapça ve gerekse Türkçe'deki eserlerinde açıkça müşahade edebilmekteyiz. Yukarıda örnekleriyle kaydettiğimiz ve buna benzer diğer

özelliklerinden dolayı Cenabi'yi, ilmi, klasik tarihçilik metodunun mükemmel bir temsilcisi olarak vasıflandırmak mümkündür.

Cenabi, kullanmış olduğu metot hakkında daha başka bilgiler de vermektedir. Onun metodunu, kendi ifade ettiği kelimelerle belirtirsek “ahz”, “cem” ve “iktibas” yani kaynakları seçmek suretiyle alma, onlardaki bilgileri toplayıp derleme, gerekli olduğu yerlerde aynen aktarma yaptıktan sonra, “istinbat”, “istihrac” ve “tasavvur” yani kaynakları iyice değerlendirip onlardan neticeler çıkarma ve bütün bunları zihin süzgecinden geçirmek suretiyle eseri yazma şeklinde izah edebiliriz. Cenabi, geniş tarih metodoloji bilgisi çerçevesinde, kendisinden önce yazılmış olan telif eserleri, tahlil, tahkik, tenkit, tercih ve yer yer düzeltmek suretiyle kullanarak kıymetli bir eser vücuda getirmiştir. Ancak Cenabi'nin telif etmiş olduğu ve idrak ettiği II. Selim ve III. Murad devri hadiselerini içeren bölümler, müşahedeleri, ziyaret ettiği kişiler ve yerler, görüştüğü devlet adamları, saray çevresi, babası ve âlimlerden işittiği bilgiler, ilmiye sınıfından olması hasebiyle bildiği konular ve en mühimi de Osmanlı coğrafyası hakkında verdiği tarihi coğrafya bilgileri son derece orijinal nitelik taşımaktadır. Nev'izade Atai, Gelibolulu Mustafa Ali, Ahmed b. Yüsuf el Karamani, Mehmed b. Mehmed Edirnevi, Katib Çelebi, Süheyli Çelebi, Hezarfen Hüseyin Efendi, Müneccimbaşı Ahmed Dede Efendi gibi tarihçiler tarafından kaynak olarak kullanılmıştır. Katib Çelebi, Keşfu'z-zunün'da El-'Aylemü'z-Zahir'in hükümdarlar tarihini ihtiva eden güzel bir kitap olduğunu söyler. Bir başka cümlesinde ise “Ben onu (El-'Aylemü'z-Zahir) Fezleke isimli tarih kitabımda özetledim ve 150 hanedana tamamladım” diyor.

2.1. El-'Aylemü'z-Zahir Bölümleri: Süleymaniye Kütüphanesi, Ragıp Paşa nr. 983

Mukaddime ve Fihrist	(1a-5a)
1. Bölüm (Bâb) Peygamberler Tarihi	(5a-21a)
2. Bölüm (Bâb) Bazı Milletlerin Tarihi	
(Süryâniler, Yahûdîler, Nasrânîler).....	(21a-22b)
3. Bölüm (Bâb) İran Hükümdarlarının Tarihi	(22b-31a)

4. Bölüm (Bâb)	Yunan Hükümdarlarının Tarihi	(31a-35a)
5. Bölüm (Bâb)	Roma Hükümdarlarının Tarihi	(35a-83b)
6. Bölüm (Bâb)	Benî İsrâil Hükümdarlarının Tarihi	(83b-85a)
7. Bölüm (Bâb)	Sâm ve Hâm Oğullarından Mısır Hükümdarlarının Tarihi	(85a-105b)
8. Bölüm (Bâb)	Âd Kavminin Tarihi	(105b-106a)
9. Bölüm (Bâb)	Yemen Kabilelerinin Tarihi	(106a-113a)
10. Bölüm (Bâb)	Enbâr ve Hire'deki Lahmîler'in Tarihi	(113a-115a)
11. Bölüm (Bâb)	Suriye'deki Gassâniler'in Tarihi	(115b-116b)
12. Bölüm (Bâb)	Hicâz Hükümdarları Cürhümîlerin Tarihi	(116b-117b)
13. Bölüm (Bâb)	Kinde Hükümdarlarının Tarihi	(117b-118b)
14. Bölüm (Bâb)	Arab Kabilelerinin Tarihi	(118b-119b)
KİTAP	Hz. Muhammed (s.a.v.)in Savaşları ve Bazı Özellikleri	(119b-172b)
15. Bölüm (Bâb)	Dört Büyük Halife ve Oniki İmâm	(172b-206a)
16. Bölüm (Bâb)	Kısaca Ashâb-ı Kirâm, Vefât Tarihleri ve Yerleri	(206a-228a)
17. Bölüm (Bâb)	Şâm'daki Emevî Halifelerinin Tarihi	(228a-235b)
18. Bölüm (Bâb)	Abbâsî Halifelerinin Tarihi	(236a-272a)

19. Bölüm (Bâb)	Mekke, Tâif ve Yenbu'daki Hasaniye Devletinin Tarihi	(272a-280a)
20. Bölüm (Bâb)	Medine-i Münevvere'deki Hüseyniye Devleti'nin Tarihi	(280b-282a)
21. Bölüm (Bâb)	Ziyâdîler (Ziyâdoğulları)	(282a-282a)
22. Bölüm (Bâb)	Necâhîler (Necâhoğulları)	(282a-283a)
23. Bölüm (Bâb)	Mehdîler (Mehdîoğulları)	(283a-283a)
24. Bölüm (Bâb)	Resûlîler (Resûloğulları)	(283a-286a)
25. Bölüm (Bâb)	Zeydî İmamları (Yemen)	(286a-288b)
26. Bölüm (Bâb)	Endülüs Emevîleri	(288b-290a)
27. Bölüm (Bâb)	Endülüs'te Mülûkü't-Tavâif	(290a-291a)
28. Bölüm (Bâb)	Magrib-i Aksâ'da İdrisîler	(291a-291b)
29. Bölüm (Bâb)	Hammûdîler (Hammûdoğulları)	(291b-292a)
30. Bölüm (Bâb)	Aglebîler	(292a-293a)
31. Bölüm (Bâb)	Sanhace Berberî Kabilesinden Bâdisoğulları	(293a-293b)
32. Bölüm (Bâb)	Endülüs'te Murâbitlar (Müsellimîn)	(293a-295a)
33. Bölüm (Bâb)	Sicilya'da Benî Kelb Hükümdarları	(295a-295b)
34. Bölüm (Bâb)	Muvahhidler	(295b-303b)
35. Bölüm (Bâb)	Merînîler Devleti	(303b-306b)

36. Bölüm (Bâb)	Hafsîler	(306b-310b)
37. Bölüm (Bâb)	Vattasîler	(310b-311b)
38. Bölüm (Bâb)	Fas, Merâkeş, Sûs ve Diğer Yerlerdeki Şerîfler.....	(311b-315a)
39. Bölüm (Bâb)	Tulunoğulları Devleti	(315a-316a)
40. Bölüm (Bâb)	Tuğçoğulları	(316a-317a)
41. Bölüm (Bâb)	Fatîmîler	(317a-324b)
42. Bölüm (Bâb)	Eyyûbîler	(324b-366b)
43. Bölüm (Bâb)	Memlûklüler	(366b-395a)
44. Bölüm (Bâb)	Hamdânîler	(395a-398a)
45. Bölüm (Bâb)	Mervânîler	(398a-399a)
46. Bölüm (Bâb)	Ukaylîler	(399a-399b)
47. Bölüm (Bâb)	Mezyedîler	(399b-400b)
48. Bölüm (Bâb)	Mirdâsîler	(400b-401a)
49. Bölüm (Bâb)	Musul Atabegleri Zengîler	(401a-406b)
50. Bölüm (Bâb)	Artukoğulları (Mardin)	(406b-409b)
51. Bölüm (Bâb)	İran'da İsmâîlîler	(409b-411a)
52. Bölüm (Bâb)	Fars Atabegleri Salgurlular	(411a-412b)

53. Bölüm (Bâb)	Tahirîler	(412b-413a)
54. Bölüm (Bâb)	Saffârîler	(413a-415a)
55. Bölüm (Bâb)	Kûfe ve Yemen’de Tabâtabâîler	(415a-415a)
56. Bölüm (Bâb)	Horasan’da Aleviyye Devleti	(415a-415b)
57. Bölüm (Bâb)	Sâmânîler	(415b-417b)
58. Bölüm (Bâb)	Gazneliler	(417b-420b)
59. Bölüm (Bâb)	Gurlular	(420b-423a)
60. Bölüm (Bâb)	Ziyarîler	(423a-424b)
61. Bölüm (Bâb)	Büveyhîler	(424b-430a)
62. Bölüm (Bâb)	Büyük Selçuklular ve Irak Selçukluları	(430a-441a)
63. Bölüm (Bâb)	Kirman Selçukluları	(441a-441b)
64. Bölüm (Bâb)	Suriye Selçukluları	(441b-444b)
65. Bölüm (Bâb)	Dânişmendîler ve Bazı Anadolu Hükümdarları ...	(444b-447a)
66. Bölüm (Bâb)	Anadolu Selçukluları	(447a-453b)
67. Bölüm (Bâb)	Karamanoğulları	(453b-454b)
68. Bölüm (Bâb)	Harizmşahlar	(455a-457b)
69. Bölüm (Bâb)	Kirman Hükümdarlarından Kutluğhanlılar	(457b-458a)
70. Bölüm (Bâb)	Moğollar	(458a-464b)

71. Bölüm (Bâb)	Kert Hükümdarları	(464b-465a)
72. Bölüm (Bâb)	Azerbaycan Hükümdarları (Emîr Çoban'ın Ahvadı)	(465a-466b)
73. Bölüm (Bâb)	Yezd'de Muzafferîler	(466b-468a)
74. Bölüm (Bâb)	Allân Hükümdarları	(468a-469b)
75. Bölüm (Bâb)	Celâyirliler	(469b-472a)
76. Bölüm (Bâb)	Osmanlılar	(472a-493b)
77. Bölüm (Bâb)	Altın Orda Devleti	(493b-599a)
78. Bölüm (Bâb)	Şeybanîler	(599a-601b)
79. Bölüm (Bâb)	Timurlular	(601b-620b)
80. Bölüm (Bâb)	Bazı Hind Hükümdarlarının Kısaca Tarihi	(620b-626b)
81. Bölüm (Bâb)	Karakoyunlu Devleti	(626b-628b)
82. Bölüm (Bâb)	Akkoyunlu Devleti	(628b-631b)
83. Bölüm (Bâb)	Dulkadiroğulları	(631b-634a)
84. Bölüm (Bâb)	Ramazanoğulları	(634a-635a)
85. Bölüm (Bâb)	Şirvanşahlar	(635a-636b)
86. Bölüm (Bâb)	Safevîler	(636b-686b)

2.2. El-‘Aylemü’z-Zahir’in Kütüphanelerimizde Bulunan Nüshaları

2.2.1. Arapça Asıl Nüshaları:

Arapça Cenabi Tarihi'nin 18 adet nüshası bulunmaktadır. Bu sayı bize ilgili devirde önem verilen bir eserle karşı karşıya olduğumuz bilgisini verir. Bu nüshaların 16 tanesi İstanbul'daki Kütüphanelerde, 2 tanesi ise yurtdışında bulunmaktadır (Canatar: 1993,57). Ama bunları görme şansımız olmadı.

Süleymaniye Kütüphanesi, Yeni Cami nr: 831 Müellif Nüshası

Süleymaniye Kütüphanesi, Yeni Cami nr: 832

Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, III. Ahmed nr.2958

Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, III. Ahmed nr.2966

Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Revan nr.1568

Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya nr:3033

Murad Molla Kütüphanesi, nr: 1429- 1430

Murad Molla Kütüphanesi, nr. 1454

Nuruosmaniye Kütüphanesi, nr: 3098

Nuruosmaniye Kütüphanesi, nr: 3099- 3100

Nuruosmaniye Kütüphanesi, nr: 3101- 3102

Süleymaniye Kütüphanesi, Reisülküttab nr: 608- 609

Ragıp Paşa Kütüphanesi, nr. 983

Ragıp Paşa Kütüphanesi, nr. 985- 986

Süleymaniye Kütüphanesi, Hamidiye, nr.896

Köprülü Kütüphanesi, nr. 1031- 1032

2.2.2. Türkçe Muhtasar Tercüme Nüshaları:

Nuruosmaniye Kütüphanesi, nr. 3097- 3107

Topkapı Sarayı Kütüphanesi, nr: R. 1136- H. 1607

2.2.3. Metin Tesisinde Kullanılan Nüshalar ve Özellikleri

(Y) YENİ CAMİ KÜTÜPHANESİ NÜSHASI

NUMARA : 831

VARAK : 228

EBADI : 27.5x18.5 (18x11) cm

SATIR : Nesih

MÜSTENSİH : Müellif Nüshası

İSTİNSAH TARİHİ : 971

CİLT : Beyzi şemseli, kenarları zencirekli, miklepsz, kahverengi deri cilt. Bölüm başlıkları ve hükümdar adları kırmızı ile yazılmış.

(Re.)REİSÜLKÜTTAP NÜSHASI

CİLT II.

NUMARA : 609

VARAK : 494

EBADI : 29.4x16.7 (20x9.2) cm

SATIR : 25

HATTIN NEV'İ : Ta'lik

MÜSTENSİH : es-Seyyid Ahmed el Kadiri

İSTİNSAH TARİHİ : 1162 Safer / 1749

CİLT : Arka cilt kapağı kopuk, şirazeli, zencirekli, salbekli, miklepsz ve ortası şemselidir.

(H) HAMİDİYE NÜSHASI

NUMARA : 896

VARAK : 5 + 605

EBADI : 33x20 (23x11.5) cm

SATIR : 33

HATTIN NEV'İ : Nesih

MÜSTENSİH : Belli Değil

İSTİNSAH TARİHİ : Belli Değil.

CİLT : Cildi sağlam, yazısı çok güzel, miklepli, şirazeli, zincirekli, salbekli, ortası şemseli, sayfalar süslü ve müzehheplidir.

(A) AYASOFYA KÜTÜPHANESİ HÜSHASI

NUMARA : 3033

VARAK : 683

EBADI : 29.5x19 (21x10) cm

SATIR : 29

HATTIN NEV'İ : Nesih kırması

MÜSTENSİH : Seyyid Mustafa b. Hüseyin el-Abbâsî

İSTİNSAH TARİHİ : 1041

CİLT : Şirazesi bozuk, miklepsiz, karton cilt. Fasıl başları ve hükümdar isimleri kırmızı ile yazılmış.

(M) MURAD MOLLA KÜTÜPHANESİ NÜSHASI

CİLT II.

NUMARA : 1430

VARAK : 377

EBADI : 28.5x18.5 (19.2x10) cm

SATIR : 33

HATTIN NEV'İ : Nesih

MÜSTENSİH : Muhammed b. Abdullah es-Sind Basti'l-Halidi'l-Ezheri

İSTİNSAH TARİHİ : 1093

CİLT : Şirazesı düzgün, beyzî şemseli, miklepsiz, kenarları zencirekli, açık kahverengi deri cilt. Bölüm başlıkları ve özel isimler kırmızı ile yazılmış olup, yapraklar da kırmızı cetvetli.

(R) RAGIP PAŞA KÜTÜPHANESİ NÜSHASI

NUMARA : 983

VARAK : 638

EBADI : 33x20.7 (24.5x13) cm

SATIR : 33

HATTIN NEV'İ : Nesih

MÜSTENSİH : Belli Değil

İSTİNSAH TARİHİ : 1172

CİLT : Kenarları zencirekli, beyzî şemseli şirazesı hafif bozulmuş, miklepsiz, vişneçürüğü deri cilt.

2.2.4. Üzerinde Çalıştığımız Kısımın Kaynakları

2.2.4.1. İbnü'l Esir: El Kamil Fi't Tarih

İbnul-Esir Ebûl-Hasan İzzeddin Ali b. Ebi'l-Kerem Muhammed eş-Şeybani el-Cezerî, 4 Cemaziyelevvel 555 (13 Mayıs 1160) tarihinde dünyaya gelmiş olup, Musul, Bağdat, Şanı, Haleb ve Kudüs'te çeşitli âlimlerden ders alıp, ömrünün son yıllarını Musul'da

geçirerek burada eserlerini kaleme almış ve 630 (1232) tarihinde vefat etmiştir (Günaltay, 1991: 151). İbnu'l-Esir'in en önemli ve en büyük eseri al-Kamil fi't-Tarih adlı umumi İslam Tarihidir. Eser hilkatten 628 (1230) yılının sonuna kadar cereyan eden olayları anlatır. İlk tenkitli neşri C.J. Tornberg tarafından 1851- 1876 yılları arasında yapılan el-Kamil, çeşitli Avrupa dillerine ve Türkçe'ye de tercüme edilmiştir.

2.2.4.2. Ebu'l Fida: El Muhtasar Fi Tarihi'l Beşer

Ebu'l-Fida el-Melikü'l-Müeyyed İmadüddin İsmail b. Ali b. Mahmud el-Eyyubi, 672 yılı Cemaziyülevvelinde (Kasım-Aralık 1273) Dımaşk'ta doğdu. Selâhaddin-i Eyyubi'nin yeğeni Hama Takıyüddin Ömer'in ahfadındadır. Haçlılara karşı düzenlenen birçok sefere katıldı. 25 Rebiülahir 712 (30 Ağustos 1312) tarihinde el-Melikü's-Salih lakabıyla Hama meliki oldu. Melikliği döneminde iyi bir yönetim sergileyen Ebu'l-Fida', 23 Muharram 732'de (26 Ekim 1331) Hama'da vefat etti. El-'Aylemu'z-Zahir'in kaynakları arasında yer alan eseri el-Muhtasar fi Tarihi'l-Beşer (El-Muhtasar fi Ahbari'l-Beşer, Tarihu Ebi'l-Fida) yaratılıştan 729 (1329) yılına kadar gelen umumî bir tarih olup ilk defa 1286 (1870) İstanbul'da iki cilt (dört cüz) halinde yayımlanmıştır (Kâtip Çelebi, 1941- 43: 1465).

2.2.4.3. İbn-i Hacer el Askalani: İbnaü'l-Gumr fi Ebnai'l-Umr

Miladi 1371'de Askalan'da doğmuştur. Şafii fıkhında önemli bir isim olan Askalani, ilim için birçok yer dolaşmıştır. Hicrî 852(m.1448) yılında vefat etmiştir. Yazar bu eserinde olayları, devletlerin durumlarını, önemli kişilerin vefatlarını yazmıştır. İbn Kesir tarihinin bir zeyli gibidir (Günaltay, 1924: 358).

2.2.4.4. Abdullah b. Ömer El-Kadı Beyzavi: Nizamü't Tevarih

İran'da Beyza şehrinde doğduğundan Beyzavi olarak anılmıştır. Moğol istilası döneminde yaşayan Kadı Beyzavi, dönemin karışıklıklarına bizzat şahit olan bir kişi olarak Şiraz'da "Ülkeler Kadısı"olarak bulunuyordu. Daha çok tefsir ve fıkıh dallarında yazdığı eserleriyle tanınır. Nizamü't-Tevarih böyle bir zamanda yazılmış bir tarih eseri olup Farsçadır. Eseri ilk Peygamber Hz. Âdem'den başlayarak h.674 (m.1275) tarihine kadar gelir. Nizamü't-Tevarih hem Avrupa hem de İstanbul kütüphanelerinde bulunan bir eserdir (Günaltay,1924: 168, 171).

2.2.4.5. Şükrullah: Behçetü't Tevarih

Tam adı Şükrullah b. İmam Şihabeddin Ahmed b. İmam Zeyneddin Zeki'dir. II. Murad (1421- 1451) ve II. Mehmed (1451- 1481) devri bilginlerinden olup, Fatih Sultan Mehmed tarafından elçilik vazifesi ile Karamanoğulları Beyi'ne gönderilmiştir. 864 (1459- 1460) yılında İstanbul'da vefat eden Şükrullah adı ile tanınan Farsça umumi bir tarih yazmıştır. Eser 937 (1530- 1531) yılında Mustafa Farsî tarafından Mahbubü Kulubi'l-Arifin adıyla Türkçe'ye tercüme edilmiştir (Demiroğlu, DİA: V, 349- 350).

2.2.4.6. Kemaleddin Ebu'l-Kasım Ömer b. El-Adim: Bugyetü'l Talep fi Tarih-i Halep

Miladi 1191 veya 1193 yılında Halep'te doğmuştur. Halep tarihi ile ilgili yazdığı eserleriyle tanınmıştır. İlimle meşgul olan bir aileden geldiğinden kendisi de ilimle meşgul olmuştur. Moğol istilasını bizzat yaşamış olan İbnü'l-Adim yazdığı bu eserde Halep'te yetişen ünlü âlimlerin biyografilerini vermektedir. Eseri 10 cilttir (Günaltay, 164-165)

2.2.4.7. Şerafeddin el-Yezdi Ali: Zafername

Bir İran tarihçisi ve şairi olup VII/XIV. Asrın sonlarında Yezd şehrinde doğdu. Şahrüh'un ve onun ikinci oğlu Mirza Ebu'l Feth İbrahim Sultan'ın hizmetinde bulundu. Bu eserde mezkûr hükümdarın istediği üzerine hazırlanmıştır. Eserde Moğol tarihi ve Moğol unsurlardan bahsedilmiştir. Ağırlıklı olarak Timur ve onun sülalesinin tarihi üzerindedir (Şeşen, 1998: 243, 244).

2.2.4.8. Zeyneddin Muhammed b. Ahmed İyas, Bedayi el-zuhur fi vakayi el duhur

852/1448 yılında Kahire'de doğdu. Ailesi askeri ve adli işlerle meşgul olmuş, kendisi ise daha çok ilimle meşgul olmuştur. Arapçası pekiyi değildir. Bu yüzden eseri etkili bir eser olmamıştır kendi devri içinde. Eserde İslam devirleri içinde Mısır konu edilmiştir. İlk devirlere ait bilgiler kısıtlıyken, kendi zamanına doğru gelirken olaylarda ki ayrıntı sayısı artar. Mısır'da günlük hayat, fiyatlar ve memluk sarayı hakkında önemli bilgiler aktarır (Şeşen, 1998: 231).

2.2.5. El Aylemü’z Zahir’in Kaynak Olduğu Eserler

2.2.5.1. Nev’izade Atai: Hadaik-ül Hakayık fi Tekmilet-üş Şakayık

On yedinci yüzyıl Osmanlı şairi, tarihçi ve fıkıh âlimidir. 1583’te İstanbul’da doğdu. Adı Ataullah olup Nev’i diye meşhur Yahya b. Pir Ali b. Nasuh’un oğludur. Uzun süre müderrislik ve kadılık yaptı. 1044/1635 yılında İstanbul’da vefat etti. Yazdığı dört eserinden en önemlisi olan “Hadaik-ül Hakayık fi Tekmilet-üş Şakayık” isimli eserinde Kanuni Sultan Süleyman’dan yaşadığı zamana kadar yetişen ulema ve meşayihini anlatmıştır.

2.2.5.2. Müneccimbaşı Camiü’ d-Düvel

1631 yılında Selanik’te doğmuştur. Asıl adı Ahmed b. Lutfullah olup, IV. Mehmed zamanında bir süre (1089- 1099) Müneccimbaşılıkta bulunduğu için bu isimle meşhur olmuştur. Ömrünün son yıllarını Mısır’a sürgün olduktan sonra Medine ve sonra da Mekke’de geçirmiş, 29 Ramazan 1113 (27 Şubat 1702) yılında yine bu şehirde vefat etmiştir. Müneccimbaşı, yaratılıştan 1083 (1672- 1673) yılına kadar gelen genel dünya tarihi denilebilecek olan (Camiü’ d-düvel) isimli eserine önemli bir kaynak Cenabi’nin eserini almıştır.

2.2.5.3. Hezarfen Hüseyin Efendi: Tenkih-i Tevarih-i Müluk

Hezarfen Hüseyin Efendi İstanköy’lü olup, ilköğrenimini memleketinde görmüş İstanbul’a giderek ömrünün sonuna kadar orada kalmıştır. 24 Eylül 1691 tarihinde İstanbul’da vefat eden Hezarfen Hüseyin, batı eserlerinden yararlanarak Helas, Roma ve Bizans’dan bahseden ilk Osmanlı tarihçisidir. Birçok eseri vardır. Ancak el-‘Aylemü’z-Zâhir den de faydalanarak yazdığı eserinin adı Tenkîh-i tevârîh-i mülûk’dur. Hezarfen Hüseyin Efendi, dokuz kısım ve bir hatimedden oluşan bu eserini IV. Mehmed’e sunmuştur.

2.2.5.4. Kâtip Çelebi: Fezleketü’t Tevarih

Asıl adı Mustafa olup Zilkade 1017 (Şubat 1609) tarihinde İstanbul’da doğmuştur. Daha ziyade ordu kâtipliğinde bulunduğu için Kâtip Çelebi ya da Hacı Halife (Hacı Kalfa) adıyla tanınır. Osmanlı Ordusunun düzenlediği çeşitli seferlere katıldı ve on yıl boyunca seferde kaldı, böylece birçok yeri gezip görme imkânına sahip olurken bilgisini de

artırdı. Yazmış olduđu eserler büyük bir yekûn tutar. Bunlar arasında Fezieketü't-tevarih (fezleketü akvali'l-ahvar fi ilmi't-tarih ve'l-ahbar) adlı eserinde Cenabi'nin el-'Aylemü'z-Zahir'inden özetle aldığı seksen iki hükümdar sülalesine ilaveler yaparak yüz elli hanedanın tarihini yazmıştır (Gökyay, 1991:243).

2.2.5.5. Gelibolulu Mustafa Ali: Kühü'l Ahbar

Asıl adı Mustafa b. Ahmed b. Abdullah olup, 2 Muharrem 948 (28 Nisan 1541) tarihinde Gelibolu'da doğmuştur. Osmanlı Devletinin hizmetinde olarak birçok yeri gezip görme imkânı bulmuştur. 1599 da Cidde'de vefat etmiştir. 1593- 1599 yılları arasında yazdığı, genel bir dünya tarihi sayılabilecek eseri Kühü'l-ahbar'ın kaynakları arasında el-'Aylemü'z-zahir de bulunmaktadır (Babinger, 1982:141)

2.2.5.6. Mehmed b. Mehmed Edirnevi: Nuhbetü'l Tevarih ve'l Ahbar

Edirneli olup divan kâtipliği görevinde bulunduktan sonra İstanbul'da müderrislik yapmış ve 10 Rebülevvel 1050 (30 Haziran 1640) tarihinde yine bu şehirde vefat etmiştir. Nuhbetü't-tevârih ve'l-ahbâr adlı eserinin başlıca kaynağı cenabi'nin el-'Aylemü'z-zahir'idir. Mehmed b. Mehmed bu eserinde İslamiyet'in doğuşundan kendi zamanına kadar gelen halife ve Müslüman hükümdarların tarihini yazmıştır.

2.2.5.7. Yusuf El Karamani: Ahbarü'l Düvel ve Asaru'l Üvel

Ahmed b. Yusuf el-Karamânî Şam'da doğmuş 29 Şevval 1019'da (18 Ocak 1611) yine bu şehirde vefat etmiştir. Muharrem 1008 (Temmuz-Ağustos) 1599, tarihinde, Cenabi Mustafa Efendinin el-'Aylemü'z-Zahir'inin Arapça bir özetini yapmış sonra bu çalışmasına bazı ilavelerde bulunmuştur. Elli beş bilim üzerine düzenlenen Ahbâru'd-düvel ve âsâru'l-üvel 1282'de Mısır'da basılmıştır. Osmanlılara ait kısmı I. Ahmed devrine kadardır.

2.2.5.8. Süheyli Çelebi: Durretü Tacü'l Müluk

Asıl adı Ahmed b. Hemdem olan Süheyli Çelebi'nin hayatı hakkında pek fazla bilgi yoktur. Genellikle IV: Murad zamanında (1623- 1640) yaşamış Süheyli mahlaslı bir başka müellif ile karıştırılmıştır. Durretü tacü'l-mülûk adlı oldukça büyük bir umûmî tarih yazan Süheyli Çelebi, Osmanlı hanedanından önceki devletler için başlıca el-'Aylemü'z-Zahir, Tarih-i Güzide (Hamdullah Müstevfi-i Kazvini) ve Cihan-ara'yı

(Gaffari) kaynak olarak kullanılmıştır. (Yinanç, 1991:9) Bursalı Mehmet Tahir eserin adını (Tarih-i Şahi) olarak kaydetmiştir (Bursalı Mehmet Tahir, 1342: 68).

2.2.5.9. Joseph von Hammer: Devlet’i Osmaniye Tarihi

Batıda yazılmış Osmanlı tarihi eserlerinin en önemlilerinden ve kapsamlılarından olan bu eserde, kitabın yazarı pek çok yerde Cenabi’yi kaynak olarak kullanılmış ve bu durumu açıkça belirtmiştir. Eserin bibliyografyasında da Cenabi ve eserin ismi aynen geçmektedir (Canatar, 1993:139).

2.2.6. El-‘Aylemü’z-zahir Hakkında Batıda Yapılan Çalışmalar

1. Mustaphae Filii Husein Algenabii gestis Timurlenkii seu Tamerlanis opusculum Turc.- Arab.-Persicum. Latine redditum a Jo. Bapt. Podestá (Vienna 1680) . Kısaltılmış bir Latince tercümedir.
2. B. Dorn, Muhammedanische Quellen (Arabische, Persische und Türkische Texte) 4 Th. St. Petersburg, 1850- 1858.
3. E. Fagnan eserin Mağrib ve İspanya’nın coğrafyasıyla ilgili kısımlarını özet halinde İngilizce’ye çevirmiştir.

2.2.7. El-‘Aylemü’z-zahir Hakkında Neşir Çalışmaları

1. İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arap-Fars Dili ve Edebiyatı Bölümü’nde Egemen TÜLEK tarafından bu eserin mukaddemesi ile II. Selim ve III. Murad dönemlerine ait kısmın tenkitli metni mezuniyet çalışması olarak hazırlanmıştır. 1975.
2. İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Bilgi ve Belge Yönetimi öğretim üyesi Prof. Dr. Mehmet CANATAR da eserin Osmanlı Tarihi ile ilgili kısımlarının tenkitli metnini doktora tezi olarak hazırlanmıştır. 1993.
3. İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Tarih bölümü öğretim üyesi Yrd. Doç. Dr. Muharrem KESİK, Aylemü’z-Zahir’in Anadolu Selçuklular ile ilgili kısmının tenkitli metnini Yüksek Lisans tezi olarak hazırlanmıştır. 1994.
4. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde de Erol Uğurlu bu eserden Ön Asya’daki bir kısmın İslam Devlet’inin tarihi ile ilgili tenkitli metin neşirini hazırlamıştır. 2004.

BÖLÜM 3: TENKİDLİ METİN

الباب السابع و الستون في ذكر بنى قرمان ملوك بعض بلاد الروم

وكان جدهم الأعلى رجل يقال له نوره الصوفي و كان أرمني الأصل ثم اسلم و سلك مسلك التصوف و لازم خدمة الشيخ بابا الياس الذي قتله السلطان غياث الدين بن كيقباد و صار من مريده ثم قدم هوالى قونيه وجعل يظهر الزهد و الورع و غاية اللطف مع الخلق حتى امال قلوب الناس و أخذ عقولهم و اعتقدوا في حقه اعتقاداً زائداً حتى السلطان علاءالدين بنفسه و كان له ابن يسمى قرمان لازم باب السلطان و اختص به حتى صار امراخور السلطان و كان نوره صوفي يتوطن في ورسق فاحتال على صاحب سلفكه و هو يومئذ كافر فظاهر له الصداقة و المحبة و جعل ينتقل الى سلفكه تارة بعد اخرى حتى اذا تمكن مرة من امير سلفكه قتله و استقولى مع مريديه و احبائيه على القلعة و ارسل الى السلطان علاءالدين يخبره بالواقعة و طلب ارسل ولده قرمان لضبط القلعة فارس السلطان قرمان اليه و فوض اليه امرة سلفكه و ما يفتحه من البلاد فلما وصل قرمان ضبط القلعة و احسن السيرة و جعل يجاهد الكافر و يغزوهم و يفتح منهم بلاداً ما مسهاخف و لا حافر من جهة المسلمين فسر ذلك السلطان¹ علاءالدين و ضم اليه ولاية لارنده و جعله امير الامراء² سمعت من بعد من اثق به انه وقع بينه و بين السلطان علاقة المصاهرة فلما انقطعت السلطنة عن الطائفة السلجوقية بالروم استبد الامير قرمان بالامر و اطاعه اركان الدولة و الامراء اذ هو معظم القوم و المشار اليه في ذلك الوقت وله الراى و الحزم و الشهامة و كان له من البلاد مدينة قونيه و هى كرسي المملكة و ينكره و آق صراى و لارنده و قره حصار و آق شهر و قيسارية و بك شهري و قرشهرى سيدي شهري و غير ذلك الا ان اميرايدين و امير منتشا و امير صاروخان و امير حميد و امير كرميان استقلوا بما تحت ايديهم من البلاد و لم يطيعوا احداً بعد ان كان كلهم في طاعة السلطان علاءالدين ثم ان الامير قرمان توفي بعد ان

¹ علاءالدين MA - RaReHY
² الامراء M - RaReHY

استمر في الملك مدة طويلة ولم يصل الينا تاريخ وفاته و قام في الملك بعده ولده علاء الدين بك³ بن قرمان و صفاله المر الى ان تسلطن السلطان البطل الشجاع⁴ ايلدرم خان ببروسا⁵ وكان ايلدرم خان على الهمة قوى النفس وكان غايته همته توسيع دائرة الملك و اعلا مناره فقام في سنة اثنين و تسعين و ستمائة فاستولى على بلاد منتشا و غلب على بلاد كرميان و تغضب على صاحبها الامير يعقوب بك⁶ فقبض عليه و حبسه في ابصله من ولاية روم ايلي ثم قام في سنة ثلاث تسعين و قصد بلاد قرمان و استول منها على قيساريه و في سنة اربع و تسعين غزا ايلدرم خان الى الكفار فقام علاء الدين بن قرمان و شن الغارات على بلاد اناطول⁷ و غاث فيها نهبا⁸ و تحزيباً ثم حاصر امير الامراء في ولاية اناطول يعقوب بك في قلعة انكوريه ثم استنزله و قبض عليه و استصحبه معه الى مدينة قونيه و اعتقله بها ثم ان ايلدرم خان لما انتشى عزمه من الغزو و بلغه ما فعله ابن قرمان امتلا غضبا و اشتد لهبا فلم ينشب ان توجه الى بلاد ابن قرمان فلما سمع ابن قرمان بمسيره ارسل اليه بالصلح و اطلق تيمور تاش و خلع عليه و ارسل صحبته هدائيا و في كل ذلك لم يلتفت اليه ايلدرم خان حتى سار و توسط بلاده و التقاه بموضع يقال له آق جاي و هزمه و ظفر بعلاء الدين بك المذكور و ابنيه محمد بك و علي بك ثم امر بقتل علاء الدين المذكور فقتل و استولى ايلدرم جان على جميع بلاد قرمان و استصحب معه الأمير محمد و الأمير علي ابني⁹ علاء الدين بن قرمان الى بروسا و اعتقلهما بها الى ان غلب عليه تمرلنك في آخر سنة اربع و ثمانماية فأخرج محمداً و علياً المذكورين من اعتقال ايلدرم خان و خلع عليهما و عين لهما ولاية والدهما علاء الدين بك و جعل الملك الناصر¹⁰ الدين ابن قرمان وكانت مدة اعتقالهما عند ايلدرم خان نحو ثنتا¹¹ عشرة سنة و في سنة ثلث¹² عشرة و ثمانماية وقع

³ بن قرمان = M = بك ابن قرمان H - = ReRaYA

⁴ السجيع = M = البطل ايلدرم H - = ReRaYA

⁵ ببروسا = MHY ببرصا = ReRaA

⁶ بك = MHYA = بك RaRe

⁷ اناطولي = ReHMAY = Ra

⁸ و تاريخاً = M = RaReHYA

⁹ بني M = ابني = RaReHYA

¹⁰ الملك وكان Re = بن قرمان MHY = علاء الدين وكان A = Re

¹¹ ثنتي Re = اثنتي A = RaHMY

بين ابن قرمان وابن¹³ كرميان قتال كذا في تاريخ ابن حجر وفي سنة اربع عشرة و ثمانماية قام السلطان محمد بن ايلدرم خان من بروسا و عبر البحر الى¹⁴ طرف روم ايلي لقتال اخيه السلطان موسى بن ايلدرم خان فجاء ناصرالدين محمد بن قرمان فاتفق الكل على قتاله فقاتلوه بقرب مدينة قونيه و كسروه اقبح كسره¹⁵ واخذ محمد بن قرمان وابنه الأمير مصطفى اسيرا ثم عفى عنهما السلطان محمد المذكور و احسن اليهما و اطلقهما و ذلك بعد ان اخذ الميثاق والعهد عليهما بان لا يخونا لكنه اخذ غالب بلاده و في سنة احدى وعشرين حاصر ابراهيم¹⁶ بن رمضان التركماني طرسوس اربعة اشهر ثم وصل محمد بن علي بن قرمان فنازل طرسوس انتمى اليه ابراهيم بن رمضان المذكور ووقع بين اهل طرسوس و بين ابن قرمان حرب شديد ثم انتصر ابن قرمان و قبض على نائب البلد الأمين شاهين وكان علي بك ابن علاءالدين بن قرمان قد استشعر من اخيه محمد و فرمته الى الملك المؤيد شيخ صاحب مصر و التجى اليه فلما استهلقت سنة ثنتين و عشرين و ثمانماية جهز الملك المؤيد ابنه ابراهيم بجيش كبير و صحبته علي بك بن قرمان فلما سمع ناصرالدين محمد بن قرمان بقدم العسكر انهزم عنهم فقدم ابراهيم بن شيخ و استولى على جميع بلاد ابن قرمان الى ان وصل الى حلب و قرر في مملكة محمد بن علي بن قرمان اخاه عليا و خطب في جميع تلك البلد باسم صاحب مصر و ارسل ابراهيم بن شيخ نائب الشام الى طرسوس فملكها ثم الى اذنه¹⁷ فواقع مصطفى بن محمد علي بن قرمان و ابراهيم بن رمضان فهزمهما و توجهما الى قيسارية في سادس عشر شعبان ثم بعد ما توجه ابراهيم ابن شيخ الى مصر وقع بينهما و بين محمد بن دلغادر التركماني قتال فقتل فيه¹⁸ ابن ناصرالدين محمد بن قرمان في المعركة و قبض على ناصرالدين محمد بن¹⁹ قرمان²⁰ و جهزه مع ولده

¹² ثلاث RaRe - = AHYM
¹² ثنتي Re = اثنتي A - = RaHMY
¹³ وبين ابن Ra - = ReHYAM
¹⁴ الى روم M - = ReRaHYA
¹⁵ كسرة RaHA - = ReMY
¹⁶ ابراهيم ابراهيم M = بن ReA - = RaHY
¹⁷ ارنه MY - = RaReHA
¹⁸ فقتل ابن Ra - = ReHAMY
¹⁹ محمد بك YA - = RaReHM

داود ابن محمد ابن دلغادر الى القاهرة فلما وصل محمد بن قرمان الى القاهرة احضره الملك المؤيد فعاتبه على تعرضه بطرسوس وعلى قبح سيرته في رعيته فسأله العفو ثم امر به الملك المؤيد فاعتقل فاقام في الاعتقال سنة كاملة ثم افرج عنه بعد موت الملك المؤيد واعيد الى بلاده مكان اخيه علي و في سنة ثلث وعشرين في اوائل المحرم تسلم علي بن قرمان بلاد اخيه و عصت عليه قلعة قونية فحاصرها و في صفر سنة اربع و عشرين و ثمانمائه اطلق صاحب مصر الأمير ططر ناصرالدين محمد بن علي بن قرمان و فوض امور بلاده اليه وسار في خامس عشري صفر في البحر و زوده الامير ططر بمال و قماش و خيل و يقال ان الريح عصفت عليهم فتوجهت المركب نحو قبرص فبلع ذلك صاحب قبرص و كارمه بهديته و في حمس²¹ و عشرين ثمانمائية عبر السلطان مراد بن محمد خان البحر الى طرف روم ايلي لقتال خارجي هناك فقام محمد بك بن قرمان ونازل مدينة انطاليه²² و هي من بلاد السلطان مراد فدام على حصارها ستة اشهر وكان بها امير شجاع يقال له حمزه بك من امراء²³ الدولة العثمانية فجد في القتال و اقام الحرب على ساق و اتفق ان رمى من القلعة حجر منجنيق فاصاب جهة محمد بن قرمان فصرعه و مات من ساعته فتفرق عسكره شذر مدروتولي سريره بعده ولده ابراهيم بك بن محمد بك ابن علاءالدين بن قرمان و هو على ما يقال احسن هذه الطائفة عدلاً و سيرة وديانة وله في سبيل الخيرات²⁴ مساجد و معابد و كان يكارم²⁵ العلماء²⁶ و المشايخ و يكرمهم و يحسن اليهم فلما ملك الملك ابراهيم هذا استشعر امنه اخوه علي و عيسى فهربا في عند²⁷ السلطان مراد²⁸ فحظيا عنده و اكرمهما السلطان المرقوم و عين لهما وظائف داره ثم ان عيسى هذا دام الملك فقام و جمع بعضا من العسكر فسار علي اخيه ابراهيم بك و قاتله و هزم اصحاب ابراهيم بك

²⁰ قرمان الى القاهرة M - = RaReHAY

²¹ في سنة حمس ReMHYA - = Ra

²² انطاليه AReMHY - = Ra

²³ الامراء M - = RaReHYA

²⁴ الخير ReMHYA - = Ra

²⁵ يكرم A - = RaReHYM

²⁶ العلماء M - = RaReHYM

²⁷ الى عند ReMHYA - = Ra

²⁸ مراد خان ReMYHA - = Ra

و قتله وكان ذلك في شهر سنة اربعين و ثمانمأيه و قد وقع بين ابراهيم بك و بين السلطان مراد خان علاقة المصاهرة من جهة ان السلطان مراد زوج اخته من ابراهيم بك ابن قرمان ثم وقع بينهما و حشة وقع بينه و بين بعض امراء السلطان مراد عدة حروب و اتفق ايضاً في سنة تسع و ثلثين ان نهض السلطان مراد لقتال ابراهيم بك فلما تضاف العسكران جاء الفاضل الشهير بمنلا حمزة صاحب التصانيف الفائقة فاصلح ذات بينهما فعادا من غير قتال و في سنة خمس و خمسين و ثمانمأيه قصد السلطان محمد بن مراد خان بلاد ابن²⁹ قرمان و استولى على آق شهر ثم اصتلع مع ابن قرمان و اعاد عليه ما اخذ منه من البلاد و في سنة تسع وستين و ثمانمأيه توفي صاحب بلاد قرمان ابراهيم بك بن محمد بك بن علاء الدين بن قرمان و خلف سنة اولاد ذكور منهم اسحق بك بن ابراهيم بك وهو الذي تسلطن بعد ابيه ابراهيم بك فلما تسلطن اسحق بك المذكور خاف منه سائر اخوته فهربوا الى عند السلطان محمد خان بن مراد خان و التجأوا اليه و انجد و هم على اخيهم اسحق المذكور فاحسن السلطان المذكور لقاءهم و وعدهم بالنصر و عين من بينهم بير احمد بك ابن ابراهيم بك الملك قرمان و اعتضده بعسكر كثير و ارسله الى قتال اسحاق بك و عين لسائر اخوته و وظائف من الخزانة السلطانية العامرة فلما وصل بير احمد بك الى ارمناك قابله اخوه اسحق بك بعسكر قرمان فوقع بين الفريقين قتال شديد³⁰ انتصر فيه بير احمد بك على اسحاق بك و انهزم اسحاق بك الى عند اوزن حسن صاحب بلاد العجم و استقر بير احمد بك اليافي بلاد ابن قرمان و في سنة و احدى و سبعين و ثمانمأيه تغير السلطان محمد خان على صاحب بلاد قرمان بعض شيء فانترزع البلاد من يده و فوض حكومة تلك البلاد كلها لولده الباسل سلطان مصطفى بن السلطان محمد و به انقرضت الدولة و المملكة عن اولاد قرمان

الباب الثالث و السبعون في ذكر بني مظفر اليزدي

²⁹ بلاد قرمان Ra - = ReMYHA
³⁰ ثم انتصر بير Ra - = ReMHYA

واصل هذه الطائفة من خراسان من قرية يقال لها سلامة و اول من ولى الحكم منهم مظفر اليزدى و كان هو صاحب درك يزد و كرمان زمن الملك ابو سعيد بن حدابنده ثم كان ابنه مبارز الدين محمد بن مظفر فقام مقامه فظهرت منه غاية الشهامة والشجاعة و آمنت الطرقات في زمانه ولم يزل امره يقوى حتى ملك يزد و انتزع كرمان من يد صاحبها شيخ ابو اسحق بن محمد³¹ شاه بن محمد بن فضل الله المعروف بأق خوجه المدفون بقزوين ابن عبد الله بن اسعد بن نصر الله بن محمد بن عبد الله الانصاري و محمد شاه المذكور من شيراز و كان له اوقافا و املاكاً كثيرة و ثروة³² باهرة فبسبب ذلك اشتهر امره و تقرب عند الملوك و نغدت كلمته فلما تفرقت الكلمة بعد الملك ابو سعيد قام الامير شيخ ابو اسحق و ادعى الملك لنفسه فاستولى على شيراز و سائر بلاد فارس و كان ذلك في شهر سنة اربع و اربعين و سبعمائة و ملك اربعة عشر سنة و وقع بينه و بين مبارز الدين محمد عدة حروب اخرها ان اسريبك سلطان شاه حتى مبارز الدين محمد و ابن اخته في تاريخه المعين في اصفهان و بعث به الى شيراز فامر به مبارز الدين فقتل قصاصاً عن الامر حاجى الذي قتله ابو اسحق ثم تزوج محمد بن ظفر بامرأة من بنات الاكابر بكرمان فقاموا بنصره و فرمته ابو اسحق الى³³ شيراز و كان ابو اسحق المذكور مولعا في الملاذ و محبا للكاس و اللهو و كان لا يلتفت الى احوال الملك والرعية اصلاً فلما حتى كان اركان دولته يخافون منه ان يعرضون³⁴ اليه ما يعمة فلما كانت سنة اربع و خمسين و سبعمائة قصد محمد بن مظفر شيراز و بما صاحبها ابو اسحق المذكور فنازل البلد و حاصرها و في كل ذلك يخاف اركان دولته ان يعلمون بحال محمد بن مظفر حتى احتال نديمه امين الدين فصعد به القصر ليتفرج الملك الى الربيع و كان الزمان زمان الربيع فلما اشرف الملك من القصر شاهد عسكر محمد بن مظفر فسأل نديمه عنهم فقال هو محمد بن مظفر جاء ليحاصر البلد فتبسم الملك و قال انظروا الى هذا الأبله قد حرمانا و حرم نفسه بالقتال

³¹ محمد بن فضل الله HM - RaReYA

³² ثروه M - RaRYAH

³³ ثم الى M - RaReYAH

³⁴ يعرضوا ReYAHM - Ra

عن تنزه الربيع والعيش فيه ولم يزل محمد بن مظفر يحاصره حتى ظفر به فقتله وقتل³⁵ خلقاً كثيراً و قتل من اهل هذا البيت و ذلك في سنة ثمانى عشرة سبعمائة وكانت مدة ملكه اثنين و اربعين سنة واستقل بعد موت الملك ابو سعيد بملك العراق كله و اظهر العدل و في بعض التواريخ ثم ان ابا اسحق مع ماله من التواني و ملادته الاغاني قتل بعضاً من اعيان امرائه و عاقب آخرين لنسبتهم الى الغدر والتقصير وكان القاضي عضل الايجي اذ ذاك معهم فتتفرت قلوب الجميع عنه وانتنوا عنه وارسلوا الى مبارز الدين بالطاعة و وعدوه بتسليم البله اليه فلما كان ثالث شوال من هذه السنة فتحوا باب المدينة فدخلها عسكر العدو فلم ينتبه ابو اسحق من غفلة السكر الامن صوت الطيل والنفير فاستفسر عن هذا الغوش فقالوا له كيت وكيت فركب الجواد فهرب الى قلعة هناك بقرب شيراز تسمى بقلعة سفيداي القلعة بيضا وارسل الى امير شيخ حسن صاحب بغداد يستمده على عدوه فامده بما يتى فارسل فانهزموا من غير قتال و رجع ابو اسحق الى اصفهان و عاد مبارز الدين الى يزد و ذلك بعد ان فوض حكومة شيراز الى ابنة اخيه36 سلطان شاه و كان ذلك في شهور سنة خمسة و خمسين و سبعمائة ثم ان سلطان شاه اشتغل بالملاذ والملاهي و معاشره الاغاني و تفرغ عن حال المملكة فدهمه خيل من بغداد صحبتته الامير غياث الدين و الامير اتييمور فدخلوا البله على حين غفلة من اهلها فهرب سلطان شاه مع اصحابه و ترك البله للعدو ثم اتفق ان كان بعث مبارز الدين محمد ولده شاه شجاع الى تفقد احوال شيراز فلم يثب ان ورد و دخل البلد فظفر باتييمور و قتل و هرب غياث الدين مع بعض خواصه فضبط شاه شجاع البله احسن ضبط وقام بامرهم اتم قيام وفي سنة تسع و خمسين وسبعمائة نهض والى تبريز اخي جوق الى قتال محمد بن مظفر و كان اخي جوق هذا من اكابر امرآء الشرف فلما قتل الاشرف و عاد جاني بك خان الى مملكته قام اخي جوق المذكور و استولى على اذربيجان ولما سمع محمد المذكور بحركته ارسل الى قتاله عسكر اصحبه ولده شرف الدين محمد و ولده شاه شجاع و قريبه سلطان سلطان شاه فلما التقى العسكر ان نسب

³⁵ و قتل كثير M - RaReYAH
³⁶ اخيه و كان MReY - RaAH

الحرب بينهما الى الغاية ثم هبت رياح الرفر³⁷ الى طرف محمد بن ظفر فهزموا العدو و ثم اتفق الكل و هم شاه ولي و احمد و بايزيد و هم اولاد محمد بن ظفر المذكور على العصيان لأنهم كانوا تاذوا من محمد المذكور فبلغ محمد المذكور فخلعهم عن ولاية العهد و اثباتها الى حفيده شاه يحيى بن شاه محمد³⁸ مظفر فلما بلغهم ذلك قامت قيامتهم فثاروا على ابيهم باصبحان فقبضوا عليه و شملوه ثم اعتقلوه في قلعة شيراز و كان الذي شملوه قريبه سلطان شاه ثم لم يمر كثير حتى كان بين شاه شجاع و شاه محمود حرب بظاهر اصفهان فظفر بعض امراء شاه محمود فشملوه هذا حال الدهر الغدار فاعتبروا يا اولى الابصار و كان محمد بن مظفر المذكور رفيع العماد في السعادة بازح الدولة قوي الطالع الا انه كان سفاكا الى الغاية حتى نقل عنه انه كان يديم تلاوة القرآن فبينما هو يتلوا القرآن إذ قدموا بين يديه رجل يتهمونه بذنوب صغير فقام وسل سيفه على الرجل فقتله ثم اقبل على التلاوة و كان اول ملكه سنة و ثماني عشرة و سبعمائة و في تاريخ دولة³⁹ و كان لمحمد بن مظفر خمسة اولاد شاه ولي و شاه محمود وشاه شجاع و احمد و ابو يزيد شاه فاتفقوا على و الهدم و كملوه و سجنوه في قلعة من قلاع شيراز و ذلك في سنة ستون و سبعمائة فولى جلال الدين شاه سجاج شيراز و كرمان و يزد زتولى شاه محمود اصفهان و مات شاه ولي و استمر احمد و ابو يزيد في كنف شاه شجاع ثم وقع الخلف بين شاه محمود و شاه شجاع⁴⁰ و مات شاه محمود ثم استولى شاه شجاع في سنة ست و سبعين و سبعمائة على اذربيجان انتزعها من اويس ثم شاه شجاع في سنة تسع و ثمانين و سبعمائة و عهد بالملك الى ابنه زين العابدين و كان شاه شجاع بذل الطاعة للأمير تيمور و سأله المصاهرة فزوج ابنته بابن اللنك و هاداه و هادنه و استمر على ذلك و يقال انه كان يدعو الله تعالى و يتضرع اليه ان لا يسلط اللنك عليه فاتفق ان مات قبل ان يتوجه اللنك الى شيراز و كان شاه شجاع ملكا عاد لا عالما بفنون من علم محبا للعلماء والعلم و كان يقرئ الكشاف والاصول

³⁷ النصر ReA - = MReYH

³⁸ شاه مظفر RaYH - = MeRA

³⁹ شاه وكان M RaReYAH - =

⁴⁰ شاه شجاع فال الامر الى انتصار شاه شجاع و مات ReMYAH - = Ra

والعربية و ينظم الشعر بالعربي والفارسي مع سعة العلم والحلم والافضال والكرم و كتب الحظ الفايق و كان قد ابتلى بترك السبع فكان لا يسير الا و الماكول على البغال صحبته فلا يزال يأكل و لما مات شاه شجاع استمر ولده زين العابدين في شيراز بعهد من ابيه اليه ولما استقر زين العابدين في سرير الملك قصره تيمور بعسكر كثير فخاف منه و هرب الى عند ابن عمه صاحب تستر شاه منصور بن مظفر فصار كالمستجير من رمضاء بالنر فلما وصل الى تستر قبض عليه منصور و اعتقله ببعض القلاع و قتل من كان عنده من الأمراء و في هذه السنة في ذي الحجة وصل تيمور الى شيراز فملكها بلا كلفة فلما استقر تيمور بشيراز اذعن له بالطاعة صاحب يزد شاه يحيى بن اخي شاه شجاع و صهره مع ابنه الكبير سلطان محمد و صاحب كرمان السلطان احمد اخي شجاع شاه و اهدوا اليه و داهنوه فاقر لهم تيمور ما كان بايديهم من البلاد الا انه فوض ملك شيراز الى شاه يحيى و فوض امر اصفهان الى السلطان محمد شاه يحيى ثم انتقل تيمور في محرم سنة تسعين و ستعمائة الى مقر ملكه سمرقند و امر ينتقل الفضل الشريف البحر جاني من شيراز الى سمرقند ثم ان اهل شيراز كاتبوا في الباطن شاه منصور و اسرع في السير حتى وصل الى شيراز ودخلها بلا مدافعة و كان صاحبها شاه يحيى في كل ذلك غافلا عن امر اخيه فلما سمع بقدم اخيه المنصور ركب الجواد فهرب الى جبال يزد و غافل شاه منصور عن امره حتى بعد عن شيراز فلما استقر شاه منصور بن مظفر بن محمد بن مظفر اليزدى في سرير المملكة قصره زين العابدين بن شاه شجاع بعسكر كثير و كان زين العابدين تخلص من اسر ابن عمه المذكور فوصل الى اصفهان و استولى عليها و استفحل بها امره فالتقى هو و شاه منصور عند قلعة اصطخر فاقتتلا قتالاً شديداً ثم انتصر شاه منصور و هرب زين العابدين الى طرف اصفهان ثم سار شاه منصور الى يزد مملكة اخيه شاه يحيى فاستولى على بعض بلاده ثم سار شاه منصور و زين العابدين صاحب اصفهان مرة ثانية انتصر فيها شاه منصور و ساق خلف زين العابدين حتى نزل اصفهان و حاصره فلما رأى اعيان اصفهان الفتنة القائمة بين الملكين ببلادهم مسكوا زين العابدين و بعثوا به الى عنده شاه

منصور فلما وصل اليه شمل عينيه و اكمله ثم حبسه ببعض القلاع و في سنة خمس و تسعين و سبعمائة قصد تيمور شيراز فهم صاحبها⁴¹ بالفرار فلما خرج من البلد نادمة عجوز من فوق سطح من بيوتات شيراز و قالت يا حرامي حكمت فينا زمانا و جبيت اموالنا و تمتعت فينا ثم تركتنا و هربت ثباتاً عظيماً و انكا في عسكر تيمور و هجم على المكان الذي فيه تيمور ففر منه تيمور فامر خواصه بان يلقوه بين النساء فوصل شاه منصور فتلقته النساء و قلن له ليس علينا قدرة و نحن في طاعتك فكف عنهن و رجع فقاتل حتى قتل فلما رأى تيمور راسه فرح في الباطن و اظهر عليه الأسف في الظاهر و امر بقتل قاتله و استولى تيمور على شيراز و اكرم زين العابدين و قرر له رواتب ولما بلغ السلطان احمد بن محمد صاحب كرمان ارسل للتيمور بالطاعة و ارسل مع رسله هدية خلية و كذلك صنع شاه يحيى صاحب يزد فقلب الهدية و توجه بعسكره الى اصفهان و قي هذه السنة توفي شاه يحيى و استاصل تيمور بالقتل كل من بقى من آل المظفر اليزدى و لقد صدق جلجالة في قوله سبحانه و تلك الأيام ندا و لها بين الناس⁴² فسبحان الذي يغير و لا يتغير.

الباب الخامس والسبعون في ذكر آل شيخ جلاير الالخاني ملوك العراق

بعراق العرب و اول من ملك منهم امير شيخ حسن بن حسين بن اقبغا المغلي التركي و كان ابوه الحسين المذكور قد تزوج ببنت بعض الأمراء⁴³ و اسمها بغداد و كانت نهاية في الحسن و الجمال فلما بلغ السلطان ابو سعيد حسننا انتزعها من الحسين المذكور و ابعده كذا في ابناء⁴⁴ الغمر ولما مات السلطان ابو سعيد افتقرت مملكة المغل و اخذ كل كبير ناهية فملك الامير شيخ حسن المذكور بغداد و اذربيجان و جرت له مع ملوك النواحي حروب و حطوب دذق النصر فيها و استقام امره و كاتب ملوك مصر و هادتهم⁴⁵ و تزوج دلشاد خاتون دمشق خواجه بن الأمير جوبان و هي بنت اخى بغداد

⁴¹ شاه منصور بالفرار MAHY - = RaRe

⁴² الناس MReA - = RaHY

⁴³ الامرا MYAH - = RaRe

⁴⁴ ابناً M - = RaReYAH

⁴⁵ هاداهم MYAH - = RaRe

المقدم ذكرها فخطت عنده حتى كانت هي الحاكم في مملكة العراق و عدل في اخر امره في الرعية و ظفر في بغداد بخبية قيل انه وجد فيها خمسمائة الف مثقال ذهباً و مات سنة سبع و خمسين و سبعمائة فقام بعده ابنه السلطان حسن⁴⁶ بن الأمير شيخ حسن الايلخاني و كان ذا طبع حسن يقول شعراً جيداً ثم توفي سنة ستين م سبعمائة و قام بعده اخوه السلطان اويس شاه بن الأمير شيخ⁴⁷ بويغ بالسلطنة سنة ستين و كان محباً في الخير و اهله والعدل منهما شجاعاً عدلاً خيراً ذا طبع لطيف و فهم حسن يقول شعراً جيداً و يكتب خطأ⁴⁸ جميلاً فايقاً و كان من احسن الشباب صورة سنة و قد خطب له بمكة عجلان بن رميثة صاحب مكة عدة سنين و ارسل الى الكعبة الشريفة فتاديل ذهب و فضة فعلفت بها ذكر في ابناء الغمر انه عاش بضعا و ثلثين سنة قيل انه رأى في النوم انه يموت في وقت كذا فخلع نفسه من الملك و قرر ولده حسين بن⁴⁹ اويس فيها و صار هو يتشاغل بالصيد و كثرة العبادة فاتفق سوئه في ذلك الوقت بعينه الله فلما توفي اوس المذكور قام لطلب الملك ابنه الأمير حسن فلم ينجع امره مع الأمراء فقتلوه و سلطنوا السلطان غياث الدين حسين بن اويس و استخلف حسين المذكور اخاه السلطان احمد على البصرة ثم ان الحسين هذا تشاغل باللهو واللعب صار يتخطف النساء⁵⁰ من الاعراس و غيرها فاختلف عليه الاوراء و توجه في سنة تسع و سبعين و سبعمائة من تغداد الى تبريز و استقر اخوه شاه زاده شيخ علي في سلطنة بعداد و في سنة اربع و ثمانين توجه السلطان احمد من البصرة الى طرف تبريز و مالا الأمراء على اخيه الحسين حتى اغتاله و قتله و قام بالسلطنة و كان غياث الدين الحسين شهماً شجاعاً حسن السياسة فلما استقر السلطان احمد في مملكة قبض على امراء الدولة فقتلهم و اقام اولادهم في ظائفهم فتنفرت منه قلوب الرعية⁵¹ و تمالوا عليه و اتفقوا على شاه زاده شيخ علي بن اويس و توجهوا به من بغداد الى تبريز فالتقاهم بمن معه و معه امير

⁴⁶ حسين RaReYAH - = M

⁴⁷ خطافيقا RaAH - = MReY

⁴⁸ خطأ فيها RaAH - = MReY

⁴⁹ ابن RaReYAH - = M

⁵⁰ النساء RaReYAH - = M

⁵¹ الرعية RaReYA - = MH

التركمان قره محمد بن بيرم خواجه صاحب الموصل و كان احمد قد صانع مع خضر شاه بن سليمان شاه اجل امرآء بغداد فلما تصاف العسكران بناهية اربل انخذل خضر شاه بمن معه و اصيب شاه زاده بسهم فحمل الى اخيه احمد وبه رمق فمات فلم يلبث احمد الا قليلاً⁵² فاجاه عسكر تيمور و في سنة سبع و ثمانين و سبعمائة توجه تيمور الى العراق و قصد مدينة سلطانيه (و كان بها صاحبها احمد فلما سمع بقدمه هرب الى طرف تبريز فجاى تيمور فاستولى على سلطانيه⁵³ و كان بما صاحبها احمد فلما سمع بعد الى) ثم تركها و عاد الى بلاده لما بلغه تطرق عسكر توقتمش خان تلك البلاد و في سنة ثمان و ثمانين و سبعمائة توجه تيمور الى العراق و كان احمد بن اويس يومئذ بتبريز فلما بلغه وصل عسكر تيمور رحل عنها و ترك اهله حيارى فهجم عليهم العسكر عنوة فانتهبوها و فعلوا فيها مالا يمكن شرحه ثم هجم على احمد الياس خواجه بن شيخ علي وهو من عظماء امرآء تيمور مع جماعة من العسكر فالتقوا بقرب نجوان فوقع بين الفريقين حرب عظيم انتصر فيه⁵⁴ عسكر بغداد و جرح الياس خواجه جرحاً منكراً و ذهب احمد الى طرف بغداد و كان احمد قد ارسل نخائره و املاده الى قلعة يقال لها التجا وهى في غاية الحصاية و قرر فيها اميرا يقال له النون مع ثلاثمائة نفس من اهل النجدة فنزلهم تيمور فلم يقدر عليها ثم ترحل عنها من جهة تطرق توقتمش خان بلاده و ترك بها يحاصر القلعة و قيل انها مكثت في الحصار اثني عشر سنة ولما بلغ ذلك قره محمد التركماني انتهز الفرصة و وصل الى تبريز فملكها و قرر فيها ولده مصر خواجه و رجع الى بلاده و في سنة خمس و تسعين عاد تيمور الى بلاد العراق فبلغ ذلك احمد بن اويس فجهز له عسكراً محبة⁵⁵ امرائه فتلاقيا على حدود سلطانيه فانهزم جند بغداد فلم يتبعهم تيمور و عطف على همدان و ما يليها فقبض على متوليها واستبد فيها ثم كر راجعا الى بغداد فبلغ ذلك احمد فعرف انه لا تاقاة له بقتاله فاخذ اهله وما يعز عليه من ماله و تهب للفرار فبينما هو كذلك اذ كبسه عسكر

⁵² حتى فاجه RaYA - = MHRe
⁵³ سلطانيه ثم تركها YRa - = ReMHA
⁵⁴ انتصر عسكر Ra - = ReMHAY
⁵⁵ صحبة احمد RaReY - = MAH

التتار فخرج مجدا و هرب الى طرف الشام فلما وصل الى الحله لحقه عسكر التتار فهزموه و نهبوا ما معه واستولوا على حريمه ثم ان احمد لما وصل الى الرحبة استاذن الملك⁵⁶ الظاهرة برقوق ملك مصرفي القدوم عليه فاذن له فامر الظاهر نوابه باكرامه و ارسل اليه الملابس والخلع و المطبخ فلما وصل احمد الى مصر و ذلك في صفر سنة ست و تسعين ركب الظاهر الى لقائه و احسن ملتقاه و طيب خاطره واستصحبه معه الى القاهرة ثم بعث اليه باموال كثيرة و ممالك عديدة واقمشة نفيسة و تزوج باخته تندو خاتون بنت اويس ثم لما سار الملك الظاهر بعسكر مصر فدخل دمشق في ثاني عشرى جمادى الاولى من هذه السنة و اقام بها خمسة اشهر و عشرة ايام و صار يستخبر عن حال تيمور حتى تحقق انه رجع الى بلاده فجهز الظاهر بن اويس الى بغداد و رفع اليه حين السفر مقدار عشرين الف دينار و حمسمائة فرص و ستمائة جمل و جهزه احسن جهاز فخرج في مستهل شعبان وسار معه عدة من الأمراء الكبار ثم وصل الظاهر الى حلب ثم سار الى الفراءة و اقام بها الى ان وصل قاصد احمد بن اويس يخبره بانه دخل بغداد و فرعنه نايب تيمور مسعود الخراساني و جلس علي تحت مملكته و لم يزل احمد في عزة و منعة من الامر حتى عاد تيمور طالبا بلاد الشام و في سنة ثمانماية وصل ميران شاه بن تيمور الى تبريز ثم طلب بغداد فبلغ ذلك احمد فجمع العساكر والتقى مع التتار فهزمهم وطردهم وهلك اكثر التتار جوعاً وعتشاً ثم ادركهم احمد و هم بأخر رقم فوضع فيهم السيف فنجاميران شاه و معه نحو ثلثمائة نفس خاصة ثم ان احمد سأت سيرته و قتل جماعة من الامراء و عسف على الباقيين فوثب عليه الباقيون فاخرجوه منها و كاتبوا نائب⁵⁷ تيمور بشيراز ليتسلمها و هرب احمد الى قره يوسف بالموصل فسار معه الى بغداد فغلب عليهم احمد و جلس على سرير الملك ثم انه سمع بتوجه تيمور الى سيواس فخاف من ان تيمور اذا وصل الى سيواس ينسد عليه الطريق و يتعذر له الهرب الى طرف الروم و الشام فاتفق مع قره يوسف بعدان نصر الأير فرج نايناً من قبله ببغداد فاستبيرا هاربيين الى قريب حلب

⁵⁶ استاذن الظاهر M - RaReYAH

⁵⁷ نائب الشام MReH - RaYA

فارسلا الى نائب حلب تمرتاش يستأذناه⁵⁸ من صاحب مصر فخشي نائب حلب ان يقصدا حلب فسار اليهما و قاتلها فاتفق ان انكسر تمرتاش وقتل جماعة من عسكره ثم هجم عليهما نائب بهسنا فكسرها و ظفر بسيف احمد بن اويس يقال له سيف الحلافة فبعث به الى مصر و كان ذلك في سنة اثنين و ثمانماية ولما انهزم احمد و قره يوسف توجهوا الى ملطية ثم استشعر احمد من قره يوسف فانفصل عنه ونهب ما ختفه و اساء⁵⁹ في حق اخيه ورجع احمد الى سيواس ثم توجه الى بروسا كرسي مملكة الرم يومئذ واجتمع بالسلطان المعظم الغازي ايلدرم خان فاكرمه السلطان المذكور واحسن نزله واجلسه معه على مقعده ووعده النصر والامداد و كان ذلك في شهر سنة ثلث و ثمانماية ثم لم يمض كثير حتى حضر قره يوسف ايضا⁶⁰ هاربا من تيمور و في سنة ثلث و ثمانماية عاد تيمور من طرف الشام فلما اجتاز الفراء ارسل عسكر اصحبه امير زاده رستم الى فتح بغداد و كان نائب احمد بن اويس الأمير فرج فلما وصل العسكر استعر الأمير فرج للقتال فبلغ ذلك تيمور فسار اليهم ممدأ لهم فاخذ بغداد عنوة بعد قتال شديد و محاربة اربعين يوماً و كان ذلك في يوم الأضحى فضحى بذبح المسلمين الى ان جرت بدمائهم دجلة و بنت بروسهم عدة منارات ثم امر بتخريب بغداد كما هو دأبه في اكثر البلاد فخربت ثم رجل عنها راجعا الى البلاد الشمالية و في سنة اربع و ثمانماية لما استفاض بين الخلق توجه تيمور الى الروم بعد عوده من بلاد الشام ضرب احمد رملا وكان يجيد معرفة علم الرمل فرأى طالع تيمور في غاية القوم و طالع ايلدرم خان في نهاية الضعف فاستاذن ايلدرم خان و فارقه الى بلاده في صحبة مدد من طرف ايلدرم خان فلما وصل الى بغداد وقد خربها تيمور و تركها قاعاً صفصفاً اشتغل بتعمير الروم ولأسوار و جمع الجنود والعساكر بلغ⁶¹ ذلك تيمور و اراد طرده عنها قبل تمكنه بها فارسل اليه عسكر اصحبه ابن ابنه امير زاده ابو بكر فسار اليه مجدين كالريح العاصف والبرق الخاطف حتى كبسوا احمد ببغداد فما بخى احمد الا بالقميص

⁵⁸ يستأذناه Ra - = M ReYAH يستأذنه

⁵⁹ اساء RaReYAH

⁶⁰ ايضا عن السلطان ايلدرم خان Ra - = MReYAH

⁶¹ فبلغ RaRe- = MYAH

و اجتاز النهر بالجهد الى طرف الاخر و كان ابنه الملك طاهر هناك فركبا الخيل و هربا الى طرف الحلت فتبعهما التتار و لم تلحقهما فلما دخل تيمور بلاد الروم و توغل فيها عاد احمد الى طرف⁶² بغداد و تمكن بها و في سنة خمس و ثمانماية فارق قره يوسف بلاد الروم حين سمع بوصول تيمور الى قيسريه الجتاذ الفراه و جمع عسكريا من التركمان فاستولى على الحلة فلما سمع به احمد بعث على قتاله عسكر اصحبة ولده الملك طاهر فلما اجتاز طاهر بن اويس نهر الفراه قبض ابوه احمد بن اويس على الأمير فيروز اغاو و كان من⁶³ اخضا الملك طاهر و قتله و لما سمع به طاهر استشعر من ابيه فعاد بالعسكر و حاصره ببغداد و استنجر احمد بقره يوسف فاعانه فخرج اليه احمد بالليل و اجتمعا على حرب طاهر و انهزم طاهر و اتفق ان اقتحم فرسه في حال الهزيمة حباسا من دجلة لينجو منه الى البر الأخر فغرق و دخل احمد بغداد ثم غدر احمد بجماعة قره يوسف عدتهم خمسون نفسا من اعيان دولته فغضب قره يوسف و سار لمحاربة احمد فهرب ثم اختفى في بئر بغداد فامر يوسف بطم البئر فطمت فما شكوا في هلاكه فاتفق انه كان بها فرجه فخرج منها و مضى الى تكريت ثم الى حلب و ملك قره يوسف بغداد فارسل اليه تيمور بعد عوده من البلاد الروم ابن ابنه اميرزاده ابوبكر بن ميران شاه ففر قره يوسف الى⁶⁴ جهة الاعراب بالرحبة فقدم احمد دمشق فانزله نائبها شيخ ثم قدم عقبيه قره يوسف فلم يمهل ان ورد المرسوم من قبل صاحب مصر بالقبض عليهما بسبب وقعه تمرتاش نائب حاب فسجن احدهما ببرج السلسلة و الآخر ببرج الحمام فبقايا في الحبس سنة كاملة⁶⁵ و في سنة سبع و ثمانماية افرج عن الملكيز المذكرين احمد بن اويس و قره يوسف بن محمد فتوجه احمد الى بغداد في سادس عشر ذي الحجة فملكها و توجه قره يوسف الى الموصل في سنة ثلث عشرة و ثمانماية توجه احمد بن اويس في عسكر بغداد الى تبريز ليستولى عليها و قد سار صاحبها قره يوسف الى ارنجان لقتال قره ملك التركماني وكانت بينهما عداوة فبلغ

⁶² الى بغداد MAH - RaReY

⁶³ اغصا M - RaReYAH

⁶⁴ الى جهة RaMYA = عند جهة ReH

⁶⁵ سنة M - RaReYAH

ذلك قره يوسف فرجع عن محاربة قره ملك و توجه الى تبريز فالتقى العسكر ان في ثاني عشرى ربيع الآخر فانكسر ابن اويس⁶⁶ وولده على كثير من الأمراء و اسر آخرون و اكرم قره يوسف احمد بن اويس ثم سجنه ثم دس عليه من خنقه فمات فس آخر يوم كم ربيع الآخر واستقرت قدم قره يوسف في بغداد و تبريز وكان منه ما ذكر في ترجمته و كان احمد زافهم لطيف و ادراك حسن الا انه كان غداراً ظلوماً سفاكاً للدماء يتجاهر بالقبايح وله مشاركة في عدة علوم كالنجوم والموسيقى وعلم برية السهم والقوس و صنعة الخاتم وله شعر كثير بالعربية وكتب الخط المنسوب وكانت له شجاعة و دهاء و حيل و مكرو⁶⁷ مجبة في اهل العلم و لما قتل احمد استقر في ملك بغداد صبي من آل اويس و اسمه شاه محمود من ابناء شاه ولد بن شاه زاده علي بن اويس و كانت تند و بنت حسين ابن اويس زوجة شاه ولد بن شاه زاده علي بن اويس هي المدبرة في المملكة فحاصروهم محمد شاه بن قره يوسف سنة ثم غلب شاه محمد المذكور على بغداد و نزلت عنها تند و بمن معها من دجلة الى واسط فسار الى تسز⁶⁸ فملكها ثم احتالت على قتل محمد شاه فقتل لاية كان من غيرها و استقلت بالمملكة مدة و ذلك في سنة تسع و عشرة و في⁶⁹ عشرين و ثمانمائة ملك اوس البصرة انتزعها من مناع امير العرب بعد حروب وكان قد ابتزعا من الجلايرية في امارة احمد بن اويس و قوي اويس المذكور و انضم اليها عسكر عمها احمد و صار يخطب لها في مملكتها و ترب السكة باسمها الى ان ماتت في سنة اثنين و عشرين و ثمانمائة فقدم بعدها⁷⁰ اويس بن شاه ولد بن شاه زاد بن اويس و كان منها و تحارب هو و اخوه شاه محمد صاحب البصرة ولم يبق منهم من ولي الامارة غير بشاه محمد بن شاه ولد صاحب البصرة فلما قرب من الموت عهد بمملكة الى حسين بن علاءالدولة بن احمد⁷¹ اويس

⁶⁶ ابن اويس اقيح كسرة و فقد ابن اويس MYHRe - RaA

⁶⁷ ومكرو RaReYAH - M

⁶⁸ تسز RaM بتز ReYAH

⁶⁹ سنة ReMYAH - Ra

⁷⁰ ابنها MReA - RaYH

⁷¹ بن ReMYAH - Ra

و هو آخر ملوك العراق من ذرية اويس و كان تيمور اسره⁷² و اخاه حسنا و حملهما الى سمرقند ثم اطلقا فساخا في الارض فقيرين مجردين فا ما فاتصل بالناصر فرج و صار في خدمته و مات عنده قديما و اما حسين هذا فتنقل في البلاد الى ان دخل في العراق فوجد شاه محمد بن شاه ولد و كان ابوه صاحب البصرة فمات فملك ولد شاه محمد فصادفه حسين قد حضره الموت فعهد اليه بالمملكة فاستولى على البصرة و واصل و غيرهما و في سنة احدى و ثلثين جهز حسين بن علاء الدولة⁷³ المحمل من العراق بعد ان انقطع من نحو عشر سنين او اكثر ثم حارب اصفهان بن قره يوسف حسين المذكور فانتهى⁷⁴ الى شاه رخ فتقوى بالانتماء اليه و ملك الموصل و اربل و تركيت ثم قوى اصبهان بابيه قره يوسف و استنفذ البلاد عنه يد الحسين المذكور و حاصره في الحلة منذ سبعة اشهر ثم ظفر به بعد ان اعطاه الامان فقتله خنقا في ثلاث صفر سنة خمس و ثلثين و ثمانمائة.

الباب الحادي و ثمانون في ذكر قره قوينلي

واول من اشتهر منهم بالأمانة بيرام خوجه التركماني و في سنة سبع و سبعين و سبعمائة حاصر الأمير بيرام خوجه الموصل ثم اخذها بالامان بعد حصار اربعة اشهر في سنة ثمان و سبعين ثم توفى بيرام خوجه في حدود سنة ثمانين و سبعمائة وولي الموصل بعده ولده قره محمد التركماني و في سنة ست و ثمانمائة توابع قره محمد صاحب الموصل و القاهر صاحب ماردين فغلب قره محمد على القاهر⁷⁵ وكان سبب التوابع ان قره محمد ارسل الى القاهر يخطب ابنته فامتنع القاهر فقاتله قره محمد وانقر عليه ثم وقع الصلح على ان يزوج القاهر منه اخته و في تاريخ سنة⁷⁶ سبع و ثمانين ذكر الحافظ ابن حجر ان في شوال هذه السنة وصل الى مصر⁷⁷ مصر خوجه بالتركماني اخو بيرام خوجه عم قره محمد التركماني طابعا و كان له الحكم من

⁷² تيمور و اخاه ReMYH - RaA

⁷³ علاء الدولة MA - RaRe YH

⁷⁴ حسين الى M - RaReYAH

⁷⁵ على القاهر و قاتله Re - RaYMAN

⁷⁶ سنة H - RaReYAM

⁷⁷ مصر H - RaReMAY

ماردين الى الموصل و سال من ⁷⁸ ملك مصر ان يكون من جهته و ان ينضاف اليه و اجاب سؤاله و في سنة تسع و ثمانين نازل عسكر تيمور صحبة بعض اولاده آمد ففر منه قره محمد التركماني بتبريز فغلب عليها و ملكها و خطب باسم صاحب مصر و في سنة احدى و تسعين اقتتل قره محمد التركماني صاحب تبريز و قره حسين بن حسن بك ⁷⁹ التركماني فانهم عسكر قره و قتل قره محمد في المعركة ⁸⁰ و انهزم اصحابه و غنم قره حسين و من معه ما كان معهم و تامر قره حسين المذكور على التركماني ثم اجتمع الكل و امروا عليهم مصر خوجه بن ⁸¹ قره محمد و استنجد و ابصاحب ماردين وغيره و في سنة ست و تسعين نازل تيمور قلعة اونيك و بها اصابها مصر بن قره محمد فاخذها بالأمان بعد عيد رمضان ثم قتل كل من ⁸² بها من الجند و سير مصر الى سمرقند و في سنة ثمان و تسعين غلب قره يوسف بن قره محمد على الموصل في جمادي الآخرة و امر عليها اخاه بار علي بن قره محمد و في سنة تسع و تسعين حاصر بعض اولاد تيمور بلاد الجزيرة و الموصل فشتت اهلها و فر قره يوسف الى الشام و في سنة ⁸³ ثمانمأة استولى قره يوسف على الموصل لما رجع من الشام بعد عسكر ⁸⁴ تيمور الى ⁸⁵ عن سنجان و في سنة اثنين و ثمانمأة بلغ اهل بغداد عزم تيمور الى العراق فوثبوا على و اليه احمد ابن اويس لسؤ سيرته و قبج معهم ⁸⁶ فسار احمد الى قره يوسف بالموصل فاستنجد به فسار معه الى بغداد و استخلص المملكة له ثم سار السلطان احمد صحبة قره يوسف الى بلاد الروم فاکرما هما السلطان ايلدرم خان و وعدهما بالنصر ثم لم يزل احمد بن اويس و قره يوسف يحرضان السلطان ايلدرم خان ⁸⁷ الى ارزنجان و انتزاعه من يدو اليه طهرتن بك حتى اجابالى ذلك ايلدرم خان فقام في شهور سنة ثلث و ثمانمأة مع عسكر جرار و بحرتيار و

⁷⁸ من مصر HA - = RaReYM
⁷⁹ بيك MHYA - = RaRe
⁸⁰ في المعركة H - = RaReMAY
⁸¹ ابن HM - = RaReYA
⁸² من كان HMYA - = RaRe
⁸³ في ثمانمأة HRe - = RaMAY
⁸⁴ بعد رحيل H - = RaReMAY
⁸⁵ تيمور عن ReMHAY - = Ra
⁸⁶ قبج مع ملته H - = RaReMAY
⁸⁷ خان بالمسير الى اذربيجان HAM - = RaReY

صحبتة الأميران المذكوران فنازل ارزنجان و قاتل طهرتن بك وهزمه و استولى على البلدة⁸⁸ و على زوجة طهرتن بك و اولاده ثم شفع في طهرتن بك احمد ابن اويس فعفى عنه ايلدرم خان و اعطاه بلاده على ان يكون نائبا من قبله لكنه و استصحب عيال طهرتن بك معه ليكون ذلك كالرهن عنده ثم ان قره يوسف لما سمع بتوجه تيمور الى الروم و وصوله الى قيصرية خرج من الروم في شهر سنة خمس و ثمانمائة و عبر الفرات و جمع طائفة من التركمان و استولى على الحلة⁸⁹ ثم استنجد احمد ابن اويس ببغداد على والده طاهر⁹⁰ بن اويس فانجده بطائفة من عسكره فانصر احمد على ولده طاهر و استقر ببغداد⁹¹ ثم غدر بجماعة من اعيان دولة قره يوسف و قتلهم فتغضب لذلك قره يوسف فسار الى قتال احمد بن اويس و حاصر بغداد حصاراً شديداً فهرب احمد الى طرف الشام و استولى⁹² على بغداد و جعل عقيب ذلك ابوبكر بن ميران شاه الى بغداد ففر منه قره يوسف الى الرحبة قاصداً بلاد الشام فقدم احمد دمشق فانزله نائبها ثم شيخم قدم عقبيه قره يوسف فلم يمهل ان ورد المرسوم من صاحب مصر بالقبض عليهما فسجن احدهما ببرج السلسلة والاخر ببرج الحمام فبقيا في الحبس سنة كاملة و كان ذلك في سنة ست و ثمانمائة و في سنة سبع و ثمانمائة افرج عن احمد بن اويس و قره يوسف ابن قره محمد فتوجه احمد الى بغداد فملكها و توجه قره يوسف الى الموصل و في هذه السنة هلك تيمور فاستفحل امر قره يوسف و في سنة تسع و ثمانمائة غلب قره يوسف على صحب ارزنجان ميران شاه بن تيمور فقتله و كان ميران شاه قد اختل عقله فاقيم ابنه ابوبكر ابن ميران شاه مكانه فانهمز ابوبكر المذكور الى طرف كرمان ثم قتل ف شهر سنة عشر و ثمانمائة و في سنة احدى عشرة و ثمانمائة استولى نواب قره يوسف على ماردين و زالت منها دولة الارتقية بعد ان حكموا بها اكثر من ثلثمائة سنة و في سنة اثني عشرة⁹³ و ثمانمائة طرق قره

⁸⁸ RaMAY - = ReH البلدة

⁸⁹ RaYA - = ReMH الحلة ثم

⁹⁰ RaReYA - = MH طاهر بن

⁹¹ RaYA - = ReMH في بغداد

⁹² Ra - = ReHMAY واستولى قره يوسف

⁹³ YMRa - = HReA عشرة طرق

يوسف بغداد فملك عراق العجم و ديار بكر و وصل الى الموصل فملكها بغد ان كان قد عوضها بماردين⁹⁴ لصاحبها الملك⁹⁵ صلح الارتقي و في هذه السنة عهد قره يوسف بالملك بعده الى ولده محمد شاه بن قره يوسف و في سنة ثلث عشرة سارقه يوسف الى ارزنجان لقتال قره ملك التركمان و كانت بينهما عداوة محكمة فبلغ قر يوسف بمسير احمد بن صالح⁹⁶ بغداد الى تيمور ليستولى عليها فرجع عن محاربت قره ملك و توجه الى تبريز فالتقى معه قره يوسف و هزمه و بدد شمله و فقد احمد بن اويس و ولده علي⁹⁷ في الحرب و حاصر محمد بن قره يوسف بغداد اشهرأ ثم نزحت عنها صاحبتهاتندو بنت حسين الى تستر فملك بغداد محمد المذكور و في سنة اربع عشرة و ثمانمأية دامت الحرب بين قره يوسف و بين قره ملك انتصر في آخرها قره ملك و نهب سنجار و الموصل و في سنة سبع عشرة و ثمانمأية توافق قره يوسف و شاه رخ ثم اصطلحا و تصهرا و في او اخر⁹⁸ شاه رخ غير النحر بمدينة قزوین و ارسل الى قره يوسف يلتمس البلاد و امرأة اخيه و ابن اخيه و دية من قتل من اخوته و رد و ما وصل اليه من اموالهم و ان يخطب له ببلاده فلم يفعل قره يوسف ذلك و استعة⁹⁹ كل منها الحرب و في سنة عشرين و ثمانمأية تصالح الملكان قره يوسف و قره ملك فاطمان بذلك نفوس اهل حلب لأنهم كانوا على و جل عظيم من جهة قره¹⁰⁰ يوسف و كانوا تهيأؤ اللرحيل الى القاهرة و في هذه السنة عصى محمد شاه الم[كور في جميع المال فحصل منه شيئاً كثيراً و في سنة احدى عشرين توجه شاه رخ الى تبريز فشرع قره يوسف يدفعه¹⁰¹ و في غضون ذلك سار قره ملك الى ماردين فقاتل اهلها و حاصرها ثم استولى على عدة قلاع لقره يوسف فلما بلغ ذلك قره يوسف سار الى ماردين ففر منه قره ملك الى آمد فتبعه و نازله بها فانهمز منه الى طرف حلب فلم يزل قره يوسف يطرده حتى كبسه

⁹⁴ من ماردين RaReMAY - = H

⁹⁵ لصاحبها صالح RaY - = ReHMA

⁹⁶ بن اويس RaRe - = MHAY

⁹⁷ علي و كثير من الامراء RaReMAH - = H

⁹⁸ او اخر سنة ReH RaMAY - =

⁹⁹ و استعه H RaReMAY - =

¹⁰⁰ جهة يوسف H RaReMAY - =

¹⁰¹ بدفعه Ra - = ReMAYH

بعدان عدى الفراءة و هزمه و نهب امواله و نجى قره ملك في الف فارس الى طرف¹⁰²
فكان اهل حلب في امر مريج من جهة قره يوسف ثم ساق قره يوسف حتى دخل
عينتاب فهبها و احرق اسواقها و صالح اهلها على مائة الف درهم و اربعين قرشاً ثم
دخل¹⁰³ البيرة فحاصرها يوسف ثم هجم على¹⁰⁴ البلد و احرق الاسواق و امتنع اهل
القلعة¹⁰⁵ ثم رحل في تاسع عشر رمضان الى بلاده ولما رجع الى تبريز غضب على
ولده اسكندر بن قره يوسف و اعتقله و ارسل الى ولده الأكبر محمد شاه صاحب بغداد
و كان عصى عليه و صالحه و في سنة ثلث و عشرين و ثمانماية في ذي القعدة مات
بتبريز صاحبها قره يوسف بن قره محمد¹⁰⁶ بيرام خوجه التركمان و قام من بعده ابنه
ابن قره يوسف بتبريز و استمر محمد شاه ببغداد و كان قره يوسف بطلاً شجاعاً مقداماً
شديد الظلم قاسي القلب لا يتمسك بدين و اشتهر عليه ان في عضمته اربعين امرأة و قد
حزب في ايامه و ايام اولاده مملكة العراق و في سنة اربع و عشرين و ست و عشرين
و اثنين و ثلاثين سار شاه رخ في كل من هذه السنين الى تبريز فاستولى عليها فكلما عاد
شاه رخ الى بلاده عاد اسكندر الى تبريز فيملكها و في سنة ثلث و ثلاثسين تقريبا توفي
صاحب بغداد محمد شاه بن قره يوسف وولى مكان¹⁰⁷ ابنه مراد بن محمد شاه و في
سنة ست و ثلاثين بعث¹⁰⁸ اخيها ابن قره يوسف الى بغداد اربعين رجلاً في ذي
القلندرية و قرر معهم ان يقتلوا البوابين و يفتحوا له الباب في يوم معين¹⁰⁹ ففر مراد
بن محمد و استولى اخيها¹¹⁰ بن قره يوسف فسار فيها افحش سيرة و في سنة تسع و
ثلاثين التقى اسكندر و قره ملك على ارزن الروم فخرج على قره ملك كمين الاسكندر
فهزمه فلما كادان¹¹¹ يؤخذ رمى نفسه في خندق المدينة فغرق و طلع به اولاده بعد ذلك
فدفنوه هناك فجاء الى الاسكندر من عرفه بذلك فارسل من اخرجه من قبره بعد ثلاثة

¹⁰² طرف حلب ReMAYH - Ra

¹⁰³ دخل الى HAN - RaReY

¹⁰⁴ هجم البلد H - RaReMAY

¹⁰⁵ بالقلعة AHM - YRaRe

¹⁰⁶ بن بيرام ReYHAM - Ra

¹⁰⁷ مكانه HY - RaReMA

¹⁰⁸ بعث اخيها RaYA - ReHM

¹⁰⁹ معين ففعلوا H - RaReMAY

¹¹⁰ واستولى جهان شاه بن قره يوسف ببغداد ففسار ReYHA - RaM

¹¹¹ كادان ReRaYA - HM

ايام و حزراسه و ارسله الى قاهرة و في هذه السنة هزم شاه رخ اسكندر بن قره يوسف اقبح هزيمة ولم يقم له بعد ذلك قائمه وفوض شاه رخ اذربيجان الى جهان شاه بن قره يوسف و في هذه السنة قتل اسكندر بن قره يوسف في قلعة اونيك على يد ولده قبار بن اسكندر و في سنة اثنين و خمسين غلب الغ بك على هراة¹¹² ثم نزع عنها الى سمرقند لما بلغه تطرق ملك الترك تلك البلاد و كان يارعلي ابن اسكندر بن قره يوسف محبوسا في بعض قلاع خراسان فتخلص من الاعتقال و جمع طائفة من العسكر فاستولى على هراة فكان بها الى ان اخذ هامنه بابر ميرزا في شهر سنة و ثلث و خمسين و في سنة اربع و خمسين قدم جهان شاه دياربكر واستولى على ماردين و غيرها من بلاد جهانكير وفوض امرها لعمه الشيخ حسن بن قره ايلك و في سنة خمس و خمسين قتل صاحب عراق العجم و فارس و كرنيان و خورستان محمد مرزا بن باي سنقر على يد اخيه بابر ميرزا ابن باي سنقر صاحب هراة فقام جهان شاه صحبة عسكر كثير من التراكمة و غيرهم فاستولى على عراق العجم فكان له العراقان و ملك اذربيجان و غيرها من بلاد العجم و في احدى¹¹³ و ستين توفى صاحب خراسان بابر ميرزا فنهض من سمرقند الملك السعيد ابو سعيد فاستولى على خراسان ثم بلغه خروج اولاد عبداللطيف ميرزا ببلخ فترك خراسان و توجه الى بلخ فسخرها و مكث بها نحو ثمانين اشهر و في غضون ذلك نهض جهان شاه من طرف العراق ليستولى على خراسان و استرabad و كان اميرزاده ابراهيم سلطان بن علاء الدولة ليومئذ باسترabad فخرج الى طاهر البلد و قاتل جهان شاه قتالاً شديداً ثم انتصر جهان شاه و قتل من عظماء الوس جفناي خلقاً ثم¹¹⁴ استولى على بلد ثم سار الى هراة ملكها و استقر بها مدة اقامة الملك السعيد بنواحي بلخ و هي نحو ثمانية اشهر ثم اصطلح مع الملك¹¹⁵ ابو سعيد فترك خراسان و عاد الى العراق و في سنة تسع و ستين عصى صاحب

¹¹² هراة = RaReMAY

¹¹³ في سنة ReA - = YReHM

¹¹⁴ خلقا كثيرا ثم RaA - = MReYH

¹¹⁵ السعيد ابو H = RaReMAY

خراسان¹¹⁶ بيربداغ ابن جهان شاه على ابيه فخاصر جهان شاه ببغداد حصاراً شديداً مدة سنة و نصف فوق الغلا والقحط في بغداد حتى كان اهلها يهلكون من الجوع ثم ارسل بيربداغ اباه في الصلح فاجاب اليه ثم امر يقتله فقتل في بغداد بعد ان آمنه في اليوم الرابع ذي القعدة من شهور السنة احدى و سبعين و ثمانماية و لم يتفق له الخير بعد قتل ابنه حتى قتل هو ايضاً بعد مدة قليلة و انت والد سوءٍ تاكل الولدا و في هذه السنة اعنى سنة احدى و سبعين و ثمانماية نهض جهان شاه من طرف العراق لتسخير¹¹⁷ دياربكر وانتزاعها من يد صاحبها ابو النصر حسن بك الطويل فلما سمع حسن بك بقدومه انجلى عن مقابله ال بعض حدود بلاده فلما عاد جهان شاه بعد ان نال من بلاد حسن بك مراده اخذ حسن بك عليه المضائق فاغار عليه على حين غفلة منه بالليل واحاط به من سائر جهاته و عمل السيف فيهم و قتل جهان شاه و لم يشعر به¹¹⁸ قتاله و انهزم من سلم و قتل معه ولده محمد واس ولده العلامة يوسف بن جهان شاه ثم حزت رأس جهان شاه و هو قتيل و كان جهان شاه هذا من الكابر الملوك و اجلها ذا راي و تدبير و عقل تام و من اكثر الملوك مالاً و عدداً و رجلاً و اقواها على القتال جلد او ادراها بالمكر والخدع وكانت لديه فضيلة في فنون من العلوم و كان يحب اهل العلم والفضل و كان شجاعاً مقداماً سيوساً سفاكاً ظالماً غاشماً كثير التعاضم والجبروت من همكاً في الملاذ وكان يفيض في كل ليلة غالباً بكرأ الايبالي من الحلال من الحرام وكان مع ذلك سيرته مرضية و كان شيخاً كبيراً في سن ثمانين سنة و كان مدة ملكه اكثر من ثلثين سنة ثم قام في الملك بعده ولده حسن علي سلطان و في سنة اثنين و سبعين و قد صاحب كرمان ابو القسم بن جهان شاه بعد ما جرى الى ابيه ما جرى على اخيه حسن علي ليتقاضا على حسن الطويل فاغتاله حسن علي و قتله على الملك فلم يتهن بعده و في سنة ثلث و سبعين في ربيع الاول كسر حسن الطويل عساكر حسن

¹¹⁶ بغداد Ra - = ReMAYH
¹¹⁷ يستجير RaReMAY - = H
¹¹⁸ بقاتله RaM - = AHReY

علي و استولى على ممالك العراق و اذربيجان و كانت مدة مملكة حسن علي المذكور سنة و نصف.¹¹⁹

الباب الثاني والثمانون في ذكر دولة اق قوينلي

و هم طائفة من التركمان يقال لهم اق قوينلو و كان مسكنه القديم بلاد تركستان ثم نحو لو اعناها مع اخوانهم قره قوينلو في زمن ارغون خان الملك الى بلاد اذربيجان ثم تحول قره قوينلي الى ضواخي ارزنكان و سيواس و استفحل بها امرهم و تحول هذه الطئفة الى دياربكر و تمكنوا فيها و استفحل¹²⁰ امرهم حتى غلبوا على معظم البلاد والستموا الملك¹²¹ بالسلطنة¹²² و اول من ظهر منهم و تامر في بلاد علاءالدين طور علي بك¹²³ التركماني وكان قد تامر في حدود آمد و الموصل ثم توفي وقام بعده فخرالدين قطلو بك بن طور علي بك ثم توفي و تامر بعده ولده قره ايلوك عثمان و كان عثمان هذا شجاعاً وله مع الترك و العرب و قائع و لما تطرق تيمور البلاد انتمى اليه ودله¹²⁴ على مسالك الروم فاستنابه تيمور في بلاده و حضر معه غتخ الشام وكان اكثر حروبه مع قرع يوسف التركمان و كان له من البلاد آمد و ارزنجان و ماردين و الرها و عامة دياربكر ثم استلى على بلاد غير تلك البلاد و كانت له و قعة برسباي صاحب مصر قبل ان يلى الملك ولبريبياي¹²⁵ يومئذ امير طرابلس انكسر فيها برسباي و بسبب هذه الواقعة غزا برسباي في سلطنته آمد و كان له وقعة اخرى مع برهان الدين احمد الحنفي قاض سيواس و امرها قتل فيها برحان الدين و استمر قره ايلوك اميراً بسيواس و ارزنجان ذلك ان قره ملك عثمان تغار على سيواس و ضواحينها فعاث فيها وقع و بين برهان الدين مناوشات الى ان قصد قره ملك مصيفاً لطيفاً بالقرب من سيواس فمرفى طريقه على سيواس و بها القاضي ابو العباس برحان الدين فتغضب

¹¹⁹ نصف سنة H = RaReMAY

¹²⁰ بها امرهم H = RaReMAY

¹²¹ بالملك HRe = RaMAY

¹²² السلطنة AReHMY = Ra

¹²³ بيك MHYA = RaRe

¹²⁴ و دخل في طاعته ودله = RaRe MAY

¹²⁵ هذا يومئذ HReMY = RaA

عليه برحان الدين حيث لما يكثرث به فامر جماعة بالركوب فركبوا و سبق برحان الدين الجيش فقبل له لو ثبتت حتى يتلا حق العسكر لكن احزم واولى فان قره ايلوك تركماني ذو دهاء و مكيدة فلما يلتفت برهان الدين الى هذا الكلام و لم يزل هجماً رآه حتى هجم الظلام فكر عليه قره عثمان بجماعته فقتض عليه و لم يدر بحله العسكر فتفرقوا في كل وجه ثم قصد قره عثمان ان يتلقه بعد ما يجد دمعه العهد و الميثاق الا ان الشيخ نجيب الدين انتزع برهان الدين منه تمقات منعه من ذلك و حذره من غائلته ثم سار على سيواس ليملكها فمنعها اهلها و استعانوا عليه بالنتار الزين بلاد الروم فهزموه و كان اهل سيواس تملكوا عليهم ابنا صغيراً للقاض برهان الدين فلما راوا ان قره عثمان و تيمور صادفهم احبوا ان يدخلوا تحت طاعة ملك فارسلوا الى ايلدرم خان بمفتاح البلد فارسل اليهم ولده سليمان جلبي وكان قتل قاض سيواس في سنة اثنين و ثمانين هكذا في تاريخ شهاب الدين ابو العباس احمد بن عرب شاه الانصار و ساق شهاب الدين بن¹²⁶ حجر هذه القصة على غيره¹²⁷ ما ذكرناه و ذكر قتل برحان الدين في سنة احدى و ثمانماية و الله¹²⁸ اعلم و في اثناء ذلك بلغ قره عثمان قصد تيمور بلاد الروم فتوجه اليه ووقف في خدمته و صار يدلّه على الاماكن و يعرفه الطريق و ذهب معه الى السام ولما غلب تيمور على سيواس و ما يجاوره من البلاد اعطاه الى قره عثمان المذكور ووقعه له وقعة اجرى في سنة تسع و ثمانماية مع صاحب حلب والشام الملك العادل حكم و صاحب ماردين الملك الظاهر عيسى انتصر فيها قره عثمان فقتل في المعركة صاحب ماردين و صاحب الشام و في هذه السنة اقتتل قره ملك عثمان و اسكندر بن قره يوسف فكسره اسكندر كسرة شنيعة و انهزم قره عثمان فوقع في خندق ارزن الروم فمات و قد بلغ سنة التسعين بل زال عليها ثم اخرجته اسكندر من قبره بعد ثلاثة ايام و حزراسه فارسل الى القاهرة فنصبت على باب زويلة و فرح اهل مصر بذلك لان الناس كانوا من خوف جهته لكثرة حربه و شدة فتكه و استقر

¹²⁶ (ابن حجر HMYA - = RaRe
¹²⁷ (على ما ذكرناه H - = RaReMAY
¹²⁸ (والله تعالى HM - = RaReYA

بعده في مملكة حمزه بك و بقي ولده يعقوب بك بن عثمان في ارزن الروم و جهان كير ابن علي بك بن عثمان شريكاً له و بقي ابنه محمد بن عثمان في آمد و في سنة ثمان و اربعين و ثمانمأة توفى في رجب حمزة بك بن عثمان صاحب ديار بكر و كان كابييه في قبح سيرته و كثرة شروره و فسقه و ملك بعده ولد اخيه جهانكير بن علي بك و في سنة خمس و خمسين و ثمانمأة وجه جهانكير اخاه حسن الطويل مع عسكر فاتقى به الشيخ حسن ابن قره ايلك الذي كان قائماً على اخيه و آل امره الى قتله و ولد له معه و جماعة من عسكر جهان شاه و هذا اول ظهور حسن الطويل و تاكد عداوته مع جهان شاه و طمعه في اخيه جهانكير و في سنة اثنين و سبعين توفى جهانكير بن علي بن عثمان صاحب ماردين و هو اخو حسن الطويل و كان الظاهر جقمق و لاه نيابة الرها و كثرت جنوده فلما مات عمه حمزة ويقال ان حمزة عهد اليه بذلك لدينه و عقله ثم ان اخاه حسن الطويل مازال يطعم في ملكه حتى وثب على آمد فاخذها بالحيلة كما سنذكره ان شاء الله تعالى و آل امره ان ملك عن جهانكير مع وجوده و بقي هو محصوراً¹²⁹ والخطبة والسكة باسمه و ليس له من الامر شئ بغير ماردين و حسن هو¹³⁰ الغالب على الامر و كان جهانكير احسن هذه الطائفة خيراً و ديناً و عفة و عدلاً و سياسة و كان يحب العلماء مع حسن سمت و عقل و كانت الحيلة التي عملها حسن الطويل انه جمع طائفة من جماعة اق قوينلو و اكنهم بقرب من آمد و كان صاحبها اذ ذاك جهانكير بن قره عثمان فتزيا حسن بك و اربعون نفراً من اصحابه بزي باعة الفحم و الحشيش فحملوا على عدة دواب احمال الفحم والحشيش و جعلوا اجلال¹³¹ تلك الاحمال اسلحتهم فقصدوا بهذه الهيئة مدينة آمد فلما دخلوا الباب و حصلوا داخل المدينة و كان الناس اذذاك في صلوة الجمعة¹³² جلود النمر و بدلوا احمال الفحم بالجمر و شهروا السيف و اظهروا مخالب الحتوف فقتلوا البوابين و هجموا على اهل

¹²⁹ محصوراً بماردين RaA - = RMYH

¹³⁰ حسن الغالب RaMA - = HReY

¹³¹ اخلال RaReMAY - =

¹³² الجمعة لبسوا Ra - = ReHAMY

البلد فقتلوا امنهم خلفا و لما سمع به جهانكير بن قره ايلوك خرج هاربا وجد للنجاة¹³³ طالبا فاستولى حسن بك على آمد و ملكها جميعا ثم اتاه الذين في الكميز فتقوي بهم ظهره واستقل ملكه و عظم امره ثم لم يزل يستعمل فكره في استخلاص ديار بكر حتى ملكها جميعا و في سنة احدى و سبعين وقع بين حسن الطويل صاحب ديار بكر و بين جهان شاه صاحب العراقين و تبريز حرب كثير انتصر فيها حسن المذكور فقتل¹³⁴ جهان شاه و اولاده كثيرا من عسكره فسار حسن بك واستولى على العراق و اذربيجان و في سنة ثلث و سبعين و ثمانمائة قصد صاحب ماوآءالنهر الملك السعيد ابو سعيد بن ميران شاه بن تيمور يسترد ما كان لجهان شاه من البلاد عن يد حسن الطويل فلما سمع¹³⁵ بقدومه و هجومه نهض اليه بعساكره فقاتله بحدود اذربيجان فالتحم القتال و اشتد الحرب و الجدال ثم انتصر حسن بك¹³⁶ فقتلوا من عظماء خراسان خلقا كثيرا و الملك ابو سعيد في يدزنييل بن حسن بك¹³⁷ فقتل صبيرا و ارسل براسه الى مصر فامر به صاحب مصر فدفن اجلالاً له لانه كان من اكابر تاملوك الاسلام و ارسل اليه مكتوبا سلك¹³⁸ طريقة الملوك و ابرق فيه و ارعد و كان قبله يتلطف بهم و في سنة ست و سبعين و ثمانمائة وصل يوسفجه بك بعسكر حسن بك الطويل الى توقات فنهبها و خرب اسواقها ثم اتم مسير الى قرمان و كان بها السلطان مصطفى بن السلطان محمد خان فكسبه السلطان مصطفى و ظفر به و قتل غالب عسكره ثم بعث به الى ابيه السلطان محمد خان و في سنة ثمان و سبعين و ثمانمائة نهض كل من الملكين سلطان محمد خن و حسن بك الطويل الى قتال الأخراف التقى العسكران بقرب مدينة بابرت¹³⁹ فوقع بينهما قتال شديد ثم نزل نصر السلطان محمد خان فانهزم حسن بك راجعا الى بلاده و قتل غالب عسكره و قتل في الحرب ولده زنييل على يد السلطان مصطفى ابن السلطان محمد خان و في سنة تسع و سبعين مات قتيلاً صاحب اصفهان الأمير

¹³³ للنجا H - = RaReMAY

¹³⁴ فيها جهان Ra - = YReHAM

¹³⁵ سمع حسن بك ReRa_ = MAY

¹³⁶ عسكر حسن Ra - = ReMAHY

¹³⁷ ثم امر به Re - = ReMAYH

¹³⁸ سلك فيه RaMAYRe - = H

¹³⁹ بابيرت Ra - = ReYAHM

ناصر الدين محمد بن الملك حسام الدين المعروف باوغرلى و كان قد نابز والده و صار خائفاً منه مترقباً و كان ابوه امر بقتله لمن يقدر على ذلك و بعث الى غرلى الى¹⁴⁰ القاهرة يستاذن من صاحبها فى ان يكون تحت حمايته فلم ياذن و اتصل الى خدمة صاحب الروم السلطان المبرور محمد خان فاحس نزله و عين له مكاناً قرب سيواس ثم قصد بلاداييه فجرت عليه امور آلت ان مات¹⁴¹ قتيلاً بسهم و هو فى الصيد و كان رحمه الله شاب حسناً حثماً عنده شجاعة و فروسية و فى سنة ثلث و ثمانين و ثمانمائة فى ليلة عيد الفطر توفى حسن بن على بن عثمان بن قطلوبك ابن طور على التركمان الاصل الامدى السلطان حسام الدين صاحب العراقين و اذر بيجان و دياربكر و ما و الاهما من الممالك المعروف بالطويل و كان اول امره انه قدم القاهرة مع ابيه فى دولة الظاهر جقمق و تامر بطر ابلس¹⁴² ثم بعثه اخوه جهانكير الى محاربة عمه الشيخ حسن و معه عسكر جهان شاه فكسرهم و ضحم من ذل تاوقت ثم احتال حتى اخذ دياربكر عن يد جهانكير و صار جهانكير كالمحصور فى ماردين ثم استقل بالملك بعد موت جهانكير و اخذ فى معادات الملوك ثم طال و استطال و انتوع ملك الحصن عن ايدى بنى ايوب ثم صارت و اقعة مع جهان شاه ثم¹⁴³ ولده حسن على ملك تبريز و العريقين ثم تسيرله الظفر على ملك سمرقند ابو سعيد فزاد ضخامة و مهابة ثم اغتر و استطال حتى تطرق بلاد¹⁴⁴ الروم و نهب توقات و حرقها فقام اليه السلطان المذكور و قاتله قرب توقات و هزمه اقبح هزيمة و قتل¹⁴⁵ ولده زريل و كان شجاعاً حسناً فمن ثمة لم يقم له قائمة حتى توفى فى هذه السنة و كان قداعتر¹⁴⁶ الاسقام بعد وقعة سلطان الروم و اختلف عليه اولاده بسبب الملك فلم يزل فى ضيق و محنة حتى مات و كان رحمه الله محباً فى اهل العلم و العلماء ااقلا سيوسا زاد هاء¹⁴⁷ و حيل و مكر و خداع

¹⁴⁰ الى اوغرلى الى MHA - RaReY

¹⁴¹ توفى H - MRaRwMY

¹⁴² بتر البس HReM - RaYA

¹⁴³ محاربة H - RaReMAY

¹⁴⁴ فى بلاد MReYH - RaA

¹⁴⁵ قتله AYM - RaRe

¹⁴⁶ اغتراه Re - RaMAHY

¹⁴⁷ دها MH - RaReAY

وله فروسية كثيرة و شجاعة و جرأة و اقدام و خلف خمسة اولاد خليل ميرزا و كان حاكم فارس و مقصود بك و كان حاكم بغداد و يعقوب بك و مسيح بك و يوسف بك و ملك بعده ولده خليل¹⁴⁸ بك بن حسن بن على بن عثمان بك¹⁴⁹ بن قطلو بك بن طور على التركمان الامدى بعهد من ابيه اليه و كان كبيرا اولاد ابيه¹⁵⁰ و اجبهم¹⁵¹ اليه فملك جميع ماكان يملكه ابوه من العراقيين و اذربيجان و دياربكر و ما والا ذلك من الممالك الشرقية الا انه لم يتهن¹⁵² بالملك لانه لما تولى اخذ بالغف و الشدة و قتل كثيرا من الامراء و خلقا قرأبة¹⁵³ و قتل اخاه مقصود بك بن الحسن و قتل صاحب ساوه مراد بك بن جهانكير بن عمه لخروجه عليه و مع ذلك اشتغل هو الانواق و الملاذ و الملاهى و كانت الفتنة قائمة فى اطراف البلاد بسبب بعض الملوك من ابناء ذلك البيت و لم يمكن¹⁵⁴ لاحدان يعرض عليه شىء منم ذلك لسوء خلقه و شدة جبروته فاتفقوا على خلعه و تولية الملك لاخيه الصغير يعقوب بك صاحب دياربكر فكتبوا اليه بان اخاك اشتغل باللهو عن الملك و تنفر عنه القلوب بسبب ضيق خلقه و قبح سيرته فان ان لك يد من الملك فانهض بعسكر دياربكر فان القلوب معك فلما ورد اليه الكتاب قام من يومه فقصد قتال خليل بك فالتقى معه فى نواحي و خووى سلمان فانخذ امرأه¹⁵⁵ خليل بك الى جانب اخيه يعقوب بك و انتصر عسكر يعقوب بك و قتل خليل بك على يد امير يقال له بايندر بك قتله غيلة و كانت وفاته فى بعض شهور سنة اربع و ثمانين و كانت مدة ملكه سنة اشهر و نصف و استقرب على سرير الملك اخوه السلطان يعقوب بك بن حسن الطويل و فى سنة ست و ثمانين توفى قتيلاً فى رمضان الامير الكبير بايندر اتا بك يعقوب شاه و هو مدبر مملكته و مقدم عساكره و هو الذى كسر العسكر¹⁵⁶ المصرى على الرها و قتل يشبك الدوادر و كان من الاصلاء النبلاء

¹⁴⁸ ولده خليل H - = RaReMAY

¹⁴⁹ عثمان بن RAReMY - = HA

¹⁵⁰ اولاده بيه H - = RaReMAY

¹⁵¹ واجبهم Ra واجبه - = ReMAYH

¹⁵² لم يتهن H - = MAYRaRe

¹⁵³ من MRa = وخلق قرأته ReAYH

¹⁵⁴ يكتلم H - = RaReMAY

¹⁵⁵ السلطان H - = RaReMAY

¹⁵⁶ عسكر العساكر ReRaMY - = A

فارسا شجاعا مقداماً عارفا مدبرا سيوساو يقال ان الذى اغرى بقتله خليل اللصوفى احد امرآء تلك البلاد و مربى يعقوب شاه و الالآءله و فى سنة تسع و ثمانين و ثمانمئة بعث يعقوب شاه عسكرياً كثيراً الى بلاد المشعشع فانتصر و اعلى عسكر المحسن بن المشعشع و كسروه كسرا شنيعا و كان المشعشع يعد نفسه من العلوية ثم تغالا حتى قال انتقل روح على بن ابى طالب الى و استفحل امره و استولى على بلاد العراق من جزائر بنى علان و ف سنة اثنين و تسعين و ثمانمئة مات مات الشيخ الولى الصالح السالك عمر الروشتى الرومى الحنفى بمدينة تبريز و ظهر فضله و كراماته و انتفع به الناس و بعد صيته رحمه الله تعالى و فى ¹⁵⁷ ثلث و تسعين و ثمانمئة ثار الشيخ حيدر بن الشيخ جنيد الادبيلى شيخ الصوفية ثار مرديه على شروان شاه صاحب شماخى فغلب عليه و قصد صاحب شماخى يعقوب شاه المذكور و كان بينهما علاقة المصاهرة فاستنجده على حيدر فانجده يعقوب بسكر كثيف امر عليهم خليل الصوفى و سليمان بن بيجان و هما من اكابر امرآء يعقوب شاه فوقعوا بحيدر المذكور و قتلوه و اعدوا مملكة شروان الى صاحبها و فى سنة اربع و تسعين و ثمانمئة فى جمادى الاخرة تحيل يعقوب شاه بحيلة غريبة حتى اخذ جمعا من اعدائة من الاكراد و التركمان و غيرهم بديار بكر و انتصر عليهم و فى ربيع الاول من شهور سنة ست و تسعين و ثمانمئة تمت ام يعقوب شاه زوجة حن الطويل و كان موتها سبباً لاختلاف حصل بين اهل هذا البيت القرا ايلنى و وفاة يعقوب شاه مسموماً و كانت هى التى اليها تدبير الامور باامملكة لولدها و كانت دابها فى عمل الاصلاح بين جماعة نحو من عشرين نسيمة ¹⁵⁸ من اهل هذا البيت و تأليفهم و انها كانت فى كل اسبوع تجمع الكل بمكان اعدت لهم و تكلم عن لسان كل بمايناسب الخال التى فيه اتصل البعض عن البعض و انها لما ماتت انقطع هذا التدبير فكان سبباً و وسيلة لدس السم على يعقوب شاه بعد والدته المذكورة بثمانية عشر يوما هو و اخوه ميرزا يوسف بك و كان وفاتهم فى نواحى قره باغ و يعقوب شاه هذا ابن حسن الطويل القرا ايلكى صاحب العراقيين و

¹⁵⁷ سنة AHM - = RaaReY
¹⁵⁸ نسمته Re - = MRaYAH

اذربيجان و كان ملكاً عاقلاً حسن السميت لطيف اللسيرة ذا طبع حسن ينظم بالتركي و الفارس و كان يقع بينه و بين السلطان المجيد بايزيد خان مراسلات و مكاتباتقى المحبة و كانت مدة ملكه ثنتى عشرة سنة و شهران و خلف ثلاثة اولادوهم باى سنقر و سلطان حسن و سلطان مراد و تسلطن بعد اخوه مسيح بك بن حسن الطويل بمعاونة الامير الكبير الاتابكى باى سنقر بن يعقوب بن حسن الطويل فى الملك و شيد اركانه و عاضد عضده و اقام سطرانه و كان باى سنقر يومئذ صبيا صغيراً دون عشر سنين ثم نهض صوفى خليل بك ببياى سنقر الى قتال سليمان بك الاتابكى فلما قرب حد العسكرين من الاخر بعث سليمان بك فى اتمالة حواشى باى سنقر و حواصه و اركان ملكه فوعده بالوفاء و فى ليلة صباح المواعدة على الالتقاء هربوا ببياى سنقر الى سليمان المذكور و ضمه سسليمان الى نفيه و حلف له على الصدق و الالف و حلف لمن معهم و اسلمهم خزائن الاموال فانها كانت من تحت يدوه و ثبت بعد ذلك سليمان على ملتقى خليل صوفى على سليمان¹⁵⁹ بن بيجان للمحاربة و انتصر عليهم سليمان المذكور و قبض على بعض منهم و سجنه ببعض اللقع ثم اتفق ان قتل باى سنقر فى بعض الحروب بعدان ملك سنة و ثمانية اشهر و استقر فى سرير الملك رستم ميرز ابن مقصود بك بن حسن الطويل بانفاق اركان الملك ر كان رستم هذا محبوباً بقلعة النجه من زمن عمه و فى رجب سنة تسع و تسعين قام تور على اهل الامراء هناك و استولى على عدة قلاع من دياربكر و استولى على خزائن من المال ثم حضر بجيشه الى مدينة الرها و حصر هاتم سكن الحال الى بعض شهور سنة احدى و تسعمائة و فيها قامت الفتن بالشرق ايضا و سبب هذه الفتن ان رستم ميرزا هذا كان مغرى بالنساء مغلوبالهن فاستولت كل منهن على امور المملكة و ارركانها فاختلفت المصالح و تعطلت امور نظام المملكة فانثنى عنه طباع اركان الملك و عظمآؤه¹⁶⁰ الى الروم يدعون سلطان احمد ميرزا و يستملون و كان احمد هذا قد استشعر من عمه يعقوب شاه فهرب بعد قتل اخيه اوغرلو محمد الى الروم و التجا الى صاحبه السلطان السعيدا بايزيد خان فحظى عنده ث

¹⁵⁹ صوفى سايمان H - RaReMAY

¹⁶⁰ و ارسلوا H - RaReMAY

صاهره السلطان المذكور و زوجه ابنته فى بعض شهور سنة اربع و تسعين و فى حدود سنة اثنين و تسعمائة هرب السلطان احمد ميرزا من عند السلطان المذكور بحيلة عملها فوصل الى بلاد العجم و انعكف عليه اكثر الأمراء و اجتمع عليه ¹⁶¹ جيش كبير ثم سار الى قتال رستم ميرزا فوقع بينهما مصافان و بالاخرة قتل رستم ميرزا المذكور بعدان ملك خمسة اعوام و نصف عام و تملك مكانه السلطان احمد بن اغرلو محمد بن حسن و رام احمد هذا ان يجرى فى تلك البلاد قوانين الشرع و سياية على ¹⁶² ماشاهده فى الروم فلم يعجب ذلك امرأ تلك لبلاد المطبوعين على الظلم و اراقة الدم من غير سبب فنقل ذلك عليهم و اتفقوا على خلفه فارسلوا الى مراد ميرزا بن يعقوب شاه و كان فى شيروان عند جده لامه ¹⁶³ شيروان شاه فجاء مراد و قاتل احمد ميرزا و هزمه ثم ظفربه فقتله و كانت مدة مملكة احمد نحو سنة ثم تغضبوا على مراد ميرزا و ارسلوا الى الفند ميرزا باللمسير فاجتمع عليه الامراء و العساكر فقاتلوا مراد ميرزا و كسروه و قبضوا عليه و اودعوه معتقلاً فى بعض القلاع و كان الوند ميرزا هذا و اخوه محمد ميرزامع احمد ميرزا فى وقعته فلما قتل احمد ميرزا هرب الاخوان الى طرف كردستان فكان بها الى ان خرج الوند ميرزا على مراد ميرزا و كسره و استقر مكانه فى سرير تبريز و لما مضى من ملكه مدة سنة و نصف خرج عليه محمدى ميرزى بن يوسف بك بن ادعى الملك لنفسه و استفحل امره بعراق العجم و خرج اليه اخوه الوند ميرزا القتاله و صحبته الأمير ابراهيم سلطان من شجعان اهل ذلك البيت عظمائم فانفق ان انهزم عسكره و قتل ابراهيم سلطان فهرب الوند ميرزا ¹⁶⁴ الى طرف فارس و تمكن بما كان لا ابراهيم سلطان المذكور اخ يقال له كوزل احمد فلما سمع بقتل اخيه و انهزام عسكر الوند ميرزا قصد ¹⁶⁵ مكان السلطان مراد بن يعقوب شاه فاخرجه من الحبس و اجلسه على سرير الملك بتبريز و ذلك قبل ان يتمكن محمدا ميرزا من التخت ثم انه خرج مع السلطان مراد المذكور فى جموع

¹⁶¹ لديه A - RaReMHY

¹⁶² الملك A - RaReMHY

¹⁶³ من امه H - RaReMAY

¹⁶⁴ الوند الى Re - RaMAYH

¹⁶⁵ الوند قصد H - RaReMAY

من العساكر و الجنود فسار الى ملتقى محمد ميرزا فقاتله و هزمه ثم ظفروا به فامر مراد بقتله قصاصا بابراهيم سلطان ثم سار سلطان مراد الى طرف فارس لقتال صاحبها الوند ميرزا و كان الوند ميرزا قدصاق صدره و ضعف امره من جهة شاه اسمعيل ابن حيدر فلم يطق بلقرار و عزم بالفرار الى جهة بغداد ثم سار منها الى ديار¹⁶⁶ و انتزعها من ايدي عمامه م كان الذى استقر بها اولا جهانكير بن على بن قره عثمان اخو حسن بك الطويل ثم ملك بعده سلطان قاسم ثم ملك بعده الوند ميرزا و كان الوند ميرزا شجاعا مقداما خيالا و فى سنة ثمان و تسعمائة قصد شاه اسمعيل المذكور بغداد و بها السلطان مراد المذكور و كان قد ضعفت دولتهم جداً و قويت شوكة الا سماعيلية الاردبيلية¹⁶⁷ جداً و كان قد حصل غالب بلادهم بايديهم فلم يطق مراد بالقتال و اشعال نار الجدال فرك بغداد و اتى الروم مستغيثاً مستجيراً فلم نيل بها قبولاً ثم ذهب التجى الى علاء الدولة بن دلغادر فاخذ منه مدداً و ذهب الى بغداد و استردها و استقرى فى سريرها و كان شاه اسماعيل فى الاشتغال بحرب بعض الملوك هناك ثم لما قضى ابيه عما هو فيه من الشغل هجم على مراد المذكور ببغداد و طرده عنها و اضمحل دست مراد ميرزا و لم يعلم له خير و هو اخر من ملك من هذا البيت الكل من تاريخ دولة شاه و تاريخ عبد الباسط الحنفى المفتى المصرى و مما سمعته من العالم ابو الفضل ابن ادريس التبريرى الدفترى والله اعلم بصحة الحال¹⁶⁸

الباب الثالث والثمانون فى ذكر الدولة الدلغادرية

واولاد دلغادر طائفة من التركمان توطنوا فى نواحى البستين و مرعش ثم كثروا واستفحل امرهم حتى ملكوا مرعش و البستين و ملطية و عينتاب و غرير و خربوت و بهسنى و درنده و قرشهرى و قيسارية و حصن المنصور و قلعة الروم و بلاد سيس و قرس و ضمانتى و اودية العمق و كوندزلى و غير ذلك وهم يزعمون ان نسبهم ينهى الى كسرى انوشروان العادل ملك فارس و بلاد العجم و يعرفون من بين التركمان

¹⁶⁶ دياربكر Ra - = ReMAYH
¹⁶⁷ جداً Ra = الاردبيلية وكان ReMAYH
¹⁶⁸ الدفترى H.= والله اعلم بصحة الحال MAYReRa

بالشهادة و الشجاعة والاقدام و اول من ظهر منهم قرجا بن دلغادر فى ضواحي البستين تامر بين قومه ثم توفى و قام بعده ابنه خليل بن قرجا بن دلغا درو استفحل امره و كان من امرهان مبارك شاه الطارى نائب البستين نازل خليل المذكور فى سنة ثمانين و سبعمائة فا نكسر خليل و تبعة عسكر مبارك شاه المذكور ثم عاد عليه خليل المذكور مع طائفة التركمان فكسروه ظفروا به¹⁶⁹ و امر خليل بضرب عنقه فقتل صبيرا و فى¹⁷⁰ ثلاث و ثمانين و سبعمائة جمع خليل بن دلغادر و تخوته جموعا كثيرة فوصلوا الى العمق و الى تيزين و خاف اهل حلب منهم فامر الملك الصاع حاجى صاحب مصر¹⁷¹ ناءب حلب و الشام بالمسير على التركمان فسار العسكر الصالحى من حلب الى مرعش ثم الى البستين ثم الى ملطية و التركمان تفر منهم و تحصن منهم بالجبال المنيعة ثم رجع التركمان فهزموا العسكر البرقوقى و وقعوا فى النهب و فى سنة ثمان و ثمانين¹⁷² وصل ابراهيم بن قرجا بن دلغادر الى القاهرة طابعا و كان صاحب خربوت و هى قرية حصينة بقرى ملطية و كان له عدة اولاد فعصى عليه بعضهم ففر منهم فاعطاه الملك الظاهر¹⁷³ برقوق امرة طبلخاناه و سكن ظاهر القاهرة و فى هذه السنة قتل خليل ابن قرجا بن دلغادر التركمان امير البستين بعد والده فشك به بعض امراء التركمان فى جماعة بمواطاه صاحب مصر بقرب مرعش قال الحافظ بن حجر قال القاض علاء الدين كان عارفاذا راي صائب وله افعال جميلة و ملاطفة حسنة قتل وله من العمر ستون سنة فلما وصل راس خليل بن دلغادر ممن عند نائب حلب الى مصرمر صاحب مصر بالقبض على ابراهيم و على عمه عثمان و فيها امر صاحب مصر نواب الشام بالتوجه الى قتال التركمان فوصلوا الى ظنون و هى ببين مرعش و البستين فالتقى بهم سولى بن قرجا بن دلغادر فكسروهم و قتل سودون العلاى نائب حماه فى المعركة و كذا سودون نائب بهسنى فبلغ ذلك صاحب مصر فشك عليه ولم يزل يعمل لحليلة حتى دس على سولى من يقتله كما قتل اخاه كما سيأتى بيانه ان شاء

¹⁶⁹ عليه RaReYM - = HA

¹⁷⁰ سنة A ReRaMYH - =

¹⁷¹ صاحب نائب A RaReMYH - =

¹⁷² سعماءية RaM - = YReAH

¹⁷³ الملك برقوق A HRaReMY - =

الله تعالى و ففى سنة احدى وتعين و سبعمائة اقتتل نائب حلب منطاش و ناصر الدين محمد بن خليل بن قرجابن دلغادر صاحب سيس¹⁷⁴ فانهزم منطاش و فى سنة اثنين و تسعين استقر سولى بن دلغادر فى نيابة الببستين من طرف صاحب مصر و فى سنة ثمانمائة قتل سولى بن قرجابن دلغادر التركمان¹⁷⁵ قتله رجل يقال له على خان بسكين فى خاصرته و هم نائم قرب مرعش و هرب القاتل وكان الملك الظاهر برقوق دسه عليه و كان على هذا فى خدمة صدقة بن سولى و كان سولى¹⁷⁶ يتقى عليه و كان لسولى صيت عظيم فى البلاد كان¹⁷⁷ يتجرى العدل فى احكامه و بيده من البلاد مرعش و البستين و غير ذلك و كان مدمنا على شرب الخمر و اللواط و لما قتل هو حضر ولده الى الملك الظاهر فقرره فى امرة بنه و كان ناصر الدين محمد بن خليل بن قرجا بن دلغادر قد استقرض عوض عمه قبل ان يقتل فوقع بين ابن عمه¹⁷⁸ مقتلة عظيمة قتل فيها خلق كثير من التركمان و فى سنة اربع ثمانمائة اطلق نائب حلب تمر تاش على بك بن خليل بن دلغادر بشفاعة بعض الأمراء و كان تمر تاش قبض عليه و على خمسين نفرا من اصحانه و حبسهم فيهما وقع بين تمر تاش نائب حلب و بين دقماق الذى فى نيابة حلب حرب انتصر تمر تاش او لا ثم انتصر دقماق واستولى على بك بن دلغادر على حلب و كاتب ملك مصر بذلك و سلمها لدقماق و فى سنة عشر و ثمانمائة نازل على بك بن خليل التركمانى مدينة حلب و حاصرها اياها و قاتل الحلبيين و قاتلهم اهل البلد و كان لعلى بك ولد محبوس بقلعة حلب فصانع اهل حلب اياه بارساله اليه فمافاد ذلك وجد فى الحصار و نهب القرى و افسد افسادا عظيما الى ان وصل المدد من طرف الشام و كان قد نزل بالميدان الا خضر شمالى البلد ثم انتقل الى الجهة القبالية و فى سنة اربع عشرة و ثمانمائة استمال الملك المؤية شيخ فى مخامرته على السلطان فرج بن دلغادر امير التركمان فمال اليه واحضرله عسكريه فولا عينتاب و ارسل له خلعا و مالا و فى سنة عشرين و ثمانمائة تغضب الملك المؤيد شيخ صاحب

¹⁷⁴ قرجا بن دلغادر فى نيابة RaReYM_=HA

¹⁷⁵ فى RaReMAY_=H

¹⁷⁶ يتقى RaReMHY_=A

¹⁷⁷ يتجر Ra_=AReYHM

¹⁷⁸ ناصر الدين RaReMMHY_=A

مصر على التركمان فقام بعسكر مصر و سار الى جهة مرعش¹⁷⁹ والبستين و هرب محمد بن دلغادر واستحوذ¹⁸⁰ ابراهيم ابن الملك المؤيد على حرينة و اثقاله و اسبابه و حاصر المؤيد قلعة دنده¹⁸¹ داود بن محمد بن دلغادر و طلب اهل القلعة الامان فآمنهم المؤيد فنزل داود الى المؤيد و البسه خلعة و استولى على القلعة و قدم قاصر على بك بن دلغادر و معه هدية و كتاب فاضاف اليه المؤيد نيابة البستين مع نيابة مرعش و فى سنة¹⁸² و عشرين توقع على بن دلغادر و اخوه ناصر الدين محمد فانتصر محمد و انهزم على بك و فى سنة اثنين و عشرين فوض صاحب مصر الملك المؤيد نيابة قيسارية و طرابلس الى ناصر الدين بن دلغادر مضافا الى نيابة البستين و فى هذه السنة كسر ناصر الدين بن دلغادر محمد بن قرمان و ابراهيم بن رمضان على قيسارية كسرا منكرا و قتل مصطفى ابن محمد بن قارمان فى المعركة و قبض على ابيه محمد بن قرمان فاعتقله و ارسل راس ولده الى القاهرة ثم ارسل محمد بن قرمان مقيدا الى مصر صحبة ولده داود بن محمد بن دلغادر فخلع على داود و اكرم نزله و فى سنة اربع و عشرين و ثمانمائة تسلطن بمصر نظام الملك ططر فعاد الى حلب لتقرير الا مورها نحو اربعين يوما ثم خرج الى طرف الشام فى ثامن عشر شعبان فنزل بعين مبارك يومين و وصل اليه و هوبها على بك بن خليل بن قرجاين دلغادر امير التركمان بناحين مرعش خانفا فتلقا¹⁸³ بالا كرام و فوض اليه نيابة عينتاب و در بعد و غير ذلك مضافا لما بيده و اذن له فى التوجه و فى سنة ثمان و ثلثين و ثمانمائة وثب فيياض بن محمد بن خليل على عمه حمزة بك بن على بن خليل امير مرعش فاخرجه منها و استقرهم¹⁸⁴ مكانه فتوجه نائب حلب قرقماش فيياض المذكور و ولاها لأبن عمه حمزة¹⁸⁵ فبلغ ذلك ناصر الدين محمد والد فياضو هو يومئذ امير البستين و قيسارية فشق عليه و جهز قرقماش فيياض المذكور الى القاهرة فسجن بالقلعة فبعث ناصر الدين

¹⁷⁹على RaReMYH_ = A

¹⁸⁰ابراهيم RaYH_ =AREM

¹⁸¹وفيهها RaReY_ =MYH

¹⁸²احدى Ra_ =ReMAHY

¹⁸³فتلقاه Ra_ =ReMYHA

¹⁸⁴بمكانه RaReMHY_ =A

¹⁸⁵بيك RaRe_ =MHYA

محمد زوجته جديجة والدة فياض تشفع في والدها و جهز معها هدية و مفاتيح قيسارية و بلادها و ان يكون زوجها فياض نائب عن السلطان فيها فوصلت الى القاهرة في شوال فقبلت هديتها و افرج عن ولدها و اعطى له نيابة مرعش و استقر ابوه على خاله بقيسارية و كان ابوا ابراهيم ابن قرمان ارسل الى ¹⁸⁶ ملك مصر بان يعطيه قيساريته على ان يحمل اليه كل سنة عشرة الاف دينار فامر قرقماش نائب حلب ان يتجهز الى اخذها و تسليمها لا بن قرمان فوقع للصاحبها ما ذكر فبطل ذلك و في ¹⁸⁷ هذه السنة قدم جاني بك الى طرف ملطية و هو من اكابر امراء مصر خاف من صاحب مصر و هرب الى طرف سيواس و ملطية و كان عنده جماعة من العسكر فبالغ سليمان في اكرامه و المناصحة له و اقاما على ذلك مدة ثم خرج يوما الى ¹⁸⁸ الصيد و التتزه فا بعدا في ذلك و كان جاني بك رتب فرسانه و جماته على حصار ديوركي فقبض اصحاب سليمان على جاني بك فقيده و ساربه سليمان الى البستين فسجنه و ارسل الى الملك الأشرف يعلمه بالقبض عليه ثم اخذ منه الاموال اطلقه قبل ان يصل جماعة الملك الأشرف لتسلمه و في سنة اربعين و ثمانمائة ارسل ناصر الدين محمد بن دلغادر ولده سليمان ابن محمد الى صاحب مما لك الروم سلطان مراد خان بن محمد خان يستتجده على ابراهيم بك بن قرمان و كان ابراهيم هذا قداخذ قيسارية عن يد ناصر الدين فجهز السلطان المذكور صحبة ¹⁸⁹ طائفة من عسكره و بعث معهم نائب توقات و امره بمحاصرة قيسارية و تسليمها لابن دلغادر و جهز عيسى بن قرمان اخوا ابراهيم بن قرمان بجيش آخر ليغير على بلاداخيه ابراهيم فبلغ ذلك صاحب مصر فكتب الى امراء الطائفة من التركمان بمعاونة ابراهيم بن قرمان فلم يغنوا شيأ و استرد العساكر المنصورة العثمانية قيسارية من ابراهيم بك و سلموها الى ناصر الدين محمد و في هذه السنة توفي حمزه بك بن علي بك مسمو ما بقلعة الجبل في جمادى الاولى و في سنة ثلث و اربعين في شوال وصل ناصر الدين محمد بن خليل بن

¹⁸⁶ الى ملك Ra = ReMYHA

¹⁸⁷ و في اثناء ذلك لجاؤ خمزة بيك الى ابن عمه سليمان بيك ابن ناصر الدين محمد امير ملطيه و غيرها و في هذه Ra = ReMYHA

¹⁸⁸ للصيد A = RaReMHY

¹⁸⁹ سليمان بن محمد A = RaReMYH

قرجابن دلغادر الى مصر و جلس له ملك مصر فى ايوان القصر الكبير جلوسا عاما و امر الأمراء و الكبار يتلقيه فتلقوه بظاهر القعة و دخلوا به البلد و اطلعوه القلعة فدخل و معه اولاده فاكرم و خلع عليه و انزل فى بين الاميرنوروز قال الحافظ بن حجر و هو شيخ كبير يقال بلغ الثمانين و كان قد دخل القاهرة فى دولة الملك مرة قبله ثم صاهره ملك مصر و تزوج ابنته و سافر بعده الى بلاده بعدان بولغ فى اكرامه و الا نعمات عليه و فى سنة اربعين و ثمانمائة توفى جمادى الاخرة صاحب البستين ناصر الدين محمد بن خليل بن خليل و ليها بعد ابيه و دام مدة و لم يصدر منه سؤقط ولا تحركت فى ايامه فتنة و ثارت بعدهو كان سميها جدا كثير النساء والتزوج بل يقال انه استباح الزيادة على الأربع توفى فى ثالث رمضان و فى هافرر صاحب مصر امرة البستين اصلان ابن سليمان عوضا عن ابيه و فى سنة سبعين و ثمانمائة قدم اصلا الى القاهرة 190 بالجامع و عين ملك مصر مكانه لا خيه شاه بذاق بن سليمان و اعتضد شهبسوار بك بن سليمان سلطان الروم فاستولى على البستين و فى سنة اثنين وسبعين جهز الى قتاله صاحب مصر جمعا كثيرا من العسكر فهزمهم شهبسوار و افتاهم بالقتل و فى سنة ثلاث و سبعين اخذ شهبسوار رنده عنوة و قتل نائبها من قبل صاحب مصر فعظم ذلك على صاحب مصر و فيها ارسل صاحب مصر اليه عسكرا فقاتلوه و هزموه و فى سنة خمسين و تسعين التقى شهبسوار با بن رمضان التركمانى فهزمه الى قلعة اياس و شهبسوار فى اثره فلما بلغ ذلك صاحب مصر اهتم فى امره فجهز عسكرا ضمما الى قتاله صحبتهم شاه بذاق بن دلغادر فساروا و اوصلوا شاه بذاق الى البستين و الخاز شهبسوار الى زمنتى ثم ظفر به يشبك الدوادار رؤس العسكر فقبض عليه بالأمان فاتى به الى مصر فى الساسلة و امر به صاحب مصر فصلب حيامكبا بكلايب من حديد فى لوحى اكتافه و دام بعد الزوال الى قبيل الغروب فتوفى و كان ادبيا عاقلا سيوسا ذا راي و شجاعة قوة قلب مع تدين و عفة و كان له دون الخمسين سنة و كان يلقب زين الدين و تلقب بالمظفر و ضرب اسمه على سكة الدراهم و الدنانير و دعى له على

¹⁹⁰ الى القاهرة ليرضى ملك مصر لكونه سلم خرت برت لحسن الطويل فوثت به فداوى فى يوم الجمعة فقتله بالجامع RaReMAHY

منابر البستين و ما و الاها من الممالك و كان قد ملك عدة بلاد و حصون من غير الممالك الدلغادرية و استمر امره ¹⁹¹ من سنة احدى و سبعين الى سنة سبع و سبعين و استمر فى الامر شاه بذاق بك بن سليمان و استمر فيها الى ان غلب عليها اخوه علاء الدولة بن سليمان فى سنة ست و ثمانين و ثمانمائة و ارسل الى صاحب مصر يطلب منه التقرير و الخلة و يقول اذا احق بالمملكة من اخى و انا مناصح دولتكم اكثر منه فاجاب اليه صاحب مصر على كره منه و ارسل جماعة للقبض على شاه بذاق و يداعه بسجن قلعة دمشق ففعل به ذلك و فى سنة سبع و ثمانين توجه علاء الدولة الى سلطان الروم و اظهر انتماءه اليه و فى سنة ثمان و ثمانين حاصر علاء الدولة ملطية فى جموع موفورة و فى سنة تسع و ثمانين ظهر علاء الدولة شاه قباد المشهور بالفياض بن شاه بذاق فشملى عينه و عين جماعة من اصحابه و فيها اقتتل هو و عسكر مصر فظفر بهم و قبض على نائب طرابلس و عدة من لامراء ثم ¹⁹² قام تحرك بجموعة و استولى على سيس و طرسوس ثم عدى العثمانية و اظهر الوداد للحراكتة ¹⁹³ ثم لم يزل يضح امره حتى ملك بلادا لم يملكها اباؤه الاقدمون و اتم بالملك و بعد صيته و فى سنة اربع و تسعين جاء شاه بذاق بن دلغادر بمدد من قبل سلطان الروم فكبس على اخيه علاء الدولة ¹⁹⁴ يجتهد فى امره حتى انتصر على شاه بذاق بعد عدة حروب و فرشاه بذاق بنفسه و اخذ الاميرا سكندر بن ميخال امير العسكر العثمانى الذين جاؤا مدد الشاه بذاق ارسله علاء الدولة الى مصر و فى صفر سنة خمس و تسعين و تسعمائة صعد شاه بذاق الى بين يدي صاحب مصر و معه ولده فياض الذى شمل عينيه علاء الدولة فاحسن الملك الاشرف اليه و فربة ¹⁹⁵ و خلع عليه صوفا مع سمور و على ولده سلاويا و اجرى عليه ما يليق به ثم بعث به الى الوجه القبلى ليقيم به هناك و فى ربيع الاخر هذه السنة قطعة راس شاه بذاق بسيوط و جهزت الى اخيه علاء الدولة لا رضاء خاطره و فى سنة ثمان و تسعمائة قصد صاحب تبريز ببلاد علاء

¹⁹¹ فى الأمرة RaReMYH_=A

¹⁹² ثم من عليهم و اطلقهم ثم قام RaReMYH_=A

¹⁹³ للجركسه Ra_=ReAHYM

¹⁹⁴ علاء الدولة و قبض على و لدى علاء الدولة و انضم اليه غالب تركمان الدلغادرية ثم لم يزل علاء الدولة RaReMYAH

¹⁹⁵ وقربه RaReMYH_=A

الدولة من جهة ان علاء الدولة و عده بتبريز بتزويج ابنه له منه تدعى بكلى خاتون و كانت فائقة الجمال و نهاية فى الفهم و الظرافة ثم امتنع عن ذلك فسار اليه شاه اسمعيل بعسكر كثيف¹⁹⁶ فتواقع العسكران و اشتد بينهما القتال ثم انتصر عسكر علاء الدولة وقتل غالب عسكر¹⁹⁷ شاه اسمعيل و فى سنة تسع و تسعمائة استولى علاء الدولة على آمد و سائر دياربكر و فى سنة اثنى عشر و تسعمائة قصد صاحب تبريز شاه اسمعيل استر داد آمد و دياربكر عن ايدى الدلغادرية فبلغ ذلك علاء الدولة و ارسل طائفة من العسكر صحبة¹⁹⁸ اولادله مدد اهل آمد فبيناهم يحيمون غافلون امام قلعة آمد اغار عليهم عسكر تبريز و دهموهم من حيث لا يحتسبون فقتلوا منهم مقتله عظيمة و اسروا بعضاً من اولاد علاء الدولة منهم شاه رخ الاعمى و قتل بعضهم فى المعركة و استولى شاه اسمعيل على آمد و غيرها الى ان اخذها منه سلطان سلاطين بنى¹⁹⁹ آدم ظل الله فى العالم سلطان سليم خان بن بايزيد خان بن محمد خان فى شهر سنة اثنين و عشرين و تسعمائة و فى سنة عشرين و تسعمائة غزا السلطان الأعظم الى تبريز قاصداً قتال شاه اسمعيل فلما جاوز السلطان المبرور حدود البستين اغار جماعة من عسكر علاء الدولة صحبة بعض اولاده على احوال ذخائر عسكر السلطان المبرور فاخذوا منها شيئاً كثيراً فلم يلتفت السلطان اليهم المذكور حتى عاد من غزو العجم و شتى بمدنية اماسيه و فى ربيع سنة احدى و عشرين توجه السلطان المذكور الى فتح كماخ ففتحها و فتح بايبرد ثم بعث تقدير ثلاثين الفام من العسكر صحبة سنان باشا الطواشى الى قتال علاء الدولة فلما سمع بذلك علاء الدولة نهض الى مقاتلته بتقدير خمسة و عشرين الف نفر من العسكر فاقتتل الفريقان بقرب البستين فانهزم عسكر علاء الدولة و قتل هو على يد بعض خدام الفرس من ممالك العساكر العثمانية و هو لم يدر انه الملك بل انما قتله طامعا لما عليه من السيف و الالبسة الفاخرة و كان له من العمر اكثر من تسعين سنة و كان مالكاً جليلاً شجاعاً و عين ولاية دلغادر الأمير على

¹⁹⁶ كثير RaReY_=AHM

¹⁹⁷ رجال RaReMAY_=H

¹⁹⁸ عدة RaReMYH_=A

¹⁹⁹ ولدبنى RaReMYH_= A

بك بن شهبوار بن علاء الدولة و كان على بك هذا قد استشعر من جده علاء الدولة لان جده كان يريد تقليد الأمر بعده الى بعض اولاده ابنه شاه رخ العمى فاتصل على بك المذكور الى خدمة السلطان بايزيد الغزى و التجى اليه فلم يزل عنده على اعزما يكون من الرعاية الى ان تقلد الامر²⁰⁰ ابنه السلطان سليم خان فاكرمه السلطان المذكور ايضا وعين له رواتب و وظائف فلما قتل السلطان علاء الدولة²⁰¹ فوض حكومة ولاية دلغادر الى حفيده على بك المذكور و اشرك على بك معه فى تلك البلاد فى الخطابة والسكرة ذكر السلطن سليم خان و هو اول خطبة خطبة فى بلاد دلغادر باسم السلاطين العثمانية ثم نهض على بك و استأصل اولاد عمه شاه رخ الأعمى نازل احمد بك بن شاه رخ بقلعة ضمانتى فظفر به و قتله و فى سنة اثنين و عشرين و تسعمائة قصد السلطان الاعظم سليم خان فتح لديار المصرية فقاتل صاحبها قانصوه لغورى بقرب م حلب ثم قاتل طومان باى الذى تولى بعد قانصوه الغورى فهزمه و ظفر به و صلبه فى باب نرويلة جزاء بما فعله الجركس بشهبوار بك ابو على بك و كان على بك اذ ذاك فى صحبته و قد ظهر منه آثار الشجاعة لصرامة و فى سنة سبع و عشرين و تسعمائة عص جان بردى الغزالي و الى الشام فارسل السلطان سليمان بن السلطان سليم خان الى قتاله عسكرا من الباب العالى و امر لصاحب ولاية دلغادر على بك بالمسير ايضا فسار على بك و قاتل مع الغزالي قتالاً حسناً ثم انه ظفر به فمكسه و قتاله بدلا مما فعل هو بابيه شهبوار بك و فى سنة ثمان و عشرين و تسعمائة تغضب السلطان سليم خان على على بك بن شهبوار بك لامر بلغه اليه من على بك فارسل الى قتاله فزهاد باشا الوزير فى اكثر من عشرين الف نفر من العسكر فتحيل فرهاد باشا فى اغتياله و اظهر انه يريد السفر الى العجم فلما وصل الى موضع يقال له ارتقاوه بقرب من توقات ارسل الى على بك يدعو اليه ليديبر معه فى ذلك و وصل اليه على بك مع ابنه البطل الصادم صادو ارسلان شاه ولد و عدة الاد له فغضب عليهم فرهاد باشا و امر بخنقهم جميعاً فخنقوا من عند آخرهم و لم يبق منهم من يتسيم باسم الملك و دخلت

²⁰⁰ تقلد السلطان = RaReMYH_

²⁰¹ المبرور = ReRaMAYH_

بلادهم جميعا تحت تصرف السلطان العثمانية الخقانية و فى سنة اربعين و تسعمائة
سافر السلطان سليمان خاف الى العجم ثم عاد الى بغداد ففتحها و فى مدة تمكن
السلطان المبرور ببغداد قدم الى بغداد خان محمد بن شاه رخ بن علاء الدولة و كان هو
و اخوه على بك²⁰² عند و قلده طهماسب المذكور بعض الامره فلما وصل السلطان
المذكور الى بغداد اتصل خان محمد المذكور مع اخيه على بك الى خدمته فاكرم
السلطان المبرور ملتقاها و نصب خان محمد امير الامراء بارزن الروم و اعطى
لاخيه على بك اماره جمشكزك ثم نقل الى ياسير ثم الى حزت برت ثم جعله امير
الامراء بقرس و بينا هو فيه اذ كبسه عسكر تبريز ففرقوا شمله و هزبوه اقبح هزيمة ثم
اعيد الى امرة ياسير و لم يزل بمما الى ان توفى و اما اخوه محمد فانه تمكن فى ارزن
الروم و جعل يغزو الكرج و يفتح منهم فتوحات جليلة الى ان وصل الى المسامع العلية
الخاقانية استمالة طهماسب المذكور خان محمد بن شارخ اليه فامر به السلطان سليمان
خان ان يتحول الى طرف روم ايلي فاعطاه بيما امرة ينكى بولى و لم يزل بها الى ان
توفى فى حدود سنة سبع و سبعين و تسعمائة و خلف بعده ولده قره خان و هو اليوم
امير فى الواء كستندين الكل م تاريخ بن حجر و تاريخ آل عثمان للنشاي و مما سمعته
من القاضى علاء الدين الدلغادري²⁰³ و الله اعلم بالصواب

الباب الربع و الثمانون فى ذكر الرضائية

و من طائفة التركمان الذين تغلبوا على بعض بلاد الروم بن رمضان التركمان
الأوجفى و اول اشتهر منهم و استفحل امره بن رمضان و كان له من البلاد انه و سيس
و اياس و غيرها و لى الأمرة من قبل الثمانين و سبعمائة و استمر يشاق العسكر
اللىسمى تارة يصلحوه اخرى و تجردوا اليه اول مرة سنة ثمانين و سبعمائة محبة نائب
حلب تمربك فلما احس التركمان بالغلبة ارسلوا منهم اربعين نفسا بالتحف و الهدايا و
اظهروا الطاعة و الخضوع على منازلهم و نهب اموالهم و سببت نساءهم و انتهكت

²⁰² بن شاه رخ استشعرا من على بك بن شهسوار حين ملك الامر فهربا الى عند و قلده RaReMAYH

²⁰³ الدلغادية RaReYM_

محارمهم فلما عادوا اخذ و التركمان عليهم مضيقا من طرف البحر فقتلوا منهم غالب
العسكر و معظم الا مرآء فلم ينج منهم لشادد لنادر و اسر التركمان تمر بك و ملكوا
سيس و استعدوا لقتل حلب و نهبها و فى سنة خمس و ثمانين تجمع عسكر الشام و
حلب صحبة الامير يلبغا فساروا الى جهة التركمان فنازلوا احمد بن رمضان التركمان
فتوا قعوا عند الجسر على الفرات فانكمر التركمان و اسراخو احمد بن رمضان و ابنه
و امه فوسطهم يلبغا الناصرى ثم تجمع التركمان و اوقعوا يلبغا الناصرى عند اذنه
فكسروه و خلعت ²⁰⁴ عين الناصرى و جرح و لم كانت الفتنة العظمى فى حدود
الثمانمائة رجع تيمور الى العراق فاستقرت قدم احمد فى الامرة و لم يزل فى ذلك الى
ان مات فى اواخر سنة تسع و عشرة و ثمانمائة و كان شيخاً كبيراً مهيباً و هو الذى
تزوج الملك الناصرى صاحب مصر ²⁰⁵ و كانت له اليد البيضاء فى طرد العرب عن
حلب سنة ثلث و ثمانمائة ثم اختلف ²⁰⁶ بعده و فى سنة احدى و عشرين و ثمانمائة
حاضر ابراهيم ابن احمد بن رمضان طرسوس و استمر محاصراً لها اربعة اشهر و
اكثر ثم تقوى بمحمد بك بن قرمان فاستولى على البلاد فبلغ ذلك صاحب مصر فارسل
الى حمزه بن ابراهيم المذكور يقرره فى مكان ابيه فى ينابراذنه و فى سنة اثنين و
عشرين قرر ملك مصر فى بلاد محمد بن احمد بن رمضان اخاه على بن احمد بن
رمضان ثم استقر الخال على ذلك الى ان كثر الهرج و المرج بينهم من جهة الامرة ثم
استقر الامر على داود بك بن رمضان فدام الى ان قتل فى بعض الحروب بامد فى
تاسع عشر رمضان من شهور سنة خمس و ثمانين و ثمانمائة و حمل جسده الى حلب
فدفن فى حاضرة هناك ثم تولى امرة تلك البلاد ولده خليل بك بن داود بك بن ابراهيم بن
محمد ببن علوان بن عثمان بن رمضان و دام خليل فى الملك مد مديدة ²⁰⁷ و ضخم و
شاع امره و بعد صيته و ابنتى باذنه مدرسة و جامعاً بديعاً و كانت مدة امرته ²⁰⁸ فى
ذلك الاقليم اربعاً و ثلثين سنة و دفن فى قبلى الجامع الذى ابتناه باذنه ثم تولى الامرة

²⁰⁴قلعت RaReMYH_=A

²⁰⁵ابنته RaReMAY_=H

²⁰⁶اولاده RaReMYH_=A

²⁰⁷مرمريرة RaReMYH_=A

²⁰⁸امراته RaMYHA_=Re

اخوه محمد بك بن داود و لم مضى من امرته ²⁰⁹ ثلاثة اعوام غزا سلطان الروم سليم خان بن بايزيد خان ²¹⁰ على بلاد الجركس فاستقبله محمود بك ودله على الطريق و كان مغتاضاً على الجركس بسبب اعمامه فانفق ان قتل في بعض ²¹¹ الحروب بمصر في اواخر ذى الحجة من شهور سنة اثنين و عشرين و تسعمائة ثم ان السلطان سليم خان عين امرته لابن اخيه بيرى باشا بن خليل بن داود بن ابراهيم بن محمد بن علوان بن عثمان بن رماضان و كان رحمه الله اميراً عقلاً كريماً لطيف الطبع ²¹² عالى الهمة شجاعاً صارماً قاتل مع عدة طواعئف من الخوارج فى حدود تلك البلاد و ضواحيها فكسرهم و بدد شملهم و قد استوفى جميع ذلك مصطفى ²¹³ النشاني فى تاريخه الحافل و كان له حظ من بعض العلوم خصوصاً من علم التاريخ و الانشا و الفقه و كان يكتب خطأ حسناً و يحسن التكلم بالفارسي و كان على جانب عظيم من تاصيلح و كان رحمه الله كثير الخير و الحسنات و قد بنى بمدينة اذنه جامعاً حسناً و بقربها عمارة لطيفة يفرق منها الطعام غداة و عشى للفقراء و المحاويج و ابناء السبيل و بنى بما حماماً و خاناً و سوقاً ²¹⁴ وبنى للمدينة المزبورة سوراً حسناً من حجر منحوت و لم تكن ²¹⁵ قبل مسورة و خلف ابنان درويش بك و ابراهيم بك ابني بيرى باشا فانعم السلطان سليم خان بمكان ابيه الى ابنه درويش بك و انعم الى ابراهيم بك بامرة عينتاب ثم عد مدة حوله الى امرة سيس ثم توفى درويش بك بعد ابيه بستة اشهر تقريباً فانعم بامرة اذنه الى اخيه ابراهيم بك و هو اليوم اميربها و اماقباد باشا الذى توفى بوان فهو اخو بيرى باشا بن خليل بن داود و كان السلطان سليمان خان انعم عليه بامرة طاربزون اولاً ثم رفع قدره و جعله امير الا مرآء بحلب فى حدود سنة ست و ستين و تسعمائة ثم رفعه السلطان المذكور عن حلب و جعله امير الا مرآء بوان فتوفى بها الكل من تاريخ انباء

²⁰⁹ اما رته RaMAHY_ = Re

²¹⁰ بايزيد على RaReMYH_ = A

²¹¹ فى الحرب RaReMAY_ = H

²¹² النفس RaReMYH_ = A

²¹³ حلبى RaReMYH_ = A

²¹⁴ بزازين لل RaReMYH_ = A

²¹⁵ بعد RaReMYH_ =

الغمر و مما سمعته من القاضى علاء الدين الدلغادرى و بعض ما عاينه هذا الفقير
صلى الدين مصطفى بن امير حسن الحسينى العلوى سامحهما الله تعالى بلطفه و كرمه

الباب الخامس و الثمانون فى ذكر الدربندية ملوك شيروان

و اول من وصل الينا خيره من سلاطين مما ليك شيروان شيخ ابراهيم الدربندى و
نسبه على مقيل متصل بالملك انوشروان و يحكى انه كان لهم الملك فى تلك البلاد ثم
انقطع عنهم ذلك بعد ان اتى الله تعالى بالاسلام فافتقروا جداً و كان الشيخ ابراهيم هذا و
ابوه و عشائره من اهل الفلاحة يسكنون فى قرية من قرى شكى من نواحي شيروان
فاتفق ان تغضب اهل المملكة على من يسوسهم فاجتمعت كلمتهم على تقليد الملك للشيخ
ابراهيم المذكور فساروا بالمطيا السلطانية و الركائب الملوكية نحو ابراهيم المذكور
فوجدوه قد حرث و تعب فنام فى طرف الحرث فوضعوا عليه الخركاه و وقفوا له من
بعيد كهيئة الملوك و لم ينبهوه فلما تنبه سلموا عليه و بايعوه بالملك و جاؤا به الى
المدينة و اجلسوه على التخت و جعل يفتح البلاد و يعدل بين الرعايا و يؤلف القلوب و
يحسن الى الناس حتى عظم ملكه و اشتهر فى الافاق نكره و هو من جملة²¹⁶ الذين
تحمد²¹⁷ سيرتهم و فى سنة سبع و تسعين و سبعمائة قصد الملك الجبار تمر لئناك
المسير الى دست قفجاق و جعل طريقه على الدربند²¹⁸ الحاوى فى حكم الشيخ ابراهيم
فاستشار الشيخ ابراهيم قومه فى امر تيمور و ما يفعله فقلوا نحن اولوا قوة و اولوا باس
شديد فالامر اليك فقال اجعل عسكرى عرضة السيف و اترك ريعتى تحت سنايك
الخيف لا عزمت ان اقاتله و لكنى اتوجه اليه بنفسى و امتثل بين يده سامعاً مطيعاً
فانردنى الى مكانى فهو غاية الامانى و ان قتلتنى فقد سلم ريعتى من القتل و الغاد و
النهب و الاسار ثم امر بالاقامات فجمعت و اذن للجيوش فتفرقت و امر باقامة الخطبة
بام تيمرو و تضرب اللسكة برسمه ثم حمل التقادم و وفد عليه و تمثل بين يديه و كان
من عادة الجفناى فى تقديم الخدم ان يقدموا من كل جنس تسعة فقدم الشيخ ابراهيم من

²¹⁶الملوك RaReMYH_ = A

²¹⁷يحمد RaMAYH= Re

²¹⁸الدربندية RaReMAY_ = H

كل جنس من اصناف ما قدم من الهدايا و التحف و انواع القرابين و الظرف تسعة و من تامماليك²¹⁹ فقال المسلمون لذلك و ابن تاسع المماليك فقال التاسع نفسى الفانية فاعجب بتيمور هذا الكلام و حل من قلبه بمكان و مقام و قال له بل انت ولدى و خليفتى فى هذا لبلاد و معتمدى و خلع عليه خلع الملوك و رده الى مملكته مستبشراً ببلوغ الأمنية و فى سنة ست و ثمانمائة نكى تيمور فى الكرج نكاية عظيمة و ذلك بعد عوده من بلاد الروم فلما راي الكرج ان التتار تلا عليهم آية البوار استشفعوا اليه بالشيخ ابراهيم فقام ابراهيم و قدم على تيمور و قبل الارض بين يديه وحياتتحية الا كاسرة و وقف على الادب فى مقام العبودية و استاذن فى الخطاب و استلطف فى رد الجواب فاذن له فى²²⁰ ففتح الكلام بالدعاء ثم سأله العوفى²²¹ حق الكرج فقال انما رعى العبد بذلك حق الجواب عملاً بما قاله النهى²²² المختار ما زال جبريل يوصونى بالجاروا الرأى الشريف اعلا و احرى ان لا يخيب رجاء الملوك فاجابه الى سؤله²²³ و طلب منه مالاً عريضا سواء كان من مالهم او من ماله فقال الشيخ ابراهيم انابه زعيم و ابلغ ذلك الى خزانة اتم بلاغ فبلغه اليه و هو بقره باغ و فى سنة احدى و عشرين و ثمانمائة مات صاحب شيروان²²⁴ الملك العادل العاقل الشيخ ابراهيم الدربندى و جلس على سرير الملك بعده ابنه الخليل اولو سلطان خليل بن الشيخ ابراهيم فقصدته قره يوسف التركمان بسنة الآف فارس فسار الى شماخى فواقعه اولو خليل فى الملك مدة متطاولة مع ماله من العدل و الخير حتى توفى و تولى مكانه ولده البخيب شيروان شاه بن خليل بن ابراهيم و فى ايامه خرج الشيخ حيدر الصوفى الاسماعيلى الاردبيلى ابو شاه اسماعيل صاحب بلاد العجم فاستفعل امره و جعل يركب فى عشرة الآف مقاتل فملك بعض البلاد ثم جاء فحاصر شيروان فى بعض شهور سنة ثلث و تسعين و ثمانمائة و استنجد عليه صاحب شيروان شاه من صاحب العراق سلطان يعقوب بن

²¹⁹ ثمانية A = RaReMYH

²²⁰ فى ذلك ReMYHA = Ra

²²¹ فى ذلك ReMYHA = Ra

²²² التقى A = RaReMYH

²²³ مسؤله A = RaReMYH

²²⁴ وان Re = RaMYAH

حسن بك الطويل فانجده بجيش كشف مع احد قواده الكبار يقال له سليمان بك بن بجن بفتح الباء الموحدة و فتح الجيم و سكون النون فتقوى بهم ظهر شيروان شاه فصار الى قتال الشيخ حيدر²²⁵ المذكور فقاتله و هزمه و ظفر بالشيخ المذكور فقتله و قتل عدة اولادله و كان شاه اسمعيل بن حيدر مع ابيه فى الوقعه فهم شاه شيروان بقتله فشجع فيه سليمان بك المذكور و قال ايما الملك استبقه فانه منالان امه كانت بنت حسن بك اللطويل فعفى عنه شيروان شاه و طرده عن حوزة ملكه و نفاه و كان ذلك فى سنة ثلث و تسعين و ثمانمائة و لما خلاص شاه اسمعيل من هذه الوقعة بخيتاً²²⁶ تغرب فى بوادى الحيرة مليتاً ثم سار الى الاهجان و تعلم فيها الرفض ثم سار منها الى اذ ربيجان ثم منها الى الروم و هو دائماً يدعو الخلق اليه فاجتمع عنده من رعاى الناس و اشرارهم خلق و ذلك بسبب ان تيمور لما سار من الروم الى مكانه المشوم استصحب معه جماعة ممن اهلها فى الاسر فلما ذهب بتيمور الى زيارة الشيخ صدر الدين بن صفى سألته الشيخ فى الاطلاق الما سورين فاطلقهم تيمور بشفاعه فوق محبة الشيخ فى القلوب كان الشيخ المذكور و ابائه السافين على ما صرح به فى كتب التواريخ و نسمعه من الاخبار على تقوى من الله تعالى و اعتقاد خالص لا يعزى احد منهم الى الالحاد و الاعتزال و الرفض و اول من اظهر منهم الرفض شاه اسمعيل فرعاى الناس و ضعفاءهم و الجهلة منهم استمروا فى الاعتقاد فى حقه على قاعدة اسلافه فلما وصل شاه اسمعيل من الروم ببعض العسكراى طرف اذ ربيجان ولا هجان استقبله اهلها فانضموا اليه من كل حدب كل حدب ينسلون فكثرتهم جمعه و ارتفع بهم قدره فسار بهم فى شهور سنة ست و تسعمائة الى طرف شيروان لياخذ بثرابيه حيدر فخرج اليهم شيروان شاه فقاتله و انهزم و ظفر شاه اسمعيل بشيروان شاه فقتله و استولى على قاعدة مملكة شيروان شماخى و دخلها و جلس على سريرها ثم تركها بعدان مكث مدة شهر²²⁷ ثم استقر فى الملك غازى بك بن²²⁸ شيروان شاه بن خليل بك فلما مضى من

²²⁵ RaReMYH_ = الصوفى

²²⁶ RaRemya_ = H بخيا

²²⁷ RaReMYH_ = A اشهر

²²⁸ RaMYH_ = ARe ابن

ملكه مدة سنة اشهر بغى عليه ولده السلطان محمود بن غازى بك فقتله و استولى على ملك ابيه و كان ظالماً غاشماً²²⁹ فاسقا و لم يمتع بالملك الا بعض اشهر حتى خرج الناس عن طاعته و ارسلوا الى اخيه صاحب كيلان شيخ شاه بن²³⁰ غازى بك بن شيروان شاه يدعونه الى السرير فلما احسن السلطان محمود بقدم شيخ شاه و اتفاق اهل المملكة معه ترك الملك و اتصل الى شاه اسمعيل صاحب اذربيجان فجاء شاه²³¹ شيخ و الفى السرير خاليا عن يحميه فجلس عليه و استقر و احسن السيرة و عدل بين الرعية و بعد ان مضى على ذلك مدة جاء السلطان محمود من بلاد العجم و معه جماعة من العسكر فحاصر اخاه شاه شيخ بقلعة كلستان اكثر من ثلاثة اشهر ثم افرج الله تعالى عن شيخ شاه المذكور و اقر عينه بنسلط على سلطان محمود مملوكة المدعو بقره بك و كان يميل اليه و يحبه فقام قره بك و ذبح مخدومه على فراشه و بعث براسه تحت الليل الى شيخ شاه فسربه شيخ شاه و امر بالطبال فضربت و بالاعلام فنشرت ثم اعلنوا بالتكبير ففتحوا باب القلعة و هجموا على الذين اتوا مددا فجعلوهم حصيدا او طريدا و شريدا و لم يتركوا منهم احداً ابداً او استمر شيخ شاه فى الملك الى ان توفى فى حدود سنة خمس و عشرين و تسعمائة و كان ملكا دينيا عدلاً منصفاً حسن السيرة محباً للعلماء و المشايخ و خلفسبعة اولاد ذكور تسلطن منهم بعده ولده خليل بادشاه²³² و دام خليل بادشاه فى الملك نحو عشرين سنة و توفى فى شهور سنة ست و اربعين و تسعمائة تقريبا و لم يخلف من الاولاد من يرسخ²³³ للمل فسلطنوا بعده ابن اخيه شاه رخ بادشاه بن فرج ميرز ابن شيخ شاه بن شيروان شاه بن خليل بن ابراهيم و كان اذ ذاك شاباً فى سن خمس عشرة سنة و كان قد ضعفت²³⁴ فى زمانه شوكة الدربنديية جداً و قويت شوكة الاسما عيلية بنى حيدد الصوفى²³⁵ و فى سنة خمس عشرة و تسعمائة بعث شاه طمما سب بن اسمعيل بن حيدد الصوفى صاحب بلاد العجم اخاه

²²⁹شما RaReMYH_

²³⁰ابن RaMYH_ = ARe

²³¹شاه رخ RaReMYH_ = A

²³²بن شيخ شاه RaReMYH_ = A

²³³برشخ Re RaMAHY_ =

²³⁴ضعف RaReMAY_ = H

²³⁵وقويت دولة بنى حيدد الصوفى RaReMHY_ = A

الغاس ميرزا الى فتح شيروان و انتزاعا من يد شاه رخ بادشاه فجاء الغاس الى شماخي و حاصرها و ارسل الى صاحبها بالامان و بذل الإيمان و الموثيق و وعده بالاقطاعات الجلية و المواهب الجزيلة و كانت المواعيد عرقوبية و الايمان باطلة و الجهود كاذبة فاغتر بظاهر ذلك شاه رخ فنزل طيعاً سامعاً و لم وعده طامعاً فلم نيل منه الا الحط و خلاف ما وقع عليه الشرط ثم امر طهماسب بمن فى القلعة من كبار القوم و رؤسائهم فصدروا جميعا على اموال جزيلة ثم امر بهم فقتل غالبهم و عين طهماسب امرة شيروان لاختيه البطل الغاس ميرزا و رجع بنفسه²³⁶ الى تبريز و استصحب معه صاحب شيروان شاه رخ بن فرج²³⁷ ميرزا و اهانه و وقفه بين يديه كالعبيد و استخدمه فى فعله ثم غدر به فقتله ثم ان برهان على سلطان و هو من اعمام شاه رخ بادشاه استخدم جيشا كثير افسار الى القتال²³⁸ القاس ميرزا فقاتله عدة مرات فلما رأى قوة العدو و اتى الى الروم يستمد من سلطاننا المرحوم المبرور المندرج الى رحمة ربه الغفور سليمان خان بن سليم خان غاكرم السلطان المبرور ملتقاه و احسن لقاها و بلغه الى متمناه فقوى عضده ببعض المد فسار بهم برحان المذكور الى ان انتهى الى حدود بلادهم فرأى ان العدو قد تقووا و كثيروا و تمكنوا من البلاد و كثروا²³⁹ من العداد فانخاد الى طرف داغستان و مكث بها نحو ثلاثة اعوام فلما سار الملك الغزى سلطان سليمان خان المذكور فى شهور سنة خمس و خمسين و تسعمائة الى بلاد العجم لقتال طهماسب المزبور نزع طهماسب الى نهاية بلاده فالفى بره هان بادشاه غنيمة الفرصة فنزل عن داغستان و استولى على بلاد شهروان و انتزعها من ايدى نواب طهماسب و كان ذلك فى جمادى الاولى من السنة المذكورة فبقى مواليها مدة سنين ثم توفى و لم يترك من يصلح للملك فترحت اولاده و عياله الى²⁴⁰ طرف داغستان خوفا ممنم الشهية و استرد²⁴¹ طهماسب جميع بلاد شهروان و خلف برهان بادشاه

²³⁶ نفسه RaReMYH = A

²³⁷ فرج RaMAHY = Re

²³⁸ الى شيروان و القتال RaReMHY = A

²³⁹ واكثر RaReMHY = A

²⁴⁰ فى Ha RaReMY =

²⁴¹ و تمكنوا بما RaReMHY = A

ولدين يسمى احدهما خلف ميرزا توفى صغيرا و يسمى الاخر ابو بكر ميرزا و هو الآن حى فى الجبل و كان مدة تمكنه بما اكثر من عشرين سنة ثم انه اتصل الى دولة كرى خان و تزوج ابنته و ارسل الى الباب العالى يشفع فى امره فقبل السلطان سليم خان مسؤله و عينوا له كل يوم وظيفة جليلة و لم يزل فى عزة مع صاحب الدشت حتى سار معه الى فتح شيروان و تولى هناك الامرة حين افتتح البلاد الشيروانية الوزير المعظم مصطفى باشا و هو الان هناك

BÖLÜM 4. TÜRKÇE ÇEVİRİSİ

67. Bab Bazı Rum Beldelerindeki Karamanoğulları Hükümdarları

(454b) En büyük liderleri kendisine Nur Sûfi denilen kişiydi. Aslı Ermeniydi. Sonra Müslüman oldu ve tasavvuf yoluna girdi. Sultan Gıyaseddin b. Keykubat tarafından öldürülen Şeyh Baba İlyas'ın hizmetine girdi ve onun müridi oldu. Sonra Konya'ya geldi güzel ahlak, amacıyla ve züht ve takvasını ortaya koymaya başladı ki, insanların kalpleri meyledinceye kadar, akıllarına tesir edinceye kadar, çoğalan inanç ile kendisine inanmaya kadar. Onun, Sultan Aleaddin'in Karaman adını verdiği bir oğlu vardı. Sultanın gölgesinde emir oluncaya kadar sultanla yakınlaştı. Nur Sûfi, Versak'da yerleşmişti. Öyle ki Silifke sahibine hileli bir şekilde muhabbetini açıkladı. Silifke emirliğinin bir bölümüne yerleşinceye kadar kısım kısım göç başlattı. Daha sonra Silifke Emirini kendi kalesinde yendi ve öldürdü. Bu haberi Sultan Aleaddin'e gönderdi. Sultan Alaaddin'den oğlu Karaman'ı kalenin alınması için göndermesini istedi. Sultan ona Karaman'ı gönderdi ve Silifke'nin idaresini ve tasarrufunu ona verdi. Beldelerin bir bölümünü fethedememişti. Ne zamanki Karaman ulaştığında kaleyi zaptetti, hal ve gidış güzelleşti, iyileşti. Kâfirlerle mücadele etmeye başladı ve onlarla savaştı. Onların bazı beldelerini fethetti. Her ne kadar bazıları alınsada bazıları Müslümanlar tarafından alınamamıştır.

Sultan Aleaddin kendisini emirlerin emiri yaptı. Larenden'in velayetini ona verdi ve kendisine güvendiğini başkalarına da hissettirdi. Şüphesiz Sultan ve Karaman arasında yakınlık oluştu. Ne zaman ki Sultan Rum'daki Selçuklu hükümdarlığından ayrıldı, Emir Karaman Emirlere ve devlet erkânına karşı itaatte kendi bildiğini yaptı. Tek başına kaldı. Çünkü o büyük kavimdi ve bunun işaretini veriyordu. Bu zaman içerisinde Onun büyük işler yapabilecek ruh hali vardı. Beldelerden ona bağlı olanlar; Konya, taht yeri idi, başkent idi ve Neykere, Aksaray, Larenden, Karahisar, Akşehir, Kayseri, Beyşehir, Kırşehir, Seydişehir ve diğerleri. Ancak, Aydın Emiri, Menteşe Emiri, Saruhan Emiri, Hamit Emiri ve Germiyan Emiri ellerinde tuttıkları şehirlerde bağımsızlıklarını ilan ettiler. Sultan Aleaddin'e itaat konusunda bağlıyken hiç biri itaat etmedi. Bu olaylardan sonra mülkünde uzun süre yaşadı. Sonra Emir Karaman vefat etti. Ölüm tarihi bize ulaşmadı. Kendisinden sonra tahtına oğlu Aleaddin Bey bin

Karaman geçti. Cesur ve kahraman Sultan Yıldırım Han Bursa'ya hükmedinceye kadar onu seçti.

Yıldırım Han kendi gayretini artırmış ve kendisini güçlendirmişti. Gayretinin amacı mülkünün dairesini genişletmek ve sınırlarını büyütmektir. 692'de Menteşe beldeleri üzerine istilaya başladı. Germiyan beldelerini ele geçirmeye başladı, Germiyan sahibi Yakub Bey'e kızdı. Onu yakaladı ve Rumeli illerinden İpsala'ya hapsedti. Sonra 93 senesinde Karaman beldelerine yönelmeye başladı ve Kayseri'yi ele geçirdi. 94 senesinde küffar ile savaştı. Alaaddin bin Karaman Anadolu beldelerine baskınlar yapmaya başladı. Emirlerin emiri Anadolu vilayetindeki Ankara kalesindeki Yakub Bey'i huzuruna aldı. Sonra onu serbest bıraktı.

Onunla Konya şehrine yolculuk yaptı ve onu oraya sürgün etti. Sonra Yıldırım Hanın sinirlenmesi savaşa meyletmesi, Karamanoğlu'nun öfkesini kabarttı. Yıldırım Han Karamanoğlu beldelerine yönelmeye tereddüt etmedi. İbn Karamanoğlu Yıldırım Hanın üzerine yürüdüğünü işitti, ona ne zamanki barış önerdi, Timurtaş'ın baskısından kurtuldu.

(455a) Ama Yıldırım Han ona iltifat etmedi ve beldelerini genişletti, Akçay denilen yerde karşılaşıncaya kadar bilinen Aleaddin Beyi ve oğlunu, Mehmet Beyi ve Ali Beyi hezimete uğrattı ve zafere ulaştı. Ayrıca, bunun üzerine Aleaddin'in katlini emretti ve öldürdü. Emir Mehmet ve Emir Ali ibni Aleaddin b. Karaman Yıldırım Han'la komşu oldu. O ikisi ona sığındı. Timurlenk'e karşı galip gelinceye kadar, 804 senesi sonlarında, mezkûr Ali ve Mehmet haraç verdi. Yıldırım Han'a sığınmalarından dolayı, o ikisine babaları Alaaddin Bey'in yakınlığını (Beyliğini, saltanatını) tayin ve tahsis etti. Nasıreddin b. Karaman için mülk yaptı. Yıldırım Han'ın maiyetinde onüç yıl bulundular. 813 yılında, İbn Hacer'in tarihinde belirtildiği gibi Germiyanogulları ve Karamanoğulları arasında savaş oldu. 814 yılında Sultan Mehmed Han Bursa'dan yola çıktı, kardeşi Sultan Musa Han'ın hakkından gelmek için denizden Rumeli'ye geçti. Nasıreddin Mehmet b. Karaman geldi öldürülmesi için, hepsi ittifak etti, onunla Konya şehri yakınında savaştılar ve ezici şekilde yendiler. Mehmet İbn Karaman ve oğlu Emir Mustafa esir oldular. Sonra o ikisini Sultan Mehmet Han affetti. O ikisi söz verip yemin ettikten sonra sözlerinde durmak şartıyla esaretten kurtuldular. Fakat o ele geçirdiği beldeleri 21 senesinde (821) aldı. İbrahim b. Ramazan-ı Türkmeni, Tarsus'u 4 ay

boyunca muhasara etti. Sonra Mehmet b. Ali b. Karaman Tarsus'a vardı. Mezkur İbrahim b. Ramazan'a mensup oldu.

Tarsus ehliyle Karamanoğulları arasında şiddetli bir savaş başladı. Sonunda İbn Karaman beldenin vekili Emin Şahin'i yendi ve teslim aldı. Ali Bey b. Alaaddin İbn Karaman Kardeşi Mehmet'in kendisinden Mısır'a kaçtığını biliyordu. Böylece 822'de büyük bir ordu hazırladı. Ona Karaman oğlu Ali Bey arkadaşlık, dostluk yaptı. Böylece ne zamanki Karamanoğlu Nasıreddin Mehmet askerinin yürüyüşünü işitti, yapılan savaşta bozguna uğradı ve Şeyh b. İbrahim'e yöneldi. Halep'e ulaşınca kadar tüm Karamanoğlu beldelerini istila etti. Kardeşini Karaman b. Ali b. Mehmet'in memleketinde yerleştirdi. Tüm bu beldelerde Mısır sahibi adına hutbe okundu. Şeyh b. İbrahim'i Şam Naibi olarak Tarsus'a gönderdi.

Sonra Karamanoğlu Ali bin Mehmet b. Mustafa ve İbrahim b. Ramazan savaştı ve o ikisi bozguna uğradı. 16 Şaban'da Kayseri'ye yöneldi. Daha sonra Şeyh ibn İbrahim Mısır'a yöneldi. O ikisi ve Türkmeni Dülkadir b. Mehmet arasında savaş çıktı. Savaşta, Karaman b. Mehmet b. Nasıreddin Mehmet galip geldi.

Kahire'yi Karamanoğlu Mehmet Nasıreddin Ali teslim aldı ve onun oğlu Davut ibn Mehmet b. Dülkadir'i öldürdü. Karamanoğlu Mehmet, Kahire'ye ulaştığında Onu Melikül Müeyyed karşıladı daha sonra kınadı ve Tarsus'a hareket etti. Halkının gidişatı kötüleşince af istedi. Melikül Müeyyed diyet istedi. Tam bir sene diyet devam etti. Sonra Melikül Müeyyed ölünce rahatladı ve kardeşi Ali'nin beldesine geri döndü. Muharrem öncesinde 823 senesinde, kardeşinin şehrini ele geçirdi ve Konya kalesini muhasara etti. 824 senesinin Safer ayında; Mısır'ın sahibinden, Karamanoğlu Ali b. Mehmet Nasıreddin ayrıldı.

(455b) Emrindeki beldeleri devretti. Safer'in 25'inde denizde yolculuğa çıktı. Emir Tatar mal, kumaş ve süvari yardımını yaptı. Denilir ki rüzgar gerçekten esti ve gemi Kıbrıs'a doğru yöneldi. Olay Kıbrıs'ın sahibine ulaşınca onu hediye ile karşıladı.

825'te Sultan Murat b. Mehmet Han o sırada harici bir savaş için deniz yoluyla Rumeli'ye geçti. Karaman b. Mehmet Bey Antalya şehrine geldi. Antalya Sultan Murat'ın beldelerindendi. Kuşatma 6 ay boyunca devam etti. Orada Hamza Bey adında Osmanlı devleti emirlerinden yiğit bir emir vardı. Savaş meydana geldi, Savaş sırasında

kaleden atılan mancınık taşı Mehmet b. Karaman'ın yanına isabet etti, ona çarptı ve aynı anda öldü ve askeri parça parça olup dağıldı. Kendisinden sonra yerine oğlu İbrahim Bey b. Mehmet Bey ibn Alaaddin Bey b. Karaman geçti. O ki güzel, üstün şeyler söylenenlerdendi, adaletli, altın kalpli, diyanetli. Onun hayratlarında mescitler ve mabetler vardı. Şeyhlere ve âlimlere karşı hürmetli, ikram severdi, ederd. Ne zamanki meliklerin meliki İbrahim bunu kardeşleri İsa ve Ali'ye bildirdi, o ikisi Sultan Murat'a sığındılar, kaçtılar. Onun yanında nasiplendiler. Sultan Murat o ikisine ikramlarda bulundu. O ikisine bölgelerinin vazifelerini bildirdi ve tayin etti. Sonra İsa, Melik olunca ayaklandı ve askerlerden bazılarını topladı ve İbrahim Bey'in üzerine yürüdü ve savaştılar. İbrahim Bey'in arkadaşları onları hezimete uğrattı. 840 yılının aylarındaydı, İbrahim Bey ve Sultan Murat arasında bir şekilde yakınlık bağı oluştu. Sultan Murat kız kardeşini İbrahim Bey'le evlendirdi. Sonraları ikisi arasında uzaklık oluştu. Sultan Murat'ın bazı emirleri ve İbrahim Bey arasında çeşitli savaşlar oldu ve aynı zamanda anlaşma oldu. 39 yılında, Sultan Murat, İbrahim Bey'le savaşmak için toparlandı. Ne zamanki asker yaklaştı faziletiyle meşhur Hamza geldi, üstün vasıf sahibi. İkisinin arasını buldu ve ayrıldılar. 855'de Sultan Murat b. Mehmet Han, Karaman beldelerine yöneldi ve Akşehir'i istila etti. Daha sonra Karamanoğlu ile anlaşdılar ve şehirlerinden aldıklarını iade etti.

869'da Karamanoğlu Aleaddin Bey b. Mehmet b. İbrahim Bey, Karaman beldelerinin sahibi öldü. 6 erkek evladından İshak Bey b. İbrahim Bey yerine geçti. Adı geçen İshak Bey sultan olunca diğer kardeşleri ondan korktu ve Sultan Murat Han b. Mehmet Han'ın yanına kaçtılar, ona sığındılar. Mezkûr İshak Bey kardeşleriyle ilişkilerini düzeltti ve onlara yardım vaadetti ve onlara vazife verdi, Pir Ahmet bin İbrahim Bey'i, Karaman mülkü için birçok asker toplamaya gönderdi ve diğer kardeşlerini de sultanlığın hazinelerinin imarında vazifelendirdi. Ne zaman ki, Pir Ahmet Bey Ermenek'e geri döndüğünde, İshak Bey onu karşıladı, Karaman askerleriyle Acem Mülkünün sahibi Uzun Hasan arasındaki savaşı İshak Bey kazanınca Karamanoğlu beldelerine kardeşi Pir Ahmet Bey'i Vali olarak atadı.

871'de Sultan Mehmet Han Karaman beldelerinin sahibini değıştirdi, bazı meselelerden dolayı elinden beldeleri aldı. Bu beldelerin hükümetinin tamamını oğluna, cesur, yiğit Sultan Mustafa b. Sultan Mehmet'e verdi ve bununla (beraber) Karaman evlatlarının memleketi ve devleti kesildi, yok olup gitti.

73. Bab Yezd'de Muzafferoğulları hakkındadır.

(466b) Bunların asılları, Horasan'dan gelen ve Selame denilen bir köyde oturan bir topluluktu. Onlardan hükümdar olan ilk kişi Muzaffer Yezdi'dir. Derek, Yezd ve Kirman'ın sahibiydi. Bu Melik Hudabende oğlu Ebu Said döneminde buralara hâkim olmuştu. Sonra oğlu, Muzaffer oğlu Muhammed Mubariziddin onun yerine geçer. Çok cesur ve akıllı biriymiş, döneminde yollar çok güvenliydi. Güçlenince Kirman'ı alır. Sahibi Şeyh Ebu İshak b. Muhammed b. Muhammed Şah b. Muhammed b. Fadlullah'ı, Akhoca lakabı ile tanınmıştır. Ki Kazvin'de gömülüdür. Ayrıca Şiraz'ın sahibi; İbni Abdullah b. Esad b. Nasrullah b. Muhammed b. Abdullah el Ensari ve Mahmud Şah'ın vakıfları ve pek çok mülkü varmış. Bundan dolayı ünü çoğalmış, krala yakın olunca söz hakkı bitmiş. Söz hakkı Melik Ebu Said'den sonra bitince, Emir Şeyh Ebu İshak'ı bizzat kendisi çağırılmış ve Şiraz'a ve diğer Fars beldelerine egemen olmuştu. 744 senesinde, 14 yaşında iken, Mübariziddin Muhammed ile birçok savaş yapmıştır. Sonuçta esir büyük Sultan Şah, Mübariziddin Muhammed ve kızkardeşinin oğlu ile olan savaşı belirli bir tarihte anlaşmayla bitirir. Onu Şiraz'a göndererek Mübariziddin'e Emin El Hacı'yı öldürmesini emreder. Ki bu kişi Ebu İshak tarafından öldürülmüştür.

Sonra Muhammed bin Zafer, Kirman'ın ileri gelenlerinden birisinin kızıyla evlendi. Sonra herkes bu şahsa yakınlık duyunca Ebu İshak oradan kaçmış ve Şiraz'a geçmiştir. Ebu İshak şarabı ve eğlenceyi severdi. Krallığına ve halkına hiç bakmazdı. Devlet erkânı da ondan korkardı. 754 senesinde Muhammed b. Muzaffer Şiraz'a hareket etti. Ebu İshak'ı kuşatacağı ve onun devlet adamları da kuşatmaya gelenin tarafını tutuyorlardı. Ebu İshak'ın nedimi Eminuddin melikin saraydan nasıl uzaklaşacağını planını yapmıştı. O günlerde mevsim ilkbahardı. Melik saraydan çıkıp da kendisini kuşatan askerleri görünce nedime sorar bunlar kimdir diye; o da Muhammed b. Muzaffer'in askerleridir, beldemizi kuşatmaya geldiler deyince Melik tebessüm eder ve “ Bak şu aptala, ilkbaharın tadını çıkarmak ve gezmek yerine bizi savaşa mahkûm ediyor” der. Muhammed b. Muzaffer onu ve ailesinden pek çok kişiyi yener ve öldürür. Bu olay 718 senesinde olur. Bu seneden sonra 42 sene hüküm sürdü. Ölümünden sonra Ebu Said, bütün mülkünü Irak'a devrederek adaleti sağlar.

Bazı tarih kitaplarında Ebu İshak'ın emirleri tarafından öldürülerek malının alındığını yazar. Yani diğer yakınlarına bir şey olmamıştır. O esnada Kadı İzzuddin Elçi onlarla

Herkesin ona karşı bir nefreti varmış. Mübariziddin'e elçi göndererek ona itaat edeceklerini ve beldelerini teslim edeceklerini söylediler. Aynı yılın Şevval ayının 3 ünde şehrin kapılarını açarlar ve Ebu İshak davul ve zurna sesinden başka bir şey duymayınca bunun bir aldatmaca olduğunu düşünür, ona kaç git derler. O da atına atlar ve Şiraz yakınlarındaki kaleye kaçar. Kalenin adı beyaz kaleymiş. Bağdat'ın sahibi Şeyh Hasan düşmanına karşı ona yardım eder. Ona Fars kuvvetlerini gönderir. Düşmanı savaşız yenilgiye uğratar ve Ebu İshak İsfahan'a savaşız girer. Mubarizuddin'de Yezd'de döner. Daha sonra Ebu İshak kızkardeşinin oğlu Sultan Şah'ı Şiraz üzerine yetkili kıldı. Bu olay 755 senesinde olur. Sultan Şah'ta içki, fuhuş, eğlence ve şarkı-türkülerle oyalanıyordu. Memleketin halinden ve ahvalinden uzak durdu. Apansızın Bağdat'tan Emir Timur ile Emir Gıyasuddin eşliğinde süvariler çıkar, gelir. Bu beldeye halkın haberi yokken girerler. Ancak Sultan Şah oradan arkadaşları ile beraber kaçarlar ve beldelerini düşmana teslim ederler. Mubariziddin Muhammed oğlu Şah Şuca'ı Şiraz'ın halkına bakmaya gönderir.

Şehre girer girmez, Teymür'ü öldürür ve Gıyasuddin bazı arkadaşları ile beraber kaçar. Şahşuca, beldeyi teslim alır ve oraya iyi bakar. 759 senesinde Tebriz valisi Ahiçok, Muhammed b. Muzaffer'le savaşmaya gitti. Ahiçok gelen Eşrefin komutanlarındanmış. Eşref öldürüldüğünde Can Bey Han memleketine döner. Ahiçok'da Azerbaycan'ı işgal eder. Muhammed hareketini duyunca, oğlu Şerafeddin Mahmud ve Şahşuca ile beraber savaşmak için bir ordu gönderir. İki ordu karşılaşıncı, savaş son derece hareketli geçer. Sonra çok güçlü bir rüzgâr çıkar ve Muhammed b. Muzaffer karşı tarafı yener.

Sonra tam bir ittifak olur. Onlar Şahveli, Ahmed ve Bayezıd. Bunlar Muhammed b. Zafer'in çocuklarıydılar. Ve hepsi babalarına karşı isyan ettiler. Babaları bunu duyunca onları tahtından mahrum bırakır. Ve tahtını torunu Muzaffer oğlu Şah Muhammed oğlu Şah'a bırakır.

Bu haberi aldıklarında, babalarına kıyam ederler ve İsfahan'a kadar gelirler. Onu tutuklayarak Şiraz kalesine kapatırlar. Yakınlarında Sultan Şah bulunmaktaydı. Çok geçmeden Şahşuca ile Şah Mahmud İsfahan açıklarında savaşa tutuşurlar. Şah Mahmud'un bazı komutanları yener. Bu komutanlar onunla birleşirler. Onunla birleştiklerinden daha akıllı bir iş yapmamışlardı. Muhammed b. Muzaffer uzun boylu bir insanmış ve devlet yönetimini, tartışmayı çok iyi bilirmiş. Kur'an'ı çok okuyan bir

insanmış ve Kur'an okurken küçük bir günahdan dolayı bir insan getirmişler huzuruna. Adamı kılıç ile öldürdükten sonra oturup Kur'an okumaya devam etmiş. 718 yıllarında hüküm sürmüştür.

Muhammed b. Muzaffer'in devleti esnasında 5 çocuğu olmuş. Bunlar Şahveli, Şahmahmud, Şahşuca, Ahmet ve Ebu Zeyd'tir. Babalarına karşı birleşmişler, tutuklayarak Şiraz kalelerinden birine hapsedmişler. Bu olaylar 760'lı yıllarda meydana gelmiştir.

Celaleddin Şahşuca; Şiraz, Kirman, Yezd'e hükmetmiştir. Şahmahmut'ta İsfahan'a hüküm sürmüştür. Şahveli öldüğünden, Ahmet ve Ebu Yezd, Şahşuca'nın kanatları altındaymış. Sonra Şahşuca kardeşi Şahmahmud'un ölümünden sonra onunda halefi olur. 776 tarihinde Azerbaycan'a hüküm sürdü. Şahşuca 789 senesinde ölmüştür. Mülküne oğlu Zeynel Abidin halef oldu.

Şahşuca, uzun bir müddet Timur'un emrindeymiş. Sonra onunla akrabalık kurmuş ve İbnu'l-Lenk'in kızıyla evlenmiş. Birbirileri ile barış ve dostluk içinde yaşar giderlermiş. Denilir ki Allahu Tealaya, Lenk'in ona sataşmaması için dua edermiş ve Lenk Şiraz'a gitmeden önce ölmüş.

Şahşuca; bilgili, adil ve ilmi ve âlimleri severmiş. İlimlerden Keşşaf, Usul, Arapça tahsili yapmış, Arapça şiirler yazarmış. Âlimlerle geniş ilmi tartışmalar yapar, yumuşak huylu, cömert; çok güzel hat yazar, ancak doymama hastalığı varmış. Ve her gittiği yere katırlara yiyecek yüklermiş, hatta ölürken yemek yiyormuş derler.

Oğlu Zeynel Abidin, Şiraz'a babasının yerine bakar. Zeynel Abidin'in mülküne karşı, Timur'un ordusu ile hareket ettiğini duyunca ondan korkar ve Amcaoğlu Tusterşah Mansur b. Muzaffer Tüster'e gittiğinde, Mansur onu tutuklatır ve bazı kalelerinde onu gezdirir. Ve yanındaki bazı komutanları öldürür. Aynı yılın Zilhicce ayında Timur, Şiraz'a varır. Onu zahmetsizce ele geçirir. Şiraz'da yönetim kuran Timur, Şahşuca'nın kardeşinin oğlu Şah Yezd ona itaat eder. Ve büyük kızını evlendirmek suretiyle akrabalık kurar. Şahşuca'nın kardeşi Kirman sahibi Sultan Ahmet ile evlenir. Hediyeleşmeler ve barış ortamı olur. Timur ona en yakın yerinde, onu Şiraz kralı yapar. Sonrada İsfahan emirliğini Şah oğlu Sultan Muhammed'a verir.

(468a) Daha sonra da Timur 790 senesinin Muharrem ayında Semerkant'ta karargâh kurar. Ve faziletli Şerif Cürcâni'nin Şiraz'dan Semerkant'a taşınmasını emreder. Sonra Şiraz ehli gizlice Şahmansur'a gizli bir mektup yazarak onu aceleyle Şiraz'a çağırırlar. Ve hiçbir müdahale olmadan alır. Bu şehrin sahibi Şah'ın bu olaydan haberi yoktu. Bu haberi aldığı anda kardeşi Mansur'dan atları ile Yezd dağlarına kaçar. Ve Şahmansur'un bu yaptığı işin ne olduğunun farkına varmadı. Ama Şiraz'dan uzaklaştı. Muzaffer Yezd oğlu Muhammed oğlu Muzaffer oğlu Şahmansur orada karargah kurdu. Şahsuca'nın oğlu Zeynel Abidin'in memleketine kastedilmiştir. Ve pek çok askeri ile Zeynel Abidin, amcaoğlunun esaretini kırmak için savaştı ve kurtardı. Oradan da Isfahan'a varır ve orayı yönetimine katar. Onu Şahmansur, Istahri kalesinin yanında çok büyük bir savaşa tutuşurlar. Şahmansur kazanır ve Zeynel Abidin Isfahan tarafına kaçtı. Sonra Şahmansur kardeşi Şah'ın memleketi Yezd'e vardığında bazı yerleri ele geçirdi.

İkinci kez Şahmansur ve Zeynel Abidin Isfahanda karşılaşılır. Orada yine Şahmansur yener ve Zeynel Abidin'in peşine düşer. Ta ki Isfahan'ı muhasara eder. Isfahan'ın ileri gelenleri bu iki melik arasındaki fitnenin güçlü olduğunu gördüler ve Zeynel Abidin'i tutuklarlar. Ve onu Şahmansur'a götürürler. Birbirleriyle karşılaşınca gözyaşına boğulurlar ve onu bazı kalelere hapsederler.

795 senesinde Timur Şiraz'a yürür. Oranın sahibi oradan kaçar. Şiraz'dan kaçarken, Şiraz'ın evlerinin çatısından bir yaşlı kadın ona; Aramızda bir dönem hükmettin, mallarımızı aldın, bizden faydalandın sonra bizi terk ettin ve kaçtın dediğini duyunca, Şahmansur gururlandı ve dönerek Timur'la iyi bir savaş yaptı. Ve savaşta çok sebat etmiş ve Timur'un askerlerinin çoğunu kırmıştır. Ve Timur'un olduğu yere hücum ederek Timur'un kaçmasına sebep olmuştur. Yanındakilere onu kadınlar arasında aramasını emreder. Ve kadınlara sorar, onlardan aralarında bir pisliğin bulunmadığını ve biz sana itaat edenlerdeniz, diye karşılık görür. Onları serbest bırakır. Ama öylesine savaşır ki, Timur onun başını görünce gizlice sevinir. Ancak açıktan onun ölümüne üzülür gibi gözüdür ve onu öldüreni öldürmelerini emreder. Daha sonra Şiraz'a hükmederek, Zeynel Abidin'e ikramda bulunur. Kirman'ın sahibi Muhammed oğlu Sultan Ahmet'e bu olay ulaşınca Timur'a itaat ettiğini söyler ve çok kıymetli hediyeler gönderir. Askerler ile Isfahan'a yönelir ve aynı yıl Şahyahya ölür. Timur, Muzaffer Yezdi'den kalan ne kadar aile efradı varsa hepsinin öldürülmesini emreder.

En doğrusunu her şeyden münezzehtir olan Allah bilir. Bugünlerde insanlar arasında kini Yüce Allah değiştirir veya değiştirmez.

75. Bab Arap ırkının Irak Meliklerinden İlhanlı Celayirli Şeyh Hasan Ailesi Hakkındadır

(469b) Onların içinde ön plana çıkan kişi; Emir Şeyh Hasan b. Hüseyin b. Akboğa el Moğoli et-Türkî'dir. Babası Hüseyin kimi emirlerin kızlarından biriyle evlenmiştir. Bu kızın adı Bağdat'dır. Gerçekten çok ileri düzeyde bir güzelliği bulunmaktadır. Sultan Ebu Said'e onun güzelliği ulaşır. Sultan Ebu Said ölünce Moğol memleketi dağılır. Ve herkes kendine büyük bir nahiye almışlardır. Şeyh Emir Hasan Bağdat'ın ve Azerbaycan'ın sahibiydi. Bazı vilayetlerdeki Meliklerle aralarında savaşlar olur. Rızkun-Nasr orada nişanlanır. İşleri düzgün gider ve Mısır Melikine mektup yazarak Şam emiri Çobanoğlu Hoca'nın kızı Dilşad Hatun ile evlenir. O da daha önce dillere destan olan Bağdat'ın erkek kardeşinin kızıdır. Irak memleketinin hakimesi olmuştur. Ömrünün sonlarına doğru halkına iyi davranmıştır ve Bağdat'ı aldığı anda 15.000 miskal altın bulur.

(470a) 757 senesinde ölür. Yerine Hasan b. El-Emir Şeyh Hasan el-İlhani geçmiştir. Tabiatı çok hoş olan bu kişi çok güzel şiirler yazarmış. 760 senesinde ölmüştür. Ondan sonra kardeşi, Sultan Üveys Şah b. El-Emir Şeyh Hasan 60'lı yıllarda hükümler olmuştur. Araştırmaya, adalete meraklı, cesur ve ince yapılı bir insandı. Çok güzel şiir söyler ve çok güzel hat ile yazı yazardı. Gençler arasında sureten en yakışıklı olandı. 17 yıl hükümdarlık yapar.

Mekke'nin sahibi Acelan b. Ramise onu nişanlar. O da Kâbe-i Şerife'ye altınla gümüş kandiller gönderir ve evlenir. Bu olay sırasında Gamranoğullarının yurdunda 30 küsur yaşındaymış.

Denilir ki; rüyasında filanca vakitte öldüğünü görür. Ve tahtından feragat ederek oğlu, Hüseyin'i yerine getirtir. Kendisi de av ve çok ibadetle meşgul oluyordu. Gerçekten de rüyasında gördüğü vakitte ölür, rahmetli.

Ancak Üveys'e gelirler ve melikliği Emir Hasan'ın oğluna vermesini isterler. Onun görüşü ile emirlerinki uyuşmayınca onu öldürürler. Ve sultan olarak Gıyaseddin Hüseyin b. Üveys'i Sultan olarak tanırlar. Hüseyin kardeşi Sultan Ahmet'i Basra'ya

atar. Sonra bu Hüseyin boş işlerle oyunlarla ve eğlenceyle meşgul olurlar. Gelinleri kaçırma ve diğer kötü şeyleri yapmaktaydı. Diğer emirliklerle ters düşmüş ve 779 yılında Bağdat'tan Tebriz'e giderek orada karargâh kurar. Ve kardeşi Şehzade Şeyh Ali'yi Bağdat'ın başına bırakarak 794 senesinde Sultan Ahmet Basra'dan Tebriz'e doğru hareket eder. Emirler, kardeşi Hüseyin'i yakalayıp öldürürler. Gıyasuddin el-Hüseyin saltanatında çok cesur oldu. Ve siyaseti çok iyiydi. Sultan Ahmet karargah kurduktan sonra, devlette bulunan bazı emirleri tutuklattı. Ve onları öldürttü. Onların yerine çocuklarını getirdi.

Halkın korunmaya ihtiyacı bulunmaktaydı. Şehzade Şeyh Ali b. Üveys'in Bağdat'tan Tebriz'e gitmesini isterler. Aynı kanaati Türkmen Musul Emiri Bayram Hoca oğlu Kara Muhammed'de düşünmekteydi. Hazarşah b. Süleymanşah ile Ahmed beraber hareket ederek Bağdat'ın emirlerine gittiler.

İki ordu Erbil yakınlarına varınca Hazarşah, Şehzadeyi okla yaralar. Onu kardeşi Ahmed olarak Şam'a götürürler ve orada ölür. Ahmed orada fazla kalamaz, çünkü Timur'un askerleri gelmek üzeredir.

787 senesinde Timur Irak'a yönelir ve merkezi yönetimin sahibi Ahmed bunu duyunca Tebriz tarafına kaçar. Fakat Timur gelir saltanatına konar ve orayı talan eder. Ahmed daha önce sahip olup terk ettiği yere gelirken yolda Toktamış Han'ın askerleri ile karşılaşır. 788 yılında Timur, Irak'a yöneldiğinde Ahmed b. Üveys o günlerde Tebriz'deydi. Ancak Timur'un askerleri ona ulaşacağı haberi gelince oraya ailesini tek başına bırakarak kaçarak gider. Askerler onlara çok kötü bir şekilde saldırır ve açıklayamayacağımız şekilde davranırlar.

Sonra, Timur'un büyük emirlerinden olan Ali Ahmed İlyas Hoca b. Şeyh Ali'ye büyük bir askeri grupla saldırır. İki ordu Nahçıvan yakınlarında karşılaşır ve çok şiddetli bir savaş olur. Orda Bağdat askerleri galip gelir ve İlyas Hoca çok kötü bir yara alır. Ahmed burada Bağdat tarafına yönelir. Ahmed yüklerini ve çocuklarını Neca adında çok korunaklı bir kaleye gönderir. Ve oraya Nûn isminde bir komutan ile beraber 300 kişilik bir Necid grubu vardır. Timur buraya gelir ancak onlara ulaşamaz sonra buradan ülkesinin yollarını kesen Toktamış Han'a yönelir.

(470b) Toktamış'ın muhasara ettiği yerleri bırakarak gider. Denildiğine göre hisar içinde 12 yıl kalmış. Bu olayın haberi Türkmen Kara Muhammed'e ulaşınca bunu bir fırsat bilir ve Tebriz'e gider. Orayı alır ve oraya oğlu Mısır Hoca'yı yerleştirerek ülkesine döner.

795 senesinde, Timur Irak beldesine geri döner. Bu haberi alan Ahmed b. Üveys ona karşı asker hazırlar. İki ordu Sultaniye'de karşılaşır ve Bağdat askerleri yenilir. Timur onları takip etmez ama Hemedan'a ve onlara tabi olanlara yakalar ve onlara müstebitçe davranır. İkinci kez Bağdat'a geri döner. Bu olayın haberi Ahmed'e gelir ve savaştaki gücünün olmadığını fark edince askerini yanına getirebileceği malı mülkünü alır ve kaçırmaya çalışır. O esnada Tatar askerleri yolunu keserler ancak oradan şanlı bir şekilde çıkar ve Şam tarafına kaçar. Hille'ye vardığında Tatar askerleri ona ulaşırlar ve onu yenerek yanındaki malları ve ailesini alırlar.

Sonra Ahmed rahatlığa ulaşınca Mısır Kralı Melik Zahir Barkuk'tan yanına gitmek için izin ister. O da ona izin verir. Yardımcısına ona ikramda bulunmasını emreder. Ona yeni elbiseler ve yemek getirir. 796 senesinde sefer ayında Ahmed Mısır'a varınca Zahir onu güzel karşılar, onun hatırını sorarak ona Kahire'ye kadar arkadaşlık yapar. Sonra ona çokça mal ve pek çok da yer yurt verir. Nefis elbiselerin yanı sıra kız kardeşi Tendü Hatun'u ona vererek onu ev bark sahibi yapar. Melik Zahir, Mısır askerleri ile Şam'a aynı yılın Cemaziyelevvel ayının 12'sinde girer.

Orada 5 ay 10 gün kalır. Timur hakkında istihbarat yapar ve onun memleketine döndüğünü haber alınca, Zahir; Ahmet b. Üveys'i hazırlayarak Bağdat'a gönderir. Bu yolculukta ona 20.000 Dinar para ile 500 at, 600 deve verir. Onu en güzel şekilde hazırlayarak Şaban ayında önemli komutanlarıyla beraber gönderir. Zahir oradan Halep ve Fırat'a varır. Orada Ahmet b. Üveys'in Bağdat'a girdiği haberi gelince kadar bekler. Timur'un komutanı Mesud el-Horasanî oradan kaçar gider. Ahmet ise tahtına izzeti ve şerefi ile oturur.

Timur Şam beldesini de isteyerek yola çıkar. 800 senesinde Timur oğlu Miran Şah Tebriz'e varır. Oradan da Bağdat'a gider. Bu haber Ahmed'e gelince askerlerini toplar ve Tatarları yenerek onları püskürtür. Ve pek çok Tatarı yok ederek onları aç-susuz geri sürer. Sonra Ahmet onlara Şam yakınlarında bulur ve kılıcının tadına bakarlar. Miranşah ve yanındaki özel 300 kişi hariç herkes ölür. Sonra Ahmet'in ahlakı bozulur.

Ve onların geriye kalan komutanlarını da kılıçtan geçirir. Geriye kalanların da üzerine hücum ederek öldürtür. Bu olayı Timur'un Şiraz'daki naibine yazarlar ve kurtarılmayı beklerler. Ahmet'te Musul'daki Kara Yusuf'un yanına kaçar. Onunla beraber Bağdat'a varır. Bağdatlılarla birleşilir ve Ahmet tahtına oturur.

Sonra Timur'un Sivas'a gelişini duyar. Timur'un Sivas'a gelişinden korkar ve Rum ile Şam tarafına yolunun kesileceğini düşünerek Kara Yusuf ile birleşir. Ferec'te Bağdat'a, Emir tayin edilir, iki grup Halep yakınlarına gelince Halep'in naibine, Mısır'ın sahibi tarafından izinli olduklarını Timurtaş'a bildirirler. Halep'in naibi Timurtaş Halep'e girecekleri endişesiyle onlara saldırır. Ordular karşılaşır. Timurtaş'ın bir çok askeri kırılır. Sonra onlara Behesna naibi saldırır ve ikisini birden yener. Lakabı Seyfulhilafe olan Ahmed b. Üveys'in kılıcını 802 tarihinde Mısır'a gönderir. Yenilgiye uğrayan Ahmed ve Kara Yusuf Malatya'ya yönelirler. Sonra Ahmet, Kara Yusuf 'a darılarak ondan ayrılır. Mallarını ve kardeşinin hakkını alır.

(471a) Ahmet, Sivas'a oradan da Rum memleketi olan Bursa kalesine gider. Ki o dönem Büyük Sultan Gazi Yıldırım Han sahiptir. Ona ikramda bulunur ve mevki-makam vererek taltif ederek ona yardım ve destek sözü verir. Bu olay 803 senesinde meydana gelir. Çok geçmeden Timur'la savaşarak yıpranan Kara Yusuf'ta gelir.

803 tarihinde Timur, Şam tarafından Fırat'tan geçip dönerken Emir zade Rüstem eşliğinde Bağdat'ı kurtarması için bir ordu gönderir. Orada o esnada Ahmet b. Üveys'in naibi Ferec vardır. Ordu oraya varınca, Ferec'le savaşmak için hazırды. Bunu duyan Timur yardıma gelir ve Bağdat ta 40 gün süren çok şiddetli bir savaş olur. O günlerde öylesine kan akıyordu ki sanki kurban günüydü. Ve Dicle kan akıyordu. İnsanların başlarıyla birçok minare boyu yapılmıştı. Ve her yeri yaptığı gibi Bağdat'ı tahrib etmesini emretti.

Sonra Onun adamlarından bir grup kuzeye doğru gittiler. 804 senesinde insanların başına yetkili verip Şam'dan sonra Rum beldesine gider. Ahmet Remil ilmini iyi bilirmiş ve Timur'un talihini çok yüksek görür. Ve Yıldırım'ın talihini zayıf görür. Yıldırım Han'dan izin ister ve onu memleketine yardımlarla beraber gönderir. Timur'un harap ettiği Bağdat'a varınca tüm askerleri ile beraber orayı tamir etmeğe, duvarlarını yapmağa koyulur.

Bunu duyan Timur, onu oradan kovmak amacıyla oraya torunu Emir zade Ebu Bekir'i gönderir. Onlar oraya şiddetli rüzgâr ve çakan şimşekler gibi varırlar ve Ahmet ancak gömleğiyle oradan kurtulur. Nehrin öbür tarafına oğlu Melik Tahir ile birlikte atlarıyla Hille tarafına kaçarlar, Tatarlar onları takip eder ancak yakalayamazlar. Timur, Rum beldesine gidince Ahmed'de Bağdat'a döner ve oraya yerleşir.

805 senesinde Kara Yusuf Timur'un Kayseri'ye girdiğini duyunca Rum beldesinden ayrılır. Fırat'ı geçerken birçok Türkmen askeri toplar ve Hille'yi alır. Bunu duyan Ahmet oğlu Melik Tahir komutasında bir birlik gönderir. Tahir b. Üveys, Fırat nehrini geçerken babası Ahmet b. Üveys'in en seçkin komutanlardan Firuz Ağa'yı yakalayıp öldürdüğünü duyar. Bu komutanı çok severmiş ve aşırı duygulanarak Bağdat'ı muhasara eder.

Ahmet, Kara Yusuf'tan yardım ister ve destek gelir. Bir gece Ahmet, Kara Yusuf ile Tahir'e karşı buluşurlar ve Tahir'i yenerler. Süvarilerini Karadan Dicle nehrine doğru sürerler. Tahir orada boğulur. Sonra Ahmet, Kara Yusuf'tan 50 seçkin adamıyla oradan ayrılır. Kara Yusuf buna çok kızar Ahmet ile savaşa tutuşur. Ahmet Bağdat'taki kuyuların birine gizlenir. Kara Yusuf oranın suyla doldurulmasını emreder.

Helak olacağından dolayı şikâyet etmemiştir. İnsanlarda orada olmadığı kanaatine vardıklarından bırakmazlar. Oradan çıkıp Tikrit'e kaçmıştır. Oradan da Halep'e gider. Kara Yusuf'ta Bağdat'a hâkim olur.

Timur, Rum beldesinden döndükten sonra torunu Emir zade Miranşah oğlu Ebu Bekir'i gönderir. Kara Yusuf çöle koşarak rahatlar. Ahmet'te Şam'a Kara Yusuf'ta Ufeyne'ye gelir. Mısır kralının vergi memurları tarafından ikisi de tutuklanır. Halep valisi Timurtaş'a yaptıklarından dolayı biri Silsile kalesine biri de Hamam kalesine hapsedilir. Bir sene tutuklu kaldıktan sonra 807 senesinde ikisini de serbest bırakır. Ahmet Zilhiccenin 16'sında Bağdat'a Kara Yusuf'ta Musul'a gider.

(471b) 813 senesinde Ahmet b. Üveys Bağdat askerleriyle, Tebriz'i almaya gider. Oranın sahibi Kara Yusuf, Türkmen Kara Melik'i Erzincan'da vurmak üzere yola çıkar. Aralarında daha önce düşmanlık varmış. Fakat Tebriz seferini duyan Kara Yusuf bu savaştan vazgeçerek Tebriz'e yönelir. İki ordu Rebiulahir ayının 12'sinde vuruşurlar. Üveys oğlu ve oğlu Ali yenilirler. Birçok komutanı esir edilir. Kara Yusuf önce Ahmed

b. Üveys'e ikramda bulunur. Daha sonra hapsederek onu bir hileyle boğdurur. Rebiulahir ayında ölür. Kara Yusuf hem Bağdat'a ve hem de Tebriz'e hâkim olur.

Daha önce de anlattığımız gibi Ahmed çok anlayışlı ve keskin zekâlı bir insandı. Ancak kan dökmeyi çok severdi. Ve kötü işler yapardı. Yıldızname ilmini, musiki bilir, ok atmayı ve çok yüzük takmayı severdi. Arapça ve Farsça birçok şiiri ve güzel hattı vardır. Aynı zamanda âlimleri de çok sever onlara ikram da bulunurmuş. Ahmet öldürüldüğünde, Bağdat mülküne Üveys ailesinden Şahmahmud Üveys oğlu Şeyhzade Ali oğlu Şah Veled isminde olan çocuğu tahta çıkarırlar. Üveys oğlu Hüseyin'in kızı Tendu ile Üveys'in oğlu Şehzade Ali oğlu Şah Veled evlenirler.

Onları Kara Yusuf'un oğlu Muhammed Şah onları muhasara ederek Bağdat'ı alır. Tendu ve yanındakiler Dicle'den Vasıt'a giderler. Oradan da Tisiz'e gider orayı alır ve Muhammed Şah'ın öldürülmesini emreder. Bu olay 818 senesinde olur. Bir müddet burada kalır.

820 senesinde Üveys, savaş yaptıktan sonra Arap Emirinin elinden Basra'yı alır. Ahmet b. Üveys emirliği altındaki Celayirlilerden burayı zorla almışlar. Üveys oraya kendi gücünü yerleştirir. Tendu Hatun adına hutbe okunur, paralar üzerine onun adı 822 senesine kadar yazılır olmuştu. Ondan sonra Üveys oğlu Şehzade oğlu Şahveled oğlu Üveys yerine geçer. O ve kardeşi Basra valisi Şah Mahmud savaşırlar. Basra Valisi Şahveled oğlu Şah Muhammed'den başka kimse yönetim için kalmaz, hepsi ölür.

Ölümü yaklaştığında, diğer Irak hükümdarlarından olan Üveys Ahmet oğlu Alauddevle oğlu Hüseyin'e kendi ülkesini bağlar. Bu kişi son Üveys Hanedanının son kişisiydi. Timur onu ve kardeşi Hasan'ı tutuklayarak Semerkant'a götürmüş. Daha sonra onları fakir olarak serbest bırakmış. Ama Hasan daha sonra Ferec'in yardımına ulaşır. Onun hizmetinde iken yaşlı halde ölür. Fakat Hüseyin beldesi olan Irak'a gittiğinde, babası Basra valisi olan Şahveled oğlu Şah Muhammed'i orada bulur. Ölümü üzerine Şah Muhammed'in oğlu yönetimi Hüseyin'e devreder. Hüseyin, Basra, Vasıt ve diğer yerleri yönetir.

831 yılında, Hüseyin b. Alauddevle Muhammed Irak'tan bir ordu hazırlar. 10 küsur yıldır Kara Yusuf Isfahan'da bulunan Hüseyin oğlu ile savaş yapılmamıştır. Şahrüh'a gelir ve ondan yardım görür. Musul, Erbil ve Tikrit'i ele geçirir. Sonra Kara Yusuf

oğullarının elindeki Isfahan'a yönelir. Ancak ülkesini Hüseyin'in elinden kurtararak onu Hille kalesinde 7 ay kadar muhasara eder. Ona eman vermeden önce onu boğdurarak öldürür. Bu olay 835 yılının safer ayının 3. gününde olur.

81. Bab Karakoyunlu

(626b) Onların ilk meşhurlarından olan Türkmen Bayram Hoca'dır. 777 senesinde Emir Bayram Hoca Musul'u kuşattı. Sonra 78 senesinde 4 şehri kuşattıktan sonra emniyetle, emanla aldı. Daha sonra 780 senesinde, Bayram hoca vefat etti. Oğlu Türkmen Kara Mehmet'i kendisinin yerine Musul'a 86 senesinde vasiyet etti, Kara Mehmet, Musul ve Mardin Şahı Kahir'le savaştı. Kara Mehmet Kahir'e üstün geldi. Muharebenin sebebi, Kara Mehmet, Kahir'in kızına evlenme teklifiyle elçi göndermesiydi. Kahir istemedi Kara Mehmet'le savaştı ve ardından barış oldu, anlaşma sağlandı. Kahir'in kız kardeşini onunla evlendirmesiyle anlaşma oldu.

87 yılı tarihinde Hafız b. Hacer'in anlattığına göre bu senenin Şevval ayında Mısır'a ulaştı, vardı. Bayram hocanın kardeşi Türkmen Basri hoca, tabi ki Türkmen Kara Mehmet'in amcası. Mardin'den Musul'a kadar hüküm onundu. Mısır Melik'inden kendi yanında yer almasını kendisine sığınmasını istedi ve isteği kabul edildi.

89 senesinde Timur Sacit Amid'in bazı evlatlarıyla savaştı. Sonunda Türkmen Kara Mehmet onu yendi ve son çocuklarının bazıları; kaçtı. Ondan, Türkmen Kara Mehmet'e sığındı. Tebriz'e geldi ve mülk edindi, hükümdar oldu. Mısır sahibi ismiyle, ünvanıyla hitab edildi, 91 senesinde hutbe okuttu.

91 senesinde; Tebriz'in sahibi Türkmen Kara Mehmet ve Türkmen Kara Hüseyin b. Hasan Bey savaştılar. Kara'nın askeri hezimete uğratıldı ve Türkmen Kara Mehmet savaş esnasında öldürüldü ve onun yandaşları, arkadaşları da hezimete uğradı. Kara Hüseyin ve onunla beraber olanlar kazandılar. Mezkûr Kara Hüseyin, Türkmenlere emir, başkan oldu ve hepsini bir araya topladı. Kendilerine Basri hoca b. Kara Mehmet'i başkan yaptılar ve Mardin sahibine ve diğerlerine yardım ettiler. 96 senesinde, Timur ve Basri b. Kara Mehmet Ünyezevi kalesinde karşılaştılar. Ramazan bayramından sonra güvenli bir şekilde orayı aldı. Sonra onun askerlerinin tamamını öldürdü ve Basri Semerkand'a yürüdü, gitti.

98 senesinde, Kara Yusuf b. Kara Mehmet, camaziyel-ahir'de, Musul'a hâkim oldu. Oraya kardeşi bari Ali b. Kara Mehmet'i emir yaptı, atadı. 99'da Timur'un çocuklarından bazıları, ada beldelerini ve Musul'u kuşattı (saldırdı) ve oranın ehlini dağıttı. Kara Yusuf Şam'a kaçtı. 800 senesinde Kara Yusuf Musul'a girdi, istila etti. Timur'un ordusu Şam'dan döndükten sonra, Sencar'a 802 senesinde, Bağdat'a ulaştı ve Irak'a azmetti ve Ahmet İbn Üveys'i yendiler. Onunla beraber olanlar kötü oldu. Ahmet, Musul'a Kara Yusuf'a gitti ve onunla birleşti. Beraber Bağdat'a yürüdüler ve burayı kendisine vatan seçti. Daha sonra Sultan Ahmet, arkadaşı Kara Yusuf'la Rum beldelerine(627a) yürüdüler. Sultan Yıldırım Han ikisine ikramda bulundu ve yardım vaat etti. Sonra Ahmet b. Üveys ve Kara Yusuf Yıldırım Han'dan Erzincan'a gitmek için izin istediler. Tahirtan Bey ve beraberindekilerin elindekileri almak için. Öyle ki Yıldırım Han oraya, 803 senesinin aylarında kalabalık bir orduyla icabet etti. Ona mezkûr iki emir arkadaşlık etti ve Erzincan'a indiler ve Tahirtan beyle savaştılar ve onu hezimete uğrattılar. Çocuklarını, eşini ve beldelerini ele geçirdiler. Ahmet İbn Üveys Tahirtan beye şefaatt etti, Yıldırım Han onu bağışladı. Ve kendisinin yerine vekil olması şartıyla beldelerini iade etti. Fakat ailesini alıkoydu, yanında bıraktı. Ne zaman ki Kara Yusuf, Timur'un Rum'a yöneldiğini ve Kayseri'ye ulaştığını duyunca 805 senesinin aylarında Rum'dan ayrıldı. Fırat'ı geçti, Türkmenlerden bir grup topladı. Halle'yi istila etti. Ahmet İbn Üveys onu, babası Tahir b. Üveys'e karşı Bağdat'a davet etti. Bir grup askerle, orduyla yardım etti. Ahmet'e babasına karşı yardım etti. Bağdat'ta istikrar sağlandı. Kara Yusuf'un devletinin kumandanlarına karşı sözünde durmadı ve onları öldürdü. Kara Yusuf buna çok kızdı ve Ahmet b. Üveys ile savaşmak için yola çıktı. Şiddetli, kuvvetli bir kuşatmayla Bağdat'ı kuşattı. Ahmet Şam tarafına kaçtı. Bağdat'ı istila etti ve bunun arkasından Ebu Bekir b. Miran Şah Bağdat'a girdi. Kara Yusuf Şam beldelerine yönelerek ondan kaçtı. Ahmet Şam'a geldi. Vekil olarak Şeyh'i yerleştirdi. Arkasından Kara Yusuf geldi. Mısır sahibinden, o ikisinin tutuklanması için fermanın varid olması, çıkması gecikmedi. İkisinden birini Silsile kalesine burcuna, diğerini ise Hamam kalesine hapsedirdi. Hapiste tam bir yıl kaldılar. Bu 806 senesindeydi. 807 senesinde Ahmet b. Üveys ve Kara Yusuf İbn. Kara Mehmet kurtuldu. Ahmet Bağdat'a yöneldi ve orayı mülk edindi. Kara Yusuf Musul'a yöneldi, gitti. Bu sene içinde öldü, helak oldu, böylece Kara Yusuf'un işi güçlendi.

809 senesinde, Kara Yusuf Erzincan sahibi Miran Şah Timur'u yendi ve onu öldürdü. Miran Şah aklını kullanmış mekânını, yerini oğlu Ebu Bekir İbn Miran Şah'a idareyi vermişti. Mezkûr Ebu Bekir Germiyan tarafını yendi sonra 810 senesinin aylarında öldürüldü. 811 senesinde Nevvab Kara Yusuf Mardini istila etti, oraya 300 seneden fazla hâkim olmuş Artuklu devletini yıktı. 812 senesinde, Kara Yusuf Bağdat'a dayandı ve Acem olan Irak'a, Diyarbakır'a, malik oldu, Musul'a kadar ulaştı ve orayı mülk edindi. Artuklu Salih'in sahip olduğu Mardin'de onun yerini geçtikten sonra, bu sene içerisinde, kendisinden sonraki hükümdarlığa oğlu Mehmet Şah b. Kara Yusuf'u vasiyet etti. 813 senesinde Kara Yusuf Erzincan'a Türkmen Kara Melik'le savaşmak için yürüdü, gitti. İkisinin arasında mahkemelik (çözülmeyen) düşmanlık vardı. Kara Yusuf'a Bağdat sahibi Ahmet b. Üveys'in Tebriz'e yürüdüğü ulaştı, orayı istila etmek için olan yürüyüşünü. Kara Melik muharebeden vazgeçti ve Tebriz'e yöneldi. Kara Yusuf onunla karşılaştı ve onu yendi, topluluğu dağıttı. Harb'te Ahmet b. Üveys ve oğlu kaybetti. Mehmet b. Kara Yusuf Bağdat'ı tam bir ay kuşattı. Sahibini dışarı attı ve Bağdat'ı mezkûr Mehmet Mülk edindi. 814 senesinde, Kara Yusuf ve Kara Melik arasında savaş başladı, devam etti. Sonunda Kara Melik galip geldi ve Sancar ve Musul'u aldı. 817 senesinde Kara Yusuf ve Şah Ruh anlaşılabilir ve yakınlaştılar, akraba oldular. (627b) Senenin sonlarında Şah Ruh'un kurban bayramında Kozan şehrinde Kara Yusuf'a elçi gönderdi ve beldeleri, kardeşinin karsını ve oğlunu diyet olarak istedi, kardeşlerinin katlinden dolayı. Mallarından kendisine ulaşanı şeyi geri çevirdi, beldelerine hitabetle. Kara Yusuf bunu yapmadı ve harbe yöneldi. 820 senesinde iki melik, Kara Yusuf ve Kara Melik anlaşılabilir. Kararlı ve sabit oldular. Çünkü onlar, Kara Yusuf'tan büyük korku duyuyorlardı. Kahire'ye göçe hazırlıklıydılar. Bu sene içerisinde, Mezkûr Mehmet Şah, malların toplanmasında çok şey elde etti. 21 senesinde Şah Ruh Tebriz'e yöneldi, Kara Yusuf'un terketmesini istedi. Ve bu aralarda Kara Melik Mardin'e yürüdü, Ehliyle savaştı, orayı kuşattı, Kara Yusuf'a ait birçok kaleyi istila etti. Olay haber Kara Yusuf'a ulaşınca, Mardin'e döndü, yöneldi. Kara Melik ondan Amid'e (Diyarbakır) kaçtı, onu takip etti sıkıştırıncaya kadar ve Halep taraflarında bozguna uğrattı. Hücuma geçtikten sonra yendi ve mallarını aldı. Kara Melik bin Fars'lıyı tarafına geçirdi. Meriç'in emrindeki Halep ehli Kara Yusuf tarafındaydı. Sonra Antep'e girinceye kadar peşinden gitti, devamlı olarak çarşığı yaktı, yıktı. Ehliyle anlaşılabilir. Yüz bin dirheme ve 40 ata. Sonra Beyre'ye girdi. 2 gün boyunca

orayı kuşattı. Sonra şehre, beldeye hücum etti. Sokakları çarşıları yaktı. Arkadaşları kale için engel oldular. 19'unda şehirlere ramazan geldi. Tebrize döndüğünde oğlu İskender b. Kara Yusuf'a kızdı, onu susturdu ve en büyük oğlu Bağdat'ın sahibi Mehmed'i şaha gönderdi. Kendisine isyan etmişti ve anlaşmıştı. 823 senesinde, Zülkade ayında Kara Yusuf b. Kara Mehmet b. Bayram Hoca Tebriz'de öldü. Kara Yusuf Cesur ve kahramandı, şiddetli zulmün engelleyicisiydi. Kalbi ölçeklikti, inceydi, dininden vazgeçmedi. 40 kişi onun doğruluğunu yaydı, ortaya koydu. Kendi ve evladının günlerinde Irak memleketinde işler güçleşti. 24, 26 ve 30 senesinde, bu seneler içinde Şah Ruh Tebriz'e gitti ve orayı istila etti. Her keresinde Şah Ruh beldesine geri döndü ve İskender de Tebriz'e döndü ve orayı ele geçirdi. Yaklaşık 33 yılında Bağdat sahibi Mehmet Şah b. Kara Yusuf vefat etti ve yerine oğlu Murat b. Mehmet Şah'ı vasiyet etti, bıraktı.36 yılında, kardeşi İbn Kara Yusuf'u 40 adamıyla Bağdat'a gönderdi. Kapıcıları öldürmelerini kararlaştırdılar, kapıyı kendisine açmalarını, belirli günlerde Murat b. Mehmet kaçtı. Kardeşini b. Kara Yusuf'u istila etti. Orada kötülük hâkim oldu. 39 yılında İskender ve Kara Melik Erzurum'da karşılaştı. Kara Melik İskender'i yendi ve onun tahtına çıktı. İskender'i üç gün sakladı. Üç günden sonra saklandığı yerden ihtiyatlı olarak Kahire'ye gönderdi. Bu sen içerisinde Şah Ruh, İskender b. Kara Yusuf'u yendi. Hezimet, yenilgi kötü oldu. Kendisine oturma hakkı olmadı, kalamadı. Şah Ruh, Azerbaycan'ın tasarrufunu idaresini Cihan Şah b. Kara Yusuf'a verdi. Bu yıl içinde, İskender Kara Yusuf, Ünye kalesinde oğlu Kubat b. İskender tarafından öldürüldü. 52 senesinde, Uluğ bey Herat'ı ele geçirdi. Sonra, oradan Semerkand'a çekildi. Oraya ulaşınca bu beldenin Türk melikini öldürdü. Bay Ali ibn İskender b. Kara Yusuf Horasan kalelerinin birinde hapisteydi. Esaretten kurtardı ve askerlerden, ordudan bir grup oluşturdu.(628a) Herat'ı istila etti, orada kaldı. Orayı elinden 53 senesinin aylarında Babür Mirza alıncaya kadar. 54 senesinde Cihan Şah, Diyarbakır'a geldi ve Mardin'i istila etti, idaresini halasının oğlu Şeyh Hasan b. Kara İlik'e verdi. 55 yılında, Acem Irak'ın Farısının lideri Mehmed Mirza b. Baysankır, Germiyan'ın ve Horasan'ın reisini öldürdü. Irak devlet başkanı kardeşinin önüne geçti, Mirza'nın oğluyla beraber Baysankır'ın oğlu, Herat'ın sahibi, Terekemelerden ve diğerlerinden, Cihan Şah asker hazırladı. Acem Irak'ı, istila etti. Bilgi sahibiydi. Azerbaycan ve diğer Acem beldelerine sahip oldu.

61 senesinde, Horasan devlet başkanı Babür Mirza öldü. Semerkant'taki devlet başkanlığından kalktı Horasan'ı işgal etti. Sonra Babür Mirza'nın Belh'e ulaştıklarını duydu. Babür Mirza Horasan'dan Belh'e hareket etti ve orayı istila etti ve bekledi, 8 ay kadar. Bu esnada, Cihan Şah Irak tarafından Horasan'ı emri altına aldı ve İstirbad'ı işgal etmek için harekete geçti ve Emirzade İbrahim Sultan b. Alaüddeyle İstirbad bölgesindeydi. Şehrin meydanına çıktı. Cihan Şah şiddetli bir savaş yaptı. Cihan Şah'a katılanlar oldu, Cûfanî büyüklerinden çoğunu öldürdü ve şehri teslim aldı. Sonra Herat'a gitti, ele geçirdi. Oraya, Belh bölgesinin uçlarına Melik Said'i ikameti esnasınca nöbetçi dikti. 8 ay müddedince. Ebu Said'le anlaştı ve Irak'a geri döndü.

69 senesinde Horasanlı Cihan Şah'ın oğlu, Beyri Bedağ isyan etti, babasına. Cihan Şah, Bağdat'ı 1,5 sene kuvvetli bir korumaya aldı. Kıtılık ve pahalılık başgösterdi. Nerdeyse açlıktan helak olacaklardı. Babasına elçi göndererek sulh istedi, babası da kabul etti. Ölüm emrini verdi ve Bağdat'ta öldürdü, güvence verdiği halde. Zilkadenin 4. Günü, 871 senesinin aylarında. Oğlunun ölümü iyilik getirmedi, o da oğlu gibi öldürüldü, az bir süre sonra, sen evladını yiyen bir babasın dendi.

871 senesinde Cihan Şah Diyarbakır'ı ele geçirmek için Irak tarafından harekete geçti. Uzun Hasan Bey, geleceğini duyunca sahip olduğu bölgenin sınırlarını gezdi, Cihan Şah ne zamanki geldi amacı Hasan Bey'i ele geçirmektir. Fakat bir gece ansızın yakalamak ve kuşatmak amacıyla korumalarından arındırarak, kılıç kullanmadan Cihan Şah öldürüldü ve katili de bulunamadı. Cihan Şah devlet adamlarının büyüklerinden, celallilerinden, görüş ve basiret sahiplerinden idi. Üstün zekâlıydı, mal bakımından zengin devlet adamlarındandı, adamları, sayıları, mücadelecî yönü bakımından devlet başkanlarından daha kurnaz, daha pratik, becerikliydî. İlim yönünden de üstündü. İlim sahiplerini ve değerli insanları severdi. Heybetliydi, öncüydü, liderlik yönü vardı. Şöhretliydi, namlıydı, savaşmayı çok severdi. İşgali, zulmü (baskıcılığı) kan dökmeyi severdi. Çok da saygındı, gurur sahibiydi, hürmet isterdi. Zevke de düşküdü. Çoğunlukla her gece bir kızını iğfal ederdi. Helal mi, haram mı düşünmezdi. Böyle olmakla beraber görüntüsü hoştu. 80 yaşında olmasına rağmen, devlet başkanlığı süresi 30 yıl idi. Kendisinden sonra, devlet başkanlığını oğlu Hasan Ali Sultan oldu.

72 senesinden Germiyan sahibinin torunu Ebal Kaysem b. Cihan Şah babasının ve kardeşi Hasan Ali'nin olaylar sonrasında, Uzun Hasan ile güç birliği yaptılar. Hasan

Ali, Ebul Kaysemi, devlet başkanlığı korkusundan dolayı hileli bir şekilde öldürdü. Kendisi için de iyi olmadı.

(628b), Rebiül-evvel ayının 73 senesinde, Uzun Hasan Ali'nin askerini kırdı, geçirdi ve 1,5 sene boyunca mezkûr Hasan Ali'nin memleketi olan Azerbaycan ve Irak memleketlerini işgal etti.

82. Bab Akkoyunlu

(628b) Bunlar Türkmen boylarından olup Akkoyunlular olarak anılmaktadır. İlk yurtları Türkmenistan'ır. Hükümdar Argunhan döneminde kardeşleri Karakoyunlular ile birlikte Türkmenistan'dan Azerbaycan'a göç ettiler. Buradan Karakoyunlular Erzincan ve Sivas dolaylarına göç edip buradan çoğalıp güçlendiler. Akkoyunlular ise Diyarbakır'a göç ettiler. Buraya yerleştikten sonra güçlendiler ve bölgenin büyük bir bölümüne hükmetmeye başladılar. Böylece bölge onların hükümranlığı ile anılmaya başladı. Akkoyunlulardan bölgeye ilk hükmeden ise Türkmen Alaaddin Turali beydir. Döneminde Diyarbakır (Amid) ve Musul hudutlarını onun egemenliğı altında idi. Onun ölümünden sonra yerine oğlu Fahreddin Kutlu bey geçti. Onun ölümünden sonra ise, yerine oğlu Karayülük Osman geçti. Osman çok cesur birisi idi. Askerleri arasında Türklerle birlikte Araplarda bulunuyordu.

Savaşlar

Bölge Akkoyunlulara dar gelmeye başlayınca Rum topraklarına doğru genişlemeye başladılar. Bu dönemde (Karayülük Osman döneminde) Şam'ı aldılar. Akkoyunluların Osman Karayülük döneminde en fazla savaş yaptıkları hükümdar Türkmen Kara Yusuf dur. Osman Karayülük zamanında Erzincan, Mardin, er-Rahâ ve Diyarbakır'ın büyük bir bölümü Akkoyunluların hâkimiyeti altında idi. Osman Karayülük bu bölgenin dışına yayılmak istedi ve Mısır Hükümdarı Persbey ile savaştı. Yapılan savaşta Persbey yenildi Bu esnada Persbey Mısır hükümdarı değil, Trablus Emirliğı yapıyordu.. Persbey Mısır'a hâkim olunca bu yenilgi nedeniyle Amid'e savaş açtı.

Osman Karayülük diğeri bir savaşı da Sivas Kadısı ve emiri Burhaneddin el-Hanefi iledir. Savaşta Burhaneddin öldürüldü. Sivas ve Erzincan bölgesi Karayülük'in hâkimiyeti altına girdi. Olayın gelişimi ise şöyledir; Karayülük Sivas yolu üzerinde hoş bir yazlık dinlenme yeri yapmaya karar verdi. Kadı Ebü'l-Abbas Burhaneddin kendisine

sorulmadan böyle bir şey yapılmasına kızdı ve bir grup askerine savaş için yola çıkmalarını emretti. Burhaneddin ise askerinin önünde savaşa katıldı. Böylece Sivas Emiri Burhaneddin ile aralarında da çarpışmalar başladı. Kendisine askerinin arasında olmasının daha iyi olacağı Karayülük Türkmeni'nin çok zeki ve hilekâr olduğu anlatıldı ise de aldrış etmedi. Saldırılarına devam etti. Karayülük onu gördü ve karanlık olunca askerlerine onu yakalamalarını emretti. Askerlerinin onu kurtarmaya imkânları yoktu ve dağıldılar. Karayülük Burhaneddin'den sağlam söz ve güvence aldıktan sonra onu serbest bırakmak istedi. Ancak Şeyh Necibüddin'in uyarıları üzerine onu daha sonra başına bela açacağını düşündüğünden öldürttü. Bundan sonra Sivas üzerine yürüdü ancak Sivas halkı buna engel oldu ve Rum bölgesindeki Tatarlardan yardım istediler. Bunun neticesinde de Karayülük'i mağlup ettiler. Sivas halkının başlarına Kadı Burhaneddin'in küçük oğlunu hükümdar seçtiklerini gören Karayülük Osman onların kuvvetli bir hükümdarın emrine girmelerinin uygun olacağını düşündü ve Yıldırım Han'a şehrin anahtarını gönderdi. Yıldırım Han'da onlara oğlu Süleyman Çelebi'yi gönderdi.

Sivas Kadısı'nın öldürülmesi Şihabuddin Ebu'l-Abbas Ahmed b. Arapşâh tarihine göre h. 802 senesinde olmuştur. Şihabeddin b. Hacer ise, bu kıssayı bizim anlattığımızdan farklı bir şekilde nakletmiş, Burhaneddin öldürülmesinin de h. 801 senesinde olduğunu söylemiştir Allahu alem. Bu esnada Kara Osman Timur'un Anadolu topraklarına yöneldiğini öğrendi. Ona giderek hizmetine girdi. Timur'a Anadolu'da rehberlik yapmaya ve yolları tanıtmaya başladı. Timur'la beraber Şam'a gitti.

(629a) Timur Sivas ve dolaylarını zaptedince bu bölgeleri Karayülük Osman'a verdi. Karayülük Osman 809 senesinde Halep ve Şam hükümdarı Melik Adil ve Mardin hükümdarı Melik Zahir ile savaştı. Bu savaşlarda Kara Osman galip geldi ve Mardin hükümdarı Melik Zahir ile savaştı ve Mardin ve Şam hükümdarları öldürüldü. Aynı sene Karayülük Osman ile Kara Yusuf oğlu İskender birbirleri ile savaştılar. İskender Karayülük Osman'ın birliklerini dağıttı ve tam bir yenilgiye uğrattı. Bu savaşta Karayülük Osman, Erzurum'u çevreleyen surların dibindeki hendeğe düşerek can verdi. Bu esnada 90 yaşın üzerinde idi. Ölümünden üç gün sonra İskender ölüsünü çıkararak başını kesip Kahire'ye gönderdi ve Nervile kapısı üzerine dikti. Mısır halkı onun ölümünü sevinçle karşıladı, çünkü onun harbe ve kan akıtmaya olan düşkünlüğü

nedeniyle sürekli korku içinde yaşıyorlardı. Ondan sonra yerine oğlu Hamza Bey geçti. Kardeşi Yakup Bey b. Osman yardımcısı Cihangir b. Ali Bey b. Osman'a Erzurum, Diğer kardeşi Muhammed b. Osman'a da Amid bölgesi kaldı. 848 senesinde Recep ayında Diyarbakır hükümdarı Hamzabey b. Osman vefat etti. O da babası gibi kötü huylu ve zararlı bir insandı. Ondan sonra yerine kardeşinin oğlu Cihangir b. Ali Bey geçti. 855 senesinde Cihangir bir grup askerle kardeşi Uzun Hasan'ın üzerine yürüdü. Kardeşini öldürmesini kendisine telkin eden Hasan b. Karayülük ve Cihanşah'ın askerlerinden bir grupta onlara katıldı. Bu ittifak, Uzun Hasan ile kardeşi Cihangir ve Cihanşah arasındaki düşmanlığın ilk defa ortaya çıkmasına neden olmuştur. 872 senesinde Uzun Hasan'ın kardeşi Mardin hükümdarı Cihangir b. Ali b. Osman vefat etti. Cihangir zeki, atak birisi idi. Amcası Hamza öldüğünde; şöyle denilirdi: "Hamza aklını ve dinini ona emanet etti." Kardeşi Uzun Hasan devamlı onun topraklarına sahip olmak istiyordu ve bir hile neticesinde de ansızın Amid'i ele geçirdi. (bu olayı daha sonra anlatacağız) Cihangir sadece Mardin dâhilinde hükümdarlığını sürdürürken diğer bölgelerde hutbe ve para Uzun Hasan'ın adına okunuyor ve basılıyordu. Cihangir Akkoyunluların din, iffet, adalet, siyaset ve iyilik bakımından en faziletlisi idi. Âlimleri sever ve onlara iyi davranırdı. Uzun Hasan'ın yaptığı Tuzağa gelince; Uzun Hasan Akkoyunlulardan bir grup insan topladı. Onları Diyarbakır'ın yakınına gizledi. Bu esnada Diyarbakır Cihangir b. Karayülük Osman'ın hâkimiyeti altında idi.

Hasanbey ve kırk arkadaşı hayvanlarına yükledikleri buğday ve arpanın arasına silahlarını gizleyerek Diyarbakır şehrine girmeye karar verdiler. Bu şekilde şehrin giriş kapısına gelerek şehre girmeye muvaffak oldular. Bu esnada şehir halkı Cuma namazı kılıyorlardı. Bunu fırsat bilen Uzun Hasan ve askerleri buğday olan yüklerini kılıç, ok ve mızraklarla değiştirip yırtıcı pençelerini göstererek muhafızları öldürmüş şehir halkının üzerine saldırmaya başlamışlardı. Bu durumu haber alan Cihangir b. Karayülük kurtulmak maksadıyla şehirden kaçmıştı. Böylece Hasan Bey Diyarbakır'ı işgal etti. Daha sonra gizlenenlerde şehre girip ona destek verince Diyarbakır'ın tamamını ele geçirmiş oldular.

871 senesinde Uzun Hasan ile Irakeyn ve Tebriz hükümdarı Cihanşah arasında savaş çıktı. Bu savaşta Uzun Hasan galip geldi. Cihanşah, çocukları ve birçok askeri öldürüldü.

(629b) Uzun Hasan Irak ve Erzincan'ı ele geçirdi. 873 senesinde Maverünnehir hükümdarı Melik Said Ebu Said b. Miranşah b. Timur Cihanşah'ın elinde bulunan topraklardan bir kısmını Uzun Hasan'dan geri almak istedi. Uzun Hasan'ın Tebriz'e doğru geldiğini ve bu bölgelere saldırı düzenlediğini işitince askerini toplayarak Azerbaycan sınırında Uzun Hasan'la karşılaştı. Aralarında çok şiddetli ve kanlı bir savaş oldu. Savaşı Uzun Hasan kazandı ve Horasan'ın ileri gelenlerinden bir çok insan bu savaşta öldürüldü. Melik Ebu Said Uzun Hasan'ın oğlu Zeynel'in eline esir düştü ve hapsedilerek ölüme terk edildi. Öldükten sonra başı kesilip Mısır'a gönderildi. Mısır hükümdarı Ebu Said'in ölüsüne hürmet göstererek defnedilmesini istedi. Çünkü Ebu Said İslam hükümdarlarının büyüklerinden birisi idi. Ayrıca daha önce Mısır hükümdarına mektup yazarak onu tebrik ve taltif ettikten sonra hükümdarların halka nasıl davranması gerektiğini anlatmıştı. 876 senesinde Yusufça Bey Uzun Hasan'ın askerleri ile Tokat'a ulaştı. Şehri yağma edip cadde ve sokaklarını tahrip etti. Sonra Karaman'a yöneldi. Bu bölgede Sultan Mehmed Han'ın oğlu Sultan Mustafa bulunuyordu. Sultan Mustafa Yusufça Bey üzerine bir baskın düzenleyerek birçok askerini telef ettikten sonra kendisini de babası Sultan Mehmet Han'a gönderdi. 878 senesinde Sultan Mehmet Han ile Uzun Hasan savaş için harekete geçtiler. İki ordu Bayburt yakınlarında karşılaştı. Aralarında çok şiddetli savaş oldu. Sonunda Sultan Mehmed Han galip geldi ve Uzun Hasan'ın birlikleri bozguna uğrayarak kendi topraklarına geri çekildi. Savaşta birçok askeri ile Uzun Hasan'ın oğlu Zeynel'de Sultan Mehmed Han'ın oğlu Sultan Mustafa tarafından öldürüldü.

879 senesinde İsfahan hükümdarı Emir Nasirüddin Muhammed b. Melik Hüsameddin öldürüldü. Emir Nasirüddin'in babası ile arası açılmıştı. Kendisini babasının öldürteceğinden korktuğu için önce Mısır hükümdarının himayesine girmek için izin istedi ise de kabul edilmedi. Bunun üzerine Sultan Mehmet Han'ın himayesine girdi. Sultan Mehmet onu çok iyi karşıladı ve kendisine Sivas yakınlarında bir bölgeyi tahsis etti. Emir Nasirüddin buradan babasının üzerine akınlar düzenledi. Ancak bir av esnasında bir ok isabet etmesi sonucu vefat etti. Emir Nasirüddin genç iyi huylu ve cesaretli bir kişiliğe sahipti.

883 senesinde Ramazan bayramından Hasan b. Ali b. Osman b. Kutlu bey b. Turali b. Türkmeni (aslen Amidli olan) Sultan Hüsameddin vefat etti. Uzun Hasan olarak tanınan

Hüsamettin vefat ettiğinde Irak, Azerbaycan, Diyarbakır dolaylarına hükmediyordu. Uzun Hasan, ilk iş olarak babasıyla Kahire'ye gelmiş Sultan Zahir (Çakmak) devletinde Trablus emirliği yapmış sonra kardeşi Cihangir onu amcası Şeyh Hasan'ın Cihanşah ile olan savaşlarına göndermişti. Bu savaşlarda kuvvet kazanmış hatta Diyarbakır'ı kardeşi Cihangir'in elinden almış Cihangir ise Mardin'in dışına çıkamamıştı. Cihangir'in ölümünden sonra hükümdarlığında tamamen yalnız kalan Uzun Hasan topraklarını genişletmiş hatta Eyyubilerin elinde bulunan birçok kaleyi de ele geçirmişti.

Tebriz ve Irakeyn'i almak için Cihanşah ve oğlu Hasan ile savaşmış Semerkand hükümdarı Ebû Said'e karşı zafer elde etmişti. Bundan sonra iyice güçlenen Uzun Hasan hükümdarlık sınırlarını genişletmeye devam etmiş Anadolu'ya girerek Tokat'ı yağmalayarak yakıp tahrip etmişti. Bunun üzerine daha önce de temas edildiği gibi Sultan Mehmed Han'ın oğlu Sultan Mustafa ile savaşmış ancak bu savaşta mağlup olduğu gibi oğlu Zeynel'i de kaybetmişti. Bu mağlubiyetten sonra eski gücünü kaybetmiş, Anadolu hükümdarı Sultan Mehmet Han ile yaptığı savaştan sonra ise iyice otoritesi zayıflamıştı.

Öyle ki evlatları hükümdarlık istekleri ile kendisine karşı gelmeye başlamıştı. Vefat ettiği 883 senesine kadar darlık ve güçlük içerisinde yaşamak zorunda kalmıştı.

(630a) Uzun Hasan ilim ehlini seven, akıllı, zeki, kurnaz, savaş hile ve tuzakları konusunda son derece bilgili, ileri görüşlü, cesur ve atılgan bir kişiliğe sahipti. Ölümünden sonra beş oğlu Fars hükümdarı Halil Mirza, Bağdat hükümdarı Maksud Bey ile Yakup, Mesih ve Yusuf Bey hayatta bulunuyordu.

Ondan sonra yerine babasının vasiyeti üzerine büyük oğlu Halil Bey b. Hasan b. Ali b. Osman b. Kutlubey b. Turali et-Türkmeni el-Amidi geçti.

Bu esnada Irakeyn, Azerbaycan, Diyarbekir ve buna dâhil olan diğer doğu bölgeleri Akkoyunluların hâkimiyeti altında idi. Halil Mirza devletin başına geçince zafiyet göstermemek için şiddetli ve katı bir tutum izledi. Bu nedenle birçok yakınını ve devlet adamını katletti. Kardeşi Maksud Bey ile Şam hükümdarı Cihangir oğlu Murad Bey'i kendisine karşı olduğu gerekçesi ile öldürdü.

Bu katı yönetimin yanı sıra zevk, sefa ve eğlence ile vakit geçirdi. Yönetimi altındaki topraklarda huzursuzluk baş gösterdi. Hiçbir kimse bu huzursuzluktan onun sert ve

acımasız tutumu nedeniyle kendisine iletmeye cesaret gösteremedi. Sonunda insanlar onu tahttan indirmeye ve yerine Diyarbakır hükümdarı küçük kardeşi Yakup Bey'i geçirmeye karar verdiler.

Yakup Bey'e, kardeşinin devlet idaresini bırakıp zevk, sefa ile vakit geçirdiğini, insanların kötü ve baskıcı yönetimden nefret ettiklerini içeren bir mektup göndererek, ona eğer devleti yönetmek istiyorsan Diyarbakır askeri ile yola çıkmalısın ve insanlar seni destekleyeceklerinin mesajını iletiler. Mektubun ulaşması ile aynı gün harekete geçen Yakup Bey kardeşi Halil Bey ile savaşmak için yola çıktı.

İki ordu Huy ve Selman yakınlarında karşılaştı. Halil Bey'in ordusundaki bir çok komutan kardeşi Yakup Bey'in tarafına geçti. Savaşta Yakup Bey'in ordusu galip geldi ve Halil Bey Yakup Bey'in ordusunda görev yapan Bayındır Bey'in saldırısında öldürüldü. Ölümü 884 senesine rastlamaktadır. Hükümdarlığı altı buçuk ay sürdü. Yerine hükümdarlık tahtına kardeşi Uzun Hasan'ın oğlu Yakup Bey geçti.

886 senesinde Ramazan ayında büyük komutan Bayındır Bey (Yakup Şah) öldürüldü. Bayındır Bey, ülkeyi idare eden ve ordulara başkomutanlık yapıp er-Reha bölgesinde Mısır ordusunu yenerek Yaş Bey ed-Devâdâr'ı öldüren büyük bir komutandı. Asil ve seçkin bir kişiliğe sahip olduğu gibi cesur, savaşçı, bilgili ve idare etmeyi bilen siyaset adamı idi. Bölgenin komutanlarından Halil Sufi'nin öldürmesi onun da öldürülmesini teşvik eden bir amil olduğu ifade edilmiştir.

889 senesinde Yakub Şah büyük bir askeri kuvveti Musa'sa ülkesi üzerine gönderdi. Bu savaşta kendisine ulvilik atfeden hatta Ebu Talib'in oğlu Ali'nin ruhu bana intikal etti diyecek kadar ileri giden el-Muhsin b. Musa'sa tam bir yenilgiye uğratıldı. Bundan sonra Musa'sa Beni Alan bölgesinden Irak'a kadar uzanan topraklar üzerinde hüküm sürmekteydi. 892 senesinde Büyük Hanefî âlimi velî, tarikat şeyhi Ömer er-Ruşenî Tebriz şehrinde vefat etti. Ömer er-Ruşanî, fazilet ve kerameti herkes tarafından bilinen insanların kendisinden yararlandığı şöhret sahibi bir kimse idi.

893 senesinde Sofî şeyhi Erdebîllî Cüneyd oğlu Şeyh Haydar, müridleri ile Kemah hükümdarı Şirvan Şah üzerine saldırdı. Şirvan Şah'da aralarında akrabalık ilişkisi bulunan Yakub Şah'dan yardım istedi. Yakub Şah Halil Sufî ve Süleyman b. Bican

komutasındaki büyük bir ordu ile Şirvan Şah'a yardım gönderdi. Yapılan savaşta Şeyh Haydar öldürüldü ve Sinan ülkesi sahibine iade edildi.

894 senesinin Cemaziyel Ahir ayında Yakup Şah Kürdler ve Türkmenlerden oluşan düşmanları tarafından hazırlanan bir tuzakla karşı karşıya kalmış ancak bu tuzaktan kurtulmayı başarmıştır.

(630a) 896 senesinin Rebiülevvel ayında, Uzun Hasan'ın eşi Yakup Şah'ın annesi vefat etti. Onun ölümü Karayülük ailesi içinde dağılmaya neden olduğu gibi Yakup Şah'ın zehirlenerek öldürülmesine de fırsat vermiştir. Yakup Şah'ın annesi, ülkenin idaresinde oğlunun en büyük yardımcısı idi. Aile fertleri arasını düzeltmek için aileden yirmi kişinin bir araya gelmesini sağlar onları her hafta bir yerde toplar ve herkese aralarındaki bağın kopmaması için istekleri doğrultusunda nasihatlerde bulunurdu. Ölüncü bu tedbir ve aile fertleri arasındaki ilişki bitti ve neticede Yakup Şah'ın zehirlenmesine fırsat doğmuş oldu. Yakup Şah ile kardeşi Mirza Yusuf'un öldürülmeleri annesinin vefatından on sekiz gün sonra gerçekleşmiştir.

Zehirlenerek öldürüldüklerinde Karabağ yakınlarında bulunuyorlardı. İrakeyn ve Azerbaycan hükümdarı Yakup Şah b. Uzun Hasan Karayülük akıllı, güzel huylu ve halkına iyi davranan birisi idi. İdaresi altındaki Türk ve İranlıları bir arada tutmasını bilmişti. Büyük Hükümdar Bayezid Han ile arasındaki dostluk ve samimiyet vardı. Birbirleri ile mektuplaşırlardı. Hükümdarlığı on iki yıl iki ay sürmüştür. Vefat ettiğinde, Bay Sungur, Sultan Hasan, Sultan Murat adlarında üç oğlu bulunuyordu.

Yerine hükümdarlığa kardeşi Uzun Hasan oğlu Mesih Bey geçti. Mesih Bey'in hükümdarlığı ele geçirmesinde büyük emir Atabek, Bay Sungur b. Yakub b. Uzun Hasan'ın yardımı oldu. Ancak Bay Sungur bu esnada 10 yaşlarında bulunuyordu. Sofi Halil Bey Bay Sungur ile birlikte Atabek Süleyman Bey'e karşı mücadeleye başladı. İki taraf asker toplayarak karşı karşıya geldiler. Ancak Süleyman Bey Bay Sungur'un taraftarlarına ve devlet idarecilerine karşı yakınlık ve sevgi duyunca savaş olmadı. İki taraf arasında görüşmelerin yapıldığı gece Bay Sungur Süleyman Bey'in yanına gizlice geldi. Süleyman Bey Bay Sungur'a sarıldı ve ona bağlılığına yemin etti. Orada bulunanlarda Bay Sungur'a bağlı kalacaklarına yemin ettiler. Bay Sungur'da yanındaki mal ve hazineleri onlara teslim etti. Süleyman Bey kendisi ile savaş yapmak isteyen Halil Sufi'nin bulunduğu yeri tesbit etti. Ancak Halil Sufi bunu haber aldı ve o gece

kaçtı. İki tarafın ileri gelenleri arasında savaş başladı. Bazıları Bay Sungur tarafına geçmeyi tercih ettiler. Bazıları ise öldürüldüler. Cemaziye'l Ahir ayının son günü Halil Sufi'nin oğulları Süleyman b. Bican'a karşı ayaklandılar. Ancak yapılan savaşta Süleyman galip geldi onlardan bir kısmını yakalayıp kalenin zindanlarına hapsedirdi. Süleyman Bey'in hükümdarlığı bir sene sekiz ay sürdü. Sonra Uzun Hasan oğlu Maksud Beyoğlu Mirza Rüstem tahta geçti. Süleyman Bey'den sonra yerine amcasının döneminde Necit kalesinde hapis olan Uzun Hasan oğlu Maksut Beyoğlu Rüstem Mirza devletin ileri gelenlerinin ittifakiyle hükümdar oldu.

899 yılının Recep ayında Turali ve bazı devlet adamları isyan çıkararak Diyarbakır bölgesinde birçok kaleyi ele geçirdiler. Birçok devlet hazinesine el koyduktan sonra askerleri ile birlikte Reha bölgesini kuşattılar. Ancak isyan 901 senesinin ilk aylarında son buldu. Ancak bundan sonra, doğuda fitne ve bozgunculuk baş göstermeye başladı. Bunu nedeni ise, Rüstem'in kadınlara olan düşkünlüğü ve zaafı ve kadınların da bazı devlet işlerinin idaresini üstlenmiş olmasıdır. Bu durum insanların yararına olan hususların birbirine girmesine ve devlet düzeninin işleyemez hale gelmesine neden oldu. Neticede, devletin ileri gelenleri ve nüfuzu olan kişiler Anadolu'da bulunan Sultan Ahmed Mirza'yı davet ederek devletin idaresine geçmesini istediler.

Mirza Ahmet amcası Yakub Şah'ın kardeşi Muhammed Uğurlu'yu öldürmesinden sonra kendisini de öldüreceğini düşünerek Anadolu'ya kaçarak, Büyük Sultan Bayezid Han'a iltica etmişti. Sultan Bayezid'da ona büyük paye vermiş ve onu 894 senesinde kızı ile evlendirmiştir.

(631a) 902 senesinde, Ahmed Mirza Sultan Bayezid'in himayesinden yaptığı bir hile ile kurtularak İran'a geçti. Akkoyunlu idaresindeki birçok devlet adamı onu tanıdı ve etrafında toplandı. Böylece Ahmet Mirza büyük bir ordu oluşturarak Rüstem Mirza'nın üzerine yürüdü. Aralarında kanlı savaşlar oldu ve sonunda beş buçuk yıl iktidarda kalan Rüstem Mirza öldürüldü. Yerine Uzun Hasan oğlu Muhammed Uğurlu oğlu Sultan Ahmet hükümdar oldu. Ahmed Mirza hükümdarlığı ele geçince Anadolu'da gördüğü şeriat kurallarını ve Osmanlı siyasetini ülkesinde tatbik etmeye başladı. Ancak haksız yere kan akıtmaya ve zulüm yapmaya alışkın olan Akkoyunlu devletinin ileri gelenleri bu uygulamalardan memnun olmadı. Kendilerine ağır gelen bu yönetim şekli nedeniyle Ahmed Mirza aleyhine birleştiler ve onu tahtan indirmeye karar verdiler. Bu nedenle

dedesinin yanında Şirvan'da bulunan Yakub Şahoğlu Murat Mirza'ya davetçi gönderdiler bunun üzerine Murat Mirza gelerek Ahmet Mirza ile yaptığı savaşta galip gelip onu öldürdü. Ahmed Mirza'nın hükümdarlığı bir sene kadar sürdü. Daha sonra Akkoyunlular Murad Mirza'ya da kızarak Uzun Hasan oğlu Yusuf Bey oğlu Vend Mirza'yı hükümdarlığı davet ettiler. Bu esnada Vend Mirza Kürd bölgelerinde bulunuyordu. Hükümdarlığa davet edildiğini haber alınca etrafında toplanan birçok komutan ve askerlerle Murat Mirza'ya karşı savaş açtı. Neticede Murad Mirza'nın askerleri dağıldı kendiside esir edilerek bir kalenin zindanına hapsedildi.

Vend Mirza kardeşi Muhammed Mirza ile birlikte Ahmed Mirzanın Murad Mirza ile yaptığı savaşa katılmışlardı. Savaşta Ahmed Mirza öldürüldüğünde iki kardeş Kürdistan bölgesine kaçtılar. Ne zaman ki, Vend Mirza Murat Mirza ile savaş yapıp onu mağlup etti ve yerine Tebriz tahtına oturdu, bir buçuk sene geçmeden kardeşi Yusuf Beyoğlu Mirza Muhammed saltanatın kendi hakkı olduğunu idrak etmeye başladı. Irak'ın Acem bölgesinde taraftar toplayarak kardeşi Vend Mirza'nın üzerine yürüdü. Bu esnada Akkoyunluların ileri gelenlerinden ve cesareti ile şöhret bulmuş İbrahim Sultan'da Vend Mirza'nın yanında bulunuyordu. Yapılan savaşta İbrahim Sultan öldürüldü ve Vend Mirza da İran taraflarına kaçtı. İbrahim Sultan'ın Güzel Ahmet adında bir kardeşi bulunuyordu. Kardeşinin öldürüldüğünü ve Vend Mirza'nın askerinin mağlup olduğunu duyunca Sultanın Tebriz'deki tahtına göz dikti ve buradan onu kaldırarak yerine Yakub Şah oğlu Murad Sultanı oturttu. Bu esnada Mirza Muhammed henüz tahta geçememişti. Sonra Güzel Ahmed Murad Sultan ile birlikte büyük bir ordu ile Muhammed Mirzanın üzerine yürüdü. Yapılan savaşta Muhammed Mirza yenildi. Murat Sultan İbrahim Sultanın öldürülmesine kisas olarak Muhammed Mirza'nın öldürülmesini emretti. Bundan sonra, Murat Sultan Vend Mirza ile savaşmak amacıyla İran taraflarına yöneldi. Bu sırada Vend Mirza Haydar oğlu Şah İsmail tarafından iyice sıkıştırılmış karşı duramayacağını anlayarak Bağdat taraflarına kaçmıştı. Oradan da Diyarbekir'e geçmişti. Burayı amcalarının elinden almayı başarmıştı. Diyarbekir önceleri Uzun Hasan oğlu Karaosman oğlu Ali oğlu Cihangir'in elinde bulunuyordu. Sonra buraya Sultan Kasım hakim oldu. Daha sonra da Vend Mirzanın eline geçti.

Vend Mirza cesaretli, atılgan ve kurnaz bir kişiliğe sahipti. 908 senesinde Şah İsmail Bağdat üzerine yürüdü. Bu sırada Bağdat'ta Sultan Murat b. Yakub Şah bulunuyordu.

Ancak Sultan Murat'ın idare ettiği devlet oldukça zayıflamış buna karşın Erdebili İsmailiye mensupları son derece güçlenmiş, ülkenin büyük bir kısmını ele geçirmişlerdi. Murad Sultan Şah İsmail'e karşı savaş ve mücadeleye güç yetiremeyeceğini anlayınca Bağdat'ı terkedip Anadolu'ya sığınmak istedi, ancak sığınma talebi kabul edilmedi. Bunun üzerine Dulkadiroğlu Alaüddeve'den yardım istedi.

(631b) Alaüddeve yardımı kabul etti ve Bağdat'a giderek burayı İsmaililer'in işgalinden kurtarıp Sultan Murad'ı tekrar tahta çıkardı. Bu esnada Şah İsmail bazı hükümdarlar ile savaş halinde idi. Bu savaşlarda hedefine ulaştıkça Bağdat'a Murad Mirza'nın üzerine yürüdü ve Bağdat'ı işgal ederek onu Bağdat dışına sürdü. Bundan sonra Murad Mirza'nın gücü gün geçtikçe azaldı ve daha sonra kendisinden herhangi bir haberde alınamadı. Murad Mirza Akkoyunluların son hükümdarı idi.

Sonra Serbedelan'ın büyüklerinden olan Hasan ed-Demgâni ile Emirzade Lütfullah arasında düşmanlık başgösterdi. Hasan ed-Demgâni hileye başvurarak Lütfullah'ı öldürdü. Emirzade Lütfullah bir sene üç ay hükümdarlık sürdü. Daha sonra yerine geçen Pehlivan Hasan ed-Demgâni tarifsiz adalet ve kahramanlık gösterilerinde bulundu. Daha sonra Meşhedzar üzerine yürüdü ve burayı işgal etti. Bu esnada Meşhed'de bulunan, duası makbul, mubarek bir zat olan Şeyh Mecdi el-Acemi hakkındaki düşünceleri değiştiğinden onu Mukaddes Meşhed dışına İsfahan taraflarına sürgüne gönderdi. Bu durum halkın hoşuna gitmedi ve isyanlar Emir Veli başkanlığında küçük bir grup halinde baş kaldırdılar. Ancak çok kötü bir mağlubiyete uğrayıp dağıldılar. Kaçanlar Damgam hükümdarı Hoca Müeyyed Nasrullah'a katıldılar ve onu Sebez'e davet ettiler. Bu esnada Pehlivan Hasan bazı kaleleri kuşatmakla meşgul bulunuyordu. Hoca Nasrullah yola çıktı ve habersizce şehre girdi. Şehir halkı onu kendi hükümdarları Pehlivan Hasan zannediyorlardı. Onu çok iyi bir şekilde karşıladılar, ancak Müeyyed Nasrullah tahta oturunca halk gerçeği anladı. Müeyyed Nasrullah Pehlivan Hasan'ın yanında itibarı olan Sehezbâr'ın ileri gelenlerini yanına çağırarak hükümdarları Hasanı öldürmelerini aksi takdirde bütün aile efradını kılıçtan geçireceğini söyledi. Şehrin ileri gelenleri çok zorlansalar da Nasrullah Müeyyed'in isteğini yerine getirip Pehlivan Hasan'ı öldürdüler. Başını keserek Hoca Nasrullah'a gönderdiler.

Bütün bu olanlar (Pehlivan Hasan'ın başına gelenler) mübarek zat Şeyh Meedi el-Acemi'nin bedduası sonucu olmuştur.

Bu olaylar 766 senesinde meydana gelmiştir. Pehlivan Hasan'ın hükümdarlığı dört sene dört ay sürdü. Hoca Necmüddin Ali Müeyyed Nasrullah Serbedelan bölgesinin en büyük hükümdarlarından olduğu gibi onların en doğru görüşlüsü ve halkına en iyi davrananlardan oldu. Her senebaşı evindekileri fakirlere dağıtırdı. Hoca evinde fakire düşkünlere yardım etmek için özel görevliler bulunurdu.

781 senesinde Müeyyed Nasrullah Esirbad üzerine yürüdü. Buranın hükümdarı Emir Veli'de Emir Timurlenk'den yardım istedi. Bunun üzerine Timurlenk büyük bir askeri kuvvetle bizzat kendisi yardıma geldi. Nasrullah Timurlenk ile baş edemeyeceğini anlayınca hükümdarlık tahtını Timur'a terk ederek şehrin anahtarlarını teslim etti. Bunun üzerine Timurlenk onu yanına aldı. O da Timurlenk'in yanında elde edilebilecek en yüksek mevkiye ulaştı. Timur'un yanında yedi sene kaldıktan sonra 788 senesinde vefat etti.

(631b) Böylece Devlet Şah tarihinde Horasan ülkesinin hükümdarlarının sonuncusu da ortadan kalkmış oldu.

83. Bab Dulkadiroğulları hakkındadır.

Dulkadiroğulları Türkmenlerdendir. Elbistan, Maraş bölgesinde bulunan Dulkadiroğulları çoğalıp, Maraş, Elbistan, Malatya, Gaziantep, Elaziz, Harput, Besni, Dernek, Kırşehir, Kayseri, Mansur Kalesi, Rum Kalesi, Sis Beldeleri, Feres, Zamanti, Amik ovası, Gündüzlü yerlerini almışlardır.

Dulkadiroğulları, soylarının Adil Anuşirvan'a dayandığını ileri sürmektedirler. Ki bu kişi Türkmenler ve Acemler arasında cesareti ve ululuğu ile bilinen Adil Fars Kralıdır. Onların içinden öne çıkan Dulkadiroğulları Karaça Elbistan bölgesinde kendi boyuna başkanlık ettikten sonra ölmüş yerine Dulkadiroğlu Karaça oğlu Halil gelmiştir. Adı geçen bu Halilin döneminde Elbistan Valisi Mübarek Şah Tazi vardı.780 tarihinde Halil, bu komutan tarafından yenilince, diğer Türkmenler Halil'e yardım ederek adı geçen Mübarek Şah'ı alt ederek askerleri ile birlikte kendilerine tabi kıldılar. Bu zaferden sonra Halil, bu komutanın boynunun vurulmasını emrederek, 783 senesinde öldürülmüştür. Dulkadiroğlu Halil pek çok kardeş boyu toplayarak Amik ve Tizin'e

vardılar. Halep halkı onlardan korkarak Halep ve Şam'ın valisi Kral Hacı Salih Türkmenler üzerine gidilmesini emretti. Salih'in askerleri Halep'ten Maraş'a oradan da Elbistan'a ve Malatya'ya gittiler. Türkmenler onlardan kaçarak dağlarda sağlam yerlere sığındılar. Sonra Türkmenler dönerek, Barkuk'un askerlerini yenilgiye uğrattılar ve oraları gaspettiler. 88 yılında, Dulkadiroğlu Karacaoğlu İbrahim Kahire'ye ulaştı. İbrahim Bey Malatya'ya bağlı Harput kalesi komutanıdır. Birçok çocuğu bulunmaktadır. Bazıları ona isyan etmiş ve o da onlardan kaçmıştır. Kral Zahir Barkuk'un Tablahane'de emri altına girerek Kahire'de oturmuştur.

Aynı yıl Elbistan'ın emiri Dulkadiroğlu Karacaoğlu Halil babası Fetek beyden sonra kimi Türkmen beyleri tarafından suikaste kurban giderek öldürülür. Ki bu beyler Mısır'ın valisi Maraş yakınlarında bulunan şehirlerin beyleri ile anlaşarak bu işi yapmışlardır.

Hafız İbni Hacer'e göre, Kadı Alâeddin bu beyi tanırlardı. Onun güzel işleri, iyi davranışları vardı. Altmış yaşında öldürülmüştü.

Dulkadiroğlu Halil'in başı, Halep valisinden Mısır'ın Efendisine vardığında Mısır'ın Efendisi, İbrahim ve amcası Osman'ın tutuklanmasını emretti.

Şam'ın valisine de, Türkmenlere saldırmasını emretmiştir. Elbistan ve Maraş arasındaki Zunûn'a vardılar. Orada onlarla Dulkadiroğlu Karaca oğlu Suli ile karşılaşırılar (savaşırılar) ve bu savaşta Hama valisi Sudun el-Ala ve Besni valisi de öldürülür. Bu olayın kurbanlarının haberi Mısır'a vardığında, bu olay Mısır hükümdarının çok gücüne gider. Mısır'ın hükümdarının kardeşini öldüren kişi gibi, Sûlî'nin de öldürülmesi planını yapmaya başlar. Allah izin verirse bu olayın açıklamasını yapacağız.

791 senesinde, Haleb'in valisi Mantaş ve Sis'in hükümdarı Dulkadiroğlu Karaca oğlu Halil oğlu Nasıruddin Muhammed savaşırılar. Mantaş onu yener.

792 senesinde Dulkadiroğlu Sûlî, Mısır hükümdarı tarafından Elbistan ve çevresinin valisi olarak atanır.

800 senesinde ise, Türkmenlerde Dulkadiroğlu Karaca oğlu Sûlî öldürülür. Onu Ali Han ismindeki şahıs bıçakla, Maraş yakınlarında uyurken kalçasından (belinden) vurarak öldürülmüştür.

(632a) Katil, Melik Zahir Berkûk tarafından Sûlî oğullarının hizmetine girdirilmiş biriydi. Sûlî ise ondan sakınırdı.

Ancak Sûlî'nin memleketinde çok büyük bir ünü vardı. Maraş ve Elbistan çöllerinde yönettiği insanları araştırır, onlara adaletli davranırdı. İçki ve livata düşkün bir insandı. Öldürüldüğünde oğlu Melik Zahir'e varır. O da onu babasının yerine tayin eder. Dulkadiroğlu Karaca oğlu Halil oğlu Muhammed Nasuriddin amcasının kanını istedi. Amcasının oğlu ile arasında büyük bir savaş geçti. Bu savaşta amcasının oğlu ve Türkmenlerden birçok insan öldürüldü.

804 senesinde Halep valisi Timurtaş Ali Dulkadiroğlu Halil oğlu Timurtaş Ali Bey, ricası üzerine bazı komutanlarını serbest bırakır. Ki daha önce Timurtaş, onu ve 50 askerini yakalayarak hapsedmişti.

Haleb'i işgal eden Dokmak ile Valisi Timurtaş arasında bir savaş olur. Bu savaşta önce Timurtaş, daha sonra Dokmak üstünlük sağlar. Ancak Dulkadiroğlu Ali Bey Haleb'e egemen olur. Bunu Mısır hükümdarı açıkça yazarak Dokmak'a gönderir.

810 senesinde, Türkmen Dulkadiroğlu Halil oğlu Ali Bey, Halep şehrine varır ve orayı günlerce muhasara eder. Haleplilerde savaştı, onlarda onunla kıyasıya savaştılar.

Ali Bey'in, Halep kalesinde hapis bir çocuğu vardı. Halepliler çocuğu ona gönderip bu muhasarayı kırmayı düşündüler. Ancak bunun hiçbir katkısı olmamıştır. Tam tersine muhasara şiddetini artırdı. Köyleri işgal ederek oraları talan ettirdi. Şam taraflarını da işgal etti ki, oralarda Halep kalesine takviye kuvvet gelmesin diye şehrin güneyindeki yeşil meydanı işgal ederek oradan güneye doğru ilerledi.

814 senesinde, Melik Şeyh Müeyyid, Türkmen Emiri Dulkadiroğlu Ferec'e, asker göndererek Antep'in yönetimi ve mallar göndererek onu konak sahibi yapar. 820 senesinde, Mısır'ın sahibi Melik Melik Şeyh Müeyyid, Türkmenlere kızarak, askerleri ile Maraş ve Elbistan Bölgesine doğru ilerler. Dulkadiroğlu Muhammed kaçır. İbrahim oğlu Melik Müeyyid onun malına mülküne herşeyine el koyar.

Müeyyid, Dernek'te bulunan Dulkadiroğlu Muhammed oğlu Davut'un kalesini kuşatır. Kale sahipleri can güvenliği istediler, Müeyyid'te onlara can güvenliği verdi. Davud kalenin yönetimini Müeyyid'e bırakarak çekilir. Dulkadiroğlu Kasıt Ali Bey yanındaki

hediyelerle ve Kur'an ile Müeyyid'e gelir. Müeyyid ona Elbistan ile Maraş bölgesinin yönetimini verir.

822 senesinde, Mısır'ın sahibi Melik Müeyyit; Kayseri, Trablus ve Elbistan'ın yönetimini Dulkadiroğlu Nasıruddin'e vermiştir. Bu sene Dulkadiroğlu Nasıruddin; Kayseri'de bulunan Muhammed b. Karaman ve İbrahim b. Ramazan'ı bozguna uğratır. Bu savaşta Karaman oğlu Muhammed oğlu Mustafa öldürülür. Ve Karaman oğlu Muhammed'in babası yakalanarak gözaltına alınır. Ve oğlunun başını Kahire'ye gönderir. Sonra Karamanoğlu Muhammed; oğlu Dulkadiroğlu Muhammed oğlu Davud ile beraber Mısır'a gönderir. Oğlu Davud lehine yönetimden vazgeçer ve Müeyyid ona ikramda bulunur.

824 senesinde, Nizam'ul-Mülk Mısır'ın hükümdarı olur. Oradan da Halep'e işleri düzeltmek için geri döner. Orada 40 gün kaldıktan sonra Şam tarafına çıkar gider. Şaban'ın 18'inde, Ayn Mübarek'te iki gün kalır. Oradan da Maraş'ta çevresinde bulunan Türkmen Beyi Dulkadiroğlu Karaca oğlu Halil oğlu Ali Bey'e doğru ilerler. İkramlarla karşılanan Nizamül-Mülk Antep, Dernek ve diğer yerlerin yönetimini ona bırakır. Ayrıca yanında bulunan şeylerden de ona bir şeyler verir. 838 senesinde Halil oğlu Muhammed oğlu Feyyaz, amcası Maraş valisi Halil oğlu Ali oğlu Hamza Bey'e saldırır. Onu oradan çıkartarak oraya yerleşir. Halep valisi Korkmaz'a yönelerek Feyyaz'ı ele geçirir.

(632b) Oraya tekrar amcaoğlu Hamza'yı yerleştirir. Bu olayın haberi Feyyaz'ın babası Nasıruddin Muhammed'e ulaşır. Bu esnada kendisi Elbistan ve Kayseri'nin yöneticisidir. Ve oğlunun bu durumu ona ağır gelir. Ancak Kırkmaş, Feyyaz'ı Kahire'ye göndererek oraya hapsedtirir. Nasıruddin Muhammed, Feyyaz'ın annesi Hatice'yi oğluna aracılık için gönderir. Feyyaz'ın Sultan'ın naibi olması için yanına hediyelerle birlikte Kayseri'nin anahtarını alır.

Şevval ayında Kahire'ye ulaşır. Hatice'nin hediyeleri kabul görür. Ve oğlu Feyyaz, Maraş'ın valisi olarak atanır. Babasını da, dayısının yerine Kayseri'ye yerleştirir.

Karamanoğlu İbrahim'in babası, Mısır kralına elçi göndererek Kayserinin yıllık 10.000 dinar karşılığı verilmesini ister. Mısır kralı da, Halep Valisi Kırkmaş'a Kayserinin

alınmasını ve Karaman oğluna teslim edilmesini ister. Bu işi yapacak kişinin başına aynı durum gelince bu plan suya düşer.

Bu sene Mısır'ın ileri gelen yöneticilerinden olan Canı Bey, Mısır'ın kralından korkarak, Malatya ve Sivas tarafına doğru kaçarak gelir. Yanında bir grup asker bulunmaktaydı. Süleyman ile karşılaşınca ona ikramda bulundu ve nasihat etti. Bir müddet ilişkileri böyle devam etti.

Sonra bir gün gezmeye, ava gitti. Biraz yaklaşınca Canı Bey ve askerlerini Diyorgi'de süvariler çevirdiler. Ve Süleyman'ın askerleri Canı Bey'i tutuklayarak onu Elbistan'a götürüp zindana atarlar. Onun tutuklu olduğunu bilen Mısır kralı, onu bırakması için Süleyman'a mal gönderir. Mısır kralının askerleri oraya varmadan, onu serbest bıraktılar.

840 senesinde, Dulkadiroğlu Nasıruddin Muhammed oğlu Süleyman ibni Muhammed'i Rum'un sahibi Muhammed Han oğlu Sultan Murat Han'a Karaman oğlu İbrahim Bey'e karşı yardım ister. Bu esnada İbrahim, Nasıruddin'e ait Kayseri'yi elinden almıştı. Sultanlar Sultanı, ona eşlik etmesi için bir grup askerle beraber onu Tokat Emiri'ne Kayseri'yi muhasara edip Dulkadiroğlu'na teslim etmesi için gönderir.

Aynı yıl ünlü Ali Beyoğlu Hamza Bey Cebel kalesinde Cemaziyelevvel ayında vefat eder.

843 yılının Şevval ayında Dulkadiroğlu Karaca oğlu Alil oğlu Nasıruddin Muhiddin Mısır'a gider. Mısır kralı onu Büyük Sarayın Eyvanında 1 yıl kadar misafir eder. Ve ileri gelenlere ona iyi davranılmasını emreder. Onlarda ona gayet hoş davranarak çocuklarıyla beraber ülkeyi gezerler ve yöneticiliğini bırakarak Emir Nevruz'un evinde konaklar.

Hafız ibni Hacer, Kahire'ye vardığında 80 yaşında ihtiyar biriydi. İlk kez Melik'in devletine gittiğinde kızını alarak damadı olmuştu. Ve ülkesine gitmeden önce, Kral ona ikramda ve iyiliklerde bulunmuştu.840 senesinde Cemaziyelahir ayında Elbistan'ın sahibi Dulkadiroğlu Karacaoğlu Halil oğlu Nasıruddin Muhammed vefat eder. 858 senesinde, Elbistan'ın yöneticisi Halil oğlu Süleyman Muhammed ölür. Görevi esnasında herhangi bir fitne harekâtı olmamıştır. Çok şişman olduğu ve pek çok kadınla evlendiği söylenir. Ramazan'ın 3. gününde ölür. Mısır kralı Elbistan yönetimine

Süleyman oğlu Aslan'ı babası yerine atar. 870 senesinde, Aslan Kahire'ye Mısır Kralının rızasını almak için gider. Harput'ta, Uzun Hasan'ın yanına varıp selam verdi. O da onu zehirli tedavi uygulayarak Cuma günü Camide öldürür.

(633a) Bunun üzerine Mısır Kralı, onun yerine kardeşi Süleymanoğlu Şahbudak'ı atar. Süleymanoğlu Şahsuvar Bey, Rum'un sultanından yardım isteyerek, Elbistan'ı yönetimi altına alır.

872 senesinde, Mısır Kralı pek çok askerle onun üzerine gider. Ancak Şahsuvar onların tümünü öldürerek yok etmiştir.

873 senesinde, Dernek'i zorbalıkla alarak Mısır tarafından atanan Vali'yi öldürür. Bu Mısır Kralının çok zoruna gider. Ve üzerine asker gönderir ancak onları da hezimete uğratar.

875 senesinde, Türkmenlerden Ramazan oğlu Şahsuvar ile savaşır. Onu İyas Kalesinde yener. Bu olay Mısır Kralı'na ulaşınca ona karşı büyük bir ordu hazırlar. Dulkadiroğlu Şahbudak'ın refakatindeki bu büyük ordu, Şahbudak'ın Elbistan'ına varınca, Şahsuvar Zamanti'ye sığınır. Ancak onu orada yener. Askerlerin başkomutanı Yeşbek ed-Devdâr, eman karşılığında onu tutuklayarak Mısır'a götürür, peşinden, Mısır Kralı onu canlı olarak köpek gibi demir levhalarla çarmıha gerdirerek, onu güneş batmadan önce öldürtür.

Akıllı bir edebiyatçı, ileriye gören, cesur ve kuvvetli, iffetli bir insandı. 50 yaşına gelmeden ölmüştür. Kalbi din ile süslenmiş ve ona Muzaffer lakabı verilmiştir. Adını altın ve gümüş paralar üzerine bastırmıştır. Elbistan ve diğer hükmettiği Dulkadiroğlu beldelerinde minberlerden adına hutbe okunmuştur. 871 ile 877 yılları arasında hüküm sürmüştür. Kardeşi Süleyman oğlu Alaüddeve, Süleymanoğlu Şahbudak'ı yeninceye kadar, Şahbudak'ın emrinde çalışmıştır.

886 senesinde, Mısır Kralı'na bir dilekçe göndererek, memleketinin yönetiminde kardeşinden çok kendisinin hak sahibi olduğunu söyledi. Ben devletinize kardeşimden daha çok sadığım, dedi. Mısır Kralı da, Şahbudak'ın yakalanması için bir grup gönderir ve onu Şam kalesine hapsedmelerini ister. Öyle de yaparlar.

887 senesinde, Alauddevle, Rum'un sultanına yönelir ve onunla akrabalık kurar. 888 senesinde, Alauddevle, Malatya'yı muhasara ederek her tarafa egemen olur. 889 senesinde, Alauddevle Şah Kubad, Şahbudak oğlu Feyyaz olarak ortaya çıkar. O ve arkadaşları, Mısır askerlerini kuşatarak onları yenerek öldürür. Ve Trablus'un valisini ve diğer komutanları tutuklar. Sonra büyük bir askeri toplulukla Sis ve Tarsus'a yürür ve onları işgal ederek Osmanlı'ya iade eder ve dostluğunu gösterir. Kendisinin ve atalarının sahip olmadığı birçok beldeye sahip olur. Krallığını genişleterek her tarafta hükümranlığını sürdürür.

894 senesinde, Dulkadiroğlu Şahbudak, Rum Sultanı tarafından desteklenerek kardeşi Alauddevle'ye baskın yaptı ve Alauddevle'nin çocuklarını tutukladı ve Dulkadiroğlu Türkmenlerinin çoğu ona katıldı. Sonra Alauddevle neredeyse Şahbudak'ı yenmişti. Birkaç çatışmadan sonra, Şahbudak'ın bizzat kendisi kaçmıştır.

Milal oğlu İskender, Osmanlı askerlerinin komutanı olarak Şahbudak'a yardım için gitmişti. Alauddevle, 895 senesinin Sefer ayında, Şahbudak'ı Mısır'a gönderdi.

Şahbudak ve oğlu Feyyaz, Mısır kralının yanında büyük bir değer gördü. Ona yakınlık göstererek, çoluk-çocuğuna bütün sülalesine iyi davranarak onun riyasetten vazgeçmesini temin etmek istedi. Sonra onu gitmek istediği yere onu gönderdi. Aynı yılın Rebiulahir ayında, Şahbudak'ın başı, kardeşi Alauddevle'yi razı etmek için kesildi.

(633b) 908 senesinde, Tebriz'in sahibi, Alauddevle'nin daveti üzere Benli Hatun'u ona vermek istemiş. Güzelliği dillere destan, anlayışlı ve çok zarif bir kız imiş. Sonra bu işten vazgeçmiş. Ancak İsmail'in keşif askerleri ile karşılaşmış ve çok şiddetli bir savaş olmuş ve bu savaşın sonunda Alauddevle'nin askerleri, Şah İsmail'in askerlerinin çoğunu öldürmüşlerdir.

909 senesinde, Alauddevle Amid ve Diyarbakır'ın çevresini işgal eder. 912 senesinde, Tebriz'in sahibi Şah İsmail, Amid ve Diyarbakır'ı Dulkadiroğullarının elinden almak için harekete geçer. Bu olayın haberi Alauddevle'ye ulaşınca, çocuklarının bazısını Amid'lilere destek için gönderdi. O esnada Amid Kalenin önünde çadırlarda gizlenmiş olan, Tebriz askerleri üzerlerine saldırırlar. Ve hesaplamadıkları yerlerden gelen bu askerlerle çok büyük çatışma oldu. Alauddevle'nin çocuklarından bazıları esir edildi. Onlardan biri olan Kör Şahrüha'dır. Ve diğerleri de savaşta öldürüldü.

Şah İsmail, Amid ve diğer yerleri işgal etti. Oraları Sultanların Sultanı, Allah'ın yeryüzündeki gölgesi, Muhammed Han oğlu Bayezıt Han oğlu Sultan Selim Han 922 senesinde geri aldı.

920 senesinde, Büyük Sultan Tebriz'i hedefleyerek Şah İsmail'e doğru hareket etti. Sultan Elbistan sınırlarına girince, Alauddevle'nin çocuklarının askerlerinden bir grup Sultanın askerlerinin erzaklarına saldırırlar. Pek çok mal alırlar. Sultan Selim, Acem ülkesindeki savaştan dönünce onlarla karşılaşmaz.

Ancak 921 senesinde Sultan Amasya'da bir müddet kışlar. Oradan hareket eder ve Kemah'ı ve Bayburt'u alır. 30.000 askerini Tavamsı Sinan Paşa komutasında Alauddevle'yi öldürmek için gönderir. Bunu duyan Alauddevle, savaşmak için, 25.000 asker hazırlar. Bu iki grup Elbistan yakınlarında savaşa tutuşurlar. Alauddevle'nin askerleri hezimete uğrar. Ve kendisi de Osmanlı süvarilerinin hizmetçileri tarafından öldürülür. Öldüğünde 90 yaşının üzerindeydi. Ancak kendisi çok cesur bir kraldı. Dulkadiroğlu beyliğini çok iyi yönetmiştir. Dulkadiroğlu beyliğinin yerine Alauddevle oğlu Şahsuvar oğlu Ali Bey geçer. Ali Bey dedesi Alauddevle'nin ölümüne çok üzülmüştü. Dedesi Kör Şahrûh'un çocuklarını iyi karşılamasını isterdi. Ali Bey, Gazi Sultan Bayezıt'ın hizmetine girer. Ona sığınır. Ona en az riayet edilmesi gereken kadar riayet etmiştir. Ondan sonra hükümrânlık oğlu Sultan Selim'e geçmiştir. Sultan da ona iyi davranmıştır. Onu görevli olarak, maaşlı olarak atar.

Sultan, Alauddevle'yi öldürünce, Dulkadiroğulları'nın hükümeti Sultan'a teslim olur ve Sultan adına hutbe okunur ve üzerine Sultanın adı yazılı paralar basıldı. Bu olay Dulkadiroğlu beyliğinde Sultan Selim Han'ın adının okunduğu ilk hutbedir. Osmanlı sultanlarının adının okunduğu bu hutbeden sonra Ali Bey uyanır. Ancak amca oğulları Kör Şahrûh'un çocuklarından Şahrûh ve oğlu Ahmed Zamantı kalesinde ele geçirir ve onu öldürerek neslini kurutur.

922 senesinde, Büyük Sultan Selim Han, Mısır diyarını fethetmeye gider. Halep'in sahibi Kansu el-Gûri ile Halep yakınlarında savaşır ve onu yener. Sonra Kansu el-Gûri'den sonra yerine geçen Tuman Bay ile savaşır. Onu yenen Sultan Selim Han, yaptıklarına karşılık onu Zuveyle kapısına çarımha gerer. Bu ceza Çerkez'in Ali Bey'in babası Şehsuvar Bey'e karşılık verilmiştir.

(634a) Ali Bey o esnada Sultanın yanındaydı ve çok büyük kahramanlıklar gösterdi. 927 senesinde, Şam valisi Can Berdi el-Gazali isyan eder. Sultan Selim'in oğlu Sultan Süleyman, Bab-ı Ali'den asker gönderir. Dulkadiroğulları'nın vilayetinden Ali bey'e de aynı zamanda hareket etmesini ister. Ali Bey'de hareket eder ve el-Gazali ile iyi bir savaş yapar. Onu yenerek onu bağlar ve babası Şahsuvar Bey'e yaptığına karşılık onu öldürür. 928 senesinde, Sultan Selim Han Şahsuvar oğlu Ali Bey'e emrettiği şeyi yapmamasına kızar. Onu öldürmesi için 20.000 askeri ile birlikte Ferhat Paşa'yı üzerine gönderir. Ferhat Paşa sanki Acem'e sefer yapacakmış gibi yapıp Tokat yakınlarında bulunan Artova (Artukova) denilen yere gelince, Ali Bey'e davetiye göndererek onu bu sefere çağırır. Ali Beyoğlu sıırım gibi kahraman Sarı Aslan Şah'ı ve diğer çocuklarını da alarak yanına gider. Ferhat Paşa bunların tümünü tutuklatarak boğdurulmasını emreder.

Ve bundan sonra onların adlarını taşıyacağı herhangi bir isim kalmayınca beldeleri Osmanlı Hakanlığının Sultanlık sınırları içine girmiş oldu.

940 yılında Sultan Süleyman Acem'e sefer eyler. Ancak çekinerek Bağdat'a gelir. Ve orayı fethederek bir müddet kalır. Bağdat'a Alauddevle oğlu Muhammed Han gelir. O ve kardeşi Şahrûh oğlu Ali Bey, Şahsuvar oğlu Ali Bey'in başına gelenleri duyunca ikisi oradan kaçarlar. Tebriz'deki İsmail oğlu Tahmasb'a sığınır. O da onlara eman verir. Ancak, Tahmasb onlara bazı oyunlar yapar. Sultan Bağdat'a gidince, onlarda Bağdat'a vararak onun emrine girerler. Sultan onlara ikramda bulunarak, iyi karşılar ve Han Muhammedi Emirlerin Emiri olarak Erzurum'a tayin eder. Kardeşi Ali Bey'i de Çemişkezek emir olarak atar. Oradan Yâsir'e ve Harput'a, oradan da Emirlerin Emiri olarak Kars'a Tebriz askerlerine karşı atar. Güneyden saldıran Akça onu hezimete uğrattı. Ali Bey, Yasir vilayetine çekilir ve orada vefat eder. Kardeşi Han Muhammed Erzurum'dan Kerh'e bir sefer eyler. Osmanlı Hakanlığının kulağına giden bu fetih, Sultanlığı sevindirir.

Tahmasb Han Muhammed'e boyun eğmek zorunda kalır. Sultan Süleyman Han onun Rum elinin ve Yenibolu'nun emirliğini verir. 927 senesinde burada ölür. Yerine oğlu Karahan'ı bırakır. Onu o günlerde Konstantin'e emir yapar. İbni Hacer'in tarihinden ve Osmanlıların yayınlanmış ve duyulmuş eserlerinden ve ayrıca Dulkadiroğlu Kadı Alaeddin'den işittiklerim bunlardı. En doğrusunu Allah bilir.

84. Bab Ramazanoğulları Hakkındadır

Bunlardan Türkmen boyundan olan ve bazı Rum beldelerini alan Ramazanoğulları Üçoklu Türkmenlerindendirler. Onlardan ilk olarak ortaya çıkan ve ünlenen kişi Ramazan oğlu'dur. Sis, Ayas ve diğer yerleri 780 yıllarında ellerinde bulundurmışlardır. Bazen Şam askerleri ile savaşır ve bazen de barış yaparlarmış.

780 senesinde, Halep'in yöneticisi Timur Bey'in Türkmenlere saldıracağı ve yeneceği hissine varınca, Türkmenler ona 40 kişilik bir heyetle hediyeler gönderirler. Bu şekilde kendisine itaat edildiği ve boyun eğildiği anlaşılmıştır. Mallarına zorla el konulup, kadınları esir edilip, kutsalları çiğnenmiştir.

(634b) Türkmenleri, deniz tarafından sıkıştırmağa başlarlar ve askerlerinin çoğunu öldürürler. Pek çok komutan ki, bunlardan biri Genç Alaşard'tı. Ancak Timurbey'i esir ederek, Sis'i alırlar. Halep üzerine giderek orayı zorla gasp ederler. 785 senesinde Şam ve Halep'in askerleri Yılboğa komutasında toplanırlar. Türkmenler üzerine hareket edince Türkmenlerden Ramazan oğlu Ahmet'in yurduna varırlar. Fırat üzerindeki köprüde vuruşurlar. Ve burada Türkmenleri kırarlar. Ramazan oğlu Ahmet ile birlikte oğlunu ve annesini de esir ederler.

Sonra Türkmenler toparlanır ve aralarında Yılboğa en-Nasırî'ninde bulunduğu bir çok kişiyi kırarlar. Hatta Yılboğa en-Nasırî'nin gözü çıkmış ve yaralanmıştır. Büyük Timur fitnessi 800'lü yıllarda maydana geldiğinde, Ahmed onun emri altına girmiştir. Ölümü de 819 yıllarının sonlarında olur. Çok yaşlı ve huzurlu bir şekilde ölmüştür. Ki bu kişi Mısır Kralı el-Melik en-Nasırî'nin kızıyla evliydi. Ve Halep'teki Arapları kovmada tecrübeli bir kişiydi, tarih 803 yıllarıydı.

Kendisinden sonra işler değişti. Ve 821 senesinde Ramazan oğlu Ahmed oğlu İbrahim, Tarsus'u 4 ay muhasara etti. Sonra Karamanoğlu Muhammed Bey'in güç takviyesi ile bu beldeyi fetheder. Bu olayın haberi Mısır Kralı'na ulaşınca İbrahim oğlu Hamza'yı babasının yerine atadığını söyler.

822 senesinde Mısır kralı Ramazan oğlu Ahmet oğlu Muhammed'i kardeşi Ramazan oğlu Ahmet oğlu Ali'nin yerine atadığını söyler. Yerinden olan kardeşi ile arasında yönetim konusunda karışıklıklar meydana gelir. Sonra yönetim Ramazan oğlu Davut Bey'e geçer 885 senesinde Ramazan ayının 19'unda ölünceye kadar bu görevde kalmış

ve cesedi Halep'e taşınarak gömülmüştür. Sonra buralara oğlu, Ramazan oğlu Osman oğlu Ulvan oğlu Muhammed oğlu İbrahim oğlu Davut Beyoğlu Halil Bey yönetime geçer. Halil uzun bir müddet yönetimde kalmış, büyük ve önemli işler yapmıştır. Onun izniyle eşsiz medrese ve camiler yapılmıştır. Bu bölgede 34 yıl hüküm sürmüştür. Cenazesi yaptırdığı camide gömülmüştür. Sonra kardeşi Davut oğlu Mahmud Bey yönetime geçer. Yönetime geçeli daha üç ay olmamıştı ki, Rum'un Sultanı Bayezıt Han'ın oğlu Selim Han, Çerkez beldelerine doğru sefer yapmayı emretmiştir. Amcalarına yaptıklarından dolayı Çerkezlere kini olan Mahmut Bey, Sultanı yolda karşılar ve ona rehberlik yapar. 822 senesinde Zilhicce ayının sonlarına doğru Mısır'da yapılan kimi savaşlarda öldürülür. Sonra Sultan Selim Han, onun yerine kardeşi Ramazan oğlu Osman oğlu Ulvan oğlu Muhammed oğlu İbrahim oğlu Davud oğlu Halil oğlu Piri Paşa'yı atar. Çok akıllı, cesur, cömert, hoş tabiatlı olan bu kişi, ülkesinin ve çevresindeki yerlerde pek çok Haricilerle savaşmıştır. Ve uzun bir zaman dirliği sağlamıştır. Bütün bunları, bazı ilimlerde, tarih, inşa ve fıkıh gibi alanlarda ihtisas sahibi, Mustafa en-Nişânî tarafından çok güzel bir hatla yazılmıştır. Paşa aynı zamanda çok güzel Farsça konuşurdu. Rahmetlinin çok hayır ve hasenatı varmış. Şaheser bir cami ve yanına da imaret yaptırmıştır. Ki bu imaret gece-gündüz fakirlere yemek dağıtmış ve ihtiyaçları giderilmiş. Pek çok çeşmenin yanı sıra; Hamam, Han ve pazarcılar için çarşılar yaptırmış, şehrin girişine güzel resimler çizdirmiş ve taşları yontturarak daha önce yaptırılmamış ve duyulmamıştır. Piri Paşa'nın oğulları İbrahim Bey ve Derviş Bey, ona muhalefet etmiştir. Babasının yerine Sultan Selim Han, Derviş Bey'i, kardeşi İbrahim Bey'i de Antep'in yönetimine atar. Bir müddet sonra da ona Sis'in yönetimini de verir.(635a) Derviş Bey, babasının ölümünden yaklaşık olarak 6 ay sonra ölür. Onun yerine de kardeşi İbrahim Bey'i atar. O günlerde Davut oğlu Halil Bey oğlu Pîrî Paşa'nın kardeşi Kubat Paşa'da Van'da ölür. Sultan Süleyman Han, önce ona Trabzon'un yönetimini daha sonra da makamını daha da yükselterek Emir'ül Umera yaparak bütün bölgenin hâkimi yapar. Daha sonra da Halep'in Emir'ül Umerası olarak 886 senesi atar. Sultan daha sonra da onu Halep'in de üstü olan Van Emir'ül-Umerası yapar. Ve orada ölür. Acem tarihçilerden ve Dulkadiroğlu Kadı Alaaddin'in ve bu fakir Safiyuddin Mustafa b. Emir Hasan el-Hüseyini el-Alevi'nin verdiği haberlerdir. Allah onları lutfu ve keremi ile korusun.

85. Bab Derbent Kralları Şirvanlar Hakkındadır

Bize ilk olarak haberi gelen Şirvan krallarından Sultan; Şeyh, İbrahim ed-Derbenti'dir. Onun soyu anlatıldığına göre Ânuşirvan kralına dayanırmış. Anlatıldığına göre bu beldelerde kralmış. Müslüman olduktan sonra krallığının devamı kesilmiş ve tek kalmış. Şeyh İbrahim babası ve çiftçilik yapan aşireti Şirvan yakınlarındaki Şeka köylerinde oturuyorlardı. Ülkesinin insanları memleket yönetiminde bir kişi üzerinde durmak istiyorlardı. Ve hepsinin ortak sözü ve kanaati Şeyh İbrahim olmuştur. Sultanlık alametleri ve Krallığın süvarileri ile ona giderler. Onu tarla sürüp yorulduktan sonra uyurken bulurlar. Tarlanın üstünde uyurken onu rahatsız etmezler ve Krallığın heyeti onu izlemeğe başlarlar. Uyandığında ona selam verirler ve ona kral olarak bağlılık yemini yaparlar. Onu şehre götürürler ve tahta oturturlar. Ülkesinin arazilerini öyle bir genişletir, halkına o kadar adaletli davranır ki, insanların kalplerini kazanır ve ünü her tarafa yayılır. Bu kişi şahsiyetini öveceğimiz kişilerdendir. 797 senesinde, Zorba Timurlenk, Kıpçak'ların üzerine gider. Yolu Şeyh İbrahim'in yönetimindeki Derbent'ten geçer. Şeyh İbrahim milletine Timur'a ne yapmaları gerektiği konusunda danışır. Onlar; biz daha güçlü ve daha iyiyiz, ancak emir senindir, derler. O da; Askerlerimin kılıcı enli, reayamda savaşmaya hazır ve ben de kararlıyım. Ancak ben kendim onu karşılayacak ve ona bağlılığımı sunacağım. Eğer bana eman verip geri gönderirse ne âlâ, şayet beni öldürürse halkım ölüm, utanç, esaret ve gasptan kurtulurlar. Sonra herkese yerinde durmasını, askerlerine izin vererek oradan ayrılır. Timur adına hutbe okunmasına, paraların üstüne onun isminin yazılmasını emretti. Sonra hediyelerle ve heyetle Timur'a varır. Timur'un adetlerinden biri de kase içinde 9 şeyin takdimiydi. Her şeyden 9 adet şeyin takdimi önemli bir adetmiş. Şeyh İbrahim her sınıftan her türden hediyeler ve çeşit çeşit karabiberlerden ve ülkesinden 9 adet krallık sandık getirir. Teslim alan kişiler sorar, 9. krallık sandığı nerede diye o da; 9. krallık kutusu bu fani kişidir, der. Bu cevap Timur'un hoşuna gider. Onu gönlüne ve kendine yakın bir yere oturtur ve ona; bu beldenin halifesi ve gerçek çocuğum sensin, en itimat ettiğim kişi sensin, der. Ona ülkesinin reisliğini ona vererek onu geri gönderir. Ve ülkesinin emniyette olduğunu söyledi.

806 senesinde, Rum beldesinden döndükten sonra, Timur Kerh'te çok büyük bozgun yapmak ister. Tatarların geldiğini gören Kerh'liler, Şeyh İbrahim'i aracı koyarak şefaata etmesini isterler.

(635b) İbrahim, Timur'a gelerek önündeki yeri öperek, hayatının onun elinde olduğunu ve Kısralara selâm verir gibi selâm vererek, Ubudiyet makamında edeple durarak konuşması için izin istedi, cevap hakkı verildi. Ona izin verilince önce dua ile söze başlar ve Kerh'lilerin affını ister. Ve şöyle der: Kullar yönetilmeğe hakdırlar. Hani seçilmiş peygambere Cibril gelip: Komşu lazım illaki komşu dediğini hatırlatarak, onun üstün ve tercih etmesi gerekenin kralların sözlerinden asla vazgeçmemesi gerektiğini söyledi. Timur'da ona onların çok mal vermesi gerektiğini, ister onların mallarından ister kendi malından olsun fark etmez, dedi. Şeyh İbrahim: Ben onların lideriyim. Ve hazinelerinden istediği meblağı alarak ona verir, o esnada Karabağ'da imiş.

821 senesinde, Tebriz'in akıllı, adil kralı Şeyh İbrahim el-Derbenti ölür. Onun yerine Şeyh İbrahim oğlu Ulu Sultan Halil geçer. Ancak ona doğru Türkmen Kara Yusuf 6000 süvari ile harekete geçer. Şamahî yakınlarına gelen Kara Yusuf Ulu Halil ile karşılaşır. Ulu Halil Şirvan askerleri ile onu hezimete uğratarak, pek çok askerini öldürür. Ulu Halil, mülkünde uzun bir müddet malı ile hayır ve adaletle yaşar ve orada ölür. Yerini oğlu İbrahim oğlu Halil oğlu Şirvan Şah'a bırakır. Döneminde Acem beldelerinin sahibi Şeyh Haydar es-Sûfi el-İsmaili el-Erdebili Ebu Şah İsmail ortaya çıkar. 10.000 askeri ile savaşmak için yola çıkar. Bazı yerleri alarak Şirvan'ı muhasara eder. 890 senesinde meydana gelen bu muhasara aylarca sürer. Şirvan Şah, Irak'ın sahibi Sultan Uzun Hasan Bey'in oğlu Yakup'dan yardım ister. O da ona en büyük komutanlarından Becen oğlu Süleyman'ı yardımcı gönderir. Güç ve destek gören Şirvan Şah, Şeyh Haydar'ın peşine düşer. Onu yenerek öldürür. Sadece onu değil aynı zamanda savaşta bulunan çocuklarını da öldürür. Babası Haydar oğlu Şah İsmail bu savaşta vardı. Şirvan Şah onu da öldürmek ister. Ancak Süleyman Bey: Ey Kral, onu öldürme onu sağ bırak der. Onun annesi Uzun Hasan Bey'in kız kardeşidir ve bizdendir. Şirvanşah onu öldürmez ve affeder. Ancak onu kendi bölgesinden uzaklaştırır, sürgüne gönderir. Bu olay 893 senesinde olur.

Şah İsmail bu olaydan canlı kurtulunca; sürgünde olduğu yerden kaçır ve Lahican'a gider. Orada Rafiziliği öğrenir. Oradan da Azerbaycan'a gider. Oradan da Rum

beldesine gider ki; oranın halkı daima ona davetiye gönderirmiş. Halkın şerhileri ile bir çok insan etrafında toplanırlar. Timur'un Rum beldesinden döndükten sonraki zamana denk gelen bu toplantıya esir edilmiş birçok arkadaşı da ona eşlik ederler.

Timur, Şeyh Sadreddin b. Safi'nin ziyaretine gidince; Şeyh ona esirleri salıp salmadığını sorar. Timur'da bu aracılık üzerine onların tümünü serbest bırakır. Böylece Şeyh'in sevgisi onların kalplerine girer. Şeyh ve babaları, tarihin anlattığına göre takva sahibi ve itikadı düzgün insanlarmış. Onların hiçbiri ilhad, itizal, Rafizi'lere dayandırılmaz. Onlardan ilk Rafizi olan Şah İsmail olmuştur. Yanında insanlar, zayıflar ve cahiller yetişmeye başlar. Alçak itikadlarını gerçekmiş gibi çevrelerindeki insanlara öğretirlermiş.

Şah İsmail, yanındaki askerlerle Rum beldesinden Azerbaycan ve Lahican'a gider. Orada onu karşılayan halk ona katılır ve sayıları o kadar çoğalır ki gücü ve kuvveti artık çok yüksektir. 806 senesinde Şirvan tarafına doğru hareket eder. Babası Haydar'ın öcünü almak üzere Şirvan Şah'a saldırır ve onu yenilgiye uğratarak öldürür.

(636a) Şah İsmail'in Şirvanşah'ı yenmesinden sonra şehri mesken tutar ve orada bir müddet oturduktan sonra oraya; Halil Bey'in oğlu Şirvan Şah oğlu Melik Gazi Bey'i tayin eder. Ülkesinde 6 ay geçmeden Gazi Bey'in oğlu Sultan Mahmud isyan eder. Babasını öldürür ve yerine geçer. Çok zalim ve acımasız olan bu kişi, kendi krallığıyla yetinmezmiş.

Ancak birkaç ay sonra ona itaat etmekten vazgeçen bir kardeşi, Keylan sahibi Şirvan Şah oğlu Gazi Beyoğlu Şeyh Şah'a haber gönderirler. Onun kardeşinin yerine davet ederler. Kardeşi Şeyhşah'ın geldiğini haber alan Sultan Mahmud, mülkünü terk ederek, Azerbaycan'ın sahibi Şah İsmail'e gider.

Şeyhşah boş olan makama geçer ve oranın halkı ile güzel geçinerek güzel bir örnek teşkil eder. Bir müddet geçtikten sonra Sultan Mahmut Acem beldesinden asker getirerek kardeşi, Şeyhşah'ı Kelsiran kalesinde muhasara eder. Üç aydan fazla süren muhasara, Allah Şeyhşah'ın gözüne aydınlık verir, fırsatını bulur ve kardeşi Sultan Mahmud'un yanında bulunan Karabey'i ayartır. Zaten Şayhşah'a meyî vardır. Sultan Mahmud'un çocuğunun başını yatakta, gecenin karanlığında keser ve Şeyhşah'a gönderir. Şeyhşah buna sevinerek davulcuğu çağırır ve bu olayın yayılıp duyulması için

emir verdi. Sonra da tekbir getirerek, kalenin kapılarını açtırır ve üzerlerine saldıranlara hücum ederek kimisini öldürürler, kimisini kovarlar, kimisini de yaralarlar. Ve hiç biri cezasız kalmayacak şekilde takibe uğrarlar. Şeyhşah 925 senesinde ölene kadar hüküm sürmeğe devam eder.

Çok dindar ve adil olan kral, çok iyi bir gidişata sahipti. Âlimleri ve şeyhleri sever ve 7 çocuk geride bırakır. Bunlardan Halil Padişah kendisinden sonra 20 sene kadar hüküm sürdükten sonra yaklaşık olarak 946 senesi aylarından birinde ölür. Krallığını sürdürecektir çocuğu olmayınca, kardeşinin oğlu, İbrahim oğlu Halil oğlu Şirvanşah oğlu Şeyhşah oğlu Fereç Miriz oğlu Şahrüh Padişah yönetime geçer. Ancak 15 yaşında genç bir delikanlı imiş.

O dönemde Derbentlilerin şevketi gerçekten kırılmış imiş. Haydar Sutî el-İsmaililerin şevketi ise çok artmış. 915 senesinde Acem beldelerinin sahibi, Sufî Haydar oğlu İsmail oğlu Tahmasb, kardeşi İlgaz Miriz'i, Şirvan'ın fethi için gönderir. Şahrüh Padişah'ı oradan söküp atan İlgaz Şamahi'ye gelir ve orayı 7 ay muhasara ettikten sonra bir şey elde edemez. Muhasara işi uzayınca, fethi gerçekleştirmek için İsmail oğlu Tahmasb, çok büyük bir orduyla harekete geçer ve Şamahi'ye varır. Muhasaraya katılır ve eman verir. Onlara emanın yanısıra, güvence, ikta ve çok güzel hediyelerle kandırmıştı. Vaadler, eman, verilen sözler yalan çıkmış. Şahrüh bunları görünce boyun eğdiğini ve eman verilmesi gerektiğini söyler. Tahmasb, kalenin ileri gelenlerine çokça mal-mülk vaad ettiğini ileri sürerek onları ikna eder ve sonra da onları öldürtür.

Tahmasb, Şirvan'ın yerine kardeşi İlgaz Mirza'yı atar. Sonra kendisi Tebriz'e döner. Yanına da Şirvan'ın sahibi Fereç Mirza oğlu Şahrüh'u da alarak gider. Ona ihanet ederek, onu köle gibi prangalatarak hizmetçi gibi götürür ve onu sonuçta öldürür.

Daha sonra Şahrüh Padişah'ın amcalarından Burhan Ali Sultan çok büyük bir ordu ile İlgaz Mirza ile savaşmaya gider. Defalarca savaşır. (636b) Rum beldesinden, merhum sultanımız Selim Han oğlu Süleyman Han efendimizden yardım geldiğini görünce İlgaz Mirza, Dağıstan tarafına kaçtı. Orada üç yıl kaldıktan sonra, 955 senesinde Sultan Süleyman Han Acem beldesini fethetmiş çıktığını duyunca Melik İlgazi, kardeşi Thamasib'a yardıma gelir. Dağıstan'da Burhan'ın hâkim olduğu Şirvan'a gelir. Orayı alır. Bu olay aynı yılın Cemaziyelevvel ayında meydana gelir. Orada bir müddet kaldıktan sonra ölür. Geriye mülkünü devam ettirecek bir çocuğu ve herhangi biri kalmayınca Şahin'den

korkarak Dağıstan tarafına gider. Tahmasb'te bütün Şirvan'ın beldelerini geri almak ister.

Burhan Padişah iki çocuk geriye bırakır. Bunlardan birine Halef Mirza, küçükken ölür. Diğerinin adı da Ebubekir Mirza'dır. O dağlarda 20 sene kadar yaşadktan sonra Devlet Küra Han'ın kızıyla evlenir. Sonra Sultan Selim Han'a Bab-ı Ali'ye aracı gönderir. O da ona yardımcı kuvvet ile beraber Şirvan'ın fethine gönderir. Şirvan beldelerinin kapılarını Vezir Büyük Mustafa Paşa açarak ona kolaylaştırır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Çağının önemli şahsiyetlerinden olan Cenabi Mustafa Efendi, yazmış olduğu eseriyle Türk tarihi açısından önemli bir yere gelmiştir. Eserine son yıllara kadar önem verilmeyişin altında yatan sebep belki de eserin muhtevası açısından pek yeni bir mesele ortaya koymadığındandır. Bunun yanı sıra pek kıymetli bir kimse olmasına rağmen benimsediği tarih görüşünün ve yazım şeklinin devrinin şartlarına uymaması ve de Hoca Sadeddin Efendi ve Gelibolulu Mustafa Ali Efendi'nin gölgesinde kaldığı için de olabilir.

El-'Aylemü'z-Zahir adlı eseri incelerken gördük ki, kendisi izlediği yol olarak ulaşabildiği kaynakları birbirleriyle karşılaştırmalı olarak kullanmış ve kendisine göre en doğru bulduğu kaynakları değerlendirmiştir. Bunları yaparken doğruyu ortaya koymak gibi bir kaygı taşımıştır. Eserinin ikinci cildinin başında bu konuya değinmekte ve şöyle demektedir: "Tarih ilminin sözden ibaret olduğunu ihmal etmemek gerekir. Çünkü o, tashih edilmeksizin işitilerek toplanmış bir haberdir. depolanmış nakiller mi? Hanefi fetvaları mı? Küffar kiliselerinin saldırısı mı? Bilinmez. Şehrin sulh ile mi zorbalıkla mı fethedildiği bilinmediği zaman müracaat tarih kitaplarına ve eserlerinedir. Bununla beraber muhakkak ki ben bu kitapta bana göre sahih olan nakilleri ve aslını kullandım. Öyleki âlimler arasında yaygınlığından dolayı meşhur olan bazı kitaplardan nakilleri terk ettim, almadım. Her ne zaman geceyi noktalayan ile karşılaşsa onu düzelten gibi!"

Cenabi eserinde daha çok iktidar mücadelelerine değinmiş, sosyal konulara pek değinmemiştir. Bunu yaparken özel niyetinin olup olmadığını pek anlayamıyoruz, ama özellikle akraba ilişkileri neticesinde oluşan iktidar mücadelelerini hedef almış gibi görünmektedir. Devletlerarası siyasi mücadelelerine de çok fazla değinmiştir.

Üzerinde durduğu diğer mesele de hükümdarların şecerelerini ortaya koymaktır. Özellikle hemen her hükümdarın şecerelerini saymaktadır. İncelemeye aldığı zamanların tarihi şahsiyetlerini pek değinmediğini de eserde görmekteyiz. Eserimiz sadece bizim incelediğimiz kısım değil aynı zamanda genel bir İslam tarihi olarak da değerlendirildiğinde çok yeni bilgiler sunmasa da eldeki bilgileri metodik ve günümüz tarihçiliğine yakın bir anlayışta inceleyerek sağlıklı bilgiler aktardığı da dikkatlerden kaçmaz. Osmanlı tarihçiliği içinde, kendisinin uyguladığı şekil ve genişlikte yazılmış ilk

büyük umumi tarih eseri olduđu vurgulanmalıdır. Bu eser yazıldıđı dönemin tarihçiliđi hakkında bize neticeler verebilir durumdadır. O günkü dünyanın hâkimi olan bir devletin tarihe verdiđi önemi de göstermesi bakımından önemlidir. Ayrıca Osmanlı tarihçiliđinin dönemin gelişmiş bir yere ulaştıđının göstergesidir. Bu eserin istinsahının çok olması ve günümüz Türk tarihçilerinin ilgisini çekmeden 1680 gibi erken bir tarihte Avrupalılar tarafından Latin diline çevrilmesi esere daha da dikkatli bakmamızı gerektirir kanaatimizce. Eserin I. Cildine halen ulaşılammış olması da bize göre büyük bir eksiklik olarak dikkati çekmektedir.

KAYNAKLAR

- ABDİ (1943), *Tarih-i Devlet-i Osmaniye*, Ankara
- ALLOUCHE, Adel (2001), *Osmanlı-Safevi İlişkileri*, çeviri-Ahmet Amin Dağ, Anka Yayın, İstanbul
- AHMED BİN MAHMUD (1977), *Selçuk-name* (Haz. Erdoğan Mercil). İstanbul, 1-11
- AHMED TEVHİD (1321), *Meskukat-ı Kadime-i İslamiyye Kataloğu*, İstanbul.
- AKA, İSMAİL (1984), ‘‘ Timur’un Ölümünden Sonra Doğu Anadolu, Azerbaycan ve Irak-Acem’de Hakimiyet Mücadeleri’’ , *Türk Kültürü Araştırmaları*, XXII /1-2 49-66, İzmir .
- AKA, İSMAİL (1988), ‘‘Timurlu Devleti’’, Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, IX, 181-300, İstanbul.
- AKSARAYİ Kerimüddin Mahmud (1944), *Müsameretü’l-Ahbar ve Müsameretü’l-Ahyar* (nşr. Osman Turan), Ankara
- ARAT, Reşit Rahmeti (1993a), ‘‘Mengü-Timur’’, İA.
- AZİMİ, Azimi (1988), *Tarihi Selçuklularla İlgili Bölümler* (Yay. Ali Sevim),T.T.K.Y, Ankara
- BABİNGER, Franz (1982), *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri* (çev. Çoşkun Üçok), Ankara.
- BAĞDADİ (1955), *Hediyetü’l-Arifin*, İstanbul.
- BAĞDADİ (1947), *İzahu’l-Meknun*, İstanbul.
- BARTHOLD, W.(1990), *Türkistan* , (Hazırlayan: Hakkı Dursun Yıldız), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- BARTHOLD, W. (1993a), ‘‘Saray’’ İslam Ansiklopedisi, I, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.

- BAŞ, EYÜP (2002), *Dil- Tarih İlişkisi Bağlamında Osmanlı Türklerinde Arapça Tarih Yazıcılığı, (XVI. Ve XVII. Yüzyıl Örnekleriyle)*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- BAYKARA T. (1988), *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası'na Giriş*, Ankara.
- BAYKARA, T. (2004), *Türkiye Selçuklularının Sosyal Ekonomik Tarihi*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- BEYANİ, İÜ. Kütüphanesi, *Beyani Tezkiresi*, nr. 2568, vr 22 a
- BOSWORTH, C. E. (1980), *İslam Devletleri Tarihi* (Çev. E. Merçil-M. İpşirli), İstanbul.
- BROCKELMANN, C. (1937), *Geschichte der Arabischen Litteratur*, Leiden.
- BROCKELMANN, C. (1938), *Geschichte der Arabischen Litteratur supplementband*, Leiden.
- BROCKELMANN, C. (1993a), "EbülFida", İA,
- BROCKELMANN, C. (1993a), "İbn Kesir", İA.
- BURSALI MEHMED TAHİR (1342), *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul.
- CAHEN, CI.(1993a), "Baghras", EI²
- CANATAR, Mehmet (1993), *Cenabi Mustafa Efendi ve Cenabi Tarihi*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- CANATAR, Mehmet, (1996)" *Cenabi Mustafa Efendi*" , DİA, Cilt 7, İstanbul.
- ÇAY Abdulhaluk, (1987) *II. Kılıç Arslan*, Ankara.
- DARKOT Besim- YİNANÇ Mükrimin Halil, "Diyarbakir", İA.
- DARKOT Besim- YİNANÇ Mükrimin Halil (1993a), "Harput", İA.
- DARKOT Besim- YİNANÇ Mükrimin Halil (1993a), "Hısn Keyfa", İA
- DEMİRKENT, Işın (1990), *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi*, Ankara

- DEMİR KENT, Işın (1993a), ‘‘Sümeysat’’, İA.
- DEMİROĞLU, Ayla (1995), ‘‘Behcetü’t-Tevarih’’, DİA, c. 6, İstanbul
- DUSSAUD, Rene (1927), *Topographie Historique De La Syrie Atigue Et Medievale*, Paris.
- EBÜ’L- FEREC (1987), *Abü’l-Farac Tarihi I-II*, (çev. Ömer Rıza Doğrul), Ankara
- EBÜ’L- FİDA’ (1286), *el-Muhtasar fi ahbari’l-Beşer, I-V*, İstanbul.
- ESTERABADİ, Aziz B. Erdeşir (1990), *Bezme ü Rezm*, trc. M. Öztürk, Ankara
- EVLİYA ÇELEBİ (1935), *Seyahatname*, IX, İstanbul,
- GÖKYAY, Orhan Şaik (1991), *Katip Çelebi*, T.T.K.Y. Ankara.
- GROUSSET, Rene(1993), *Bozkır İmparatorluğu* (çev. M. Reşat Uzmen), İstanbul.
- GÜNALTAY, M.Ş. (1924), *İslam’da Tarih ve Müverrihler*, İstanbul.
- HALAÇOĞLU, Yusuf (1993), ‘‘Bağras’’, DİA, C.5, İstanbul.
- HARTMANN, R (1993a),’’ *Bagras*’’, İA, M.E.B. , İstanbul.
- HARTMANN, R (1993a), ‘‘*Erbil*’’, İA ,M.E.B., İstanbul.
- HİZMETLİ Sabri (1991), *İslam Tarihçiliği Üzerine*, Ankara.
- HONİGMANN, Ernst (1970), *Bizans Devleti’nin Doğu Sınırı* (çev. Fikret Işıltan), İstanbul.
- İBN BİBİ (1956), *el-Evamirü’l-Alaiyye* (Haz. Adnan Sadık Erzi), Ankara.
- İBNİ KEMAL (1970), *Tevarih-i Ali Osman*, I. Defter, nşr ş. Turan, Ankara
- İBN MÜNKİZ (1992), *Kitabü’l-İ’tibar*, (çev. Yusuf Ziya Çömert), İstanbul.
- İBN MÜNKİZ (1989), *Biyografilerle Selçuklar Tarihi İbnü’l-Adim, Bugyetü’t-Taleb Fi Tarihi Haleb Seçmeler*, (Haz. Ali Sevim), Ankara.
- İBN MÜNKİZ (1954), *Zübdetü’l-Haleb min tarihi Haleb* (nşr. Sami Dehan), Dımaşk.

- İBN'ÜL-ESİR (1979), *el-Kamil fi't- Tarih X-XII* (nşr. C.J.Tornberg), Beyrut.
- İBNÜ'L-İMAD (1351), *Şezeratü'z-Zeheb*, Mısır.
- İBNU KALANİSİ (1908) *Zeylü Tarihi Dımaşk* (nşr.:H.F. Amedroz), Beyrut 1908.
- İNALCIK, Halil (1993a), "Murad II", İA, M. E. B. , c. 8, İstanbul, s. 603-604
- İNALCIK, Halil (1993a), " Türkler, Osmanlılar" , İA, M. E. B., c. 12/2, İstanbul, s.286-294
- İSMAİL GALİB (1309) *Takvimi-i Meskukat-ı Selçukiyye*, İstanbul.
- KAFESOĞLU, İbrahim (1953), *Sultan Melikşah Devrinde Büyük Selçuklu İmparatorluğu*, İstanbul
- KAFESOĞLU, İbrahim (1993a), "Kür-boğa", İA, M.E. B., c. 8, İstanbul,
- KAFESOĞLU, İbrahim (1993a), "Nizam-ül-mülk", İA, M.E. B., c. 9, İstanbul,
- KATİB ÇELEBİ, *Fezleketü't-Tevarih*, Beyazıt Devlet Kütüphanesi nr. 10318
- KATİB ÇELEBİ (1941-1943), *Keşfü'z-Zünun I-II*, (nşr. Ş. Yaltkaya-R. Bilge), 1941-1943, İstanbul.
- KARAMANİ MEHMED PAŞA (1949), *Osmanlı Sultanları Tarihi*, trc İ.H. Konyalı, Osmanlı Tarihleri, s.323-369, İstanbul.
- KAVAKÇI, Yusuf Ziya (1976), *İslam Araştırmalarında Usül*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- KAYMAZ, Nejat (1970), *Pervane Muinüddin Süleyman*, Ankara.
- KEHHALE Ömer Rıza (1960), *Mu'cemu'l-Müellifin XII*, Dımaşk.
- KESİK, MUHARREM (1994), *Cenabi Mustafa Efendi'nin El-'Aylemü'z-Zahir Fi Ahvali'l-Evail ve'l-Evahir adlı Eserinin Anadolu Selçuklular ile ilgili kısmının Tenkildi Metin Neşri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- KINALI-ZADE Hasan Çelebi (1978), *Tezkiretü'ş-Şu'ara* (nşr: İ. Kutluk), Ankara.

- KONUKÇU, E. (1993), ‘‘Cihangir’’, DİA VII, s.538, İstanbul.
- KÖPRÜLÜ, F. (1972), *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu*, Ankara.
- KÖPRÜLÜ, F. (1943), ‘‘Osmanlı İmparatorluğu'nun Etnik Menşei Meseleleri’’,
Belleten, VII / 28, s. 284-301.
- KUNT, M. (1978) , *Sancaktan Eyalete*, İstanbul, 1978
- KÖPRÜLÜ Kütüphanesi *Yazmalar Kataloğu I* (1406-1986), (Haz. Ramazan Şeşen,
Cevat İzgi, Cemil Akpınar),İstanbul.
- KÜTÜKOĞLU, Mübahat, S. (1990), *Tarih Araştırmalarında Usul*, İstanbul
Üniversitesi edebiyat Fakültesi Yayınları.
- MARÇAİS Georges-Oktay Aslanapa (1993a), ‘‘Ribat’’, İA., M.E.B., İstanbul.
- MERÇİL, Erdoğan(1985), *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, İstanbul.
- MEHMED SÜREYYA (1996), *Sicill-i Osmani*, trc Seyit Ali KAHRAMAN-Nuri
AKBAYUR, Tarih Vakfı Yurt Yay, İstanbul.
- MİNORSKY, V. (1993a), ‘‘ Meyyafarikin’’, İA., M.E. B., c. IX, İstanbul.
- MUSTAFA BEYANİ, *Beyani Tezkiresi*, İ. Ü. K. T. Y. Nr. 2568.
- ÖNGÜL, Ali (1986), *Müneccimbaşı Ahmed Dede Efendi'nin Cami'ü'd-Düzeli'nin
Tenkitli Metin Neşri ve tercümesi (Selçuklular ve Anadolu beylikleri)* , basılmamış
doktora tezi, İstanbul.
- ÖZEK, Ali ve Diğerleri (1993), *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali*, Ankara 1993,
Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.
- RAMSAY, M. (1961), *The Historical Geography of Asia minor*, (trc. M. Pektaş,
Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası), İstanbul.
- ROSENTHAL, F.(1942), ‘‘ al-Djannabi’’ , EI² , (İng), Leiden.
- RUNCİMAN, Steven (1989), *Haçlı Seferleri Tarihi I-III*, (çev. Fikret Işıltan), Ankara.
- SEVİM, Ali (1988), *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi*, Ankara.

- SEVİM, Ali (1989), *Suriye ve Filistin Selçuklular Tarihi*, Ankara.
- SPULER, Bertold (1987), *İran Moğolları*, (çev. Cemal Köprülü), Ankara.
- SÜMER, F. (1952), “ *XVI. Asırda Anadolu, Suriye ve Irak'ta Yaşayan Türk Aşiretlerine Umumi Bir Bakış*” XI / I-4, İÜ, İktisat Fakültesi Mecmuası, s. 511-522, İstanbul.
- SÜMER, F. (1967), *Karakoyunlular*, Ankara.
- ŞEMSEDDİN, Günaltay (1339-1342), *İslamda Tarih ve Müverrihler*, İstanbul.
- ŞEMSEDDİN, Sami (1311), *Kamusu'l-A'lam*, İstanbul.
- ŞEŞEN, RAMAZAN (1998), *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı*, İstanbul.
- ŞEŞEN, RAMAZAN (1996), “ *Cezire*” , DİA, c. 7, İstanbul.
- ŞİKARİ (1946), *Karamanoğulları Tarihi*, nşr. M. KOMAN, Konya.
- TANRİR HEYETİ (1993a), “ *Ayntab*” İA.,M.E.B. c. I, İstanbul.
- TANRİR HEYETİ (1993a), “ *Cennabi*” İA.,M.E.B. c. III, İstanbul
- TEKELİ, İLHAN (1998), *Tarih Yazımı Üzerine Düşünmek*, Ankara.
- TEKİNDAĞ, Ş. (1954), “*Karamanlıların Gorigos Seferi (1367)*”, İÜEF, Tarih Dergisi, VI, s. 161-174.
- TEKİNDAĞ, Ş. (1950), “*Karamanlılar*”, İA, c. VI, M.E.B., s. 322-323, İstanbul
- TEKİNDAĞ, Ş. (1963), “*Son Osmanlı- Karaman Münasebetleri*”, İÜEF, Tarih Dergisi, Sayı 17-18, s. 43-76, İstanbul.
- TOGAN, Z.V. (1985), *Tarihte Usul*, İstanbul.
- TOGAN, Z.V. (1931), “*Moğollar Devrinde Anadolu'nun İktisadi Vaziyeti*”, Türk Hukuk ve İktisat Tarihi Mecmuası I, s. 1-42, İstanbul
- TOPKAPI Sarayı Müzesi Kütüphanesi, *Arapça Yazmalar Kataloğu*, Haz. Fehmi Ethem Karatay, (1962), İstanbul.

- TURAN Osman (1971), *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul.
- TURAN Osman (1993), *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, İstanbul.
- TÜLEK, Egemen (1975), “*Al-Cannabi, Hayatı, Sahsiyeti, Eserleri*”,(Basılmamış mezuniyet tezi), nr. 11361, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, İstanbul.
- URFALI MATEOS (1987), *Urfalı Mateos Vekayi-Namesi ve Papaz Grigor’un Zeyli*, (çev.:Hrant D. Andreasyan), Ankara .
- UZUNÇARŞILI, İ. H. (1984), *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu – Karakoyunlu Devletleri*, Ankara.
- ÜNAT, Faik Kesit, (1940), *Hicri Tarihleri Miladi Tarihe Çevirme Kılavuzu*, Ankara.
- VARLIK, ÇETİN, (1989), ‘*AK-Koyunlular*’, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, VIII. Cilt S, İstanbul, s. 406- 439.
- WOODS, John E; (1993), *Akkoyunlular, Asiret, Kenfederasyon, İmparatorluk, 15. Yüzyıl Türk-İran Siyaseti Üzerine Bir İnceleme*, çev. Sibel Özbudun, İstanbul.
- YAKUT, (1955) , *Mu’cemu’l-Buldan I-V*, Beyrut.
- YEZDİ, *Zafername, II*, nşr. M. Abbasi. (1336) Tahran.
- YINANÇ, Mükrimin Halil, (1991), ‘*Fezleket Ekvâl-i Ahyar Hakkında*’, Katip Çelebi, Hayatı ve Eserleri Hakkında İncelemeler, Ankara.
- YINANÇ, Mükrimin Halil, (1944), *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri, I, Anadolu’nun Fethi*, İstanbul.
- YINANÇ, R. (1989) , *Dulkadiroğulları Beyliği*, Ankara.
- YÜCEL, Yaşar,(1989), *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar, II*, Ankara.
- YÜCEL, YASAR ve ALİ SEVİM, (1990), *Türkiye Tarihi, cilt I-II*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- YÜCEL, YASAR (1989) *Eratna Devleti Kadı Burhaneddin Ahmed ve Devleti Mutahharten ve Erzincan Emirliği II*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

ZEYDAN, Corci (1983), *Tarihu Adabi'l-Lugati'l-Arabiyye II*, Beyrut.

ZİRİKLİ, Hayreddin (1991), *Timur ve Devleti*, Ankara.

EKLER

Ek 1: Süleymaniye Kütüphanesi, Ragıp Paşa nr. 983

Varak No: 453 b – 454b, 466a – 471b, 626b – 636b

ودار بج الشافى في الدولة العثمانية ويزعمه الشريف علاء الدين العمري واهل
 الباج والقبائل والقبائل في ذكر بني قريظة امير المؤمنين بعض بلاد الرق
 وكان حبهم الاعلى رجل يقال له نوره الصوفي وكان ارضيا لاضل ثم اسلم وسلك سلك
 الضمير ولازمه خدام الشيخ بالالباس الذي قتله السلطان عنات الدين بن كيتيما وضما
 من مريد ثم قدم هو الى قونية وجعل يظهر الزهد والورع وغاية اللطف مع كل من
 امال فلونب الناس واخذ عفو ليعر واعقل وفي حقه اعتقاد ان اربابا حتى السلطان علاء الدين
 بنفسه وكان له ابن يسمى فرمان لازم باب السلطان واخص به حتى صار امير المشرق
 وكان نوره صوفي يهوى في رفق فاحال على صاحب الفلك وهو نوري شاذ كافر فامر
 له الضمير والحجة وجعل ينقل في سلكه نوره ويعلم حتى اذا تمكن من سلكه
 فله واستولى مع مريد به واجتأبه على الطلعة وارسل الى السلطان علاء الدين بن كيتيما
 وطلب ارساله وادب فرمان لضبط الطلعة فادخل السلطان فرمانا اليه وفوض اليه
 سلكه وما افصح من البلاد فلما وصل فرمان ضبط الطلعة واخس الشيرة وجعل يجاهد
 الكفار ويغير وهم ويضج منه بلادا ابنا مشا خف ولاخاف من جهة المسلمين فسلك
 السلطان علاء الدين وضم اليه ولاية الارزن وجعل امير الامم وسمعت من بعض من
 اتق جانه وقع بينه وبين السلطان علاوة المظاهرة فلما انقطعت السلطنة عن الطائفة
 التبرقية بالروم استناب الامير فرمان بالامر واطمأن اركان الدولة والامم اذ هو معظم
 القوم والمشار اليه في ذلك الوقت وله الرأي والحزم والشهامة وكان له من البلاد سنة
 في بنة وهي كرسية المملكة وينكره واق صيراي ولارند وفره حضار واق شهر وقيستا
 ويكن شهره شهر شهرى وسنة شهرى وغير ذلك الا ان امير الدين وامير منشا وامير
 صاروخان وامير جيه وامير كرميان استقلوا بما تحت ايديهم من البلاد ولم يطيعوا
 احكامهم ان كان كاهن في طاعة السلطان علاء الدين ثم ان الامير فرمان توفي بعد
 ان استمر في الملك مائة طويلة ولم يوصل البناتاريخ وفاته وقام في الملك بعد ولده علاء
 الدين بك بن فرمان وصفه الامم ان تسلط السلطان البطل الشيخ ابلد رومان
 ببروسا وكان ابلد رومان على الامة قوي النفس وكان غاية ممة توسع دائرة الملك
 واعاد مشاهه فقام في سنة اربع وتسعين وستماية فاستولى على بلاد منشا وعلا على
 بلاد كرميان وتغصب على صاحبها الامير يعقوب بك فقبض عليه وحبس في ارجل
 من ولاية روم ابلد رومان في سنة ثلث وتسعين وقصد بلاد فرمان واستولى منها على
 علساروم وفي سنة اربع وتسعين غزا ابلد رومان خان الكفار فقام علاء الدين بن فرمان
 وسن الغارات على بلاد اناطول وعات فيها الجيكا وخبرها رشا صير امير الامم
 في ولايات اناطول يعقوب بك في قلعة الكور ثم استنزله وقبض عليه واستنجد
 معه الى مدينة قونية واعقله بها ثم ان ابلد رومان لما اتقى عنده من القوم وبلغه
 ما فعله ابن فرمان استنجد بغيره واستنجد لهيكا فلم يستجب توجه الى بلاد ابن فرمان فلما
 فلما سمع ابن فرمان بمسيره ارسل اليه بالصرح واطلق نوري ماس وخلع عليه وارسل

سجده صلواتها وفضل ذلك لم يفتش اليه ابلد رم خان حتى سار و لو توسط بلادوه والفتاة
بهر جمع يقال له آق جاي و فريده و ظفر بعلوة آذنين بك المذكور و ابنيه محمد بك و علي بك
ثم امر بشغل عدلاء آذنين المذكور فقتل واستولى ابلد رم خان على جميع بلاد فرمان و آخريه
معده الامير محمد و الامير علي ابني عدلاء آذنين بن فرمان الى بروسا و اعطاهما بما الى ان
غلب عليه ثم لذك في آخر سنة اربع و ثمانمائة فاخرج محمدا و عليا المذكورين من اعطاهما
ابلد رم خان و خلع عليهما و عين لهما و لاية والدهما عدلاء آذنين بك و جعل الملك لنا في
ابن فرمان و كانت مدة اعطاهما عند ابلد رم خان نحو ثلثا عشرة سنة و في سنة ثلث
عش و ثمانمائة وقع بين ابن فرمان و ابن كورمان فقال كذا في تاريخ ابن حجر و في سنة
اربع عش و ثمانمائة قام السلطان محمد بن ابلد رم خان من بروسا و عبر البحر الى طرقي روم
ابلي لشا الى جنبه السلطان موسى بن ابلد رم خان فجاء ناصر الدين محمد بن فرمان فالتقى
الكل على قتاله فقتلوه بقرب مدينة قونية و كسروه و اقع كسره و اخذ محمد بن فرمان
الامير مصطفي اسير اشرع عن عندها السلطان محمد المذكور و احسن اليها و اطلقها و ذلك
بعده ان اخذ الميثاق و العهد عليهما بان لا يجوز لانه اخذ غالب بلاده و في سنة احد
وعشرين حاصر ابراهيم بن رمضان التركاني طرسوس اربع اشهر ثم وصل محمد بن علي بن
فرمان فنازل طرسوس و اتى اليه ابراهيم بن رمضان المذكور و وقع بين احل طرسوس
و بين ابن فرمان حرب شديدة ثم انصرف ابن فرمان و قبض على نائب البلاد آدم بن
و كان علي بك ابن عدلاء آذنين بن فرمان فلما استعمر من ابيه محمد و فرمته الى الملك
المؤيد شيخ صاحب مصر و النبي اليه فلما استهلك سنة ثمان و عشرين و ثمانمائة هجر
الملك المؤيد ابنه ابراهيم بجيش كبير و صحبته علي بك بن قرمان فلما سمع ناصر الدين
محمد بن فرمان بقدوم العسكر انصرف عنهم فقدم ابراهيم بن شيخ و استولى على جميع
بلاد ابن فرمان الى ان وصل الى حلب و رزق ملكة محمد بن علي بن فرمان اخاه عليا
و خطبته جميع تلك البلاد باسمه صاحب مصر و ارسل ابراهيم بن شيخ نائب الشام
الى طرسوس فملكها ثم الى اذنه فواقع مصطفي بن محمد بن علي بن فرمان و ابراهيم بن
رمضان فقتل مهما و توجهوا الى قيساريه في نادس عشر شعبان ثم بعد ما توجه ابراهيم
ابن شيخ الى مصر و وقع بينهما و بين محمد بن دلفاد و التركاني فقال فقتل فيه ابن ناصر
محمد بن فرمان في معركة و قبض على ناصر الدين محمد بن فرمان و جهنم مع ولد داود
ابن محمد بن دلفاد و الى القاهرة فلما وصل محمد بن فرمان الى القاهرة حضره الملك المؤيد
فغابته على بقرضه بطرسوس و علي شيخ سهربره في رعيته فسأله العفو ثم امر به الملك
المؤيد فاعطى فاقام في الاعطال سنة كاملة ثم اخرج عنه بعد موت الملك المؤيد
و اعاد الى بلاده مكان اخيه علي و في سنة ثلث و عشرين في وابل المحرم سنة علي بن
فرمان بلاد اخيه و عصت عليه فويته فحاصرها و في صفر سنة اربع و عشرين
و ثمانمائة اطلق صاحب مصر الامير ططر ناصر الدين محمد بن علي بن فرمان و فوض
امور بلاده اليه و سار في خامس عشر صفر سنة البحر و زوده الامير ططر بمال

وطاش وخيل ويقال ان الرمح عصفت عليهم فتوجهت المركب نحو قبرص فبلغ ذلك صا
 قبرص وكارمه بمدة وفي خمسين وعشرين وثمانمائة عبر السلطان مراد بن محمد خان
 البحر الى طرف روم الى لفسال خارجي هناك فقام محمد بك بن فرمان ونازل مدينة
 انطاليه وهي من بلاد السلطان مراد فقام على حضارها سنة اشهر وكان بها امير
 شجاع يقال له حمزه بك من امراء الدولة العثمانية فجدت في الفسال واقام الحرب على لفسال
 وانفق ان ربح من الفلعة حجر مجنون فاحصا بجهة محمد بن فرمان فصرعه ومان من
 ساعته فنفق عسكره شد رمد وروني سريره بعد ولد ابراهيم بك بن محمد بك
 ابن علاء الدين بك بن فرمان وهو على ما يقال احسن هذه الطائفة عددا وسيرة
 ودانته وله في سبيل الخيرات مساجد ومعابد وكان يكارم العلماء والمساكين ويكرمهم
 ويحسن اليهم فلما ملك الملك ابراهيم هذا استشرافته اخواه علي وعيسى فيهربا الى
 عند السلطان مراد فخطبا عنده وكرمهما السلطان المرقوم وعين لهما وظايف عدة
 ثم ان عيسى هذا لم الملك فقام وجمع بعضا من العسكر فسار على اخيه ابراهيم بك
 وقال له وهزم اصحاب ابراهيم بك وقتله وكان ذلك في شهر سنة اربعين وثمانمائة
 ووقع بين ابراهيم بك وبين السلطان مراد خان علاقة المصاهرة من جهة ات
 السلطان مراد زوج اخيه من ابراهيم بك بن فرمان ثم وقع بينهما وحشة ووقع بينه
 وبين بعض امراء السلطان مراد عدة حروب وانفق ايضا في تسع وثلاثين ان تمض
 السلطان مراد لفسال ابراهيم بك فلما اقصى العسكر ان جاء الفاصل الشهير بميدان
 حمزة صاحب لفسال ايضا الفايضة فاصلى ذات بينهما فمما اذا من غير فسال وفي سنة
 وخمسين وثمانمائة ففصل السلطان محمد بن مراد خان بلاد ابن فرمان واسنولي
 على اق شهر ثم اصطلح مع ابن فرمان واعاد عليه ما اخذ منه من البلاد وفي سنة
 تسع وستين وثمانمائة تولى صاحب بلاد فرمان ابراهيم بك بن محمد بك بن علاء الدين
 بك بن فرمان وخلف سنة اولاد ذكر منهم اسمي بك بن ابراهيم بك وهو الذي تسلط
 بعد ابيه ابراهيم بك فلما تسلط اسمي بك المذكور خاف منه ساير اخوته فمروا
 الى عند السلطان محمد خان بن مراد خان والنجار والوالد واجتهد وهم على اخيهم المذكور
 فاحسن السلطان المذكور لظاهم ووعدهم بالنصر وعين من بينهم بهرا محمد بك
 ابن ابراهيم بك لملك فرمان واعضده بعسكر كثير وارسله الى فسال اسمي بك
 وعين لساير اخوته وظايف من الخزانة السلطانية العامة فلما وصل بهرا محمد بك
 الى ارمناك قابله اخوه اسمي بعسكر فرمان فوقع بين الفريقين قتال شديد انصر
 بهرا محمد على اخيه اسمي بك وانتهز اسمي بك الى عند اوزن حسن صاحب بلاد الحج
 واستقر بهرا محمد بك والباقي بلاد ابن فرمان وفي سنة احدى وتسعين وثمانمائة
 تغير السلطان محمد خان على صاحب بلاد فرمان في بعض شئ فانزع البلاد من بك
 وفوض حكم تلك البلاد كلها لولده الياسل سلطان مصطفى بن السلطان محمد
 وبه انقرضت لدة ولاة والمملكة عن اولاد فرمان

الجهاد وكان برأى العلماء والمشايخ ويزيرونهم ويقر بهم إليه وكان الفاضل سعيد الدين
 الفنذاري عنده يومئذ وكان قد ألف كتاب الموسومة بالخضر في المعاني باسم هذا الملك
 فاشتغل الفاضل المذكور بالوعظ والصبحة حتى اشهر امره وشاع ذكره ورغب الملك
 في سماع وعظه وأحضروا له مجلسه فلما حضر إلى مجلسه في بعض أيام الجمعة أخذ الفاضل
 في ذكر الظلم وبيان فيجبه وما ينقلب إليه قلبه أجده بل عاجله ثم ذكر ما حل بهم من جهة
 الأشرف وبين اشياء كثيرة من مظالمه ثم استغاث عليه فلم يمهله الملك حتى أمر من
 فوره بجمع العساكر والجنود وعقد الألوية والبنود فنار في نحو ما جرى الف من العسكر
 واجاز من دربندشروان إلى طرف خازر بجان فلما سمع به الأشرف استعد لقتاله في نحو
 سبعين ألف مقاتل وبعث بأسواره وخزائنه في مائة قطار يغفل والى قطار جعل إلى قلعة
 الخيق للأحفاظة بما المناعب وحصانها فيها هو بنظر العدو وأمام مدينة نهر راذ هب
 ربح شدة وابتعدت السماء وأرعدت وعشهم سواد مظلم فنزف جنود الأشرف
 وبغاله وأنهد من جناده والواخوفاً عظيماً وبيناهم على هذه الحالة إذ شاهدوا نواصي
 الخيل للعدو وقد اطمع للوقوف الشديد فنفر غالبهم من غير قتال ثم قال لهم عسكر الله
 فلم يضرهم شيئاً وشه حتى انهزم عسكر الأشرف جميعاً ثم أرسل خان الدتت بمن
 يقبض على الأشرف وصاحب شروان الأمير كاووس وكان قد أتى مدد إليه فامر
 بقتلهما فقتلوا سيلاً بين يديه ثم نزل الخان امام المدينة ونادى بالأمان وأذن في العسكر
 بان لا يدخل أحد منهم ولا يتعرضوا للزاد والزرع والمضروع واحضروا إلى أهل المدينة
 ونزلوا حكاماً من اولاده ثم أرسل من مضامه ذلك من يأتي بأموال الأشرف التي بعثها
 إلى قلعة الخيق وكانت لم تضل بعد فاسترد ما إليها جميعاً وهذا كما قبل وبأكل المال
 غير من جمعه انظر إليها العاقل اللبيب القطع الأدب كيف جعل الله تعالى ما جمع الظالم
 في جميع عمره بكنه وجهك نصيباً للعدل الذي لم يسبق له السعي في شيء من تحصيله وكان
 ملك ملكة الأشرف نحو أربعة عشر سنة ثم انقضت عنهم الملك وانتهى إلى غيرهم
 الباب الثالث والسبعون في ذكر سني مظفر البرزدي

وأصل هذه الطائفة من خراسان من فرية يقال لها سلامة وأول من ولي الحكم منهم
 مظفر البرزدي وكان هو صاحب ركب برزدي وكرمان زمن الملك ابو سعيد بن خدا بند
 ثم كان ابنه مبارز الدين محمد بن مظفر فقام مضامه فظهرت منه غايباً الشهامة والشجاعة
 وأمنت الطرف في زمانه ولم يزل امره يتولى حتى ملك برزدي وانتهى كرمانيك من يد حكام
 شيخ ابو اسحق بن محمد شاه بن محمد بن فضل الله المعروف بأق خواجه المدقون بقزوين
 ابن عبد الله بن اسعد بن نصر الله بن محمد بن عبد الله الأنصاري ومجرب شاه المذكور من
 شيراز وكان له أوقافاً وأعمالاً كثيرة وثروة باهرة فبسط لك اشهر امره وثغر عند
 الملوك ونفذت كلمته فلما انزلت الكلمة بعلم الملك ابو سعيد فقام الأمير شيخ ابو اسحق
 وادعى الملك لنفسه فاستولى على شيراز وسائر بلاد فارس وكان ذلك في شهر سنة
 اربع واربعين وسبعمائة وملك اربعة عشر سنة ووقع بينه وبين مبارز الدين محمد

محمد بن عبد حم وبأخيه فان اسر بيك سلطان شاه خن ميار زالدين محمد وابن اخيه في
تاريخه المعين في اصفهان وبعث به الى شيراز فارس به ميار زالدين قنقل فضا حاكم
خاجي الذي قتله ابواسحق ثم تزوج محمد بن ظفر بامرأة من بنات الأكاير بكرمان فها هو
بنصره وفرمته ابواسحق الى شيراز وكان ابواسحق المذكور مولعا في الملاذ ومجالس الكفا
والصحو وكان لا يلفظ الى احوال الملك والريجة اصلا فلما حتى كان ارکانه وولد بخافون
سندان بعرضون اليه ما بغية فلما كانت سنة اربع وخمسين وسبعماية فصد محمد بن مظفر
شيراز وبجاصحها ابواسحق المذكور فصار الى البلدة وخالصها وفي كل ذلك بخاف ارکان
وولد ان يعلم بحال محمد بن مظفر حتى احوال ندمه امين لدين وضعه به الفصير ليخرج
الملك الى الربيع وكان الزمان زمان الربيع فلما اشرف الملك من الفصير شاهد عسكر محمد بن
مظفر فقال سنده عنهم فقال هو محمد بن مظفر جبار ليجاصر لبلدة قنقل الملك وقال
انظر والى هذا الأبله فاحرمنا وحرم نفسه بالقتال عن نزه الربيع والعيش فيه ولم يزل
محمد بن مظفر يحاصره حتى ظفرو فقتله وقتل خلقا كثيرا وقتل من اهل هذا البيت وذلك
في سنة ثمانى عشر وسبعماية وكانت مدة ملكه اشين واربعين سنة واستل بعد موت
الملك ابو سعيد بيلك العزافي كله واظهر العدل وفي بعض التواريخ ليران ابواسحق مع ماله
من التواني ومداد نرا الا حتى قتل بعضا من عيان امرته وعافا آخرين لتسببهم الى العدا
والفصير وكان الفاضل عضدا لا يجي اذ ذلك معهم فنفت قلوب الجميع عنه وانسوا
عنه وارسلوا الى ميار زالدين بالطاعة ووعدهون بتسليم اليه فاما كان ثالث شوال
من هذه السنة فخرجوا باب المدينة فدخلها عسكر العدو فلم يبق ابواسحق من غفلة العسكر
الا من صوت الطبل والنفير فاستفسر عن هذا الغوش فظا لوالد كفت وكفت فركب الجود
فهرب الى قلعة هناك بقرب شيراز ستمى بقلعة سفيداي القلعة البيضاء وارسل الى
شيخ حسن صباح بغداد ستمت على عدوه قائم بمباي فارس فانهم تروا من غير فبال
ورجع ابواسحق الى اصفهان وعاد ميار زالدين اليه وذلك بعد ان فوض حكمه شيراز
الى ابنة اخيه سلطان شاه وكان ذلك في شهر سنة خمس وخمسين وسبعماية ثم ات
سلطان شاه اشغل بالملاذ والملاهي ومعاشن الاعاني ونفخ عن حال المملكة فذلك
خيل من بغداد صحبة الامير غياث الدين والامير اشمور فدخلوا البلدة على حين غفلة من
اهلها فهرب سلطان شاه مع اصحابه وترك البلدة للعدو ثم اتفقوا ان كان بعث ميار زالدين
محمد وذلك شايخا الى لفظ احوال شيراز فلم ينشيان ورد ودخل البلدة فظفر باشمور وقتل
وعرب غياث الدين مع بعض خواصه فضبط شاه شجاع البلدا حسن ضبط وقام بامر
انم قيام وفي سنة تسع وخمسين وسبعماية فمض والى شيراز اخي جوقا الى قتال محمد بن مظفر
وكان اخي جوقا هذا من اكاير امراء الاشرف فلما قتل الاشرف وعاد جاني بك خان الى
مملكة فاما اخي جوقا المذكور واستولى على اذربيجان ولما سمع محمد المذكور بجرحه اسل
الى قتاله عسكرا صحبة ولك سرف الدين محمود وولد شاه شجاع وفرس به سلطان
سلطان شاه فلما التقى العسكر ان تشب الحرب بينهما الى العاقبة شقت رياح الضم

الى طرف مجدين ظفر فقه مو العبد وتم التقي الكل وهم شاه ولي واخذوا يزيد وهم
 اولاد مجدين ظفر المذكور وعلى العصيان لانهم كانوا اذوا من مجمل المذكور فبلغ
 مجمل المذكور فخلعهم عن ولايته العهد وانسبها الى حبيب شاه بن شاه مظهر
 فلما بلغهم ذلك قامت قيامتهم فتاروا على ابيهم باصبيها فقبضوا عليه وشاءوا
 ثم اغتلبوه في قلعة شيراز وكان الذي سببه قريبه سلطان شاه تدمر كثير حتى
 كان بين شجاع وشاه محمود حرب بظاهر صفهان فظفر بعض امرء شامخود فتلوه
 هناك لاله افشار فاعبوا واما اولي الانصار وكان مجدين مظهر المذكور رزق العيا
 في السعادة بانخ الدولة فولى الطالع الا ان كان شفاكا الى الغاية حتى نقل عنه انه
 كان يد ليرتلاوة القرآن فينا هو يتلو القرآن اذ لم مو ابي بن يد برجل يهودي بذب صغير
 فقام ورسل سبفه على رجل فظله ثم اقبل على اللادوة وكان اول ملكه سنة لماذ
 عشرة وسبع مائة وفي تاريخ دولة وكان لمجدين مظفر خمسة اولاد شاه ولي وشاه
 محمود وشاه شجاع واحمد وابو يزيد فاتفقوا على والديهم وكلموه وسجنوه في قلعة
 من فروع شيراز وذلك في سنة سنين وسبع مائة فولى جلال الدين شاه شجاع شيراز
 وكرمان ويزد وتولى شاه محمود اصفهان ومات شاه ولي واستمر احمد وابو
 يزيد في كنف شاه شجاع ثم وقع الخلف بين شاه محمود وشاه شجاع فالت الامر الى ابي
 شاه شجاع ومات شاه محمود ثم استولى شاه شجاع في سنة ست وسبعين وستين
 على اذربيجان انزغها من ولسن ثم مات شاه شجاع في سنة تسع وثمانين وسبع مائة
 وعهد بالملك الى ابنه زين العابدين وكان شاه شجاع بهذا الطاعة للامير بنمور
 وساله المظاهرة فزوج ابنه بدين الملك وهداه وهداه واستمر على ذلك وبفان
 انه كان يدعوا به تعالى ويضرع اليه ان لا يسلط الملك عليه فالتقى ان مات قبل
 ان يتوجه الملك الى شيراز وكان شاه شجاع ملكا عادلا عالما يقنون من العلم بحيا
 للعلماء والعلم وكان يهوى الكشاف والاصول والعربية وينظر الشعر العربي والفا
 مع سعة العلم والحلم والا فضال والكرم وكن الخط الفاني وكان فدايلى بذلك
 الشجع فكان لا يسهرا ولا الماكول على البغال صحنه فلو نزال باكل ولما مات شاه شجاع
 استمر ذلك زين العابدين في شيراز بعهد من ابيه اليه ولما استمر زين العابدين
 سرى من الملك فصدقه بنمور بعسكر كثير فخاف منه وهرى الى عندين عهد صاحب شيراز
 منصور بن مظفر فصار كالمسيح من الرضاة بالنار فلما وصل الى شيراز قبض
 عليه منصور واعقله ببعض الفلاع وقتل من كان عنده من الامراء وفي هذه
 السنة في ذي الحجة وصل بنمور الى شيراز فملكها بلا كلفة فلما استمر بنمور شيراز
 اذ عن له بالطاعة صاحب يزد شاه يحيى بن اخي شاه شجاع وصهره مع ابنا الكبرياء
 مجد وصاحب كرم ان السلطان احمد اخي شاه واهدوا اليه وداموه فاطم
 لهم بنمور ما كان يالدهم من البلاد الا انه فوض ملك شيراز الى شاه يحيى وفوض
 امر صفهان الى السلطان مجدين شاه يحيى ثم انقل بنمور في محرم سنة تسعين وسبع مائة

الى مصر ملكه سمرقند وامر بتدخل الفاضل الشرفي البحراني من شيراز الى سمرقند ثم
 ان اصل شيراز كان بنو في الباطن شاه منصور واسرع في التبرخي ووصل الى شيراز و
 يدوم ما فقه وكان صاحبها شاه يحيى في كل ذلك غافرا عن امر اخيه فلما سمع بفد ولم اخيه
 المنصور ركب الجواد فهرب الى جبال بزد ونعاقل شاه منصور عن امره حتى بعد عن
 شيراز فلما استقر شاه منصور بن مظفر بن محمد بن مظفر البزدي سنة سبع مائة الف سنة
 زين العابدين بن شاه يحيى بعسكر كثير وكان زين العابدين مخلص من اسرا بن عمه
 المذكور فوصل الى صفهان واستولى عليها واستقبل بها امره فالتمس هو وشاه منصور
 عند قلعة اصطخر فاقبلوا فشاكشد بكا ثم انصر شاه منصور وهرب زين العابدين
 الى طر فاصفهان ثم سار شاه منصور الى همدان فملكه اخيه شاه يحيى فاستولى على بعض بلاد
 ثم اقبل شاه منصور ووزين العابدين صاحب صفهان مرة ثانية انصر وها شاه منصور
 وساق خلف زين العابدين حتى نازل صفهان وحاصره فلما رأى اعيان صفهان
 الفتنة الطائفة بين الملكين بيلا دهم مسكوا زين العابدين وبعثوا به الى عمه شاه منصور
 فلما وصل اليه سئل عينيه واكله ثم حبسه ببعض الفلاح وفي سنة خمس وتسعين
 وسبع مائة وقصد تهمور شيراز فمض صاحبها بالفرار فلما خرج من البلد نادى عجز من فوق
 سطح من بيوت شيراز وقال يا حرامي حكمت فينا زمانا وجيبنا موالنا وتمنع فينا
 ثم تركنا وهرث عنا فلما سمع شاه منصور كلامها انفرح فقتل تهمور قتلًا حسنًا
 وثبت بنا انا عظيمًا وانكافي عسكر تهمور وهجم على المكان الذي فيه تهمور ففر منه تهمور
 فامر خواصه بان يلقوه بين النسا فوصل شاه منصور فقتلته النسا وقلن له لبس علينا
 فذره ونحن في طاعتك وكف عنهن ورجع فقتل حتى قتل فلما رأى تهمور راسه فرج
 في الباطن واظهر عليه الأسف في الظاهر وامر يقبل فانه واستولى تهمور على شيراز و
 زين العابدين وفر له رواب وما بلغ السلطان احمد بن محمد صاحب كerman ارسل
 للتهمور بالطاعة وارسل مع رسله هداية جليلة وكذلك صنع شاه يحيى صاحب بزد فقبل
 الهدية وتوجه بعسكره الى صفهان وفي هذه السنة توفي شاه يحيى واستاصل تهمور
 بالقتل كل من بنى من آل مظفر البزدي ولقد صدق جل جلاله في قوله سبحانه وتعالى
 الايات مننا ولما بين الناس فيجنان الذي يغتروا ولا يتغير

الباب الرابع والتبعوني ذكر شيراز الان ملوك خراسان

وهرطانية حكما في بلاد خراسان نحو خمسين سنة واوحد بلخان واسمه عبد الرزاق
 ابن فضل الله من قرية باسطن من فرى شيراز وكان عبد الرزاق المذكور شابا ادبيا
 عندما اعجبه الملك السعدي ابو سعيد فاستعمله على جباية الاموال كerman ثم لم يمض كثير
 حتى ضيع الاموال وانفقها فتمتع بالرجوع الى وطنه لبيع املاك ابيه فتوفي منه الاموال
 الضاربة فلما كان ببعض الطريق سمع بوفاة الملك ابو سعيد فتدركه وفرج ثم اتم السير
 حتى دخل قرية باسطن فوجد اهل القرية يستكون من الوزير فاجاد عماد الدين محمد
 الذي تسلط في خراسان بعد موت الملك ابو سعيد وكان في تلك القرية رجل من اهل

ثم انه وطف بين حسن الدامغاني وهو من اعظم سربلا الان وبين اميرزاده لطف الله
وحشه فاحتمل حسن الدامغاني الى قتل لطف الله المذكور فقتله بعد ان ملك لطف الله
سنة وثلاثة اشهر ثم ساطن بعد مجهولان حسن الدامغاني واظهر من العدل والشجاعة
ملا بوصف ثم انه سار واستولى على مشهد زار وكان قد تغير خاطره على الشيخ محمد
البيهي وكان شيخا مباركا مستجابا له دعوه فنقاه من المشهد المقدس العزوي الى صريف
اصهبان ولم يبق له هذا الفعل حسنا حتى خرج عليه الى سمر اباد الامير ولي في سن
فلبله وهرمته اخرج هزيمة ثم لحق الهاربون من وجوه عسكر مجهولان حسن الى عند صبا
دامغان فواجه على المنقب ينظر له ودعوه الى سبزوار وكان مجهولان حسن يومئذ
بجاصر بعض الفلاح فقام نصر الله المذكور وحده في السير حتى دخل المدينة على حين غفلة
من الهما وكان اصل المدينة يظفوه اميرهم مجهولان حسن فدعوا له باليمن والبركة
فلما استقر المويده على سرور الملك اطلع اصل المدينة على حقيقة الحال فسكن جاشهم
ثم ان نصر الله المويده بعث الى من كان عند مجهولان حسن من امر اسبزواري ملك
هذا السرب فاشرفي براس اميركم حسن والافضل اهلكم وعيالكم فاضطر الامر حتى
وظلموا راس حسين فيعتوا به الى نصر الله المذكور وكل ذلك كان بسبب دعوه ذلك الرجل
الصالح وقع ذلك في سنة ست وسنين وسبعا و كانت مدة ملك حسن المذكور
سنتين واربعه اشهر وكان خواجه نجم الدين على المويده المذكور من اعظم ملوك سربد
الآن واحسنهم واصوبهم رابا واكثرهم احسانا وكان يفرق في راس كل سنة ما يفي
ببنيه للفقراء وكانت له وظائف داره لذوي الحاجات والمساكين وفي سنة احد
وثمانين وسبعا و قد نصر الله المويده اسرا ابا دفاستجده صاحبها الامير ولي من الآلة
بمهور لك فابجك بنفسه بعسكر كثير فلما علم نصر الله المويده لاطا قلة به نزل الملك
للمهور واعطاه مفا ليد بداره فاختر صبيته بمهور ولازمة فحظي عنده الى غامة ما
يكون ثم توفي سنة ثمان وثمانين وسبعا بعبان مكث عنده ثور سبع سنين وبعث
الملك عن سربلا الان ملوك خراسان الكل من تاريخ دولة شاه

الباب الخامس السبعون في ذكر الشيخ حسن جليلي اليلخاني ملوك العراق
بعراق العرب واول من ملك منهم امير حسن بن حسين بن ابيغالي التركي كان
ابوه الحسين المذكور قد تزوج بنت بعض الامراء واسمها بغداد وكانت تحب في
الحسن والجمال فلما بلغ السلطان ابو سعيد حسنها انزعهما من الحسين المذكور وبعده
كنا في بناء القرو وما مات السلطان ابو سعيد فترقت مملكة الغل واخذ كل كبير
ناحية فلما الامر شيخ حسن المذكور بغداد واد ريجان وجرنت له مع ملوك النواحي
حروب وخطوب رزق الضر فيها واستقام امره وكانت ملوك مصر وصادقهم ويزج
دنياش خاتون بنت دمشق خواجه بن الامير جويان وفي بنت اخي بعد ان تقدم ذكرها
فحظت عنده حتى كانت هي الحاكمة في مملكة العراف وعدت في اخر عمره في الرعية وظف
في بغداد بخبيرة وبل انه وجد فيها خمسة الف الف مشقال ذهبا ومان سنة سبع

وخمسين وسبعاً به فقام بعد ابنه السلطان حسن بن الأمير شيخ حسن اليلخاني
 وكان ذا طبع حسن يقول شعراً جيداً ثم توفي سنة ستين وسبعاً به وفام بعد أخوه
 السلطان اوبين شاه بن الأمير شيخ حسن بويج بالسلطنة سنة ستين وكان حياً
 في أصله والعدل بينهما شجراً عاد لا خيراً اذا طبع لطيف وفهم حسن يقول شعراً جيداً
 ويكتب خطاً جيداً فابقا وكان من أحسن الشباب صورة دامت ولا بد سبع عشر
 سنة وفاة خطب له بكه عجلان بن رمشه صاحب مكة علق ستين وارسل الى الكعبة
 انشرفه فنادى بل ذوب فضة فخلت بما ذكره ابنا الغرانية عاش بضعا وثلاثين سنة
 قبل انه راى في النور انه يموت في وقت كذا لخلع نفسه من الملك وفار ولد حسين بن
 اوبين فيها وصار هو يتشغل بالصيد وكثرة العبادة فانفق موته في ذلك الوقت
 بعينه رحمه الله فلما تولى اوبين المذكور قام لطلب الملك ابنه الأمير حسن فلم ينجح امره
 مع الأمراء فقتلوا وسلطوا السلطان غياث الدين حسين بن اوبين واستخلف حسين
 المذكور اخاه السلطان احمد على البغداد ان الحسين فذلنا تشغل بالدم واللعيب صار
 يتخلف النساء من الأعراس وغيرها فاختلف عليه الأمراء وتوجه في سنة تسع وسبعين
 وسبعاً به من بغداد الى تبريز واستقر اخوه شاه زاده شيخ على في سلطنة بغداد وفي سنة
 اربع وثمانين توجه السلطان احمد من البصرة الى طبريز ومالاً الأحرار على اجنه الحسين
 حتى اغتاله وقتله وفام بالسلطنة وكان غياث الدين الحسين شهما شجراً عاد حسن السببا
 فلما استقر السلطان احمد في المملكة قبض على امرأته الذولة فقتلهم واقام اولادهم في
 وخا ينهم ففترت منه فابو الرعية ومال الواعيل والفقوا على شاه زاده شيخ على بن اوبين
 وتوجهوا به من بغداد الى تبريز فالتقا بهم من معه ومعه اميرالتركمان قهر محمد بن بيز
 خواجه صاحب الموصل وكان احمد فاصانع مع خضر شاه بن سلهم شاه اجل امراء بغداد
 فلما اتقا العسكر ان بنا حجة ارسل اخذ خضر شاه من معه واصيب شاه زاده بسهم
 فجل الى اجنه احمد وبرد منق فبات ولم يلبث احمد الا قليلاً حتى فاجاه عسكر بيمور وفي
 سنة سبع وثمانين وسبعاً به توجه بيمور الى العراق وفضاء مدينة سلطانية وكان بنا
 صاحبها احمد فلما سمع بظده منه هرب الى طبريز فجا بيمور واسلوا على سلطان ابنه
 وكان بما صاحبها احمد فلما سمع بقتل شترتها وعاد الى بلاده لما بلغه نظرق عسكر
 خان تلك البلاد وفي سنة ثمان وثمانين وسبعاً به توجه بيمور الى العراق وكان احمد بن اوبين
 بوميد بيز فلما بلغه وصول عسكر بيمور رحل عنها وترك اهله احياء فيهم عليهم
 العسكر عنوق فانهبوا وغلوا فيها ما لا يمكن شرحه ثم هجم على احمد الياس خواجه بن شيخ
 على وهو من عظماء امراء بيمور مع جماعة من العسكر فالتقا بقرب نخج ان وقع بين
 الفريقين حرب عظيم انشرفه عسكر بغداد وخرج الياس خواجه جريحاً منكراً وذهب
 احمد الى طرف بغداد وكان احمد قد ارسل ذخائره واولاده الى قلعة يقال لها النخجا
 وهي في غابة الخصانة وفرر عنها اميراً يقال له النون مع ثلثمائة نفس من اهل النخجا
 فناد لهم بيمور فلم يظدر عليها ثم رحل عنها من جهة نظرق توفقتش خان بلاده وترك

بما من بحاصر القلعة وقيل انها مكثت في الحصار اثني عشر سنة ولما بلغ ذلك فرس محمد
التوكان انهز القرضه ووصل الى تبريز فلما وصلها وصر بخواجه ورجع الى بلاده
وفي سنة خمس وتسعين عاد يهورا الى بلاد العراق فبلغ ذلك احمد بن اويس فجهز له
عسكرا صغيرة امرآه فذلا فيا على حد ود سلطانته فانهمم جنبا بغداد فلم يبقهم
بهور وعطف على مهران وما يلها اضبط على مشولها واسبند فيها لتركها رجعا الى بغدا
فبلغ احمد فرقا انه لا طاق له بقتاله فاخذ اصله وما بعز عليه من ماله ونهبا للفرانجيا
موكدا ذلك اذ كبه عسكرا للفرانج بجكا وهرب الى طرف الشام فلما وصل الى الحلة لحقه
عسكرا للفرانج ففره وخبوا امامه واسولوا على حربه لو ان احمد لما وصل الى الرحبة
استاذن الملك الظاهر برفوق ملك مصر في القدم عليه فاذن له فامر الظاهر بوابه
باكره وارسل اليه المالدس والخلع والمطبخ فلما وصل احمد الى مصر وذلك في صفر سنة ثمان
وتسعين ركب الظاهر الى لقاة واحسن سلفاه وطبخ اطعمه واسنصحه معه الى القاهرة
ثم بعث اليه باموال كثيرة وبما ليك عديدا واقمشة نفيسة ونزوح باخذة نند وخالون
بنك وبن ثم لما سار الملك الظاهر بعسكره مصر فدخل دمشق في ثاني عشر جمادى الاولى
من هذه السنة واقام بها خمسة اشهر وعشرة ايام وصار يستخبر عن حال بهور حتى تقوى
ان يرجع الى بلاده فجهز الظاهر احمد بن اويس الى بغداد ودفع اليه من السفر مئتا دينار
الف دينار وخمسة امانه فرس وسنائة جمال وجهزة احسن جهاز فخرج في مسهل شعبان
وسار معه عدة من الامراء الكبار ثم وصل الظاهر الى حلب ثم سار حتى وصل الى القرا
واقام بها الى ان وصل فاصبه احمد بن اويس بجنحه بان دخل بغداد وفر عنه نائب بهور
مسعود الخريزاني وجلس على تحت مملكته فلم يزل احمد في عزه ومنعة من الاكرمين عاد بهور
طالب بلاد الشام وفي سنة ثمانمائة وصل مهران شاه بن بهور الى تبريز ثم طلب بغداد
فبلغ ذلك احمد فجمع العساكر والنق مع السار فجهز مهدي وطردهم وملك اكثر الشارحوا
وعطشا ثم ادر كنه احمد وهم باخر يوسف فوضع فيهم السيف فجا مهران شاه ومعه نحو
ثلثماية نفس خاصة ثم ان احمد سات سهرته وقتل جماعة من الاكرام وعسف على الباقين
فوث عليه الباقون فاخرجوه منها وكا شورا نائب بهور بشهران لتسلم او هربا احمد الى فرس
يوسف بالوصول فسار معه الى بغداد فالثني به اهل بغداد فغلب عليهم احمد وجلس على
سهر الملك ثم ان سمع بنوجه بهور الى سواس فحاف من ان بهور اذا وصل الى سواس
ينسب عليه الطريق ويعدر له الحرب لطرف الروم والشام فانفق مع فرس يوسف بعدان
نصيبا من سواس من قبله ببغداد فاستمر ارباب الى قريب حلب فاسلوا الى نائب حلب
بمراش ليسان ناه من صاحب مصر فقتل نائب حلب ان يفصل حلب فسار اليها وقالها
فانقوان نكسر بمراش وقتل جماعة من عسكركم ثم هم عليها نائب بمراش فكتبها وطلب
بست احمد بن اويس يقال له سيف الخالفة فبعث به الى مصر وكان ذلك في سنة اثنان
وثمانمائة ولما انهزم احمد وفره يوسف لوجها الى سلطنة ثم استسعر احمد من فرس يوسف
فانفصل عنه ونهبا خلقه والسار في خواجه ورجع احمد الى سواس ثم توجه الى هروا

كرىسى بمملكة الروم يومئذ واجتمع بالسلطان المعظم الغازى ايلدرم خان فاكروه السلطان
 المذكور واحسن نزل واجلسه معه على مقعد ووعده النصر والامداد وكان ذلك سنة
 شهر سنة ثلث وثمانماية ثم لم يمض كثير حتى حضره يوسف ايضا فارقا ربا من يهور وفي
 سنة ثلث وثمانماية عاد يهور من طرف الشام فلما اجاز الفراه ارسل عسكرا صحبة امير
 زاده رستم الى فتح بغداد وكان يمانا بى احمد بن ويسر الامير فرج فلما وصل العسكر استعد
 الامير فرج للقتال فبلغ ذلك يهور فزار اليهم مما لهم فاخذ بغداد عنوة بعد فان سلك
 ويحارث اربعين يوما وكان ذلك في يوم الاضحى ففتح يديج المسلمين الى ان جرت بدماهم
 دجلة وبنيت بروسه عنق منارات ثم امر بتخریب بغداد كما هو دابة في اكثر البلاد فحيت ثم
 رحل عنها راجعا الى البلاد الشمالية سنة اربع وثمانماية لما استفاض بين الخلق
 فوجه يهور الى الروم بعد عوده من بلاد الشام خرب احمد رملا وكان يجيد معرفة علم
 الرسل فرأى طالع يهور في غايه الفوق وطالع ايلدرم خان في غايه الضعف فاستاذن
 ايلدرم خان وفارقه الى بلاده في صحبة مدد من طرف ايلدرم خان فلما وصل الى بغداد
 وفد خزنها يهور وتركها فاعانها صفيقا اشغل بغير الدور والاسوار وجمع الجنود والعتاد
 فبلغ ذلك يهور فماد طرده عنها فليل تمكده بما فارس الى عسكرا صحبة ابن ابنة امير زاده
 ابو بكر فساروا اليه بجهد من كالريح العاصف والبرق الخاطف حتى كبسوا احمد ببغداد فاح
 بنى احمد لاد بالقبض واجاز النهر بالجهد الى الطرف الاخر وكان ابنه الملك طاهر هنا
 من كبا الخيل وريا الى طرف الحلة فلبعها النار ولم يلبعها فلما دخل يهور بلاد الروم
 ونوعل فيها عاد احمد الى طرف بغداد ولكن بما وفي سنة خمس وثمانماية فارق فرقه بوق
 بلاد الروم حين سمع بوصول يهور الى قيصريه واجاز الفراه وجمع عسكرا من الترمك
 فاستولى على الحلة فلما سمع به احمد بعث الى قتاله عسكرا صحبة ولد الملك طاهر فلما
 اجاز طاهر بن اويس نهر الفراه فبض ابو احمد بن ويسر على الامير فيروزاغا وكان حين
 اخبأ الملك طاهر فقتله ولما سمع به طاهر استعمر من ابيه بغداد بالعسكر وحاصره
 بنق فلما استسلم احمد بقره يوسف فاعانه ففتح اليه احمد بالليل واجتمعوا على حرب طاهر
 فانهزم طاهر وانفق ان الفخ فترسد في حال الخربة جباثا من دجلة ليخوضه الى البتر
 الاخر فغرف ودخل احمد بغداد ثم غدر احمد بجباثه فمعه يوسف عدتهم خمسون نفسا
 من اعيان دولته فغضب فره يوسف وسار الى حارثه احمد فميرب ثم اخفى في يهور ببغداد
 قام يوسف بطلم البهر فظفت فمساكوا في هلاكه فانفق انه كان بها فرجد فخرج منها
 الى كريت ثم الى حلب ومالك فره يوسف بغداد فارس اليه يهور بعد عوده من بلاد
 الروم ابن ابنة امير زاده ابو بكر بن مهديان شاه ففره يوسف الى حجة الاعراب بالرجة
 فقدم احمد دمشق فانهزله نايها شيخ شرف قدم عقيبته فره يوسف فلم يزل ان ورد المرو
 من قبل صاحب مصر بالقبض عليها بسبب وفاة بمرثاش نايب حلب فنجح احد ما بارج السلسلة
 والاخر بارج الحام فبقيا في الخليس سنة كاملة وفي سنة سبع وثمانماية افرج عن الملك
 المذكورين احمد بن ويسر وفره يوسف بن حيد فوجه احمد الى بغداد في سادس عشر

ذي الحجة فلكما ونوجه فرم يوسف الى الموصل وفي سنة ثلث عشرة وثمانمائة لوجه
 احمد بن اويس في عسكر بغداد الى بئر بزنون على يديها وقد سار حيا جها فرم
 يوسف الى رنجان لقتال فرم ملك النجاشي وكان بينهما عداوة فبلغ ذلك فرم يوسف
 فرجع عن محاربة فرم ملك ونوجه الى بئر بزنون لقتال العسكران في ثاني عشر جمادى
 الاخرى فالتكسر بن اويس وولده علي وكثير من الاسرا واسرا آخرون واكرم فرم يوسف
 احمد بن اويس ثم سجد ثم دس عليه من خنفة فمات في آخر يوم من ربيع الاخر
 واستقرت قدم فرم يوسف في بغداد وبئر بزنون وكان منه ما ذكره في ترجمته وكان
 احمد ذا فقه عظيم وادراك حسن الا انه كان غدارا ظلوما سفاكا للدماء نجاسا
 بالقبائح وله مشاركة في عايش علوم كالنجوم والموسيقى وعلوم اربعة السهم والفوسق
 الخار وله شعر كثير بالعربية والعارسية وكتب الخط المنسوب وكان له شجاعة وورع
 وجمل ومكر ومحبة في اصل العلم ولما قتل احمد استقرت ملك بغداد صبي من آل اويس
 واسمه شاه محمود من ابناء شاه ولد بن شاه زاده علي بن اويس وكان ثلث سنين حين
 ابن اويس ذويجة شاه ولد بن شاه زاده علي بن اويس هي المدينة في المملكة فحاصروهم حتى
 شاه بن فرم يوسف سنة ثم غلبت مجد المذكور على بغداد وتزحمت عنها ثلث سنين معها
 من دجلة الى واسط فسار الى نهر فلما كانت احداث على قتل مجد شاه فضل لانه
 كان من غيرها واستقلت بالمملكة ملك وذلك في سنة تسع عشرة وفي عشرين
 وثمانمائة ملك اويس لبصرة اتزعجها من مانع امير العرب بعد حروب وكان قدام نهرها
 من اجد بئر في امارة احمد بن اويس وقرى اويس المذكور وانضم اليها عسكر عمرائه
 وصار يخطب لها في ملكها ونضربا لشكة باسمها الى ان ماتت في سنة اثنين وعشرين
 وثمانمائة فقدم بقدها اويس بن شاه ولد بن شاه زاده بن اويس وكان منها ونحوها
 مؤاخره شاه مجد صاحب البصرة ولم يبق منهم من ولي الامارة غير شاه مجد بن شاه
 ولد صاحب البصرة فلما قرب من الموت عهد بالمملكة الى حسين بن علاء الدولة بن اويس
 وبن وهو آخر ملوك العراف من ذرية اويس وكان يهودا سره واخاه حسنا ولما
 الى سمرقند ثم اطلقا فبناحا في ارض فقيرين مجريين فاما حسن فافضل بالثمن
 فخرج وصار في خدمته ومات عنه فدمي واما حسين هذا فتمت في البلاد الى ان
 دخلت في العراف فوجد شاه مجد بن شاه ولد وكان ابوه صاحب البصرة فمات فملك
 ولد شاه مجد فضاة فاد حسين فدخلت الموت فعهد اليه بالمملكة فاستولى على
 البصرة وواسط وغيرها وفي سنة احدى وثلثين جهز حسين بن علاء الدولة
 الجبل من العراف بعبان انقطع من نحو عشرين سنين او اكثر ثم حارب صاحبها بن فرم
 يوسف حسين المذكور فانتهى الى شاه رخ فتقوى بالانتماء اليه وملك الموصل
 واربل وتكرهت ثم قوى اصبتها بانبيه فرم يوسف واستنقذ البلاد عن
 يد الحسين المذكور وحاصره في الحلة منذ سبعة اشهر ثم ظفر به بعد ان اعطا
 لادمان فقتله خنفا في ثالث صفر سنة خمس ثمانمائة

من عبد الله بعد ذلك من عبد الخطيب ثم قتل وتولى مكانه ولد من عبد الكرم ثم تولى
 وتولى مكانه ابنه عبد الله خان كوجك بن عبد الكرم ثم تولى مكانه ولد من ميراد
 خان بن عبد الله ثم تولى مكانه ولد من ميراد خان بن مراد ثم تولى مكانه
 ميراد خان وهو الفاني بالملك في عصرنا هذا في سنة تسعين وسبع مائة واما ملك
 رستم في ناحية النور ملك كما مر ابن شاه ككاس وفي ناحية منجور اخوه شاه محمد بن
 ككاس وملك تولا الامير حمزة بن شاه محمد خان بزرگ وملك كوه دهم كاران شاه وملك
 لشادة شيخ فضل الله وملك اسناره ملك بايندرخان وملك كسكر امير سياه وحسن بن
 امير سامان بزرگ وسالار يكن في تلك البلاد ملكا ذاقه كاملة يجمع هذه البلاد والى
 اليه سلطان كل واحد من هؤلاء المذكورين في تلك النواحي حسب ما ذكرناه والله اعلم

الباب الثاني والثمانون في ذكر قرة قوين

واول من اشتهر منهم بالامارة بهرام خوجه التركاني وفي سنة سبع وسبعين وسبع مائة
 حاصر الامير بهرام خوجه الموصل ثم اخذها بالامان بعد حصار اربعة اشهر في سنة ثمان
 وسبعين ثم تولى بهرام خوجه في حدود سنة ثمانين وسبع مائة وولى الموصل بعد ذلك
 قره محمد التركاني وفي سنة ست وثمانين لواقع قره محمد صاحب الموصل والظاهر صاحب
 مارد بن فغلب قره محمد على الظاهر وكان سبب التواقع ان قره محمد ارسل الى الظاهر بخطيب ابنه
 فامنع الظاهر فظالمه قره محمد وانتصر عليه ثم وقع الصلح على ان يزوج الظاهر منه اخيه
 وفي تاريخ سنة سبع وثمانين ذكر الحافظ ابن حجر ان في سؤال هذه السنة وصل الى مصر
 خوجه بالتركاني اخو بهرام خوجه عترة محمد التركاني طالبا وكان له الحكم من مارد بن
 الى الموصل وسأل من ملك مصر ان يكون من جنسه وان ينضاف اليه فاجاب سؤاله
 وفي سنة سبع وثمانين نازل عسكر تيمور صغية بعض اولاده آمد ففر منه قره محمد التركاني
 بغيره فغلب عليها وملكها وخطب باسمه صاحب مصر وفي سنة احدى وتسعين
 اقتتل قره محمد التركاني صاحب تبريز وقره حسين بن حسن بك التركاني فانهزم عسكر
 قره وقتل قره محمد في المعركة وانهمرا اصحابه وغنم قره حسين ومن معه ما كان معهم
 ونام قره حسين المذكور على التركان ثم اجتمع الكل واستروا عليهم مصر خوجه بن قره
 محمد واستنجدوا بصاحب مارد بن وغيره وفي سنة ست وتسعين نازل تيمور قلعة
 اوينيك وبها صاحب مصر بن قره محمد فاخذها بالامان بعد عترة رمضان ثم قتل كل
 بها من الجند وسهر مصر الى سمرقند وفي سنة ثمان وتسعين غلب قره يوسف بن قره
 محمد على الموصل في جمادى الاخرة وامر عليها اخاه بار علي بن قره محمد وفي سنة سبع وتسعين
 حاصر بعض اولاد تيمور بلاد الجزيرة والموصل فقتل اهلهما وقره يوسف الى الشام
 وفي سنة ثمان مائة استولى قره يوسف على الموصل لما رجع من الشام بعد عسكره بنحو مائة
 عن بغداد وفي سنة اثنين وثمان مائة بلغ اصل بغداد عترة تيمور الى العراق فوشوا على احمد
 ابن ابي شوسه تيمور وفتح معهم فصار احمد الى قره يوسف بالموصل فاستنجد به فيار عترة
 الى بغداد واستخلص للملكة له ثم صار السلطان احمد صغية قره يوسف الى بلاد الروم

فأكرمهما السلطان ابلدرمخان ووعدهما بالفضل ثم لم يزل احمد بن اويس وقره يوسف
 يحرضان السلطان ابلدرمخان الى ارض بخان وانزاعه من سد واليه طهرت بك
 حتى اجاب الى ذلك ابلدرمخان فقام في شهر سنة ثلث وثمانماية مع عسكر جز
 وجزيار وصحبته الاميران المذكوران فنازل ارض بخان وقابل طهرت بك وقره
 واستولى على البلاد وعلى زوجة طهرت بك واولاده ثم شفع في طهرت بك احمد
 ابن اويس فعفى عنه ابلدرمخان واعطاه نبلاده على ان يكون نائباً لمن قبله لكنه
 استخفى عيال طهرت بك معه ليكون كالرهن عندك ثم ان قره يوسف لما سمع بنو حه
 يتهور الى التهور ووصوله الى قيصريه خرج من ارضه في شهر سنة خمس وثمانماية
 وعبر الفرات وجمع طائفة من التركمان واستولى على الحلة ثم استنجد احمد بن اويس
 ببغداد على والد طاهر بن اويس فاجتج بطائفة من عسكره فانتصر احمد على والد
 طاهر واستقر ببغداد ثم عند رجاعه من اعيان دولة قره يوسف وفضلهم فغضب
 لذلك قره يوسف فسار الى ارض احمد بن اويس وحاصر بغداد حصاناً اشدياً فهرب
 احمد الى طرف الشام واستولى على بغداد وجعل عقيداً للابوبكر بن مهران شاه الى بغداد
 ففر منه قره يوسف الى الرجبة فاصكبا بلاد الشام ففقد واحد دمشق فانزله نائبها شيخ
 ثم قدمه عفيته قره يوسف فلم يزل ان ورد المرسوم من صاحب مصر بالقبض عليهما
 فتجن احدهما ببرج التسلسلة والاخر ببرج الحمام فبقيا في الحبس سنة كاملة وكان ذلك
 في سنة ست وثمانماية وفي سنة سبع وثمانماية افرج عن احمد بن اويس وقره يوسف
 ابن قره محمد فتوجه احمد الى بغداد فهلكا وتوجه قره يوسف الى الموصل وفي هذه السنة
 ملك بتور فاستنحل امره يوسف وفي سنة ثمان وثمانماية غلب قره يوسف على حصار
 ارض بخان مهران شاه بن تهور فضله وكان مهران شاه قد لخل عقله فاقدم ابنه ابوبكر
 ابن مهران شاه مكانه فانهزم ابوبكر المذكور الى طرف كرمان ثم قتل في شهر سنة
 عشر وثمانماية وفي سنة احدى عشرة وثمانماية استولى نواب قره يوسف على ما رتب
 منهااد ولدا الارضية بقدان حكواها اكثر من ثلثماية سنة وفي سنة اثنى عشرة وثمانماية
 طر قره يوسف ببغداد فذاك عراق العجم وديار بكر ووصل الى الموصل فهلكها ببغداد
 كان قد عوضها بما رتب لصاحبها صالح الارثي وفي هذه السنة عهد قره يوسف بالبلاد
 بعد الى ملك محمد شاه بن قره يوسف وفي سنة ثمان وثمانماية سار قره يوسف الى ارض بخان
 لغتال قره ملك التركماني وكانت بينهما عداوة محكمة فبلغ قره يوسف بمسرا احمد بن
 صاحب بغداد الى ابنه استولى عليها فرجع عن محاربة قره ملك وتوجه الى تبريز
 فالتمى معه قره يوسف وهزيمه وبيد شمله وفضل احمد بن اويس وولد علي في الحرب
 وحاصر محمد بن قره يوسف ببغداد اشراً ثم خرج عنها صاحبها نند وبنك حسين
 الى نند فهلك ببغداد مجتهد المذكور وفي سنة اربع عشرة وثمانماية دامت الحرب بين قره
 يوسف وبين قره ملك انصرته اخرها قره ملك ونهب سنجار والموصل وفي سنة
 سبع عشرة وثمانماية نوافع قره يوسف وشاه رخ شراصطها ونصاها وفي اخر

عبد شاه رخ عبد الخير بمدينه فرزين وارسل الي فرج يوسف بلمس البلاد وامراه اخيه
وابن اخيه ودره من قتل من اخوته ورد ما وصل اليه من اموالهم وان يجتلب له
ببلادهم فلم يفعل فرج يوسف ذلك واستعمله كل منتهما للحرب وفي سنة عشرين وثمانم
لصالح الملكان فرج يوسف وفرج ملك فاطمان مملكته نفوس اهل حلب لانهم كانوا على
وجيل عظيم من جهة فرج يوسف وكانوا يهابوا الرجل الى القاهرة وفي هذه السنة عصى
محمد شاه المذكور سنة جميع المال فحصل منه ثوبا كثيرا وفي سنة احدى وعشرين توخيه شاه
رخ الي تبريز فشرع فرج يوسف بدفعه وفي غضون ذلك سار فرج ملك الي ماردن فحاصر
اهلها وحاصرها ثمان سنون على تلك فلاح فرج يوسف فلما بلغ ذلك فرج يوسف سار الي
ماردن ففر منه فرج ملك الي امد فبقيعه ونازله بها فانفر منه الي طرف حلب فلم يزل
فرج يطارده حتى كبته بقدان عند الفراء وهزمه ونهب امواله ونجى فرج ملك في الف فارس
الي طرف وكان اهل حلب اسر مخرج من جهة فرج يوسف ثم ساق فرج يوسف حتى دخل
عينتاب فنهباها وخرق اسواقها وطاح اهلها على مائة الف درهم واربعين فرساقه دخل
البيهر فحاصرها يومين ثم هجم على البلد وخرق الاسواق وامنع اهل البلعة ثم رحل سنة
ثامن عشر رمضان الي بلاده ولما رجع الي تبريز غضب عليه ولد اسكندر بن فرج يوسف و
اعتقله وارسل الي ولد الاكبر محمد شاه صاحب بغداد وكان عصى عليه فضاخه وفي
سنة ثلث وعشرين وثمانم في ذي القعدة مات بن تبريز صاحبها فرج يوسف بن فرج محمد
بهرم خوجه التركاني و قام من بعده ابنه فرج يوسف بن يوسف بن محمد شاه ببغداد
وكان فرج يوسف بطرد شجاعا ماضيا شديدا بالظلم فاسى الطليق ببيتك بلدين واشهر
عليه ان في عشرين اربعة اشراة وقد حارب في ايامه و ايام اولاده مملكة العراق وفي سنة
الاربع وعشرين وست وعشرين واثنين وثلثين سار شاه رخ في كل من هذه السنين الي
تبريز فاستول علىها وكاملها عاد شاه رخ الي بلاده عاد اسكندر الي تبريز فبملكها وفي سنة
ثلاث وثلثين تفرج لونه صاحب بغداد ومحمد شاه بن فرج يوسف وولي مكان ابنه مراد بن
محمد شاه وفي سنة ست وثلثين بعث اخيه ابن فرج يوسف الي بغداد اربعين رجلا في ذي
القعدة ربه وقر ومعه من يطولوا البوابين ويضخروا الي الباب في يوم معين ففر مراد بن محمد
استولى اخيه ابن فرج يوسف فصار فيها الغش سيرة وفي سنة ثمان وثلثين التلى اسكندر
وفرج ملك على ارض الروم فخرج على فرج ملك كمين الا اسكندر وهزمه فلما اكد ان يوحده ومضى
في خندق المدينه ففرق وطلع به اولاده بعد ذلك قد فوه هناك فجاء الي الاسكندر من
عرفه بذلك فارسل من اخرجته من فرج بعد ثلثة ايام وحزم رأسه وارسله الي القاهرة وفي
هذه السنة هزم شاه رخ اسكندر بن فرج يوسف اربع فرجة ولم يقبله بعد ذلك فلما فوه وفوض
شاه رخ اذربيجان الي جيهان شاه بن فرج يوسف وفي هذه السنة قتل اسكندر بن فرج
يوسف في قلعة اوبنك على يد ولد بغداد بن اسكندر وفي سنة اثنين وخمسين غلب الغ
ملك على مراه ثم نزع عنها الي سمرقند لما بلغه بطرق ملك الترك تلك البلاد وكان بار على
ابن اسكندر بن فرج يوسف محبوبا في بعض قلاع خراسان ففخلص من الاغتيال وطلب اليه

من العسكر فاستولى على مرارة وكان بها الى ان اخذها منه بابر ميرزا في شهر سنة ثلث واربعمائة
وفي سنة اربع وخمسين فقدم جهان شاه ديار بكر واستولى على نزاردين وغيرهما من بلاد
جها بركور وقوض امرها لعمدة الشيخ حسن بن فرهاد الملك وفي سنة خمس وخمسين قتل صاحب
عراق العجم وفارس وكرمان وخوزستان محمد ميرزا بن بای سنغز على يد اخيه بابر ميرزا
ابن بای سنغز صاحب مرارة فقام جهان شاه حجة عسكر كثير من اذربايجان وغيرهم فاستولى
على عراق العجم وكان له العراقان وملاك اذربيجان وغيرهما من بلاد العجم وفي سنة
لوفي صاحب خراسان بابر ميرزا فنهض من سمرقند الملك السعيد ابو سعيد فاستولى
على خراسان ثم بلغه خبر هج اولاد عبدا اللطيف ميرزا بيلج فترك خراسان وتوجه الى بلخ
فخبرها ومكث بها نحو ثمانية اشهر وفي غضون ذلك نهض جهان شاه من طرف العراق
ليستولى على خراسان واستراياد وكان اميرزاده ابراهيم سلطان بن علاء الدولة بومنه
باستراياد فخرج الى ظاهر بلخ وقابل جهان شاه قتلا سنة ثمانمئة انصر جهان شاه وقتل
من عظامه الواسع جفای خلیفای استولى على البلد ثم سار الى مرارة ومكثها واستدبرها
مكث اياما الملك السعيد بنو احمى بلخ وهي نحو ثمانية اشهر ثم اصطلح مع الملك ابو سعيد
فترك خراسان وعاد الى العراق وفي سنة سبع وستين عطى صاحب خراسان بابر ميرزا
ابن جهان شاه على ابيه فحاصر جهان شاه ببغداد حصرا اشد بكملة سنة ونصف فوقع
الغلاء والنحط في بغداد حتى كاد اهلهما يهلكون من الجوع ثم ارسل بابر ميرزا اباه في الصلح
فانجا اليه شهر اقبله ففضل في بغداد بعد ان امته في اليوم الرابع من ذي القعدة من
شهر سنة احدى وسبعين وثمانمئة ولم يتفق له الخبر بعد قتل ابنه حتى قتل هو ايضا
بعد مدة قليلة وات والد سوء ناكل الولد وفي هذه السنة اعنى سنة احدى وسبعين
وثمانمئة نهض جهان شاه من طرف العراق للتحير ديار بكر وانزاعها من يد صاحبها
ابو الفتح حسن بك الطويل فلما سمع حسن بك بشده ومهده انجلى عن مقابلته الى بعض حدة
بلادها فلما عاد جهان شاه بعد ان نال من بلاد حسن طرده اخذ حسن بك عليه المضاربين
فاغار عليه على حين غفلة منه بالليل واخطب من ساير جهانه وعمل السيف فنهده وقتل
جهان شاه ولم يشعر به فاقبله وانهر من سلم وقتل معه ولدت حجة واسر ولد العادمية
يوسف بن جهان شاه ثم حركت رأس جهان شاه وهو قتل وكان جهان شاه هذا من كبار
الملوك واجلتها ذراى ونديبر وعطل نام ومن اكثر الملوك مالا وعقد اوجاكا وافواها
على الفئال جلدا وادراها بالكر والخنازير وكانت لديه فضيلة في فنون من العلوم وكان حجة
اصل العلم والفضل وكان شجاعا مقداما سواسفا كاللذمنا غاشما كثر المعاطم
ولم يبروت منه كما في الملاذ وكان يفرضه كل ليلة غالبا بكرة الايبالي من الحلال من الحرم
وكمع ذلك سبته مرهنة وكان شيخا كبيرا في سن ثمانين سنة وكان ملكه اكثر من
ثلثين سنة ثم فاه في الملك بعد ولد حسن على سلطان وفي سنة اثنين وسبعين فقدم
صاحب كرمان ابو القاسم بن جهان شاه بعد ما جرى على ابيه ما جرى على اخيه حسن على
ليغاضبا على حسن الطويل فاغشا له حسن على وقتله خوف منه على الملك فلم يبين بعد

وفي سنة ثلث وسبعين في ربيع الأول كسر حسن الطويل عساكر حسين على واسطوى
 على مالك العراف واذر بجان وكانت بنته ملكة حسن على المذكور سنة ووصف
 الباب الثاني والثالثون في ذكر دولة آق قوئي
 وصم طائفة من التركان يقال لهم آق قوئي وكان مسكنهم القند ببلاد تركستان
 ثم حوّلوا عنها مع اخوانهم فره قوئي في زمن ارغون خان الملك الى بلاد اذربيجان
 ثم حوّل فره قوئي الى جنواخي ازديكان وسبواس واستخلى بها امرهم وحوّل هذه
 الطائفة الى ديار بكر وتمكفوا فيها واستخلى امرهم حتى غلبوا على معظم البلاد واستولوا
 بالسلطنة واول من ظهر منهم ونامرت في البلاد علاء الدين طغرل علي بك التركماني وكان
 قد نامرت وحدود آمد والموصل ثم توفي وقام بعده فخر الدين قطاويك بن طغرل علي بك
 ثم توفي ونامرت به ولد فره ابولوك عثمان وكان هذا شجاعا وله مع الترك والعجم
 وفانج والمناظر قبايل في بلاد انتمى اليه وذلك على مسالك الروم فاستناب به في بلاد
 وحضر معه فتح الشام وكان اكثر حروبهم مع فرم بوسفان التركان وكان له من البلاد امد
 وارزجان وماردين والرها وعامة ديار بكر ثم استولى على بلاد غير تلك البلاد وكان
 له وفعة مع برنساى صاحب حمز قبايل الى الملك وبرنساى بوسفان امد بصرى البلسان بكر
 فيها برنساى وسبب هذه الوفعة غزاه برنساى في سلطنة امد وكانت له وفعة اخرى
 مع برهان الدين الخنفي فاضى سبواس وامر صافق فيها برهان الدين واستمر فرم ابولوك
 امير سبواس وارزجان وسبب ذلك فرم ملك عثمان اغار على سبواس وضواجهما
 فعاتق بينهما ثم وقع بينه وبين برهان الدين مناوشات الى ان قصد فرم ملك مصيفا
 لطيفا بالقرب من سبواس ثم في طريقه على سبواس وبها الناضى ابوالعباس برهان
 الدين فغضب عليه برهان الدين حيث لم يكثر برهان جماعة بالركوب فركبوا وسبوا
 برهان الدين الجيوش فقبل له لوثبت حتى سبوا حتى العسكر لكان اخرم واول فان فرم
 ابولوك تركماني ذودمآء ومكينة فلم يلبث برهان الدين الى هذا الكلام ولم يزل ما يجاه
 وراه حتى هم الظلام فكر صلبه فرم عثمان بجماعته فقبض عليه ولم يدرك حاله العسكر
 ففرقوا في كل وجه ثم قصد فرم عثمان ان يطلقه بعد ما يجده معه العهد والميثاق
 الا ان الشيخ نجيب الدين انزع برهان الدين منه برفقات منعه من ذلك وحذره من
 غائبه فقتله ثم سار على سبواس ليجعلها منعه اهلها واستغاثوا عليه بالثنا والدين
 في بلاد الروم ففرغوه وكان اهل سبواس تمكفوا عليهم باصبع اللقاضي برهان الدين
 رأوا ان فرم عثمان وبهم وصادفهم حبوا ان يدخلوا حتى طاعة ملك عظيم فارسلوا
 الى بلاد رمان بمفتاح البلد فارسل اليهم ولد سليمان جلبي وكان قتل فاضى سبواس
 في سنة اثنين وثمانين هكذا في تاريخ شهاب الدين ابوالعباس احمد بن عربي شاه
 الاضاري وساق شهاب الدين بن حجر هذه القصة على ما ذكرناه وذكر قتل برهان الدين
 في سنة احدى وثمانين والله اعلم وفي اثناء ذلك بلغ فرم عثمان قصد بصرى بلاد الروم
 فتوجه اليه ووقف في خدمته وشارب له على الاماكن ويعرفه الطريق وذبحه

الى الشام ولما غلب تقيور على سواس وما يجاوره من البلاد اعطاها الى فرم عثمان
 المذكور ووفت له ووقعة اخرى في سنة تسع وثمانماية مع صاحب حلب والشام الملك
 العادل حكيم وصاحب اردن بن الملك الظاهر عيسى انصر فيها فرم عثمان فقتل في
 المعركة صاحب اردن وصاحب الشام وفي هذه السنة اقبل فرم ملك عثمان
 واسكندر بن فرم يوسف فكسره اسكندر كسر شيعه وانهر فرم عثمان فوقع في
 خندق قازن الروم فمات وقد بلغ سنه التسعين بل زاد عليها ثم اخرج به اسكندر
 من فرم بعد ثلثة ايام وخرز اسد فارس الى القاهرة فوضبت على باب نرويل وخرج
 اهل مصر بذلك لان الناس كانوا في خوف من جهته لكثرة حربه وشدة فركه واستمر
 بعد في ملكه حمزة بك وبقى ولد يعقوب بك بن عثمان في ارض الروم وجهان كبير
 ابن علي بك بن عثمان شريكه وبقى ابنه محمد بن عثمان في امد وفي سنة ثمان واربعمائة
 وثمانماية توفي في رجب حمزة بك بن عثمان صاحب بار بكر وكان كائنه في فتح سيرته
 وكثرة شوره وفسقه وملك بعد ولد اخيه جهان نكير بن علي بك وفي سنة خمس
 وخمسين وثمانماية وجه جهان نكير اخاه حسن الطويل مع عسكر الفتي به الشيخ حسن
 ابن فرم ايلك الذي كان قائما على اخيه والامر الى قتلته وولد له معه وجماعة من
 عسكر جهان شاه وهذا اول ظهور حسن الطويل وناكدها وانه مع جهان شاه وولده
 في اخيه جهان نكير وفي سنة اثنين وسبعين توفي جهان نكير بن علي بن عثمان صاحب
 مارد بن وهو اخو حسن الطويل وكان الظاهر حقيق ولاه بناية الرضا وكثرت جنوده
 فلما مات عمه حمزة ويقال ان حمزة عهد اليه بذلك لدهنه وعقله ثم ان اخاه حسن الطويل
 ما زال يطمع في ملكه حتى وثب على امد فاخذ ما بالجملة كما سيذكر ان شاء الله تعالى
 والامر ان ملك عن جهان نكير مع وجوده وبقى هو محصورا والخطبة والتكديت
 وليس له من الامر شي غير مارد بن وحسن هو العالي على الامر وكان جهان نكير احسن
 هذه الطائفة خيرا ودينا وعفة وعدلا وسياسة وكان يحب العلماء مع حسن سمع
 وعقل وكانت الجملة التي عليها حسن الطويل انه جمع طائفة من جماعة اق فونيلو
 واكنهم يقرب من امد وكان صاحبها اذ ذاك جهان نكير بن فرم عثمان فريتا حسن بك
 واربعون نفرا من اصحاب بزي باعة الفخمة والحشيش فملوا على عتق دواب اجمال الفخمة
 والحشيش وجعلوا اجدال تلك الاجمال سلحتهم ففصدوا بهت الهبة مدينة امد
 فلما دخلوا الباب وحصلوا داخل المدينة وكان الناس اذ ذاك في صلوة لجمعة جلوس
 وبتد اجمال الفخمة بالحجر وشروا التسوف واظهروا بالخطوف فقتلوا البوابين
 وهجروا على اهل البلاد فقتلوا منهم خلقا ولما سمع برجهان نكير بن فرم ايلك خرج مارد بك
 وجه النخاعة طالبا فاستولى حسن بك على امد وملكها جميعا ثم اناه الذين في الكبر
 فقتلوا بهم ظهره واستفحل ملكه وعظم امره ثم لم يزل يسئل فكره في استخلاص ديار
 بكر حتى ملكها جميعا وفي سنة احدى وسبعين وقع بين حسن الطويل صاحب بار بكر
 وبين جهان شاه صاحب العرابين وبنير حرب كثر انصر فيها حسن المذكور فقتل

جهان شاه واولاده وكثيرا من عسكره فصار حسن بك واستولى على الغراء واذرجهان
 وثمان مائة وسبعين وثمان مائة فمجد صاحب ما ورائه النهر الملك السعيد ابو سعيد
 ابن مهران شاه بن بهروران بن شيرازي ما كان لجهان شاه من البلاد عن يد حسن الطويل
 فلما سمع بقدومه وهجوه نهض اليه بعساكره فضالاه بجده واذرجهان فالجهم الفسال واشتد
 الحرب واجتال شمر انصر حسن بك فقتلوا من عظماء خراسان خلفا كثيرا واسير الملك ابو
 سعيد في يد زينل بن حسن بك فقتل صبيا وارسل براسه الى مصر فامر به صاحب مصر فدفن
 اجلا لانه كان من اكابر الملوك الاسلام وارسل اليه مكسوبا سلك طريفة الملوك وارب
 فيه وارعده وكان قبله يياطف به وفي سنة ثمان وسبعين وثمان مائة وصل يوسجيه
 بك بعسكره بك الطويل الى نوافذ فنهبا وخربا سواطها شمر الزبيره الى فرمان وكان بجنا
 السلطان مصطفي بن السلطان محمد خان فكبسه السلطان مصطفي وظفره وقيل نائب
 عسكره ثم بعث به الى ابيه السلطان محمد خان وفي سنة ثمان وسبعين وثمان مائة نهض بكر
 من الملوك سلطان محمد خان وحسن بك الطويل الى قتال الاخر فالقوى العكران بقرب
 مدينة بابرث فوقع بينهما قتال شديد ثم نزل نصر السلطان محمد خان فانتهز حسين بك
 راجعا الى بلاده وقتل نائب عسكره وقتل في الحرب ولدك زينل عليه يد السلطان مصطفي
 ابن السلطان محمد خان وفي سنة ثمان وسبعين مات قتيلا صاحب صفهان الامير فاطمة بن
 محمد بن الملك حسام الدين المعروف بابو غزلي وكان قد نابز والدك وصار خائفا منه من قبا
 وكان ابو امر يقبله لمن يهدر على ذلك وبعث الى غزلي الى القاهرة يستاذن من صاحبها
 في ان يكون تحت حمايته فلم ياذن له وانضل الى خدته صاحب الروم السلطان المبرور
 محمد خان فاحسن نزله وعين له مكانا قريبا من سواس ثم قضد بلاد ابيه فجزت عليه الموت
 الثالث مائة قتيلا بسيفه في نصبه وكان رحمه الله شابا حسانا عندك شجاعا وفروا
 وفي سنة ثمان وثمان مائة في ليلة عيد الفطر توفي جوسن بن علي بن عثمان بن قتيلا
 ابن طور على الزكاني الاصل الامير السلطان حسام الدين صاحب العراقين واذرجهان
 وديار بكر وما والاها من الممالك المعروف بالطويل وكان اول امره انه قدم القاهرة مع
 في دولة الظاهر حقيق وناشر بطرا بلس ثم بعثه اخوه جهانكبر الى بحارية عمه الشيخ حسن
 ومعه عسكر جهان شاه فكسره وضم من ذلك الوقت ثم احنال حتى اخذ ديار بكر عن يد
 جهانكبر وصار جهانكبر كالمجسور في ما ردهن ثم استقل بالملك بعد موت جهانكبر واخذ
 في معاداة الملوك ثم حلال واستطال وانزع ملك النخس عن زبدي بن ابوب ثم صارت
 واقعة مع جهان شاه ثم ولد حسن على ملك تبريز والعراقين ثم تبسره الظفر على ملك
 سمرقند ابو سعيد فزاد جنائده ومهابة ثم اغتر واستطال حتى نظرق بلاد الروم ونجد
 نوافذ وخرقها فصار اليه السلطان المذكور وفالاه فرب نوافذ وخرقه ابيع هزبه وقتل
 ولدك زينل وكان شجاعا حسانا فمن ثم لم يبق له فاهز حتى توفي في هذه السنة وكان قد اعترا
 الاستقام بعد وفاة سلطان الروم واختلف عليه اولاده بسبب الملك فلم ينزل في جنه
 ومحنة حتى مات وكان رحمه الله محبا في اهل العلم والعلما فاداسه وجاهل

ومكر وخداع وله فرسية كثيرة وشجاعة وجرأة وإقدام وخلف خمسة اولاد خليل بنزا
 وكان حاكم فارس ومقصود بك وكان حاكم بغداد ويعقوب بك وسبح بك ويوسف
 بك ومالك يعقوب ولد خليل بك بن حسن بن علي بن عثمان بن فظلو بك بن طور علي
 النحاشي الاملدي بعهد من ابيه اليه وكان اكبر اولاد ابيه واجهله فملك جميع ما كان
 يملكه ابيه من العراقين واذ يسيحان وديار بكر وما والا ذلك من الممالك الشرقية الا
 انه لم يتبع بالملك لان الملك لولى اخذ بالعرف والشك وفضل كثيرا من الامراء وخلق من
 فرائبه وقتل اخاه مقصود بك بن الحسن وقتل صاحباوه مراد بك بن جهانكبير بن عمه
 فخرج عليه ومع ذلك اشغل موبالاذ واق والملاذ والملاهي وكانت الفتنة فابعد في اطر
 البلاد بسبب بعض الملوك من ابناء ذلك البيت ولم يمكن لاحد ان يعرض عليه بشي من ذلك
 لسه خلفه وشك جبروته فانفقوا على خلعه وتولية الملك لاجنه الصغرى يعقوب بك
 صلاحك بار بكر فكبروا اليه بان اخاله اشغل بالهوعن الملك ونفر عنه القلوب بسبب
 ضيق خلفه وفتح سهرته فان كان لك يد من الملك فالتهم بعضه ببار بكر فالتهموا
 فلما ورد اليه الكتاب فامر من بوجه فخصه قتال خليل بك فالتمى معه في نواحي وسملان
 فالتخل مرآه خليل بك الى جانب اخيه يعقوب بك وانصره بكر يعقوب بك وقتل خليل
 بك على يد امير يقال له بابند بك قتله غيلة وكانت وفاته في بعض شهر سنة اربع وثمانين
 وكانت ملكه سنة اسهر ونصف واستمر على سيرة الملك اخوه السلطان يعقوب بك بن
 حسن الطويل وفي سنة ست وثمانين توفي في شبلا في رمضان الامير الكبير بابند بك
 يعقوب شاه وهو مدبر مملكته ومقدم عنساكره وهو الذي كسر العسكر المصري على الكر
 وقتل بسبك التوادار وكان من الاصلاء لشيخة فارسا شجاعا مقنا ما عار فامد جرا
 سوسا ويقال ان الذي اغرمي بقتله خليل الصغرى احد امراء تلك البلاد وعربي يعقوب شاه
 والذلاله وفي سنة ثمان وثمانين بعث يعقوب شاه عسكرا كثيرا الى بلاد
 المشغع فانصره واعلى عسكر المحسن بن المشغع وكسره كسرا شديدا وكان المشغع
 بعد نفسه من العلوية ثمة حتى قال انتقل روح علي بن ابي طالب الى واستحل امره
 واستولى على بلاد العراق من جزاهر بنى عدلان وفي سنة ثمان وتسعين وثمانمائة
 مات الشيخ الولي الصالح السالك عمر الروشني الرومي الحنفي بمدينة تبريز وظهر فضله
 وكراماته وانفع به الناس وبعد صيته رحمه الله تعالى وفي سنة ثمان وتسعين وثمانمائة
 تار الشيخ جندون بن الشيخ جندال اوردبيلي شيخ الصوفية تار بمس يديه على شروان شاه حقا
 شاعري فغلب عليه وفضله صاحب شاعري يعقوب شاه المذكور وكان بينهما علاقة المشا
 فاستنجد على جندرفا بجند يعقوب بعسكر كثيرا تر عليه خليل الصغرى وسملان
 بن بجان وهما من كبار مرآه يعقوب شاه فاوتفوا بجند المذكور وقتلوا واعادوا
 ملكه شروان الى صاحبها وفي سنة اربع وتسعين وثمانمائة في جهادي الاخرة تحبكر
 يعقوب شاه بجبهة غربية حتى اخذ جمعا من اعدائه من الاكراد والتركمان وغيرهم
 بديار بكر وانصره عليهم وفي ربيع الاول من شهر سنة ست وتسعين وثمانمائة

ما نكح يعقوب شاه زوجته حسن الطويل وكان موثها سبباً لأخلاف حصل بين
 أهل هذا البيت الفراء البكي و وفاة يعقوب شاه مشهوراً وكانت هي التي كان إليها التفرقة
 الأمور بالملكة لولدها وكانت ذاتها في عمل كالأخ بين جماعة نحو من عشرين سنة من
 أهل هذا البيت وناظرهم وأنها كانت في كل أسبوع يخرج الكل بمكان أعدت لهم وتكلم
 عن لسان كل بيها سبب الخال التي فيه اطلاق البعض عن البعض وأنها لما مات انقطع
 هذا التدبير فكان سبباً وسبباً لدم الستم على يعقوب شاه بعد والده المذكور في ثمانين
 عشر يوماً وواخوه ميرزا يوسف بك وكان وفاته في يوم آخر من يومه باغ ويعقوب شاه هذا
 ابن حسن الطويل الفراء البكي صاحب المرافين وادريجان وكان ملكاً عاقلاً حسن التعمير
 لطيف الشهرة ذا طبع حسن ينظم بالتركي والفارسي وكان يطبع بيده وبين السلطان الجيد
 بابز بدخان مرسلات و مكاتبك في المحنة وكانت ملكة ثنتي عشرة سنة وميرزا
 وخلف ثلثة اولاد وهم باي سنفر و سلطان حسن و سلطان مراد و سلطان بولد حق
 مسيح بك بن حسن الطويل بمعاونة الأمير الأكبر الأنا بكي باي سنفر بن يعقوب بن حسن
 في الملك وشبهه كان وعاصد عضدك وإقام سلطانة وكان باي سنفر يومئذ صبياً صغيراً
 دون عشرين سنة ثم نهض صوفي خليل بك باي سنفر في قال سليمان بك الأنا بكي
 فلما فرأى حالاً العسكريين من الأخر بعث سليمان بك في سماء الحراشي باي سنفر وخواصه
 وأركان ملكه فوعدوه بالوفاء وفي ليلة صباح المواعظ على الألقاء هربوا باي سنفر إلى
 سليمان المذكور وضمه سليمان إلى نفسه وحلف له على الصديق والألف وحلف لمن معهم
 وأسلمهم خزائن الأموال فأنها كانت من تحت بك وثبت بعد ذلك سليمان على ملكي
 خليل صوفي ومخاربه فلم أعلم ذلك خليل المذكور ففر ما رأيا من ليلة ثم وقع بين الأمر
 عند فقال ونشاجر بسبب ان كل جماعة اختاروا واحداً من اصل بيت الملك وما لوالديه
 وفر جماعة منهم وقتل جماعة منهم وقبض على آخرين وفي آخر جهادى الأخر فامروا لادخل
 صوفي على سليمان بن بيجان البخاري وانصر عليهم سليمان المذكور وقبض على بعض منهم
 وسجنه ببعض الفلاح ثم اتفق ان قتل باي سنفر في بعض الحروب بعد ان ملك سنة ومائة
 شهر وسنفر في سرير الملك رستم ميرزا بن منصور بك بن حسن الطويل بانقاف
 اركان الملك وكان رستم هذا محبوباً بقلعة الجاه من زمن عمه و سنة رجب سنة تسع و ثمانين
 فامروا على اهل الأمراء هناك واستولوا على عدة فلاح من ديار بكر واستولوا على خزائن
 من المال ثم حصره بجيشه إلى مدينة الرها وحصرها ثم سكن الحال إلى بعض شهر سنة
 إحدى وسبع مائة وفيها قامت الفتن بالشرف أيضاً وسبب هذه الفتن ان رسم ميرزا هذا
 كالمعنى بالنساء مغلوباً لهن فاستولت كل منهن على مورثة الملكة وأركانها فاختل المصالح
 ونقطت الأمور نظام المملكة فانتفى عنه طبايع أركان الملك وعظماؤه إلى الروم يدعون
 سلطان احمد ميرزا ويشتمون وكان احمد هذا قد استشر من عمه يعقوب شاه وفيه
 بعد قتل أخيه اوغز لو محمد إلى الروم والنجالي صاحبه السلطان السعيد بابز بدخان
 فخطى عنه ثم صاهر السلطان المذكور وزوجه ابنته في بعض شهر سنة أربع و ثمانين

بنه

رسول

وفي حدود سنة اثنين وستين هجريا هرب السلطان احمد ميرزا من عند السلطان المذكور
 بجبله عليها فوصل الى بلاد العجم وانعكف عليه اكثر الامراء واجتمع عليه جيش كبير
 لغزاه الى هناك رسنم ميرزا فوقع بينهما مصافاة وبلا آخر قتل رسنم ميرزا المذكور
 بعد ان ملك خمسة اعوام ونصف عام ومثلك مكانه السلطان احمد بن اشرف محمد بن
 وزام هفتان بجري في تلك البلاد فواين الشرع وسباسة على ما شاهدت في الروم فلم
 يعجبك انما تلك البلاد المطبوعين على الظلم ورافة الله من غير سبب فيقتل ذلك
 عليهم وانفضوا على خلفه وخلعه فارسلوا لمراد ميرزا بن يعقوب شاه وكان في
 شبروان عند جك لاد شبروان شاه فجا مراد وظائل احمد ميرزا وهره هم ظفيرة بقتله
 وكانت ملكه احمد بن حسنة ثم غضبوا على مراد ميرزا وارسلوا الى الوند ميرزا بن
 الحسن الطويل وكان في بعض بلاد الكرد وواعدوه بالملك فاسرع الوند ميرزا بالمشي
 عليه الامراء والعساكر ففانوا مراد ميرزا وكشروه وبضوا عليه واودعوه معتقلا
 في بعض الفلاح وكان الوند ميرزا هنا واخوه ميرزا مع احمد ميرزا في وقتها فلما قتل
 احمد ميرزا هرب الاخوان الى طرف كردستان فكاها الى ان خرج الوند ميرزا على مراد ميرزا
 وكسره واستقر مكانه في سيرين ميرزا ولما مضى من ملكه ملك سنة ونصف خرج عليه
 بجري ميرزا بن يوسف باب بن ادعي الملك لنفسه واستعمل امره بعراق العجم وخرج اليه اخوه
 الوند ميرزا لقتاله وصحبه الامير ابراهيم سلطان من شيجان اهل ذلك البيت عظيم
 فانفق انهم عسكره وقتل ابراهيم سلطان فهرب الوند ميرزا الى طرف فارس وتكون
 بها وكان لابراهيم سلطان المذكور اخ يقال له كوزل احمد فلما سمع بقتل اخيه وانهم زام
 عسكر الوند ميرزا فهدم مكان السلطان مراد بن يعقوب شاه فاحرجه من الحبس على
 على سير الملك بئيريز وذلك قبل ان يهتك مجد ميرزا من تحت هم انه خرج مع السلطان
 مراد المذكور في جموع من العساكر والجنود فمال الى ملطفي مجد ميرزا فقال الله وهرته شر
 ظفر واير قام مراد بقتله فضا صبا ابراهيم سلطان بشير سلطان مراد الى طرف فارس
 لقتال صاحبها الوند ميرزا وكان الوند قد ضا فصدون وضعف امره من جهة شاه السيف
 ابن جند فلم يطق بالقتال وعزم بالفرار الى جهة بغداد ثم ساد منها الى بار وانزلها من
 ابدى عامه وكان الذي استقر بها اولاجها تكبر على من فرم عثمان اخو حسن بن الطويل
 شه ملك بغداد فاسمهم ملك بعد الوند ميرزا وكان الوند ميرزا شجاعا عاقدا
 خبالا وفي سنة ثمان وستين هجريا قتل شاه اسما عيل المذكور ببغداد وبها السلطان مراد المذكور
 وكان قد ضعف دولتهم حبا وفوق استوك الاما عيلة الارديلية جدا وكان قد
 حصل غالب بلادهم بايديهم فلم يطق مراد بالقتال واشغال ناسا بحرب والجمال فترك
 بغداد والى الى الروم مستغنيا مستجيرا فلم ينل بها فبوا لا ثم ذهب الى عاقبة الدولة
 دغادر فاخذ منه مائة اود ملك بغداد واستردتها واستقرت سرورها وكان شاه السيف
 في الاشغال بحرب بعض الملوك هناك ثم لما قضى اربيه عامه وفيه من اشغالهم على مراد
 المذكور ببغداد وطرده عنها واضمحلت دست مراد ميرزا ولم يعلم له خبر وهو اخ من ملك

واث

من هذا البيت الكل من نارنج دوك شاه ونارنج عبداً الباسط الحنفي المضي المضري
سمعه من العالم ابو الفضل بن ادريس الكندي الذي ذكر في كتابه في ذكر الدولة الغادرية
البار الثالث والثمانون في ذكر الدولة الغادرية
واولاد لغادر طائفة من التركمان بوظنوا في نواحي البستان ومرعش بشكر وواو اسنجل
امر مرعش ملكوا مرعش والبستان ومطربة وعينتاب وغزير وخرابوت وحبسي
ودونك وقره شيري وقيسارية وحصن المنصور وقلعة الروم وبلاد سبس وسير
وضماني واوديه العمق وكوندزلي وغير ذلك وهم يزعمون ان نسبهم ينتمي الى كسري
انوشروان الغادر ملك فارس وبلاد الجيم ويبرفون من بين التركمان بالشاهزاد واليها
واول من ظهر منهم قرجا بن دغادر في نواحي البستان تامر بن فومه ثم توفى وقام
بعك ابن خليل بن قرجا بن دغادر واستعمل امره وكان من امره ان مبارك شاه الطاركي
نائب البستان نازل خليل المذكور في سنة ثمانين وسبعمائة فانتكس خليل وبعده عسكر
مبارك شاه المذكور في حاد عليه خليل المذكور مع طائفة التركمان فكسروا وظفروا به
وامر خليل بضرب عنقه فقتل صبلاً وفي سنة ثمانين وسبعمائة جمع خليل دغادر
واخوته جموعاً كثيرة فوصلوا الى العمق واليها وخاف اهل حلب منهم فامر الملك الشاه
ساجي صاحب مصر نائب حلب بالشاه بالسهر على التركمان فصار العسكر الصاخي من حلب
الى مرعش ثم الى البستان ثم الى مطربة والتركمان نفر منهم وتحتضن بالجناب المنبوعة
شدد رجح التركمان فهدموا العسكر البرفوني ووقعوا في النهب وفي سنة ثمان وسبعمائة
وصل ابراهيم بن قرجا بن دغادر الى القاهرة طابعاً وكان صاحب خرابوت وهي قرية
حصينة بقرية مطربة وكان له عاك اولاد فغضى عليه بعضهم فقر منهم فاعطاه
الملك الظاهر برفق امره طابعاً واه وسكن ظاهراً في هذه السنة فقتل خليل
ابن قرجا بن دغادر التركمان في مهاب البستان بعد ذلك فتك به بعض امراء التركمان في
جماعة بمواطاة صاحب مصر بقرية مرعش فالس الحافظ بن حجر قال القاضي علا الدين
كان غار قاندا رأى صاحب ولد افعال جميلة وملاطفة حسنة قتل وتله من العمر سنون
سنة فلما وصل الى اسنجل بن دغادر من عنده نائب حلب له مضار صاحب مصر بالقبض
على ابراهيم وعلى عمه عثمان ومنها امر صاحب مصر فواب الشام بالنوجه الى قتال التركمان
فوصلوا الى طنون وهي بين مرعش والبستان فالس النبي محمد سولي بن قرجا بن دغادر وكسروا
وقتل سودون العادي نائب حماه في المعركة وكذا سودون نائب هسني فبلغ ذلك صاحبنا
مصرف شق عليه ولربزل بعل الجملة حتى دس على سولي من يقبله كما قتل اخاه كما سباني فينا
ان شاه الله تعالى وفي سنة احدى وستعين وسبعمائة اقتل نائب حلب منطاش وناصر
الدين محمد بن خليل بن قرجا بن دغادر صاحب سبس فانهم من منطاش وفي سنة ثمان
وستعين اسنجل سولي بن دغادر في بناية البستان من طرف صاحب مصر وفي سنة
ثمانمائة قتل سولي بن قرجا بن دغادر التركمان قتل رجل يقال له علي خان يسكن في
خاصية وهو نائب مرعش وهرب لقاتل وكان الملك الظاهر برفق في سنة ثمان

ولا

وكان على هذا في خلد بن صدق بن سولي وكان سولي يثني عليه وكان لسولي صبي عظيم
 في البلاد وكان يثني العدل في احكامه ويبعث من البلاد مرعش والبسبين وغير ذلك
 وكان مدمنا على شرب الخمر والنواظلة ولما قتل هو وحضر ذلك الى الملك الظاهر فقروه
 في امره ابيه وكان ناصر الدين محمد بن خليل بن فرج بن دلغادر وقد استغرض عوضه
 قبل ان يقبل فوقع بين بن عمه مفضلة عظيمة قتل فيها خلق كثير من التركمان وفي سنة
 اربع وثمانماية اطلق نائب حلب ممرناش على بك بن خليل بن دلغادر ليشفاعة بعض
 الامراء وكان ممرناش قبض عليه وعلى خمسين نفر من اصحابه وجسمهم وفيها وقع بين
 ممرناش نائب حلب وبين دوقاق الذي قرنته بناية حلب حربا نصر ممرناش ولا شدة
 انشرد دوقاق واسئول على بك بن دلغادر على حلب كات ملك مصر بذلك وسليما الدقا
 وفي سنة عشر وثمانماية نازل على بك بن خليل التركمان مدينة حلب وحاصروها اياما
 وقائل الحلبين وفان لهم اصل البلدة وكان العلي بك ولد محبوس بقلعة حلب فضاغ
 اصل حلبيا باه بارساله اليه فما افاد ذلك وجدة في الخصاص ونهب الذي وافدا فنادوا عظما
 الى ان وصل المدد من طرف الشام وكان قد نزل بالبيدان الاخضر شمال البلاد ثم انقل
 الى الجهة البشبية وفي سنة اربع عشرة وثمانماية اسم الملك المويدي شيخ في حماره على
 السلطان فرج بن دلغادر وامير التركمان فقال اليه واحضره عسكريه فولاعينناج ارسله
 خلعا ومالا وفي سنة عشرين وثمانماية تفضى الملك المويدي شيخ صاحب مصر على التركمان
 فقام بمشكر مصر وساد الى جهة مرعش والبسبين وهرج محمد بن دلغادر واستحوذ ابن
 ابن الملك المويدي على حرمه واثقاله واسنابه وحاصر المويدي قلعة درند داود بن محمد بن
 وطلب اهل القلعة الامان فامتهم المويدي فزل داود الى الموت فخلعة واسئول على القلعة
 وقد مر فاصد على بك بن دلغادر ومعه هدية وكاتب فاضاف اليه المويدي بناية البسبين
 مع بناية مرعش وفي سنة وعشرين لواقع على بن دلغادر واخوه ناصر الدين محمد فانصر
 محمد وانهمر على بك وفي سنة اثنين وعشرين فوض صاحب مصر الملك المويدي بناية قيسارية
 وطر ابلس الى ناصر الدين بن دلغادر مضناقا الى بناية البسبين وفي هذه السنة كسر اوطار الدين
 ابن دلغادر محمد بن فرمان وابراهيم بن رمضان على قيسارية كسر المنكر او قتل مضطو
 ابن محمد بن فرمان في المعركة وقبض على ابيه محمد بن فرمان فاعنقله وارسله راس وركب
 الى القاهرة ثم ارسل محمد بن فرمان مفيكا الى مصر صحبة ولدت داود بن محمد بن دلغادر
 على داود واكرم منزله وفي سنة اربع وعشرين وثمانماية سلطان بمصر نظام الملك ططر
 وفاد الى حلب ليقرب الامور بها واسمهم بها خواربعين يوما ثم خرج الى طرف الشام سنة
 ثامن عشر شعبان فقتل بعين مينارك يومئذ ووصل اليه وهو بها على بك بن خليل بن
 فرج بن دلغادر وامير التركمان بناحية مرعش خائفا فلما بال اكرام وفضل اليه بناية عيننا
 ودرند وغير ذلك مضناقا للمباين واذن له في التوجه وفي سنة ثمان وثلاثين وثمانماية
 وبث بناض بن محمد بن خليل على عمه حمزة بك بن علي بن خليل امير مرعش فاخرجه منها
 واستقر هو مكانه فتوجه نائب حلب ممرناش فقبض على فاضل المذكور واولاها ابن

عه حمزة فبلغ ذلك ناصر الدين محمد والد قباض وهو يومئذ أمير البسنين وقيسار بن
 فشق عليه وجهه فرأى فاش فباض المذكور إلى القاهرة فبجن بالقلعة فبعث ناصر الدين
 محمد زوجته خديجة والد قباض تشفع في ولدها وجهه معها مائة ومقايح فبساوة
 وبلاؤها وان يكون زوجهما فباض نابتا عن السلطان فبها فوصلت إلى القاهرة في شوال
 فحبك مديتها وافرج عن ولدها واعطى له بنابه من عيش واستقر ابو علي خاله بفسار بن
 وكان ابو ابراهيم بن فرمان ارسل إلى ملك مصر بان يعطيه قيسار بن علي ان يحل المنكر
 سنة عشرة آلاف دينار فامر فرماش نائب حلب ان يخرج من اخذها وسلمها لابن قيسار
 فوقع لسا حيا ما ذكر في مثل ذلك سنة هذه السنة فدمر جاني بك إلى طرف ملطية وهو
 من اكاره من مضخاف من صاحب مصر وهو نائب إلى طرف سبواس وملطية وكان عنده جماعة
 من العسكر فبالغ سليمان في اكرامه والمناصحة له واقام على ذلك حتى خرج يوم ما إلى الهبيد
 والنزرة فاقبل في ذلك وكان جاني بك رتب فرشانه وجماعته على حصار دبور كح
 فقبض اصحاب سليمان على جاني بك فقيده وساند سليمان إلى البسنين فبجته وارسل إلى
 الملك الأشرف بعلمه بالقبض عليه ثم اخذ منه الاموال واطلقه قبل ان يصل جماعة الملك
 الأشرف لسلطه وفي سنة اربعين وثمانمائة ارسل ناصر الدين محمد بن دلغادر ولد سليمان
 ابن محمد إلى صاحب الملك الروم سلطان مراد خان بن محمد خان يستنجد على ابراهيم بك قيسار
 وكان ابراهيم هذا اخذ قيسار بن علي ناصر الدين فبخر السلطان المذكور حجة
 طائفة من عسكره فبعث معهم نائب سوافان وامره بمحاصرة قيسار بن قيسار بن قيسار
 دلغادر وجهه عيسى بن قرمان اخو ابراهيم بن فرمان بجيش آخر لغيره على بلاد اجد ابراهيم
 فبلغ ذلك صاحب مصر فكتب إلى امراء الطائفة من التركان بمعاونة ابراهيم بن قرمان فلم
 يقنوا شيئا واسترد العسكر المنصورة العثمانية وقيسار بن قيسار بن قيسار بن قيسار
 الدين محمد وفي هذه السنة توفي حمزة بك بن علي بك بقلعة بحبل في جمادى الأولى وفي سنة
 سنة ثلث واربعين في شوال وصل ناصر الدين محمد بن خليل بن فرج بن دلغادر إلى مصر
 وجلس له ملك مصر في ابوان القصر الكبير لعلوا غامًا وامر الامراء والكتان ببلطيه فلقن
 بظاهر القلعة ودخلوا به البلد واطلعوه القلعة فدخل ومعه اولاده فاكرم وخلع عليه
 وانزل في بيت الامير نوروز فالخافظ ابن حجر وهو شيخ كبير يقال بلغ الثمانين وكان
 قد دخل القاهرة في دولة الملك مرة قبلها شذر صاهر ملك وبنزوج ابنته وسافر بعد إلى
 بلاده بعد ان بولغ في اكرامه والاعانات عليه وفي سنة اربعين وثمانمائة توفي في جمادى
 الآخرة صاحب البسنين ناصر الدين محمد بن خليل بن فرج بن دلغادر وفي سنة ثمان وخمسين
 توفي صاحب البسنين سليمان بن محمد بن خليل ولها بعد ابوه ودام مدته ولم يصد منه سوء
 ولا خربك في ابامه فنته وثاره بعبك وكان سميت اجلك كثير النساء والنزوح بل يقال انه استيا
 الزيادة على الاربع نوفي سنة ثالث رمضان وفي فافر صاحب مصر مرة البسنين ملك اشد
 ابن سليمان عوضا عن ابيه وفي سنة سبعين وثمانمائة فدمر اصنادن إلى القاهرة ليرضه ملك
 لكونه سلم خزيرت حسن الطويل فوثب به فنادى في يوم الجمعة فقتله بالجاسم وعين ملك

مضرب مكانه لاختيه شاه بلاق بن سليمان واعرضه شهسوار بك بن سليمان بسطانات
الروم فاستولى على البسبين وفي سنة اثنين وسبعين جهز الى قتاله صاحب مصر جميعا
كثيرا من العسكر فهنر مهدي شهسوار واقامهم بالقل في سنة ثلث وسبعين اخذ شهسوار
درزاق عنوة وقتل نائبيها من قبل صاحب مصر فغلب ذلك على صاحب مصر وممن ارسل
صاحب مصر اليه عسكرا فضا للوه وهزبه وفي سنة خمسين وتسعين التي شهسوار ابن
رمضان الزكاني فهزمه الى قلعة اباس وشهسوار في اشبه فلما بلغ ذلك صاحب مصر اصم
فامر فجهز عسكرا ضخما الى قتاله صجبتهم شاه بلاق بن دلفاد رفسار واوا وصلوا شاه بلاق
الى البسبين وانجاز شهسوار الى زمين ثم ظفربه بسبك الذوادار ينزل لعسكره فبقي عليه
بالامان فاني بر الى مصر في التسلي و امر به صاحب مصر فغلب جت مكليا بكلايب
من حديد في لوجي اكافه وذاك بعد الزوال الى قبيل الغروب فتوفي وكان ادبعا عافا
سبوسا اداي وشجاعة وفوة فلب مع نديين وعفة وكان له دون الخمسين سنة وكان
يلقب بن الدين ولفظ بالظفر وضرب باسمه على سكة الدراهم والدنانير ودعي على بيتا
البسبين وما والاها من المالك وكان فدم ملك علق بادر وحصون من غير المالك
الدلفاد رية واستمر امره من سنة احدى وسبعين الى سنة سبع وسبعين واستمر في الامة
شاه بلاق بك بن سليمان واستمر فيها الى ان غلب عليها اخوه علاء الدولة بن سليمان
في سنة ستين ثمانين وثمانماية وارسل الى صاحب مصر يطلب منه التفرير والخلعة ويقول
انا الحق بالملك من اخي وانا مناصح وللكم اكثر منه فاجاب اليه صاحب مصر على كرمته
وارسل جماعة للقبض على شاه بلاق وابداه بسجين قلعة دمشق ففعل به ذلك وفي
سنة سبع وثمانين توجه علاء الدولة الى سلطان الروم واطهر انماؤه اليه وفي سنة ثمان
وثمانين حاضر علاء الدولة مطبقة في جموع موفورة وفي سنة تسع وثمانين ظهر
علاء الدولة شاه فباد المشهور بالقباض بن شاه بلاق فشمه عينه وعين جماعة من اصحابه
وقبضها اقتل هو وعسكره مصر فظفر بهم وقبض على نائب طرابلس وعنه من الامراء شمر
فامر وحرك بجوعة واستولى على سبسين وطرسوس بشر عادي العثمانية واطهر الوداد للاكاذ
شمر ليزل بعضهم امره حتى ملك بلاد الروم كلها اباؤه الافدسون واسم الملك وصيته
وفي سنة اربع وتسعين جاء شاه بلاق بر دلفاد رية من قبل سلطان الروم فقبض على
اختيه علاء الدولة وقبض على علاء الدولة وانضم اليه غالب تركمان الدلفاد رية شمر
لم يزل علاء الدولة يجهد في امره حتى انصر على شاه بلاق بعد عدة حروب وفر شاه
بلاق ونفسه واخذت الامهرا سكنة رين من حال امير العسكر العثماني الذين جافوا مدد الشاه
بلاق وارسله علاء الدولة الى مصر في سنة ثمان وسبعين وشغرا صعد شاه
بلاق الى بين سيد صاحب مصر ومعه ذلك قباض الذي شمل عينه علاء الدولة فاجتمع الملك
الاشرف اليه وقربه وخلع عليه صون فامع بهتور وعلى ذلك سارا ربا واجرى عليه ما
يلقونه شمر بعث به الى الوجه القبلي ليقبض به هناك وفي ربيع الاخر في هذه السنة طلع
لامر شاه بلاق بسوط وجهزت الى اجته علاء الدولة لارضنا خاطرة وفي سنة ثمان

وشعياية فشهد صاحب تبريز بلاد علاء الدولة من جهة ان علاء الدولة وعدت تبريز
ابنة له منه نسى بكل خالون وكانت فائقة الحال ونهاية في الفهم والظرافة ثم امتنع
عن ذلك فصار اليه شاه اسمعيل بعسكر كثيف فمواقع العسكران واشتد بينهما القتال ثم
انضم عسكر علاء الدولة وقتل غالب عسكر شاه اسمعيل وفي سنة تسع وشعياية استولى
علاء الدولة على آمد وسائر ديار بكر وفي سنة اثني عشر وشعياية فصد صاحب تبريز
شاه اسمعيل استرداد آمد وديار بكر عن يدي آل تغار وبنه فبلغ ذلك علاء الدولة فارتحل
طائفة من العسكر صعبة اولاده لمدة الاصل آمد فبينما هم محتمون غافلون امام فرعون
آمد اغار عليهم عسكر تبريز ودمهم من حيث لا يحتسبون فقتلوا منهم مقتلة عظيمة
بعثا من اولاد علاء الدولة منهم شاه رخ الاعشى وقتل بعضهم في المعركة واستولى شاه
اسمعيل على آمد وغيرها الى ان اخذها منه سلطان سلاطين بني آدم فدخل الله في العالم
سلطان سليم خان بن بايزيد خان بن محمد خان في شهر سنة وثمانين وشعياية وفي
سنة عشرين وشعياية غزا السلطان الاعظم في تبريز فاصحبا فقال شاه اسمعيل فلما
جاوز السلطان المبرور حد ود البستان اغار جماعة من عسكر علاء الدولة صعبة بعض
اولاده على احوال ديار بكر عسكر السلطان المبرور فاخذوا منها شيئا كثيرا فلم يبق في تلك الايام
المدكور حتى عاد من غزوه العجم وشي بمدينة اناسه وفي ربيع سنة احدى وعشرين ووجه
السلطان المذكور الى فتح كج اخضعتها وفتح بابروش بعث بغداد ثلثين الف من العسكر
صعبة سنان باشا الطواشي الى قتال علاء الدولة فلما سمع بذلك علاء الدولة حضر
الى مظالمه ببقية خمسة وعشرين الف نفر من العسكر فاقتل الفريقان بقرب البستان
فانهزم عسكر علاء الدولة وقتل هو على يد بعض خدام الفرس من ممالك العسكر القنما
ولم يبق راية الملك بل ما قتله طامعا عليه من السيف والالبسة الفاخرة وكان له من العجز
اكثر من تسعين سنة وكان ملكا جليلا شجاعا وعظي ولا يذلل لغادر ولا يذلل عليه بك بن
شمسوار بن علاء الدولة وكان على بك حنا فذا استشعر من جد علاء الدولة لارت
جك كان يريد نقله الامر بعد الى بعض اولاد ابنه شاه رخ الاعشى فافضل على بك الملك
الى خدمته السلطان بايزيد الغازي والنجاليه فلم ينزل عندك على اعز ما يكون من الرعاية
الى ان تولى الامراية السلطان سليم خان فاكبرية السلطان المذكور ايضا وعين له
رواتب ووظائف فلما قتل السلطان علاء الدولة فموضع حكومته ولا يذلل لغادر الى
حفيدك على باب المذكور واسترك على بك معه في تلك البلاد في الخطبة والسكة ذكر السلطان
سليم خان وجوار حطية حطيت في بلاد لغادر باسم السلاطين العثمانيين ثم استمر
على بك واستاصل اولاد عليه شاه رخ الاعشى نازل احد بك بن شاه رخ بقلعة ضماي
فضفر به وقتله وفي سنة اثنان وعشرين وشعياية فصد السلطان الاعظم سليم خان
فتح الديار المصرية فقاتل صاحبها فالتصوه العوري بقرين من حلب ثم فالتل طومان بابي
الذي تولى بغداد فالتصوه العوري فبقرية وضمقرية وصلبه في باب من ويلة جزاء بما فعله
الحكم بن شمسوار بن بك بن علي بك وكان على بك اذ ذاك في صحبته وقد ظهر منه آثار الشجاعة

والصرامة وفي سنة سبع وعشرين وسبع مائة عصى جان بردى الغزالي والى الشام فارس
السلطان سليمان بن السلطان سليم خان الى قتال عسكر اسن الباب العالي وامر جنده
ولا يرد لغادر على بك بالسيبر ايضا فصار على بك وفائل مع الغزالي قتلنا ثم انه خلف
به فمكده وقتله بد الامام فعل صوبايه شهسوار بك وفي سنة ثمان وعشرين وسبع مائة
غضب السلطان سليم خان على على بك بن شهسوار بك لامر بلغة اليه من على بك فارس
الى قتاله فرماه باشا الوزيرة اكثر من عشرين الف نفر من العسكر فمكده فرماه باشا
في اغنيائه واظهره بهر بله السفر الى العجم فلما وصل الى موضع يقال رفوق وهو بقرب من يوقا
ارسل الى على بك بدعوه اليه ليدبر معه في ذلك فوصل اليه على بك مع ابنه البطل الصفا
صنار وارسلان شاه ولد وعلة اولاده فقبض عليهم فرماه باشا واربعهم جميعا
فمكده اسن عندهم ولم يبق منهم من يشتم باسم الملك ودخلت بلادهم جميعا
لغرض السلطان العثماني الخاقانية وفي سنة اربعين وسبع مائة سافر السلطان سليمان
خاف الى العجم ثم عاد الى بغداد ففتحها وفي ذلك تمكن السلطان المبرور ببغداد فهدى الى
بغداد خان محمد بن شاه رخ بن علاء الدولة وكان هو واخوه على بك بن شاه رخ استقرا
من على بك بن شهسوار حين ملك الامر فيهما الى عند طهماسب بن اسمعيل صاحب تبريز
فمكده هو واخوه على بك عنقه وفلك طهماسب المذكور قبض الامر فلما وصل السلطان المذكور
الى بغداد انضم خان محمد المذكور مع اخيه على بك الى خدمته فاكرم السلطان البرور ملكا
ونصب خان محمد امير الامراء بارزن الروم واعطى لاحيه على بك امانا جهش كوك شرفا الى
باسر شرفا الى خربت برك ثم جعله امير الامراء بقرس وبنها هو فيه اذ كبه عسكر تبريز
ففرقوا شمله وهو يوه افنج مزينة ثم اعيد الى امرة باسر ولم يزل بها الى ان توفي واما اخوه
خان محمد فانه تمكن في ارزن الروم وجعل يفر والكرج ويقبض منهم فتوخت جبله الى ان
وصل الى السامع العلية الخاقانية اسمها الة طهماسب المذكور خان محمد بن شاه رخ اليه
فامر به السلطان سليمان بن سليمان خان ان يتحول الى طرف روم ايلي فاعطاه بها امرة يتكى بولي ولم
يزل بها الى ان توفي في حدود سنة سبع وسبعين وسبع مائة وخلف بعك ولد وقترخان
وهو اليوم امير لواء كسند بن الكل من نارنج بن حجر نارنج ال عثمان للنساء
ومما سمعته من الفاضل علاء الدين الدقادرى وكذا السجل بالاصواب

الباب الرابع والثمانون في ذكر رمضان سنة
ومن طائفة التركان الذين تغلبوا على بعض بلاد الروم من رمضان التركان الاوجني
واول من شهير منهم واستعمل امره بن رمضان كان له من البلاد اربعة وسبسين
واباس وعجزها والى الامرة من قبل الثمانين وسبع مائة واستمر بشاق العسكر الشامي ثمان
ويضا حكي اخرى وحجده واليه اول مرة سنة ثمانين وسبع مائة صحبة نائب حلب بمركب
فلما احتس التركان بالغلبة ارسلوا منهم اربعين نفوسا بالتحف والهدايا واظهروا
الطاعة والخضوع على منازلتهم ونهب ما مله وسببت لسانهم واشبهت بحارهم
فلما عادوا اخذوا التركان عليهم مضيقا من طرف البحر فقتلوا منهم غالب العسكر

ومعظم الأثر فلم ينجح إلا الشارد أنادروا سرا الزمان لمربك وملكو اسبس واستعدوا
لفعل حلك تمهيا وفي سنة خمس وثمانين نجمع عسكرا الشام وحلب حجة الأمد بيلغا
فساروا إلى جهة الزمان فنزلوا الحمد بن رمضان الزماني فنوا فغوا عند الجسر على الزمان
فانكسر الزماني واسرا خواجده بن رمضان وابنه واه فوسطهم بيلغا الناصري فجمع
الزماني واولعو بيلغا الناصري عنداذنه فكسروه وقلعت عين الناصري وجمع ولما
كانت السنة العظيمة في حدود الثمانمائة ورجع بهم إلى العراق استقرت قدم احمد في الارض
ولم يزل ذلك إلى ان ماتت سنة اواخر سنة تسع وعشرة وثمانمائة وكان شيخا كبيرا مهيبا
وهو الذي خرج الملك الناصري صاحب مصر وكان له اليد البيضاء في طرد العرب عن
حلب سنة ثلث وثمانمائة ثم اخلف بعد في سنة احدى وعشرين وثمانمائة حاضرا
ابن احمد بن رمضان طرسوس واستمر حاضرا لها اربعة اشهر وثلثه تقوى محمد بك بن فريد
فاستولى على البلد فبلغ ذلك صاحب مصر فارسل إلى حمزة بن ابراهيم المذكور بغيره في مكان
اسيه في بناهاذنه وفي سنة اثنين وعشرين فتر ملك مصر في بلاد محمد بن احمد بن رمضان
اخاه علي بن احمد بن رمضان ثم استقر الحال على ذلك إلى ان كثر الهرج والمرج بينهم من جهة
الأميرة ثم استقر الأمر على داود بك بن رمضان فذا ما إلى ان قتل في بعض الحروب بامد في
تاسع عشر رمضان من شهر سنة خمس وثمانين وثمانمائة وحمل جسده إلى حلب فدفع في
حضرته هناك ثم نزل مرة تلك البلاد ولما خلب بك بن داود بك بن ابراهيم بن محمد بن
علوان بن عثمان بن رمضان ودام خليل في الملك مد مد يدك وضخم وشاع أمره وبعد
صنعه وابني باذنه مدرسة وجامعا مائة وثمانين مدة أمره في ذلك الاقليم اربعين
وثلثين سنة ودفع في قبلي الجامع الذي بناه باذنه ثم نزل في الأمر أخوه محمود بك بن
داود ولما مضى من أمره تلكه اعوام غزا سلطان الروم سليمان خان بن بايزيد خان على
بلاد الكركس فاستقبله محمود بك ودته على الطريق وكان مقناصا على الكركس ليلى عامه
فانفق ان قتل في بعض الحروب بمصر في اول غزاه في حجة من شهر سنة اثنين وعشرين
وسمعا في ثمان السطان سليمان خان بن ابراهيم بن ابا بن حبه بيري باشا بن خليل بن داود
ابن ابراهيم بن محمد بن علوان بن عثمان بن رمضان وكان رحمه الله امرا عا ولا ذكر بمنا
لطيف الطبع عالي الهمة شجاعا رعا فال مع عدة طوائف من الخوارج في حدود تلك
البلاد وضواحيها فكسروهم وبدو شملهم وفلاسوا في جميع ذلك مضطفي التثافي
في نار جه الحافل وكان له حظ من بعض العلوم خصوصا من علم التاريخ والاشارة
وكان يكتب خطا حسنا وحسن الكلام بالفارسي وكان على جانب عظيم من التصريح وكان
رحمه الله كثيرا في الخير والحسنة وقد بنى بمدته في جامعنا وبقريه اعمارة لطيفة
بقرية منها الطعام غداة وعشى للفقراء والمحتاجين وابناء السبيل وبنى بها حتما وحاكا
وسوقا وبنى بمدته المنبورة سور احسنا من حجر منحوت ولم تكن قبل مستورة وخلف
ابان درويش بك و ابراهيم بك بن ابراهيم بن ابا فانعم السطان سليمان خان بمكان ابيه
ابنه درويش بك وانعم إلى ابراهيم بك يا مرة عينا بيم بعد مدته حولها إلى امره سبس ثم

توفي درویش بك بعد ابيه بسنة اسيرت فربما فانهم بامرة اذنه الى اخيه ابراهيم بك وهو
اليوم امير بها واما فساد باشا الذي توفي بوان فهو اخو بيدي باشا بن خليل بك بن داود
وكان السلطان سليمان خان انعم عليه بامرة طرابزون او لا شرفه فذره وجعله امير
الأمراء بحلب في حدود سنة ست وسنين ونسبها في ذرفعه السلطان المذكور عن حلب
وجعله امير الأمراء بوان فتوفي بها الكل من تاريج ابناء الغر وما سمعته من لغاضي
علاء الدين لذلك اذرى وبعض ما عاينه هذا الفقير صيني الذين مصطفى بن امير
حسن الحسيني العلوي ساجها الله تعالى بلطفه وكرمه

الباب الخامس والثمانون في ذكر الدر بنديته ملوك شيروان

واول من وصل اليها اخيره من سلاطين مماليك شيروان الشيخ ابراهيم الدر بنديته ونسبه
على ما قبل متصل بالملك الفيرشوان ويحكى ان كان لهم الملك في تلك البلاد ثم انقطع
عنهم ذلك بعد ان الى الله تعالى بالاستلام فاقتر واحدا وكان الشيخ ابراهيم هذا وابوه
وعشائره من اهل لياو حدة يسكنون في قرية من قرى شكي من نواحى شيروان فالنقوش
ان غضب اهل المملكة على من يتوسمهم فاجتمعت كل منهم على تقليد الملك للشيخ
المذكور فساروا بالمطابا السلطانية والركاب الموكبة نحو ابراهيم المذكور فوجدوه قد
حرت وقت فنام في طرفي الحرت فوضعوا عليه الحركاه ووقفوا له من بعيد كهيئة الملوك
ولم ينهوه فلما ثبته سلوا عليه ويا بوعه بالملك وجاؤا به الى المدينة واجلسوه على المنبر
وجعل يفتح البلاد ويعدل بين الرعايا ويؤلف القلوب ويحسن الى الناس حتى عظم
ملكه واشهر في الافاق ذكره وهو من جملة الذين تجدد سيرتهم في سنة سبع وسبعين
وسبع مائة قصدا لملك اجتار مثل ذلك السير الى دنش قجاق وجعل طريقه على الدر بندي
الحاوي في حكم الشيخ ابراهيم فاستشار الشيخ ابراهيم فومه في امر نهبور وما فعله فقالوا
نحن اولوا قوة واولوا باس شديد فالامر اليك فقال جعل عسكرى عرضة السيف والرك
رعتنى تحت سنانك الحيف لا عزمنا ان اقاتله ولكنى اوجه اليه بنصحه وامثل بين
يديه سامعا مطيعا فان ردى الى مكاني فهو غايب الاماني وان قتلنى فقد سلم عيتى
من القتل والغار والنهي الا سار شامرا بالافانان فجمعت واذن للجيوش ففرقت
وامر باقامة الخطبة باسم نهبور ونضربا السكة برهنه ثم حمل للقادرو وقد عليه
ومثل بين يديه وكان من عادة لبقناى بنى نهد لم الخدم ان يقدموا من كل جنس لبقنا
فقدم الشيخ ابراهيم من كل جنس من اصناف ما قدم من الهدايا والخطب وانواع القراب
والظرف تسعة ومن المماليك فقال المسلمون لذلك وابن ناسع المماليك فقال الناس
نضى القافية فاعجب بجمهور هذا الكلام وحل من قلبه بمكان ومضام وقال المماليك
ولدى وخلفى في هذا البلاد ومقمتى وخلع عليه خلع الملوك ورده الى مملكته
مسليشدا ببلوغ الامنية في سنة ست وثمان مائة تلى بجمهور في الكرج تكا بة عظيمة
وذلك بعد عوده من بلاد الروم فلما رأى الكرج ان الشارث لا عليهم اية اليوار استشفوا
اليه بالشيخ ابراهيم فقام ابراهيم وقدم على نهبور وقبل الارض بين يديه وحبها حجة

الأكاسرة ووظف على الأديبة مفاخر العبودية واستأذن في الخطاب واستلطف به
 ردة الجواب فاذا نزل في نفع الكلام بالثناء ثم سأله العفو في حق الكرج فقال انما رعى
 العبد بذلك حتى الجواب عما قاله الله الخياري ما زال جبريل يوصيني بليل الحار والرايح
 الشريف اعدا واحريمان لا يجيب جواب الملوك فاجابه الى سؤاله وطلب منه ما لا يعرف
 سوا ذلك من ما الهدا ومن ماله فقال الشيخ ابراهيم انا به زعيم وابلغ ذلك الى خزانه
 اتم ابلغ فيبلغه اليه وهو بقره بالغ وفي سنة احدى وعشرين وثمانمائة مائة صاحب
 شيروان الملك العادل العادل الشيخ ابراهيم الدرزي وجلس على سرير الملك بعد ابنه خليل
 اولو سلطان خليل بن الشيخ ابراهيم ففحصت فره يوسف التركي في ستة الاف فارس
 فسار الى شام في فواقعه اولو خليل في عسكر شيروان فمزبه وقتل من عسكره ناس كثير
 ومكث اولو خليل في الملك مدة منطاوله مع ماله من العدل والخير حتى توفي وبولي
 مكانه ولد النجيب شيروان شاه بن خليل بن ابراهيم ثم اياه خرج الشيخ حيدر بن
 الاسماعيل الى اردبيل ابو شاه اسمعيل صاحب بلاد النجيم فاستعمل امره وجعل يركب في
 عشرين الف مقاتل فملك بعض بلاد شرجان صاحب شيروان في بعض شهر سنة ثمان
 وتسعين وثمانمائة واستجد عليه صاحب شيروان شاه من صاحب العراق سلطان
 يعقوب بن حسن بلك الطويل فاجتهد بجيش كثيف مع احد قواده الكبار يقال له سليمان
 بك بن بجن بفتح الباء الموحدة وفتح الجيم وسكون النون فتقوى به ظهر شيروان شاه
 فسار الى قتال الشيخ حيدر المذكور فقتله وهرزه وظفر بالشيخ المذكور فقتله وقتل عدة
 اولاد له وكان شاه اسمعيل بن حيدر مع ابيه في الوفاة فهزم شاه شيروان بقتله فقتل
 سليمان بك المذكور وقال لها الملك استبطه فانه من الان انه كان بنت حسن بلك الطويل
 فعفى عنه شيروان شاه وطرده عن حوزة ملكه ففاه وكان ذلك في سنة ثمان وتسعين ثمانمائة
 ولما خلاص شاه اسمعيل من مدن الوفاة نجحاً فربطه بوادي الجيرة ملكاً ثم سار الى ايجان
 وتعلم فيها الرضا ثم سار منها الى اذربيجان ثم منها الى الروم وهو دأبها بادعوا الحاق اليه
 فاجتمع عنده من رعايا الناس واشراهم خلق وذلك بسببك يتهور لما سئل عن احوال المشركين
 اسلمهم مع جماعة من اهلها في الاسر فلما ذهب تهور الى زيارة الشيخ صدر الدين بن
 صفى سأل الشيخ في اطلاق الماسورين فاطلقهم تهور بشفاعته فوقع حجة الشيخ
 في الطلوع كان الشيخ المذكور وابتأه الشافعي على ما صرح به في كتب النوارخ وسمع
 من الاخبار على تقوى من الله تعالى واعتماد خالص لا يعزى احد منهم الى الاخذ
 والاعتزال والرفض واول من اظهر منهم الرضا شاه اسمعيل فرعايا الناس وضعفائه
 والجهالة منهم اسسروا في الاعتقاد في حقه على قاعة اسلافه فلما وصل شاه اسمعيل
 من الروم ببعض العسكر الى طرف اذربيجان والاهجان استقبله اهلها فانضموا اليه من
 كل حدب ينسلون فكثرت بهم جمعة وارفع بهم قدره فسار بهم في شهر سنة ثمان
 وسبعماية الى طرف شيروان لياخذ بتار ابيه حيدر فخرج اليهم شيروان شاه فقتله
 وانتهز وظهر شاه اسمعيل بشيروان شاه فقتله واستولى على قاعة ملكه شيروان

شماخي ودخلها وجلس على سريره حاشم ثم كما بقدمان مكث مدة شهر ثم استقر في الملك
غازي بك بن شبروان شاه بن خليل بك فلما مضى من ملكه مدة ستة اشهر بقي عليه
ولم يمتنع بالملك الا بعض اشهر حتى خرج الناس عن طاعته وارسلوا الى اخيه صاحب بلاد
شيخ شاه بن غازي بك بن شبروان شاه يدعونه الى القصر فلما احسن السلطان محمود
بفدوم شيخ شاه وافنا في اهل المملكة معه ترك الملك وانصل الى شاه اسمعيل حسبا
اذ رنجان بن شاه شيخ والي السرب خالبا عن بجمه مجلس عليه واستقر واحسن التبره
وعدل بين الرعية وبعد ان مضى على ذلك مدة جاء السلطان محمود من بلاد العجم ومعه
جماعة من العسكر فحاصروا شاه شيخ بقلعة كلستان اكثر من ثلثة اشهر ثم اخرج الله
تعالى عن شيخ شاه المذكور واقرب عنه بان ساط على سلطان محمود مما لو كالمدعو بقره بك
وكان يميل اليه وبجمه مقامه بركه وذبح مخدومه على فراشه وبعت براسه تحت الليل
الى شيخ شاه فستور شيخ شاه وامر بالطبال فضرب وبالأعلام ففشت ثم اعلنوا بالبيكر
ففتحو باب القلعة وهجموا على الذين التزموا مدد الجملوهم حصلا او طربلا وشربلا وتم
بتركوا منهم احدا ابدا واسم شيخ شاه في الملك الى ان توفى في سنة خمس وعشرين
ولسمايه وكان ملكا دينا عادلا منصفا حسن التبره محبا للعلماء والمشايع وخلف سبعة
اولاد ذكور سلطان منهم بعد ولد خليل بادشاه ودام خليل بادشاه في الملك نحو
عشرين سنة وتوفى في سنة ثمان مائة واربعمائة وسبع مائة فمخلف من الاولاد
من برسخ للملك فسلطوا بعد ابن اخيه شاه رخ بادشاه فرج ميرزا بن شيخ شاه بن
شبروان شاه بن خليل بن ابراهيم وكان اذ ذلك شابا في سن خمس عشرة سنة وكان
قد ضعف في زمانه شوكة الدر بند بن جبارا وتوفى شوكة الا سما اعلي بن حيد ^{الصوت}
في سنة خمس عشرة وسبع مائة بعث شاه طهاسب بن اسمعيل بن حيد ^{الصوت} حسبا
بلاد العجم اخاه القاسم ميرزا الى فتح شبروان وانزاعها من يد شاه رخ بادشاه في اقل
الى شماخي وحاصرها مدة سبعة اشهر ولم ينل منها ابدا فلما طال امر الحصار وانسبط
الفتح فخص طهاسب اسمعيل بنفسه بجيش كثيف فنازل شماخي وحاصرها وارسل الى
صاحبها بالامان وبذل الامان والمواثيق ووعده بلا قطاعات الجبلية والمواثيق الجبلية
وكانت المواثيق مؤبته والامان باطلة والعهود كاذبة فاغتر بظاهر ذلك شاه رخ
فتزلزلت اعداءه معا ولما وعد طهاسب فم ينل منه الا الخط وخلاف ما وقع عليه الشرط
ثم امر طهاسب بمن في القلعة من كبار الفومور وروسهم فصوروا جميعا على اموال
خزينة ثم امر بهم فقتلوا جميعا وعين طهاسب مرة شبروان لاجله البطل القاسم
ميرزا ورجع بنفسه الى تبريز واستحب معه ضاحي شبروان شاه رخ بن فرج ميرزا
وامانه ووقفه بين يديه كالعبيد واستخدمه في فعله ثم عد له فقتله ثم ان برهنا
على سلطان وهو من اعمام شاه رخ بادشاه استخدم جيشا كثيرا فاسار الى اقل القاسم
ميرزا فقتله عدة مرات فلما رأى قوة العدو وانى الى الروم ليستمد من سلطان الروم

المبرور المندرج الى رحمة الله العفور سليمان خان بن سليم خان فآمره السلطان الملك
ملكه واحسن لغاه وبلغه الى ممته ففوى عضدك ببعض المدد فسانهم بهرمان المذكور
الى ان انتهى الى حد وديارهم فزاحم العدو وقد تقوا واكثر واوعدوا من بلاد واكثر
من العداد فانحاز الى طرف داغستان ومكث بها نحو ثلاثة اعوام فلما سار الملك الغازي
سلطان سليمان خان المذكور في شهر سنة خمس وخمسين وسبع مائة الى بلاد الغزاة
طهرا المنيور نزع طهما سببها بلاد فالتقى ببردهان بادشاه غنيمه الفريضة فقتلهم
داغستان واسنولى على بلاد شبروان وانثر عنهما من اسلحتهما ما كان ذلك في
حمادى الاولى من سنة المذكورة فبني مؤابا بها مدة سنين ثم توفى ولم يترك من يخلع
للملك اولاده وعياله الى طرف داغستان خوفا من الشايبة واسترد طهماست جميع بلادها
وخلعت برهان بادشاه ولد بن بسى احد ما خلف ميرزا توفى صغيرا وبني الاخر ابو بكر ميرزا
وهو الآن حتى في ليجل وكان مدة تمكنه بها اكثر من عشرين سنة ثم انزل الى ذلك
كري خان و تزوج ابنته وارسل الى الباب العالي بشفع في امره فقبل السلطان سليم خان
مسئله وعينوا له كل يوم ووظيفة جليله ولم يزل في عزة مع صاحب الدت حتى سار معه
الى فتح شبروان وتولى هناك الامر حتى فتح البلاد الشريانية الوزير العظيم مصطفى باشا وهو الآن
الباب السادس والثمانون في الاسمايلية من جنس جيل الصواري اربيل ملوك بلاد العجم
واول من قام وجمع العسكر منهم الشيخ جنيد بن الشيخ ابراهيم بن خواجه على بن الشيخ صدر
الدين بن الشيخ صفى الدين بن جبرائيل قبل كان جبرائيل هذا من العلوية الحسينية الاموية
والله اعلم بصحة فان جميع طائفة من محبته ومحبى ابائه فغزا الكرج وقال لهم وعظم منهم
شبا وما غادرهم الى طرف شبروان خافوهم اهل شبروان فاستقلوا جموعهم وهجو عليهم
واستاصلوهم بالفضل جميعا ثم ان ابنه الشيخ جنيد بن جنيد سلك مسلك ابائه في جمع العسكر
ومباشرة الغزاة واجتمع عنده من العسكر نحو ستة الاف واكثر فغزا الكرج على فاعان ابنه
ثم قاتل بعض الملوك هناك ثم هجم على صاحب شبروان شبروان شاه طابا بشارا بقلب
عليه وحاصره معه في قلعة كلستان مدة سبعة اشهر وفي مدة الحصار ارسل شبروان شاه
الى صاحب تبريز يعقوب بك بسنة منه ولسليخان على عهده حيد المذكور فامدح يعقوب
بك بعسكر كثير صحبة الامير سليمان بن مجن وهو من كبار الغواد فانهزم الشيخ جنيد
وفل هو وعتة اولاده وقرابته في ذلك الحرب وكان شاه اسمعيل اذ ذلك مع امية شبة
الحرب فاستبقاه سليمان بك المذكور لعله ذكرناها وسار شاه اسمعيل ومعه اخوه باز على
الى طرف لاجان فاجتمع عليها خلق كثير من مرده ابنا واجبا فلما بلغ ذلك يعقوب بك
ارسل اليهم طائفة من العسكر فقبضوا عليها وامر بها يعقوب بك فاعتقلوا في قلعة
اضطح فكانا بها مدة حينه يعقوب بك فلما توفى يعقوب بك واسنولى على ملكه رسم
ميرزا عفى عنها واطلها وقال لها اذ هيا فلا زما قرا سبكا وكونا كما كنا من زمره الفخر اعلم
بذلك مدة رسم ميرزا فلما توفى رسم ميرزا وتولى احمد بك بن اغور لوجا فاصول
وشدة بانه فنهرا الى طرف كرون والنجال الى ملكة الشريف حسن خان فلما عرف احمد ميرزا

ÖZGEÇMİŞ

Mehmet Alper CANTİMER Sakarya Adapazarı'nda 19.01.1978'de doğmuştur. İlköğretimi Sakarya Ahmet Akkoç İlköğretim Okulu'nda, orta öğrenimini Sakarya Anadolu Lisesi'nde 1995 yılında tamamladı. Eskişehir Osman Gazi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nden 1999 yılında mezun oldu. Bitirme Tezi konusu "İbrahim Müteferrika ve Osmanlı Modernleşmesi" idi. Mezuniyetinin hemen ardından 1999 ile 2000 yılları arasında kısa dönem askerlik hizmetini tamamladı. 2000 yılında Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Yüksek Lisans öğrenimine başladı. Aynı yıl Özel Sakarya Çözüm Dershanesi'nde Tarih Öğretmenliği'ne başladı. 2002 yılından 2010 yılına kadar Sapanca Özel İlgi Dershanesi'nde Müdürlük ve Tarih Öğretmenliği yaptı. 2010 – 2011 Eğitim Öğretim yılında ve halen Sakarya Üniversitesi Vakıf Kolejinde Tarih Öğretmenliği yapmaktadır.